

The Project Gutenberg eBook of Kuninkaan toverit, by Charles Deslys

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kuninkaan toverit

Author: Charles Deslys

Translator: Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen

Release Date: February 21, 2011 [EBook #35340]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNINKAAN TOVERIT ***

Produced by Tapio Riikonen

KUNINKAAN TOVERIT

Kirj.

Charles Deslys

Ranskan kielestä suomentanut Y. K. Koskinen

Helsingissä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa, 1876.

AINEHISTO:

- I. Mitä muinoin kutsuttiin vapaaksi ateriaksi
- II. Kuningas, porvari ja runoniekka
- III. François Villon'in puolustuspuhe
- IV. Rautasormus
- V. Metsässä
- VI. Ensimmäiset seikkailut
- VII. Vaatekauppias ja kaksi pyhissä-vaeltajaa
- VIII. Vapaa, mutta raivokas
- IX. Nikolaus Diesbachilainen
- X. Hedvig ja Magdalena
- XI. Fridolin
- XII. Toisesta luostarista toiseen

- XIII. Veli Starck
- XIV. Lähtö sotaan
- XV. Vihollisia, ystäviä
- XVI. Yksi vielä, jota ei odotettukaan
- XVII. Freiburg'in luostari
- XVIII. Kettu ja susi
- XIX. Rohkea, hirveä, hurja
- XX. Tappelu
- XXI. Lyon
- XXII. Italialainen valtioviisaus
- XXIII. Aquilar'in kreivi
- XXIV. Renato Lothringilainen
- XXV. Murten
- XXVI. Saint-Jacques kostetaan
- XXVII. Kaksi kuollutta urosta
- XXVIII. Päätös
 - Viiteselitykset

I.

Mitä muinoin kutsuttiin vapaaksi ateriaksi.

Mestari Klaus Gringonnaux, viinitarhuri-ammattikunnan syndiko eli vanhin Meung-sur-Loire'n kaupungissa, oli aikansa rikkaimpia porvareita.

Tänä aamuna Marrask. 27 p. 1475, hänen kaunis, ihkaten uusi kivikartanonsa, jonka kolmikertaisesta kattoharjasta espanjalaiset viirit tuulen suuntaa ilmoittivat, ja jonka kyljistä somat parvekkeet kadun kohdalta pistivät esiin, mutta joen puolella penger-lavat laskeuivat rantaan saakka, oli tosiaan pantu ylös alaisin kellarikerroksesta ullakkoon asti.

Arvoisa syndiko, melkoisesta lihavuudestaan huolimatta, juoksi edes takaisin, kantoi itse kellareista paraat viininsä, toi itse hienoimmat hedelmänsä ylisiltä ja poikkesi aina vähän päästä ruokasaliin jakaakseen jonkun uuden käskyn tai kehoittavan sanan puolisolonsa, Leonarde'lle, sekä tyttärelleen, Gillette'lle, jotka kahden palvelijan kanssa, kiiruimman kautta puuhasivat oikeita juhlapäivällisiä.

Varmaankin varrottiin jotakin suuri-arvoista vierasta.

Mutta kyökissäpä vasta oli hyörinää ja pyörinää. Oli noudettu Orleans'ista kuuluisa Tailleverd, kuningas Kaarlo vainajan entinen kyökkimestari, joka joskus vielä suvaitsi luopua yksinäisyydestään, johtaakseen jonkun herkullisen juhlan lihavia valmistuksia.

Hän oli siellä, aamusta alkain, ikäänkuin suuri sotapäällikkö ratkaisevan taistelun hetkellä. Kaksi kyökkipoikaa palvelivat häntä ajutantteina. Näiden nähtiin hyörivän sinne tänne hehkuvien uunien edessä, kohottaen järjestänsä pannujen ja kattilain kansia, joiden alta mitä ihanimpia höyryjä tunki esiin. Mitä heidän arvoisaan mestariinsa tulee, hänpä kuumimmassa liehteessä pääpesän edessä itse hoiti paistinvarrasta.

Ruumiiltansa hän oli aika roikale, mittava, kuiva ja kuihtunut; jalat ja kädet niin pitkiä, ett'ei määrääkään. Hän näytti vasta olevan noin neljänkymmenen vuotias. Senpä tähden mestari Gringonnaux olikin ensi alussa pitänyt häntä ylen nuorena niin iäkkääksi mieheksi; hän oli pait sitä hämmästynyt hänen omituista, veijarimaista muotoansa. Ja myöntäkäämme suoraan, olipa hänellä syytäkin.

Aatelkaapa: kaula kuin kamelikurjella, parta kuin pukilla ja pää kuin paholaisella. Ei mitään niin pilkallista, niin ivaavaa, kuin nauru hänen huulillansa. Silmistä säteili nero, ja, suoraan sanoen, myöskin ilkeys. Varsin omituinen tapa oli hänellä pitää aina puoli suuta avoinna ja puoli silmää ummessa. Kun joskus, sattuman kautta, silmäluomet ja huulet menivät vallan auki, tuli niiden takaa näkyviin loistavan valkeat hampaat ja kauniin mustat, säihkyvät silmät, joiden ylevyys ja hempeys olivat omituisena vastakohtana kaikkeen muuhun. Olisi voinut sanoa, että tuo mies oli hetkeksi ottanut naamarin kasvoiltansa.

Tämän naamarin muodosti harmaan-tumma iho, punaisia täpliä täynnä, pitkä ja hyvin käyrä nenä, johon oli sijaantunut, ikäänkuin vastoin tahtoa, joku kajastus kapakasta, sekä tuuheat, kaarevat kulmakarvat, joita riehuvien ajatusten alituinen tulva paisutti. Sitä vastoin otsa, ennen kaunis ja korkea, oli nyt jo uurteinen ja aaltoileva kuin valtameri. Joukko tuuheita kiharia sitä seppelöitsi, ja valui alas sen päältä, paikoin hohtaen hopealle kuin aaltojen harjat.

Kaikkien näiden soinnuttomain ja ristiriitaisten ominaisuuksien ohessa nuo kasvot, joista loisti langennut nero, tuo kummallinen irvistys, vieläpä koko tuo loikeromainen ruumiskin ilmaisi niin ihailtavaa alkuperäisyyttä ja uljuutta sekä niin vastustamattomasti viehättävää hupaisuutta, vieläpä toisinaan jonkunmoista ilveilevää suloakin, että se ensin hämmästytti; sitten tuo kummallinen henkilö, tuo elävä arvoitus vähitellen alkoi miellyttää ja kiinnitti vihdoinkin kokonaan huomion puoleensa.

Etenkin tällä hetkellä, kun tuli kirkkaasti valaisi hänen kasvojansa, hän oli julkisennäköinen, seisoessaan pitkä virkapuku yllänsä, milloin kiihoittaen äänellä tai viittauksilla koiraa, joka paistinvarrasta käänteli, milloin kaataen paistinpannusta kastinta käriseväin ja vähitellen jo kärventyvän jäniksen, hirven ja kanan paistien päälle, jotka par'aikaa valmistuivat hänen korkean johtonsa alla.

Vielä useammin, toisella kädellä silitellen partaansa, toisella painaen reittänsä vasten pitkän kastinkauhan vartta, joka näin teki samaa virkaa, kuin miekka sonnitaistelu-päälliköllä, hän seiso liikkumaton ja äänetönnä yhdellä ainoalla jalalla, aivan kuin suuri, ajatuksiin vaipunut kahlaajalintu.

Vaan äkkiä hän jälleen mitä sulavimmalla liikkeellä asettui molemmille jaloilleensa ja alkoi lausua erään siihen aikaan liiksikin tunnetun runoelman alku-säkeitä:

Te, jotka pyhiä, arkioita
Etsitte vapaita atrioita,
Te teikkarit ilman kaatiotta,
Te toverit missä milloinkin
Tuon oivan mestari Villon'in:
Joit' ei rahan rahtukaan paina,
Joill' on itse-ottama laina,
Te kaikenkaltaiset irvisuut,
Nuoret veijarit ja muut...

— "Vait!" molemmat kyökkipojat äkkiä kauhistuen keskeyttivät, "maiti nyt! ovi aukenee..."

Kynnykselle ilmestyi mestari Gringonnois, partaveitsi kädessä, pyyhinliina leuvan alla ja oikea poski vielä kokonaan saipuan vallassa.

— "No! mestari Tailleverd?" hän kysäsi muodolla, josta selvään näkyi, että hänen päänsä oli vallan pyörällä paljaasta puuhaamisesta, "no! edistymmekö yhtään? olemmekö jo pian valmiit?"

Entinen kyökkimestari hymyili arvokkaasti ja otti aseman, joka paraiten sopi hänen-moiselle miehelle. Sitten hän vastasi kohteliaasti:

— "Älköön mikään teitä huolettako, mestari Gringonnois, minä en suinkaan ole sitä lajia väkeä, joka myy vuohia lehmien asemesta ja tahdonpa olla keho, halveksittava konna, jos ette saa syytä hämmästyä sitä, jota nyt teille valmistan ... ja teidän vieraanne samaten... Varmaankin joitakin herroja tai ylimyksiä likitienoilta, eikö niin?... Minulla nimittäin on se omituinen tapa, että olen hyvin utelias, ja katsonpa oikeudekseni tietää, ketä varten kulloinkin virkani puolesta ruokia valmistetaan. Sanokaapa, ketkä ovat?"

— "Myöhemmin kenties!" porvari ylpeästi vastasi ... "jälkiruokaa tarjottaessa ... ja se olkoon palkintonne... Mutta oletteko valmis?... Hän, jota vartoon, ei yhtään rakasta vartoomista."

— "Kun kello on kaksi-toista", Tailleverd julisti; "silloin on aika syödä päivällistä."

Sitten ojentaen kätensä kelloa kohden, joka riippui pääpesän kyljessä, hän lisäsi:

— "Joutukaa! ei enää puutu, kuin neljännes tuntia!"

— "Ei muuta kuin neljännes tuntia!" isäntä parkaisi hädillensä. "Pian nyt, Leonarde! Gillette! päättäkää jo pukemiseen... Oletteko valmiit! ... nyt on aika! ... hän lähestyy! ... hän on jo näkyvissä!..."

Gringonnois oli jo kaukana. Ovi hänen jälkeensä meni kiinni paiskaamalla.

Yhtähyvin arvoisa kyökkimestari suoritti syvän kummarruksensa loppuun asti kaikkien taiteen vaatimuksien mukaan.

Vähän matkaa hänestä molemmat kyökkipojat pistivät ulos kielensä ja irvistivät.

Vaan samassa heidän kuuluisa päällikkönsä ojentihe, kääntyi äkkiä ja paiskasi aattelematta, niin ainakin tahtoisin uskoa, kauhallansa toista heistä vasten silmiä, niin että rasva ympäri pirskuu.

Toinen kyökkipoika purskahti nauramaan. Tailleverd suvaitsi hymyillä. Eikä edes tuo rasvalla valettu nuorukainen, joka par'aikaa pyhki silmistään paistin lientä, voinut omasta puolestaan vastustaa tätä tarttuvaista iloisuutta.

Olkoon ohi-mennen mainittu, ett'ei näiden molempien kyökkipoikien muoto ollut yhtään sen oikea-uskoisempaa laatua, kuin itse mestarinkaan. Heidän siveän pukunsa alta pisti liiankin selvään näkyviin kaksi aika lurjusta, kaksi valepukuista kulkiainta, kaksi oikeata pää-juutasta, niinkuin siihen aikaan karanneita koululaisia, mustalaisia ja muita hirtehiä kutsuttiin.

Tällä välin kunnian kyökkimestari oli äkkiä ottanut päällensä ankaran käskijä-muotonsa.

— "Vatsa ja pää!" hän huudahti, "ei tässä enää ole aikaa joutavia jaaritella. Mekin näet vartoomme erästä, joka meitä on kutsuva pienelle huvimatkalta kypälämäkeen ateriamme alusteeksi. Laittakaa pois kaikki nämä kattilat tulelta, että ne ehtisivät hieman jähtyä. Pian nyt, veli Malpaye! pian arvoisa Baillevent! — jos kammootte köyttä ja hirsipuuta!"

Itse hän oli asettunut takaisin kunniapaikalleen. Ja muuttuen yhä iloisemmaksi niinkuin sotamies, joka tietää tappelun jo lähenevän loppuansa, hän jatkoi:

— "Ohhoh! saavatpa ne nyt oikein aika lailla ahmata, nuo iloiset veikkoset, nuo vapaiden aterian suruttomat etsijät, nuo François Villon'in uskolliset juoksupojat. Hän on heille jo oppineissa kahdeksikko-värsyissä osoittanut ainoan oikean tavan, miten ihminen laululla, sievällä puheella ja vielä paljoa vähemmälläkin, ilman kultaa tai kalliita kiviä maksamatta, kun vaan on sukkela pää, voipi hankkia itselleen leipää, viiniä, kalaa, paistia sekä muita herkkuja. Voi, sinuast, hurskas hullu! voi, hekuma ja herraspäivät! Oletpa hankkiva heille tänä iltana pidot semmoiset, joita itse kuningas Sardanapalokin hämmästyisi!... Mutta minkä sukkelan juonen, minkä verrattoman vikkelyyden kautta! Katsotaanpa hiukkasen; herra Baillevent, kunnioittakaa minua kertomalla tuota oivaa mestarityötä. Voinpa siitä samalla vähän nähdä, oletteko oikein käsittäneet sen opettavaisen, siveellisen juonen, mikä siinä on, ja te'ettekö kunniaa sille kasvatukselle, jonka teille annan. Me kuuntelemme teitä, Malpaye ja minä. Puhukaa!"

Se, joka näytti omistavan tämän hyvin osatun Baillevent-nimen,[1] veti hätää myssyn päästänsä, ja sitten, silmät taivasta kohden, kädet ristissä, nöyrässä, kunnioittavassa asemassa, niinkuin koulupoika, joka lukee ylös läksynsä, hän lausui:

— "Oli kerran hauska, hupainen seura nimeltä Iloiset veikot, Galants Sans-Soucis. Eräänä päivänä, kun näiden hampaat olivat niin pitkiä kuin haravan piikit, heidän nerokas johtajansa ja mestarinsa piti melkein näin kuuluvan puheen: Tänne on tulossa Orleans'ista päin kuuluisa käristäjä ja paistaja Tailleverd. Epäilemättä joku mahtava herra tai pohatta porvari on lähettänyt häntä noutamaan. Kaksi liemen-lipsuttajaa on hänen seurassansa. Ottakaamme ne kiinni joka mies ja riistäkäämme heiltä vaatteet, voidaksemme siten pukeuda heidän virkaansa. Tuumasta toimeen. Todellinen Tailleverd ja hänen kumppaninsa vietiin tarkan vahdin alla tiheimpään metsään, samalla kun toiselta puolen kuuluisa Apollonin suosikas, suloinen ja rakastettava runoilija..."

François Villon (lukija on jo arvannut, että se oli hän) ei antanut hänen lopettaa.

— "Olette imartelija, Baillevent. Jatkakaa, Malpaye."

Tämä toinen liikanimi[2] oli yhtä satuttava, kuin ensimmäinenkin. Se, joka sitä kantoi, otti nyt aseman, niinkuin joku muinais-ajan runoniekka, näpäytti sormillaan parilan puikkoja, ikäänkuin ne olisivat olleet lyyryn kieliä ja aloitti:

— "Laulan väärän Tailleverd'in ja hänen kahden uljaan aseenkantajansa urostöitä. Kaikki kolme saapuivat yön pimeässä Gringonnax'in linnaan, jossa heitä otettiin vastaan avoimin käsin. Kun seuraava aamu koitti, he vietiin kyökkiin ja alkoivat siellä paistaa ja käristää, ei enemmän eikä vähemmin, kuin jos olisivat todellakin sitä taidetta kaiken ikänsä harjoittaneet. Vihdoin, kun puolipäivä jo lähestyi, kuului kadulta hiipiviä askeleita. Sitten, ikäänkuin joku merkki, västäräkin viserrys."

— "Hiljaa!" François Villon keskeytti.

Västäräkin viserrys oli kuulunut. Lukuisia askeleita lähestyi.

— "Siinä on Martti Troussecaille ja kaikki muut Kauniin-Tähden ritarit", hän jatkoi. "Ajetaanpa nyt siis, ja se tavallista sukkelammin, kaikki nämä ruokalajit ulos akkunasta heidän haltuunsa."

Akkuna oli uunin yläpuolella ja siis hyvin korkealla maasta. Yksi sen rautapuikoista oli epäilemättä jo edeltäpäin irroitettu; sillä se katosi kuin lumouksen kautta heti kohta kun siihen ulkoapäin eräs sukkela, taitava käsi oli tarttunut.

Siihen aukkoon, jonka tämä käsi oli raivannut — ja luonnollistahan oli, että rosvot tulivat lyhyintä tietä — ilmestyi pian pörröinen, punertava, iloinen pää. Silmät olivat pystyssä paljaasta mieliteosta, sieraimet horisivat haistaessaan saalista ja huulet maiskuttivat jo edeltäpäin näyttäen kaksi riviä pitkiä hampaita, joita nälkä oli teräviksi tehnyt.

Se oli Martti Troussecaille.

— "Joko on valmista?" hän kysyi matalalla äänellä.

— "Pöytä kattakaa ja ruoka sisään!" Villon komensi, temmaten samassa käteensä parilan päältä paistinvarausta, jota heilutti ilmassa ikäänkuin voiton merkkiä.

Malpaye oli jo uunin päällä, Baillevent kuroitti hänelle jo kattiloita ja pannuja, joita hän vuorostaan ojensi ulos ikkunasta. Siellä oli niitä vastassa kaikenmoisia käyriä kouria, irvistäviä päitä ja nälkäisiä naamoja.

Tällä välin Villon seiso i oven edessä, korvat sojossa, varras kummassakin kädessä, vallan valmiina hänkin vuorostaan pakenemaan, mutta viimeisenä, niinkuin kapteeni uppoovasta laivasta.

— "Hiljaa!" Troussecaille'n ääni ulkona käski, "kuulenpa kovaa melua pihalta."

— "Ja minä käytävästä", Villon jupisi, painaen kiiruimman kautta silmänsä avainreikään.

Se mitä hän nyt näki varmaankin häntä kovin kauhisti; sillä hän viskasi heti kyökin poikki yhdellä ainoalla harppauksella ja oli samassa yhdellä hyppäyksellä uunin päällä.

Baillevent oli siellä jo myöskin, ihan valmiina seuraamaan Malpaye'a, joka nyt, kun ei enää ollut mitään kuroitettavaa, itse par'aikaa kiipesi ulos ikkunasta.

— "Nokat ja kollot!" runoilija huudahti, "laitatteko luunne tieltä!"

Ja antaakseen heille enemmän kiirettä, hän käytti molempien vartaidensa kärkiä tutkaimina.

Aika jo olikin. Ovi aukeni ja sisään astui Gringonnaux.

Mahdotonta on kuvata porvari paran hämmästyystä ja kauhistusta.

Hänen kyökkimestarinsa karkasi akkunasta.

Vieläpä enemmän kuin mestari: itse päivällinenkin!

Ja tämä kaikki juuri sillä hetkellä, kun tuo merkillinen vieras, jota ei tahdottu edeltäkään mainitakkaan, tuli taloon.

Hän riensi pakenevan jälkeen ja ehti vielä tarttua toiseen hänen pitkistä koivistansa. Mutta, nämä kun olivat kokonaan pohkeita vailla, luistivat hänen kätensä pitkin sääriluita, niin että ainoa, josta hän sai kiinni, oli vanha, rikkiöin tallukka ja sepä hänelle jäikin kouraan.

Hän kaatui selälleen, samalla kun François Villon kokonaan katosi, huutaen mennessänsä:

— "Tallukka paistin sijaan! nyt olemme kuitit... Pannut saat takaisin!"

Isäntä parka, pyörien töppöset ilmassa, makasi siellä kauniissa, uudessa takissaan, niinkuin kilpikonnan kuoressansa.

Vihdoin vaimonsa ja tyttärensä avulla jalkeille päästyään, hän aivan ällistyneenä joutui korkean vieraansa eteen, joka par'aikaa nousi portaita ylös. Hän kumarsi tämän edessä maahan asti, sopertaen suustansa vallan epätoivoissaan nämä muutamat sanat:

— "Voi! sire ... sire!"

Tuo varrottu vieras, näet, ei ollut mikään muu kuin kuningas Ludovik XI.

II.

Kuningas, porvari ja runoniekka.

Ludovik XI oli silloin kahdensiisidettä vanha. Hän ei siihen aikaan vielä ollut tuo elähtynyt, epäluuloinen ja mielivaltaisen julma tiranni, jommoisena teateri ja romaanit ovat tehneet hänet tunnetuksi. Hän oli hallitsija voimansa ja neronsa täydessä kukoistuksessa, tehtävänsä tärkeimmässä kohdassa. Vaikea, mutkikas, hirveä tehtävä, mutta kamalan sallimuksellinen. Me ymmärrämme häntä, me tunnemme hänet nyt, ja siitä meidän tulee kiittää suurien uudenaikaisten historioitsijoiden, Augustin Thierry'n, Henri Martin'in ja Michelet'in ihmeteltäviä teoksia, jotka hänelle vihdoinkin ovat hankkineet oikeuden. Ennen heitäkin eräs sveitsiläinen tasavallan-suosija, historioitsija Möller oli kirjoittanut: "Ainoa, joka saattoi Ranskan pelastaa ja uudistaa, oli Ludovik XI."

Tähän aikaan, vuonna 1475, siitä pelastamisesta vielä puuttui paljo. Kaarlo Rohkea, hänen ankarin vastustajansa, näytti peloittavammalta kuin milloinkaan ennen. Mutta koko tuo burgundilainen valta oli aikoja sitten perustuksiltaan lahonnut. Maa jo horjui sen jalkojen alla. Ludovik kuningas vartosi vaan hetkeä, jolloin se kukistui. Toiselta puolen oli häntä ensimmäinen menestyskin jo kohdannut. Hän oli juuri hiljan rahoillaan saanut Englannin kuninkaan Edward IV:n palaamaan laivoihinsa ja täten pelastanut maansa uudestaan joutumasta Englantilaisten tallattavaksi. Ja vielä kaikkein viimeiseksi, Saint-Yol'in konnetaabeli, tuo pää-kavaltaja, oli joutunut hänen käsiinsä. Hän oli par'aikaa matkalla Paris'iin, häntä mestauttamaan. Siitäpä syystä hän nyt, tullessaan Meung'in arvoisan syndikon luo, olikin varsin hyvällä tuulella, vaikka samalla varsin kärsimätön kaikelle viivytykselle. Ainoastaan tunnin ajaksi oli aikomus jäädä tänne päivällisille.

— "Terve, terve, toveri", hän lausui isännälle, samalla kun antoi riisua yltänsä avaran turkkinsa; "tämä iloinen aurinko ja marraskuun pikku pakkanen on ruokahaluaani suuresti kiihoittanut. Pait sitä minulla on kiire, kovin kiire... Käydäänpä soppaan käsiksi."

Gringonnaux'in paksu vartalo venyi varmaan kyynärää pitemmäksi. Turhaan koki hän ryhtyä selityksiin. Leonarde rouvan piti nyt puuttua puheeseen; mutta eipä siitäkään mitään tullut, ja tuo hirvittävä tunnustus jäi viimein, kun jäikin Gillette'n tehtäväksi.

Tällä välin kuningas oli ottanut päästään kuuluisan huopahattunsa, joka oli päällistetty mustalla nahalla ja ylt'ympäri lyijylevyillä ja pyhienkuvilla koristettu.

Näin riisuttuaan pois päällysvaatteensa, oli hänellä päässään verka-lakki ja yllänsä nahkareunuksinen takki tumman sinervästä sametista sekä jonkunmoinen jakku ruskeasta villakankaasta, jalassa mustat saappaat ja vaaleanpunaiset pauloitettut housut; vyöllä, joka oli sinistä Ranskan silkkiä, rippui laukunnäköinen kukkaro Cordova'n nahasta ja kaulassa oli Pyhän Mikaelin ritariston vitjat. Hän astui nyt veitikkamaisesti hymyten Gillette'n luo, otti hänen päänsä molempien käsien väliin ja painoi kursailematta kaksi aikamoista, makoista suudelmaa hänen vereville poskillensa.

Sitten jättäen tytön, joka punastui korvia myöten tämmöisestä kunniasta, ja kääntyen äidin puoleen, hän suvaitsi taputtaa tämän kaksinkertaista leukaa, ja huudahti iloisesti:

— "Kaikkia! enpä olekkaan minä mikään suurisyömäri, niinkuin serkkuni Burgundissa... Eläköön porvaripata!"

— "Voi!" mestari Gringonnaux vihdoin sai huutaneeksi, "Voi! sire, hän on vienyt padat ja kaikki."

— "Älkäähän toki noin huoatko, toverini", kuningas lohdutteli, "vaan laittakaa paremmin, että saan pian pari kylmää pasteijaa, sekä vähän juustoa ja kaiken tämän kostukkeeksi muutaman lasin hyvää viiniä... Toivoonpa toki, ett'eivät ole kellarissanne käyneet?... Eiväthän ... no, hätäkö sitten! Täytyy tietää olla tytyväisenä siihen, mikä on mahdollista ... ainakin siksi kun saa parempaa. Eikö niin, Commines?"

Olisi pitänyt jo ennen mainita, että viisaan Commines'in luopuminen Burgundin herttuasta, joka aivan äskettäin oli tapahtunut, oli yksi noita pikku voittoja, jotka panivat kuninkaan niin loistavalle tuulelle.

Viisas ja arvokas Commines nyökäytti päätään suostumisen merkiksi.

Kohtelias kuningas tarjosi hänelle käsivartensa, ja lähti astumaan ruokasalia kohden.

Vaan kynnyksellä hän äkkiä kääntyi ympäri ja sanoi:

— "No, mutta! ... emmehän saa unohtaa rosvojamme... Karata minun oman ruokahaluni kimppuun,

mikä hävyttömyys! Totta jumaliste! ottakaa ne kiinni ja hirttäkää ... niin ne ainakin tietävät pitää kunniaa kuninkaan ruokalistaa!"

Sotahaarniskaan puettu roteva-raajainen mies verikoiran muodolla seisoi lähellä kuningasta. Hän otti vastaan tämän käskyn juuri kuin lennosta ja riensi oitis sitä täyttämään.

Se oli pää-teloittaja, Tristan l'Hermite.

Muutama hurttakoiran näköinen Skotlannin joutsimies kiirehti hänen jälkeensä.

Kuninkaallinen vieras istui jo pöytään ja hänen oikealle puolellensa Coictier, joka lääkärinä piti huolta hänen hengestään, sekä vasemmalle puolen Commines, jonka tuli pitää huolta hänen kuolemattomuudestaan.

Historioitsija, lääkäri, pääteloittaja: siinä kolme hänestä eriämätöntä.

Olipa niitä vielä neljäskin, ja se kenties kaikkien likeisin: Olivier le Daim, Olivier le Diable. Mutta nyt hän oli poissa, epäilemättä jossakin noista salaisista toimista, joihin hänen herransa häntä käytti.

— "Istukaa, toveri Gringonnaux, tähän meitä vastapäätä", kehoitti kuningas, joka aina sievästi osasi imarrella pienien porvariensa turhamielisyyttä. "Nämä naiset istuvat teidän viereenne. Heidän raitis muotonsa on palkitseva, mitä paistinvarkauden kautta kadotimme. Tekisipä oikein mieli siihen iskeä hampain kiinni."

Naiset kuitenkin luopuivat tästä kunniaista, vakuuttaen, että heidän läsnä-olonsa oli paljoo tarpeellisempi kyökissä.

— "Antaa heidän häärätä, sire", syndiko lausui. "Tuota pikaa ovat he meille valmistaneet jonkun pienen kotikeitoksen, joka ehkä hyvinkin hyvästi on vastaava tuon kirokun Tailleverd'in suuriin loistolaitoksiin. Rouva Leonarde on etenkin verraton erään nisukeitoksen valmistamisessa, joka on niin hyvää, että sitä ajatellessa vesi kielelle kerkiää. Kymmenen minuuttia enintään, sire, niin koko onnettomuus on autettu."

— "Eläköön!" kuningas sanoi, "minä rakastan yksinkertaista, hyvää porvariruokaa. Olisipa se ollutkin paljoo parempi, jos ette olisi mitään muuta hankkineet. Mutta kas! Suuret herrat tahtovat olla kuninkaita ja porvarit suuria herroja. Vaarallista ja tyhmää ylpeyttä se semmoinen, mestari Gringonnaux. Rikosta aina seuraa rangaistus, ja niinpä tässäkin, pysyköön kukin säädysään, niin käy kaikki hyvin."

Sitten hän jatkoi mitä ilkeimmällä irvistyksellä:

— "Malttakaas! esimerkiksi nämä hopea-astiat tässä pöydällänne! Ne eivät tosiaankaan ole siinä paikallansa, etenkin nyt, kun ei teillä ole mitään niihin panisitte ... hei! hei!... Valantopajassa niiden arvo ainakin olisi 10,000 ecu'ta. Minä tarvitsen rahaa... Ja kosk'en saa hyvää ruokaa, suonette minulle ruoka-astiat."

Porvarin punoittava naama muuttui kalman kelmeäksi.

— "Kuinka, sire!" hän sopersi "Teidän Majesteettinne ei ylenkatso näin halpaa lahjaa?"

— "Mestari Gringonnaux, pienistä summista syntyy suuria. Tuleehan teidän se tietää paremmin kuin minun, te kun olette kauppias. Minä olen jo liiankin paljo kiskonut köyhältä kansalta. Nyt on rikasten vuoro minua auttaa. Englanti mielihän uudestaan ryöstää teidän tavaroitanne; Burgundi ei pyydä mitään parempaa. Olen joutunut vallan puille paljaille tuota ensimmäistä vaaraa estäessäni. Siis on välttämätöntä hankkia varoja toisen torjumiseksi. Ranska voi joutua hukkaan, jos ei tuo Rohkea saa syytä mellastaa Juran tuolla puolen. Minä tarvitsen rahoja Sveitsiläisien varustuksiin."

— "Voi sire, noita vaivaisia, noita moukka parkoja! ne tulevat silvotuiksi kuin pasteija-liha."

— "Mestari Gringonnaux", kuningas innokkaasti lausui, "kuulkaapa hiukan muutamaa muistelmaa nuoruuteni ajoilta."

Ludovik kuningas nojautui tuolinsa käsipuuhun, leuka vasten kättä ja silmänsä kattoon kiinnittäen. Sitten, ikäänkuin unohtaen kaiken, mikä häntä ympäröi, ja ikäänkuin itseksensä puhuen, hän kertoi:

— "Samoin kuin Duguesclin'in aikoina, oli Ranskanmaa taasen suurien soturijoukkojen, maantierosvojen, metsäsissien, salamurhaajain, Armagnac'ien ynnä muiden Egyptin heinäsiirkain hävittämänä, ryöstämänä ja raatelemana; täytyi millä hinnalla hyvänsä päästä vapaaksi näistä syöpäläisistä ja ajaa ne johonkin muuhun maahan, sama sitten mihinkä. Tilaisuutta pian tarjoutui. Keisari, Itävallan herttua ja koko Saksan aatelisto pelkäsi Sveitsin vapaita vuorelaisia, ja tahtoi kostaa kaikki ne tappiot, joita nämä

vapautensa pelastamiseksi ja puolustamiseksi olivat heille saattaneet. Minä sain Armagnac'it johtoni alle, ja lähdin uhkeana liikkeelle. Se oli ensimmäinen sotaretkeni. Matkalla meihin yhtyi Englantilaisia, Saksalaisia sekä Schwabin kaikki ritarit, hehkuen haluaa juurittaa maan päältä koko tuo Helvetian roistokansa; tavallaan oikea ristiretki. Miekan lyömättä saavuimme kolmenkymmenen tuhannen lukuisina eräälle paikalle nimeltä Saint-Jacques. Siellä satuimme yhteen viidentoista sadan vuorelaisen kanssa, jotka, vähääkään hämmästyttä, asettivat leirinsä meitä vastapäätä Birs'in toiselle puolen. Me karkaamme heidän kimppuunsa, he lyövät takaisin meidän etujoukkomme ja, kahlattuansa vuorostaan joen poikki, ryntäävät nuo viisi-toista sataa meitä kolmeakymmentä tuhatta vastaan. Niinkuin raivoisat härät, niinkuin leijonat! Oi! Pyhä Embrun'in Neitsyt! se oli ankara kahakka! Heidän pitkien piikkiensä ja pertuskainsa alla sortui miehiä sadoittain. Heidän hirveät, kahden käden käytettävät sapelinsa, heidän jykeät *morgenstern'insä* musertivat haarniskoita ja kypäriä kuin lasia. Aivan kuin muinais-aikojen Gallit ja Frankit, he, kiihtyen tappelun tuoksinasta, työnsivät takaisin kaksikymmentä ryntäystä ja taistelivat niinkauan kuin heissä hengen-hiemaus oli jälillä, mikä iskien toisella kädellä, kun toinen jo oli poikki lyöty, mikä seisoen polvillansa, muutamat ampuen meitä vastaan vielä nekin nuolet, joita omista haavoistaan vetivät ulos, eikä yksikään heistä heittänyt kuolemaan, ennenkuin viisi tai kuusi vihollista oli ympärilleen kaatanut. Dammartin, Dunois, Lahire ja muut vanhat sotapäälliköt, jotka jo olivat olleet niin monessa tappelussa ja kahakassa, eivät olleet vielä koskaan nähneet niin ihmeteltävän uljasta vastarintaa, niin loistavan urheata väkeä. Näin taistelivat he iltaan asti; ja vihdoin, sortuen ylivoiman alle, uupuen paljosta verenvuodatuksesta, pikemmin voimattomina voittamaan, kuin voitettuna, nuo viisi-toista sataa Saint-Jacques'in urosta kuolivat joka mies, surmattuansa meiltä lähes yhdeksän tuhatta soturia. Hyvät herrat, tästä päivästä alkaen Sveitsiläiset ovat ystäviä meille. Turmio, turmio sille, joka joutuu otteluun näiden urosten kanssa."

Tämän kertomuksen aikana Ludovik XI oli kiihtymistään kiihtynyt. Hänen kuvatessaan tappelua, olisi luullut, että muiston taikavoima oli hänen siirtänyt keskelle sen tuoksinaa. Hän oli seisoalla nyt, pää pystyssä, silmät täynnä säihkyä, nyrkki ojennettuna itää kohden, ikään kuin olisi hän tahtonut vierittää Kaarlo Rohkean päälle koko tuon helvetialaisen lumivyöryn, joka tulevaisuuden hämärästä jo haamoitti hänen neronsa silmien edessä.

Leonarde ja Gillette tulivat sisään kantaen päivällistä, jonka tuota pikaa olivat laittaneet.

Toiselta puolen kovia askeleita ja ääniä alkoi äkkiä kuulua etehisestä.

Kaikkien silmät kääntyivät sinne päin.

Eräs mies lähenei juoksu-jalassa ja syöksi saliin, läähättäen, näännyksissä ja vallan epätoivoissaan, niinkuin kuoleman kanssa kamppaileva sarvas.

Hänen jäljessään, vaan muutaman askeleen päässä, nuo Skottlannin hurttakoirat.

Perällä Tristan l'Hermite, joka juuri astui hevosen selästä.

— "Tailleverd!" oli Gringonnaux huudahtanut.

— "Rosvomme!" kuningas sanoi.

— "Ei, sire ... François Villon, runoilijanne", tämä vastasi langeten polvillensa.

Ja, kun Ludovik XI häntä yhä katseli, eikä näyttänyt tuntevan häntä, hän lisäsi:

"Villon ma olen, ja siitä voin kerskailla:
Pariisissa synnyin, Pontoise'n likimailla;
Vaan jos oisi kaulani paulaa vailla,
En tietäisikkään, että..."

Hyvin osattu! on jokainen sanova, ken tietää lopun.[3] Kuningas hänen keskeytti:

— "Hyvä, minä muistan ja ymmärrän."

Se olikin muuten mitä helpointa; sillä köysi riippui vielä hirsipuusta karanneen miehen kaulassa.

— "Sire", tämä jatkoi, "kerran ennenkin jo olette minua armahtanut ... ja vielä päälliseksi puettanut minun uudestaan kiireestä kantapähän asti."

— "Näyttääpä siltä", kuningas huomautti, "kuin ei kiitollisuutesi kestäisi kauemmin kuin uudet vaatteet."

— "Sehän oli jo viime vuonna, sire..."

"Miss' ovatkaan, oi! Jumal'aut'! näin unta;

Älkää kysykökkään menneen-vuotista lunta."

— "Puhu suorilla sanoilla, muuten saattaisi tapahtua, että antaisin vielä värsyjesi vietellä itseäni; sillä minä rakastan somia runoja... Vaan ei, tällä kertaa olen oleva leppymätön. Semmoinen veijarimaisuus, joka ei tarkoita mitään vähempää, kuin saattaa minut suoraan vedelle ja leivälle! Sepä on melkein majesteetti-rikos."

— "Voi! sire, enhän tiennyt, että se oli Teidän Majesteettinne päivällinen. Vasta tästä tiedon saatua, erään onnen-sattuman kautta juuri viimeisellä hetkellä, sainpa käsiini kylliksi jäntevyyttä katkaistakseni köyteni, sekä jalkoihini sen verran voimaa, että juoksin tänne asti."

— "Ja missä toivossa, lurjus?"

— "Siinä toivossa, ett'ei minun ainakaan tarvitse kuolla, ennenkuin olen saavuttanut Teidän Majesteettinne anteeksi-antamuksen, jos nimittäin en sattuisi voittamaan asiaani."

— "Älä luulekkaan, veijari! ... vaan kuitenkin, annas kuulla millä itseäsi puolustat; se on meitä kenties huvittava. Poistu vähäisen, Tristan ... mutta ei mitään irvistyksiä. Me lykkäämme asian vaan toistaiseksi, ei mitään muuta. Hänen täytyy saada puolustaa itseänsä."

Runoilija veti henkeänsä, oikaisi itsensä, otti aseman semmoisen, kuin asianajaja parlamentissa, ja aloitti tällä ylpeällä esipuheella.

III,

François Villon'in puolustuspuhe.

— "Sire", hän lausui, "iljain prinssi, Ranskan kuningas! älkää luulko minulta kuulevanne valituksia ja hätähuutoja, valeita tai muita tyhmyyksiä, yhtä inhoittavia teidän kuulla, kuin ne olisivat sopimattomia minun huulilleni."

— "Minä en sentähden huolikkaan teille huomauttaa, että armeliaisuus on kuninkaiden kaunistus, vielä vähemmin, että löytyy kaksi lajia henkilöitä, joihin mestausmiehen ei milloinkaan pitäisi saaman koskea, runoilijat ja kuninkaat."

— "Minun mielestäni", Ludovik XI keskeytti yhä syömistänsä jatkaen, "sopisi kuitenkin mainita kuninkaat ensiksi."

— "Olkoon niin!" Villon myönsi. "Voidaanpa vielä kenties lisätä, että minä olen menettänyt oikeuteni runoilijan nimeen ja tahrannut kunnian, joka tulee Apollonin oppilaalle. Mutta en olisi kuitenkaan voinut aavistaa joutuvani tänne näin kurjan-muotoisena, tämä köysi kaulani ympärillä, tekemään julkisesti synnintunnustusta:

"Oi kurjaa itseäni! Jos ma oisin
Nuoruuden aiat käynyt oppimalla
Ja hyviin tapoin tottunut, ma voisin
Nyt asua kuin muutkin katos-alla.
Vaan miten? Koulustani läksin silloin
Ma karkuun, niinkuin paha poika nalkki...
Oi, myöhäinen on katumus, vaan milloin
Sit' aattelen, on sydän mennä halki."

— "Sinä unohdat jo meidän suostumuksemme. Ei mitään runoja!" sanoi kuningas, joka kuitenkin oli tarkoin kuunnellut värsyn loppuun saakka.

Runoilija jatkoi:

— "Kuinka vaan suvaitsette, sire. Senkun aian kuluttua tulin oppilaaksi Sorbonne'en ja oleskelin lainoppineiden ja peruukki-päiden seurassa. Vaan minun luonteelleni oli tuommoinen elämä keskellä keräjäimisiä ja rettelöitä vasten-mielinen ja, ollen nyt jo enemmän huvituksien kuin työn ystävä, taipuvaisempi ostamaan kuin maksamaan, kuljeskelin yöt päivät ympäri laulu-aineita etsimässä. Pian lauluni tulivat tutuiksi; laulujen ohessa laulajakin. Monta kertaa hyvät ihmiset minulle tarjosivat apunsa, täyttivät uudestaan tyhjät taskuni. Vaan mitäpäsi siitä! jos toisinaan kymmenen riksiä eksyikin

plakkariini, ne ei sinne jääneet homehtumaan. Olin kuitenkin vielä siivosti verhottuna, kävin paraissa seuroissa, laskin sievää puhetta ja söin herkullisesti. Paroonit, kreivit, ruhtinaat olivat minulla tovereina. Siinä onnettomuuteni, sire. Palava kynttilä houkuttelee karpäsen ja polttaa siltä siivet. Todelliset ystävänä eivät olleet siellä. Minä aloin niitä etsiä muualta, ja löysin ne vasta paljon alemmaa, kenties liiankin alhaalta, katu-teaterien loasta, kapakoista ja muista huonoista paikoista. Se oli vähemmän kunniallista, se on totta, — mutta monta vertaa haus Kempaa. Minun täytyi huolet haihduttaa. No niin! Elin kuin mustalainen, varkaiden, roistojen ja petturien seurassa, ilman muuta huolta kuin viiletellä hyvää viiniä makoiseen suuhun. Tietäjää viisaampi olisi ollut se, ken olisi osannut löytää minun asuin-paikkani. Minä lauleskelin, istahdin vähän kuhunkin, hyväillen viinipulloja ja kaikkea muuta, joka tässä viheliäisessä mailmassa antaa itseänsä hyväillä, — tietysti hampunuoraa lukuun ottamatta. Kujeei kuitenkin alkoivat herättää liian suurta huomiota Pariisin kaduilla ja raitilla. Muuan seikkailija-kumppaneistani sanoi sentähden eräänä päivänä: kun kerran elää, pitää elämän herroiksi, mutta täällä yövahdit meitä ahdistelevat ... mitähän jos lähtisimme maalle? Ja niin lähdimme. Huono tuuma, sire. He riippuvat kaikki nyt hirsipuussa, vaivaiset syntiset! Niin, kaikki tyyni, Malpaye, Baillevent, vieläpä Trousecaille'kin. Niiden ei enää tänä talvena tarvitse vilua kärsiä. Niitä ei enää tulevana suvena lämmin vaivaa! Ja kuinka viattoman hairauksen tähden kuitenkin! Eihän se ollut heidän vikansa.

"Pakko saa miehen pahuuteen
Ja nälkä suden raateleen.

"Heidän oli nälkä. He olivat erehtyneet. Minä olin erehtynyt niinkuin hekin. Sama rangaistus minulle, sire, jos teitä huvittaa nähdä runoilijanne hirsipuussa mustempana kuin uuniluuta ja täynnä lintujen noukkimia koloja kuin sormustimen pohja. Vaan, huomaitkaa suosiollisesti, sillä välin kuin vietin päiväni kuljeksimalla, tein havainnoita, tutkin syitä ja seurauksia. Villon ei ole ainoastaan runoilija, hän on ennen kaikkia filosofi. Vielä enemmänkin! hän on kenties ainoa ihminen tässä takaperoisessa mailmassa, joka teitä oikein ymmärtää, sire, ja joka teitä rakastaa."

— "Rakastat minua! sinäkö?" Ludovik IX huudahti. "Ja mistä aiasta alkaen."

— "Siitä alkain kuin hallitukseen tulitte", Villon vakaasti lausui. "Noista turnajaisista saakka Saint-Antoine'n kadulla, joissa, kun Burgundin ja Flandrin koko loistava ritaristo par'aikaa korskeili kiiltävissä sota-asuissaan, tuuheat sulkatöyhdyt kypärein päällä, äkki arvaamatta astui kilpakentälle teidän toimestanne eräs uusi taistelija, jota ei kukaan varmaankaan ollut odottanut, eräs karkeihin pedon nahkoihin puettu mies raa'alla ulkomuodolla. Aseena hänellä oli ainoastaan jonkunlainen puunuija, ei paljoa paksumpi tavallista kävely-sauvaa. Kuitenkin hän, tuommoinen maamoukka, rupesi noiden ylhäisten ritarien joukkoon, lölyytti niitä oikein aika lailla, eikä kukaan jaksanut seisoa häntä vastaan. Ei kymmentä minuuttiakaan, niin hän oli ne kaatanut, maahaan lyönyt, ajanut pakoon, kaikkityyni, itse Charolais'in kreivinkin. Minä en alussa voinut ymmärtää koko tapausta, ja etsin vielä selitystä arvoitukseen, kun sattumalta huomasin teidät, sire, puoleksi kätkeytyneinä muutamain naisten ta'a, katselemassa muutamasta akkunasta, ja nauramassa omituisella tavalla. Heti ymmärsin koko asian, ja kaukaa, joukon keskeltä, ääni teille huusi: eläköön!... Se oli minun ääneni."

— "Todellakin!" Ludovik XI lausui, silmännähtävästi hyvillensä siitä, että puolustuspuhe oli kääntynyt tälle suunnalle. "Mutta mitä merkitsi sitten sinun mielestäsi tämä nuijavoitto, tämä maamoukan voitto niin monesta hienosta ritarista?"

Vähääkään epäilemättä, runoilija vastasi:

— "Se merkitsi: Pois tämä ulkokullattu ritaristo! Pois tämä keho aatelisto, joka komeudessaan ja turhamaisuudessaan, vallattomuutensa, kateellisuutensa, vieläpä hurjan rohkeutensakin kautta on meiltä pilannut Crecy'n, Poitiers'in ja Ajincourt'in tappelut! Koko tämä ritaristo houkuttelee vaan joka hetki tänne Englantilaisia. Kuka ne on karkoittanut? Johanna Darc, muuan paimentyttö! Sijaa talonpojille ja porvareille! Sijaa kansalle kokonaisuudessaan, joka kaikista ylhäisten etuoikeuksista ei himoitse, eikä halaja muuta, kuin yhden ainoan: maansa edestä taistella ja kuolla!"

— "Oikein!" kuningas lausui ja hänen silmänsä välähtivät äkkiä.

— "Pois läänitys-vallan ikuiset riidat!" runoilija innostuneena jatkoi. "Rauhaa, sovintoa, oikeutta. Vallassa yksi ainoa: kuningas. Uutta ylhäisöä, jos ei vanha enää jaksaa arvoansa ylläpitää, ja läänityksenä ei muuta kuin toisilla heidän neronsa ja intonsa, toisilla vaan miekka vyötäisillä. Tasainen oikeus kaikilla, ja jokaisen velvollisuus veroa maksaa. Ei mitään kapinaa eikä napinaa enää. Siinä se, mikä teillä oli mielessä, sire, vaivatessanne yöt ja päivät päätänne uusilla tuumilla, uusilla parannuspuuhilla. Jokainen tehköön velvollisuutensa; mutta jokainen myöskin nauttikoon oikeutensa. Kuningas itse on esimerkin antava. Jos hänen joutsimiehensä hävittävät laihon köyhän miehen pelloilta, jos hänen koiransa repivät lampaan tai kissan köyhältä vaimoparalta, tulee hänenkin niille maksaa vahingonkorvausta. Se oli oikein, se oli oivallisesti ajateltu, pahaksi onneksi vaan olisitte tahtonut astua liian nopeaan ja parantaa liian monta epäkohtaa yht'aikaa. Suuret ja pienet vasallit liittoutuivat teitä

vastaan. Siitä syntyi tuo kirottu yhteisen hyvän, tai niinkuin pikemmin voisi sanoa yhteisen pahan liitto."...

— "Oivallista!" Ludovik XI huudahti ja unohtaen ruokahalunsa, kääntyi kokonaan sitä kohden, joka hänen tarkoituksiansa niin hyvin kuvasi.

Rohkaistuna tästä ensimmäisestä menestyksestä, Villon jatkoi yhä kiihtyvällä innolla.

— "Olin Montlhery'llä, sire; sillä väliin runoilijoitakin huvittaa tarttua miekkaan... Minä nä'in teidän taistelevan ja urhoollisiakin urhoollisempi olitte silloin. Hävyttömästi ne valehtelevat, jotka teitä pelkuriksi soimaavat. Te osaatte käydä sotaa yhtä hyvin kuin joku muukin, kun sen vaan hyväksi näette. Mutta te, joka tahdotte säästää sotamiestenne henkeä, harrastatte yli kaiken rauhaa ja kansan menestystä, punnitsette nykyaikaa taidolla ja ymmärryksellä, ja tungette terävällä järjellänne kauas tulevaisuuteen; luonnollisesti siis pidätte edullisempina odottaa sopivaa tilaisuutta, hajoittaa vihollisenne, jotka oikeastaan ovat meidän, lyödä ne järjestänsä meille suureksi siunaukseksi, väliin peräytyä askeleen, mutta vaan astuaksenne kohta sen sijan kaksi askeletta eteenpäin. Uskaltakaa, sire! St. Maur'in, Péronne'n, Lüttich'in perästä. Englantilaisten viimeisen uhkauksen jälkeen olette jälleen kohonneet kahta mahtavammaksi. Vähän kärsimystä vielä, niin olette voittaneet, ja jalkainne juuressa olette silloin näkevä kaikki ne, jotka pahaa suovat Ranskan kuningaskunnalle!"

Ludovik XI oli vallan suunnattomasti ihastuksissaan. Hän pöyhisteliksensä, heilutti ruumistansa, keikkui sinne tänne korkealla tuolillansa ja tuon tuostakin, ikäänkuin puhujaa vielä enemmän kiihoittaaksensa, hän kertoi:

— "Tuo on oivallista! Totta Jumaliste! Jatka toverini ... jatka, jatka!"

— "Ah, sire", Villon vihdoin lausui, "jospa Teidän Majesteettinne antaisi minun vähän hengähtää. Juotavaa tänne! kurkkuani karvastelee!"

— "Maltas, juo tästä", Ludovik XI sanoi ojentaen hänelle oman reunoja myöten täytetyn maljansa.

— "Kuninkaan terveiksi", Villon huudahti, tarttuessaan maljan rubiinikorviin, ja töin tuskin maltettuaan kieltänsä kastaa, hän liitti puheesensa näin kuuluvan loppulauseen:

— "Minä en puhu enempää siitä asiasta, sire, ett'ei minua luultaisi imartelijaksi. Sitä en ole. Olen sanonut, mitä ajattelen, en muuta. Näinhän oli meillä välipuhe. Elämäni riippuu hiuskarvasta. Jos se on menetetty, antakaa merkki mestari Tristan'ille. Minä täytän välipuheen rehellisesti; testamenttini, niin suuri, kuin pienikin, on tehty, vieläpä erityiset lisäpykäleetkin, joiden kautta olen jättänyt monille ystäväilleni perinnöksi kaiken sen, mitä minulla ei milloinkaan ole ollut. Olen siis valmis. Pait sitä minua väsyttää näin kerjätä ilman tarkoitusta, nauraa kun kukkaroni itkee ja elää kun en ketään voi hyödyttää. Minä en pelkää kuolemaa, vaikka tosin mieluummin kuolisin maatani ja kuningastani palvellen. Mutta jos Teidän Majesteettinne sen toisin päättää, niin onnea matkalle!"

Pää-teloittaja astui jo lähemmäksi.

— "Maltas!" kuningas lausui, "minä jätän vielä asian ratkaisematta, mutta ainoastaan siksi kuin matkamme on päättynyt; sen kestäessä tulee hänen meitä huvitella. Sitten saamme nähdä... Minä siis vien kanssani tämän riimisevän... Ja ett'ei sinunkaan, Tristan, tarvitsisi täältä lähteä tyhjin käsin, otappa haltuusi kaikki nämä kultakalut, jotka mestari Gringonnoix niin kohteliaasti on meille tarjonnut. Kiitos, toverini, otan lahjasi vastaan."

Surkea irvistys oli porvari paran ainoa vastaus. Hän painoi päänsä nöyrästi rintaa vasten ja heitti samalla viimeisen jäähyväis-silmäyksen kauniiden pöytä-astiainsa jälkeen.

Ne katosivat Tristan'in ja hänen Skotlantilaistensa kanssa.

— "Matkalle, hyvät herrat", kuningas sanoi. "Käsivartesi, Coictier. Commines, pidä silmällä tätä viiripäätä, ... joka minusta näyttää varsin sukkelalta ... enintään viikoksi hänelle suon pitennystä... Sitten...!"

— "Hyvä juttu", Villon pakisi, "viikko on aina viikko. Rajutkoon mikä ilma tahansa nyt, minun leipäni ainakin on leivottu!"

Rautasormus.

Kuningas matkusti vettä myöten, pienellä laivastolla, joka purjehti Loire'a ylöspäin Orleans'iin asti.

Edellä sekä jäljessä pari pitkää rantalaivaa, henkivartioita ja hovilaisia varten, keskellä kuninkaan laiva.

Laivan perällä oli jonkunmoinen kammio, sisältä koristettu Arras'in tapeeteilla. Huonekaluina siinä oli: soukka puinen vuode, rukous-alttari, muutamia lavitsoita, kamiini, ja pöytä paperia täynnä.

Kuningas oli juuri laskenut Commines'in luotaan, ja käskenyt tämän lähettää runoilijan hänen puheilleensa.

Vähän aian päästä ovi jälleen aukeni, ja Villon astui sisään.

Kahden kesken kuninkaan kanssa!... Mikä saattoi olla syynä tähän kohtaukseen?

Ludovik XI astui ensi toimekseen runoilijan ympäri, tarkastaen häntä terävillä, epäluuloisilla silmäyksillä.

Sen jälkeen, istuutuen entiselle sijalleen, kamiini jalkojen välissä, kädet kahden puolen savutorvea, hän aloitti jyrkästi:

— "Tiedätkö, että minä olen häijy isäntä?"

Villon vastasi hämmästyttä:

— "Mahtaville kenties, sire, niille, jotka tahtovat viisastella. Vaan ette ainakaan alhaisille, jotka tytyväisinä tottelevat luulematta itseänsä viisaammiksi kuin Teidän Majesteettinne."

— "Vai niin", kuningas sanoi, silminnähtävästi hyvillänsä näin hienosta vastauksesta.

Sitten, oltuansa hetken ääneti, hän jatkoi:

— "Tiedätkö, että kaikki, joita olen suosinut, kaikki, joihin olen luottanut, ovat minun pettäneet, ja kenties vielä tälläkin haavaa pettävät?... Se minun on tehnyt epäileväksi, juonittelevaksi, julmaksi, joka kerta kun aavistan jotain uutta kiittämättömyyden osoitusta."

— "Tiedän sen", runoilija vastasi. "Mutta minä en ainakaan ole kiittämätön, vaan harrastan ylikaiken kuningaskunnan etua, enkä vähääkään epäilisi pyhittää elämäni kokonaan kuninkaan palvelukseen. Niin tosiaanki, sire, en vähääkään. Voi! teillä on hyviä taipumuksia hirmuvaltiaaksi, vaan muut ruhtinaat tällä vuosisadalla ovat niin julmia tiranneja, että te sittenkin olette hurskain ja lempein niistä kaikista."

— "Jokotaas aiot aloittaa imartelemisiasi?" kuningas tiuskasi. Vaan, kiihossaan, hän tuli siirtäneeksi kätensä liian likelle savutorvea, ja poltti sormensa.

— "Ai!" hän kiljahti, "se on sinun vikasi, kelvoton!... Sanoppas minulle, sinä, joka luulet kaikki tietäväsi, tunnetko vihamieheni?"

— "Vaarallisin, mahtavin kaikista niiden joukossa, sire, on se, jonka luona löysitte pakopaikan siihen aikaan, kun kuningas Kaarlo VII sanoi pojastansa: Burgundin herttua elättää luonansa ketun, joka vielä syö hänen kanansa."

— "Entä sitten?"

— "Sitten, sire! nyt on kanojen hetki tullut, koska täällä näen hampaat, jotka ovat valmiit niitä haukkaamaan."

— "Ja sinäkö olisit valmis niiltä vääntämään niskat nurin?"

— "No! Mitä siihen tulee, mielelläni, sire."

— "Ota tuoli ja istu ... likemmäksi ... vieläkin likemmäksi Minä en puhellessani suvaitse mitään epämurkaisuutta."

Villon'ille sitä ei tarvinnut kahdesti käskeä. Hän siirtyi vallan kamiinin eteen, jonka toisella puolen kuningas istui nojautuen molempiin kyynäpäihinsä, kasvot käsien peitossa.

Taas hetken äänettömyys. Sen jälkeen keskustelu alkoi uudelleen, heidän istuessaan silmä silmää vastaan:

— "Puhukaamme nyt ystäväistäni. Onko niitä monta?"

— "Ei, sire. Yksi ainoa, mutta hyvä."

— "Kuka sitten?"

— "Te itse."

Melkein asemaansa muuttamatta, kuningas taputti ystävällisesti runoilijaa olkapäälle. Sitten hän taas jatkoi kysymyksiänsä:

— "Entä minun toverini ... häh! kutka ne ovat?"

— "Vähän jokainen, sire. Niitä on teillä paljon semmoisia, jotka eivät sitä itsekään tiedä."

Kuningas rupesi nauramaan ja jatkoi pilkallisella äänellä:

— "Mutta niiden joukossa, jotka pitävät sen kunnianansa ja joita kansa tuntee?"

— "Niitä on toveri Commines", Villon luetteli, "toveri Olivier, toveri Tristan ... joka, luvalla sanoen, ei ole minun ystäviäni."

Kuningas hänen keskeytti.

— "Ei ne ole niitä, joista haluan haastaa. Löytyy toisia ... salaisia ... sellaisia, joita pidetään aaveina ja kutsutaan hahmo-tovereiksi."

— "Niin, oikein", runoilija vihdoin vastasi, "minä ymmärrän. Se on tuo kamala kertomus Burgundin herttuan hävittämistä kaupungeista, joista jokainen yhä vielä on olemassa erään käskyillenne kuuliaisen kostajan hahmossa: toveri Gent, toveri Dinant, toveri Lüttich ... ja vielä muutamia muita, joita vaan kuiskaamalla tohditaan mainita. Onkohan niitä oikein olemassa, sire?"

— "Kenties!" kuningas vastasi. "Eikö mainita, että ne tuntevat toisensa jostain taikakalusta. Maltas... Se on tänlainen ... katsoppas..."

Villon tarttui esineeseen, jonka kuninkaallinen käsi hänelle ojensi, ja vei sen likemmäksi kolmisydämmistä lamppua, joka riippuen katosta alas, valaisi tätä kohtausta.

Se oli yksinkertainen rautasormus, jonka kannassa saattoi erottaa esiin pistävän, kömpelösti valetun liljakukan.

— "Koetappas sitä sormeesi huvin vuoksi", kuningas kehoitti. Ja nähdessään kuinka sormus meni kuin valettu runoilijan sormeen, hän huudahti:

— "Totta Jumaliste! On kuin paki paraastaan sinua varten tehty. Älä vedä pois sitä vielä. Voipa tapahtua, että saat oikeuden sitä kantaakkin. Vaan muista että kaikkien, jotka tämmöistä sormusta kantavat, on täytynyt katsoa kuolemaa silmiin. Uskaltaisitko?"

— "Yhden-tekevä, sire. Enhän muuta ole tehnyt koko päivänä."

— "Älä ivaile. Sanani ovat painavia; kuuntele. Salaisten toverieni joukossa löytyy vielä semmoisiakin, joita vaiston tai sattuman avulla sieltä ja täältä olen kokoon haalinut. Niiden etevyys tai väliin niiden virheetkin minua miellyttivät. Toiset hyödyttävät järkevyytensä, toiset voimansa kautta. Niitä miehiäpä oli tuo nuijajunkkarikin, tuo karkea voittaja St. Antoine'n turnajaisissa, jonka tänä aamuna muistooni johdatit. Neljään-toista vuoteen en ole häntä muistanut. Ja kuitenkin lupasin hänelle jotakin. Onpa jo aika lupaukseni täyttää. Tahdotko hänelle minulta saattaa kolme sanaa, jotka ovat hänelle viittauksena vihdoinkin ryhtyä toimeen."

— "Nämä kolme sanaa, mitkä ne ovat?"

— "*Hetki on tullut*. Hän sen ymmärtää. Sinä ... sinun ei tarvitsekaan ymmärtää."

— "Olkoon niin!... Mistä löydän tämän miehen?"

— "Sveitsistä, Einsiedeln'in luostarista, likellä Schwütz'ia."

— "Hän on siis munkki nykyään?"

— "Benediktolainen."

— "Miksi häntä kutsutaan?"

— "Veli Starck'iksi."

— "Nimi sopii hänelle hyvin, sillä, jos en erehdy, Starck merkitsee vahvaa."

— "Osaatko saksaa?"

— "Vähän sitäkin, sire. Katuteaterissa puhutaan, paitsi maankulkurein käyttämää renkutusta, kaikkia mailman kieliä: oikea Babelin sekasotku."

— "Hyvä! Minä panen sen mieleeni. Totta tosiaan te'enkin sinusta jotakin."

Ludovik XI seisoi hetken mietteissään.

— "Mutta", Villon äkkiä jatkoi, "mutta aatelkaapa, sire, jos tuo Starck oliskin kuollut... Pyhä neitsyt! Neljä-toista vuotta sitten!..."

— "Mahdollista!" kuningas sanoi... "No sitten, koska osaat saksaa, käyt etsimään minun puolestani Nikolai Diesbachilaista, Bern'in vanhaa pormestaria, ja seuraat hänen käskyjensä."

— "Bern'iin siis?"

— "Kaikkialle, mistä hänen vaan löydät. Tuon taikakalusi kun näytät, hän sinut oitis tuntee."

— "Teidän Majesteettinne siis jättää sen minulle?"

— "Väli-aikaisesti. Ole uskollinen, nerokas, urhea, niin saat sen kenties pitää. Tässä on matkaasi varten."

Kuningas aukaisi pienen lippaan, otti siitä kourallisen kulta-ecu'itä ja kaasi ne runoilijan käteen.

— "Hyvä Jumala!" tämä huudahti, "nyt on syytä hankkiakseni vihdoin kukkarokin, joka ei ole vallan pohjaa vailla!"

— "Ota tämä", kuningas sanoi, "ja sido se kiinni nuttusi alle ... jota sinun kuitenkin jo huomenna tulee vaihettaa johonkin rehelliseen porvari-pukuimeen. Olet näet olevinasi asioissaan kulkeva kauppias ... mutta vyötäisillä kannat hyvän veitsen, joka tarpeen tullessa voi sinulle arvoa lisätä. Tiet eivät ole turvallisia... Ja, muista minun sanoneeni, toimesi ei ole vaaraton."

— "Joutavia", Villon vastasi ylpeästi; "sen, joka lehtiä pelkää, ei pidä metsään menemän! Minä lähdän uljaalla mielellä ja osaan itseäni puolustaa, osaanpa tarpeen tullessa päällekin käydä, jos Teidän Majesteettinne etu sen vaatii."

— "Ole viisas! Anna ihmisten ja asiain mennä menoansa. Viisas matkustaja paljastaa miekkansa vasta viimeisellä hetkellä. Noudata herrasi esimerkkiä. Saattaisi olla vahinko, jos heti joutuisit surman suuhun. Turvallisuuden vuoksi annan sinulle vielä oikeuden hankkia itsellesi palvelijan, aseenkantajan, jos nimittäin kohtaat jonkun siistin nuorukaisen, johon luottamuksesi voit laskea."

— "Ah", runoilija surumielin huokasi, "jospa ystäväni Martti Troussecaille vielä olisi elossa!"

— "Mitä hevosiin tulee", kuningas jatkoi, "olemme pääasiallisesti juuri tovereitamme varten asettaneet kyytivelvollisuuden. Keskievaripaikoissa tarvitsee sinun vaan näyttää tuo sormuksesi."

— "Kirkas tuli ja leimaus!" runoilija huudahti, "minä saan siis koko pitkän rivin pegasoja ratsastaakseni! Hurraa! hurraa! tie auki kuninkaan lähettiläälle!"

— "Kaikki hyvin!" Ludovik XI lausui; "mutta emme nyt ole vielä niin pitkälle tulleet. Ensin ovat nuo tutkaimen pistot, nuo koetukset. Ja ennen kaikkia aja hyvin meidän asiamme, niinkuin tarpeen tullessa kyllä nä'yt osaavan."

— "Luottakaa minuun, sire, minä olen Pariisilainen; missä niin liukkaita kieliä on kuin Pariisissa?"

— "Pidä kieli salvan takana niinkauan kuin Ranskan alueella olet. Burgundin rajalla otat päällesi pyhissä-vaeltajan vaatteet ja käytöksen. Einsiedeln'iin näet tehdään toivioletkiä."

— "Olkoonpa niin! sire. Tämä poika on tottunut esittelemään monenmoisia ihmisiä kaikilta katu-teaterien aloilta. Osan vaihtaminen ei minua suurin rasita. Mutta kun lähetykseni on päättynyt, mihin

sitten joudun?"

— "Käyt minua etsimään kiiruimman kautta, etenkin jos hyviä uutisia minulle tuot. Sellaisia sanansaattajia minä aina runsain määrin palkitsen. Paina se mieleesi."

— "Ei pelkoa, että se unohtuisi, sire. Mutta kesken kaiken! Mitä, jos sattuisin näkemään yhtäläisen sormuksen jonkun toisen sormessa?"

— "Hän olkoon kohta ystäväsi, veljesi. Auta häntä, palvele häntä, niinkuin hänkin sinua on auttava ja palveleva ... mutta älä milloinkaan aivan paljo tuumiasi paljasta. En voi kyllin sinulle tätä muistuttaa: ole varovainen. Vainua ja aistia kaikissa. Ei mitään ajattelematta. Olethan sanonut minua rakastavasi ... ja Ranskan maata myöskin?"

— "Niin, sire, sanon sen vieläkin, ja kaikesta sielustani."

— "Hyvä vaan! älä milloinkaan mielestäsi laske, että hartioillasi kannat ikäänkuin rahtusen maasi ja kuninkaasi onnea ... että käyt tekemään palvelusta heille kumpaisellekin ... että varomaton työ sinun puoleltasi, yksi ainoa vaan, voisi loukata painavia etuja, jotka ovat täpärällä ja kenties koskevat koko tulevaisuuteen. Voi tapahtua, että saat tiellä jonkun uuden käskyn. Noudata sitä tarkalleen, huolimatta kuinka ja miksi, tai luulematta itseäsi ylen viisaaksi. Jos onnistuu sinun saada jotakin omantakeisia aikaa, se sitä parempi sinulle; mutta sitä pahempi sinulle, jos jotain laiminlyöt, Tristan ei sinua suinkaan laiminlöisi. Lopuksi, ja ennen kaikkia, älä kenenkään anna ajatuksiasi lukea! Ei kenenkään pidä sinuun vaikuttaman, ei Jumalan eikä saatanan!"

— "Minä vastaan puolestani, sire. Niinkuin Teidän Majesteettinne itse, minäkin kuljetan kaikki tuumat ratsuni selässä muassani. Milloinka lähden?"

— "Kohta kun olet vannonut, että pidät salassa kaiken sen, mikä tulee sanotuksi meidän kesken ... ja että kuulut minulle viimeiseen hengenvetoon asti, ruumiinesi, sieluinesi."

— "Ruumiineni, sieluineni, sire! Tästä hetkestä alkaen olen teidän, enkä enää oman itseni."

— "Vanno!"

Ludovik XI otti vanhan huopahattunsa ja pitäen sitä toisella kädellä kamiinin yli, hän toisella osoitti Embrunilaisen Neitsy Maarian kuvaa.

Villon lausui vaaditun valan.

— "Vanno vielä", kuningas jatkoi, "vanno että pidät ominasi kaikki minun vastaiset riitani ja olet aina valmis vastustamaan, sortamaan, vainoamaan ketä tahansa minun nykyisistä ja tulevista vihamiehistäni ... sanalla sanoen, koko maailmaa paitsi minua itseäni!"

Villon veti kätensä pois, raapi korvansa ta'ustaa ja vastasi:

— "Yksi ainoa ihminen löytyy, jota en tahtoisi lukuun ottaa, sire."

— "Kuinka? Mikä ihminen?"

— "Eräs nainen."

— "Mikä nainen?"

— "Se on minun salaisuuteni."

— "Ja sinä epäätkä sen minulle ilmoittaa, — minulle, kuninkaallesi?"

— "Sire, minä pyydän teitä, antakaa sen olla! Se oli vaan hento kukkainen eloni kuivalla kankaalla, jota en edes poimia tohtinut; tähti elämäni yössä, kallis haava sydämmessäni. Älkää sitä koskeko! se vuotaa vielä verta ja voisi aueta uudelleen. Muutoin se on yksi noita puhtaita näkyjä, joita vasta taivaassa tapaamme ... ja sinne minäkin toivon."

Näin puhuessaan runoilija oli muodoltaan ikäänkuin kirkastunut. Ylevä surumielisyys kuvasteli hänen kasvoillansa; hänen suuret, avonaiset silmänsä säihkyivät omituisella valolla. Hänen huulensa, täynnä hellyyttä, näyttivät hymyilevän tuolle salaiselle nä'ylle, jonka hänen sydämensä oli esiin loihtinut.

Ludovik XI mietti hetken. Sitten, ikäänkuin ymmärtäen häntä, hän lausui:

— "Joku nuoruuden muisto. No vähät tuosta! Tämä ehto jo itsessään todistaa valasi luotettavuuden. Minä suon sinulle kernaasti oikeuden vallita yksin tuota pientä, hämärää soppea omassa itsessäsi. Vaan kaikki muu kuuluu minulle. Muista se."

— "Sovittu asia, sire ... ja kiitoksia vaan. Työhön nyt! Minä halajan pudistaa päältäni tämän vanhan ja velton runoilijan, jona juuri äsken vielä olin, että minusta voisi tulla harras palvelija, kelpo lähettiläs, hyvä Ranskalainen, niinkuin tahdon olla ja vastedes aina olen oleva. Sanokaa minulle nyt kuinka, mitä tietä minun tulee astua taistelukentälle?"

— "Tätä tietä", Ludovik XI vastasi viitaten akkunaan.

— "Se käy kuin itsestään", runoilija ilvehti. "Vaun sehän näyttää siltä kuin pakenisin pahan työn tehtyäni."

— "Aivan niin. Minäpä huudan vielä apuakin, julistaen sinut karkuriksi."

— "Vaun sitten nuolia ja kuulia rupee päälleni satamaan..."

— "Se on sinun asiiasi. Joko tämä koetus sinua hämmästyttää?"

— "Ei vähääkään, sire. Ja todistukseksi... Jumalan haltuun!"

Villon riensi jo akkunaa kohden. Kuningas pidätti hänet.

— "Muista", hän sanoi, "että kaikkien rautasormuksen kantajain täytyy kuolemaa katsoa silmiin, sillä muutoin he minun pettävät. Eräs tietäjä on sen lukenut tähdistä. Pait sitä, en tahdo, että epäillään sinua minun lähettämäksi. Ymmärrätkö?"

— "Vallan, sire. Tämä kylpy, jos kohta vähän kylmäkin, minut puhdistaa. Se on kuin toinen kaste. Maankulkija Villon on kuollut. Villon on uusi ihminen! Tie auki Haamu-Villon'ille! Lopuksi vaan, koska minulle on varsin tärkeätä päästä kunnialla pakoon ja Teidän Majesteettinne siten saa vielä paremman perusteen syyökselleen ... suonette minun varastaa vaippanne... Hyvästi, sire, voidaan hyvin!"

Vastausta odottamatta, Villon siirsi syrjään toisen akkunaverhoista. Yhdellä ainoalla hyppäyksellä hän särki lasin; ja kohta sen jälkeen kuului hänen ruumiinsa raskas putoaminen virtaan.

Kuningas meni katsomaan. Kuu valoi hopeitaan Loire'n pinnalle. Pää kohosi vedestä. Vähän matkaa toisaalla vaippa uiskenteli sen pinnalla.

"Minä aavistan", hän mumisi ... "tämä on nerokas toveri ... ja voinpa, tänä iltana, sammuttaa lamppuni. Totta Jumaliste! olen löytänyt miehen!"

Ja kiiruhtaen kamarinsa ovelle hän alkoi huutaa:

— "Apu! auttakaa! Tuo konna karkasi vaippani kanssa. Joutsille! pyssyille! Ampukaa häntä ... tappakaa!"

Nuolet ja luodit heti kiitivät yön pimeässä, hyppien aaltoja pitkin.

Sen jälkeen Tristan l'Hermite, astuen herransa viereen sanoi:

— "Eikö pitäisi laskea veneet vesille ja ajaa häntä takaa, saadaksemme ainakin..."

— "Joutavia", kuningas keskeytti. "Me ruokimme liiankin paljon kaarneita, nyt on kalojen vuoro... Menkään kukin omaa tietänsä!"

Ja, hykertäen käsiänsä, hän palasi kamariinsa.

V.

Metsässä.

Niinkuin lukija jo on arvannut, ammuttiin vaippa repaleiksi, vaan runoilija pääsi eheänä rantaan.

Seutu oli suomaata. Siellä täällä joku poppeli ja pajupensas; vähän kauempana, hiljalleen kohoavia, paikoin pensastuneita ruohokenttiä; ta'impana, näköpiirin äärellä, suuria puita ja niiden keskellä käsipuut.

Käsipuista aina voi päättää jonkun tien siitä käyvän: tie, jonka runoilija täällä tapasi, poikkesi

muutaman askeleen päästä tiheään metsään.

Jo ensi puista alkaen täydellinen pimeys, paitsi vähäistä aukkoa, josta pieni tähtönen tuikki.

Runoilija lausui sille juhlallisen tervehdyksen:

— "Ole minun ohjaajani ja näytä minulle oikea tie. Ken tietää? ehkä vielä on mahdollista minun sinulle kunniaa tuottaa. Vaan nythän jo katosit. Minä astun taas yön pimeään, Tenaroon, kuin muinoin toverini Orphey, mennessään etsimään neiti Eyrýdikeä... Voi! ei mikään Eyrýdike minua vartoo ... vaan voishan kolmekitainen Kerbero minua purra ... siis varovasti!"

Hän tuskin oli ehtinyt lopettaa, niin jalkansa kompastuivat tien yli vedettyyn köyteen ja hän kaatui koreasti keskelle tietä.

Kaksi kättä tarttui hänen kurkkuunsa, ja ääni sanoi:

— "Suokaa anteeksi, matkamies ... minun tekisi mieleni vaihettaa kanssanne vaatteita, etenkin jos joku ecu sattuisi taskuissanne olemaan."

— "Tuhannen sarvipäätä!" Villon huudahti; "se on Martti Troussecaille!"

Tästä lempi-kirouksesta hänet Troussecaille oitis tunki.

— "François ystäväni! Eiväthän siis saaneetkaan sinua kiinni? Ethän olekkaan kuollut?"

— "Etkä sinäkään, päävaras, sen verran kuin minä voin päättää? Juuri kaunis toimitus sinulla tässä!"

— "Oikein nuhteita! Sinäkö se todella olet? ... kuinpa ei vaan olisi haamusi?"

Troussecaille iski tulta. Muutama kipinä säihkyi pimeässä ja salli ystävien hetken katsella toisiaan.

Kun sitten pimeä taas oli palannut entistä synkempänä, eräs liikutuksesta vapiseva ääni huudahti:

— "Se on hän! se on Villon! Hän on hengissä! Hän on pelastettu!... Vetäkööt nyt Troussecaille'n hirteen, hän kuolee tytyväisnä."

Ja runoilija tunki kahden karkean huulen koskevan hänen poskiansa.

Pari lämmintä, rehellistä kyyneltä jäi niihin.

Itsekin puolestaan liikutettuna, hän vastasi:

— "Martti parkani! Oohoo sentään! sinä siis todellakin minua rakastat?"

— "Epäilitkö sitä?"

— "En. Vaan minä olen ylen onnellinen, saatuani siitä tämän uuden osoitteen. Sinä olet myös oleva onnellinen vuorostasi. Vaan kerroppa minulle, millä pirun tavalla sinäkin pakoon pääsit."

— "Kun sinä itse kápälämäkeen olit juossut, seurasi hetken hämmennys. Minä käytin sitä väljentääkseni hamppunuoraa kaulani ympäriltä ja pakenin, kepeänä kuin sarvas, metsään. Hui, hai! kuinka jälkeeni juostiin! Vaan minä, sukkela kuin orava, kiipesin muutamaan tammeen ja kyykistyin vahvimman oksan ta'a. Verikoirat juoksevat alitse minua huomaamatta. Varoksi olin kaksi pitkää tuntia liikkumatta. Hyvin tukalaa on näin istua orrella. Vihdoin tulin alas ja tiheään viidakkoon hukkuivat jälkeni niin hyvin, että piru itse olisi niitä saanut turhaan vainuta. Tiedäthän, että salametsästys on elämäni runollinen puoli. En olisi niin vanha kettu, kuin olen, jos sellaisessa metsässä minun kiinni olisivat saaneet."

Ja Troussecaille nauroi sydämen pohjasta.

— "Hyvä vaan", Villon sanoi; "entä ruoka ... ja yösi?"

— "Totta on, että kärsin nälkää aikalailla. Vieläpä kovaa janoakin, eikä suinkaan liikaa lämmintä. Aloin kuljeksia ylöskannolla tarpeitteni tyydyttämiseksi. Ensimmäinen vastaantulija: muutama aasi. Nousin kohta sen selkään, iskin virkkua vitsalla, ja pidin varmana, että se veisi mun isäntänsä asunnolle. On kuitenkin omituista kuinka aasit ovat järkeviä! Kun se jonkun aikaa oli hönkötänyt se saapui aukealle paikalle, jonka keskellä suuri valkea leimusi. Tämän iloisen nuotion päällä kattila; kattilaa hoitamassa kaksi nokikolaria, jotka puhelivat. Niiden välillä suuri pullo, epäilemättä viiniä täynnä. Ilmassa ihania lihasopan höyryjä."

— "Mikä onnenpotkaus!" Villon huudahti; "aasi toi sinun juuri paraasen aikaan..."

— "Suden suuhun!" Troussecaille liitti. "Toinen koloreista sanoi toiselle: 'mistähän löytäisimme tuon karkulaisen, jonka päältä tuomari meille antaisi kulta-ecu'n?' Hinta oli hengestäni luvattu. Minä hiivin tieheni ilman mitään vaatimuksia."

— "Ja sitten?"

— "Tulin tänne. Niinkuin tiedät, kannan myötäni kaikki rosvon tarvekalut. Seutu näytti sovelialta ansojen virittämiseen. Sinä, François ystäväni, kaaduit köyteen... Ja maltas! Täällä on juuri toinen uhri, tuo nelijalkainen, joka rientää ansaan ... hip!..."

Koriseva huudahdus kuului; sitten jonkun eläimen kaatuminen kellastuneiden lehtien päälle. Troussecaille katosi hetkeksi ja tuli takaisin, kainalossa upea jänis, jolta hän katkaisi kaulan.

Villon oli noussut pystyyn.

— "Menkäämme sitä paistamaan noiden kolarien tulelle," hän sanoi.

— "Uneksitko?" hänen toverinsa huudahti. "Entä luvattu palkinto, jos minun kiinni saavat?"

— "Älä ole milläskään, näytä vaan tietä. Luota minuun."

— "Sokea hullu! Annahan minun toki valita meille kaksi vikevää sauvaa täältä pensastosta. Ei tiedä mitä voi tapahtua."

Noin puolen tunnin kuluttua molemmat yökuljeksijamme saapuivat aukeamalle.

Martti ystävä tahtoi pysähtyä; François ystävä jatkoi suoraa tietä molempain kolarien luo.

— "Toverit", hän näille sanoi, ottaen esiin järjestänsä muutamia kultarahoja, joita kantoi kukkarossaan, "toverit, te haluatte seuralaiseni päätä, josta saisitte kulta-ecu'n. Tässä on niitä kaksi, jos olette vaiti. Vieläpä kolmas, jos suostutte meidän kanssa vaatteita vaihtaan. Vihdoin neljäskin, jos suotte meille sijaa valkeanne ääressä, osallisuutta kattilaan, osallisuutta viinipulloon... Ehdot sitä edullisemmat teille, koska meillä on paistia tarjota. Troussecaille, astuppas esiin saaliinesi."

Silmäyksiä vaihdettuansa, molemmat kolarit suostuivat yhteen ääneen.

Kullan kiilto, välkkyen tulen hohteessa, heidät oli soaissut; vaan etenkin Troussecaille oli niin hämillään, ett'ei tointuakkaan tahtonut.

— "Kultaa!" hän jupisi vallan ihmeissään; "sinulla, François Villon, sinullako kultaa!"

— "Vait!" Villon keskeytti. "Pistä jänis vartaasen, sillä välin kuin minä menen vaatteita vaihtamaan. Pian nyt!"

Hän oli valinnut kolareista suuremman ja meni sen kanssa majaan; hetken kuluttua hän tuli takaisin, ei vaan vaatteiltaan, mutta vieläpä kasvoiltaan ihan mustana.

— "Eläköön!" Troussecaille huudahti. "Enhän sinua tunteakaan tahtonut. Nyt on siis minun vuoroni. Sinä saat paistia kääntää."

Kun toinenkin muuttuminen oli samoin suoritettu, molemmat seikkailijamme istuivat juhla-aterialle, kuitenkin sauvat varalla ja isäntiään yhä silmällä pitäen.

Ei mikään oikeuttanut näin ylelliseen varovaisuuteen. Kolarit olivat iki-ihastuneet; soppa kattilassa oikein taivaallista.

Viimeinen pala suussa, Troussecaille huudahti:

— "Ohhoh! En jaksa enää. Antakaa tänne viinipullo. Täytyy olla viiniä, kun tahtoo juopua!"

— "Martti ystäväni", Villon vakaasti lausui, "vapaiden ateriain aika on mennyt. Nykyään sekä maksetaan, että pysytään selväpäisnä."

— "Taikka!"

— "Oma ehtosi, veli kulta: juo viisaasti ja varovasti tällä kertaa, ja te'e vast'edes samoin kaikissa tiloissa."

— "Sopii koettaa. Ennen oli tuuli johtajani; tästä päivästä sinä minua johdat. Vaan suvainnethan toki

selittää..."

— "Myöhemmin; kun jänis on syöty."

Jänis meni makoiseen suuhun, hartaan hiljaisuuden vallitessa. Kun vihdoin Troussecaille'n ruokahalu oli tydytetty, mutta uteliaisuus yhä vireillä, hän sanoi Villon'ille:

— "Mestari, lupasittehan jotakin?"

— "Mitä sitten?"

— "Kun jänis on syöty, sanoitte."

— "Niin oikein, nyt muistan."

— "No niin! jänis on mennyt..."

— "Me te'emme samoin. Matkaan nyt!"

Ensimmäinen puoli tuntia vieri ja sen kuluessa karkulaisemme astuivat tavallista vinhempää, katsoen tuon tuostakin taaksensa vielä paremmaksi vakuudeksi, ett'ei heitä seurattaisi ja ett'ei siis heidän tietänsä kukaan voisi ilmiantaa.

Kun tämä pelko oli poistunut, heidän käyntinsä vähitellen itsestään hiljeni.

— "Mestari", Troussecaille kysyi, "saanko tietää minne kohden matkamme kulkee, ei muun vuoksi, kuin löytääkseni sen johdosta oikean suunnan."

— "Niinkuin näet, itää kohden. Meidän tulee kiiruimman kautta saapua johonkin Ludovik XI asettamaan postipaikkaan."

— "Siinä tapauksessa on parasta kääntyä oikealle ja pyrkiä Burgundin valtatielle."

— "Burgundi!... Aivan oikein, meidän täytyy sen läpi kulkea ... ja se ei suinkaan ole hauskin osa toimestamme."

— "Vai niin! näyttää siltä kuin Burgundilaiset eivät olisi ystäviämme."

Säälivällä hymyllä Villon katseli Troussecaille'a ja laskien kätensä tämän olkapäälle hän sanoi:

— "Martti ystäväni, sinun luottava alamaisuutesi todella ansaitsee, ett'en sinua kohtaan enää ole umpimielinen. Me olemme kahden. On aika vihdoinkin ilmoittaa..."

— "Vihdoinkin..."

— "Ett'en mitään voi sinulle ilmoittaa."

Troussecaille näytti vähän närkästyneeltä. Villon kiiruhti lisäämään:

— "Mieleni on paha, ystäväni. Mutta olen vannonut. Yksi sana, yksi ainoa vaan hentomaisesta kohteliaisuudesta lausuttu, hävittäisi kohta tämän ihmeellisen onnen, jonka osamieheksi sinut olen tehnyt hartaasta sydämmestä. Muista Lothin vaimoa! Kavahda itseäsi jotain kysymästä, älä käännä päätäsi, tai molemmat heti paikalla muutumme suolapatsaiksi."

— "Siinäkö kaikki?"

— "Ainakin pää-asia. Meillä on kaikesta päättäen oleva paljon seikkailemista. Sinä rakastat semmoista. Tarvitaan rohkeutta. Onko sinulla sitä?"

— "Toivoakseni."

— "Ennen kaikkia ja yli kaiken", Villon jatkoi, "tulee pysyä rehellisenä."

— "Se on vaikeampi. Vaan tosiaankin, ehkä en olekaan niin tuiki turmeltunut. Löytö-lapsena minun ottivat yökulkijaimet ja kananvarka, ja niiden koulussa, eläen niinkuin nekin linnun liimalla ja vihellyksillä, kasvoin siksi mikä olen, aivan yhtä luonnollisesti kuin muista tulee ruoka-kauppiaita ja täysiä virkaherroja. Jos kuitenkin totta puhun, on minulla iloinen kuljeksija-luonne, mutta syvimässä pohjukassaan sydämmeni vihaa kaikkea vääryyttä ... ja, ken tietää? ehkä se hyvinkin helpolla vielä muuttuu rehelliseksi. Itse sen ainakin soisin. Ja voisimpa sitä melkein ta'atakin, jos olisin varma, ett'ei minun enää tarvitse asua Taivas-alan ravintolassa, että saan käyttää säädylisempiä jalkineita sekä murkinoida melkein joka päivä... Ja siinä se rehellisyys kenties onkin. Voitko minulle näitä luvata."

— "Voin", runoilija vastasi, "ja tahdon sen, paremmaksi vakuudeksi todistaakkin. Iske tulta; tuossa on kaatunut puu ja kuivia lehtiä."

Välähdys vaan, niin Troussecaille oli valkean virittänyt.

— "Katsoppas!" Villon lausui.

Hän piti kädessä vyönsä, ja avaten kukkaronsa, joka siitä rippui, hän antoi siinä olevan kullan kilistä ja kiiltää. Sitten hän hymyten, leikillisellä äänellä jatkoi:

— "Kun kukkaro on tyhjä, se tulee kuin loihtimalla taasen täyteen. Mutta mikä sinun on? Olethan kylmä ja äänetön tämän kultavirran äyräällä."

Ja todellakin, Troussecaille ei näyttänyt mitään iloa, ei vähintäkään ihastusta. Päin-vastoin, joku vastenmielisyyys loisti hänen silmistänsä.

— "François ystäväni", hän vihdoin lausui. "Miks'et tätä aarrettakin minulta salannut? Näyttää nyt siltä kuin sinua seuraisin kultasi vuoksi. En tahdo siitä mitään, enempää kuin salaisuuksistasi. En niin mitään! Köyhyys ja tiedottomuus on oleva minun osani. Kaikki ilmaiseksi ja ystävyiden vuoksi! — se on lempilauseeni. Voinpa vielä sanoa senkin: tämä samoominen tuntemattomille aloille, se juuri on minun toimeni. Astu sinä vaan edellä, minä seuraan uskollisena toverina, palvelijana, koirana."

— "Et millään!" Villon huudahti hänelle ojentaen molemmat kätensä, "et millään! kallis seuraajani, ystäväni, veljeni!"

Ja niin lähtivät astumaan metsän halki.

Päivän koitossa molemmat seikkailijamme saapuivat sen toiseen päähän.

Taivaan rannalla, jonkun matkan päässä olevalla mäellä törroitti vahva linna, jonka mustat piirteet kuvautuivat aamusumun harmaata pohjaa vastaan.

Yht'äkkiä hevonen siitä lähti, juosten täyttä laukkaa.

Hevosen selässä eräs amazoni, eräs nainen.

Jäljessä, ikäänkuin tätä takaa-ajamassa, kaksi ratsumiestä, kaksi ritaria.

Molemmat tuttavamme alkoivat näitä tarkastaa, ja kätkeytyivät erään tammen ta'a.

Amazoni ehti pian heidän kohdallensa.

Hänet nähdessään Villon'in väriseviltä huulilta pääsi tuskan ja ilon huudahdus:

— "Hän! ... oi Jumala! ... se on hän!"

Ja niin kiihtynyt oli hänen mielensä, että ilman Troussecaille'n apua hän olisi kaatunut tielle.

Takaa-ajettu nainen heidät silloin huomasi kumpaisenkin.

— "Keitä ikänä lienette", hän heille kohta huusi, "pelastakaa, suojelkaa minua!"

Runoilija jo säihkyvin silmin syöksi eteenpäin. Mutta hänen kumppaninsa pidatti häntä käsivarresta ja sanoi:

— "Maltas, minulla on tuuma ... ja luullakseni hyvä."

VI.

Ensimmäiset seikkailut.

Martti Troussecaille'n tuuma tarkoitti köyttä.

Sitä samaa köyttä, jonka avulla hän edellisenä iltana, metsän toisessa päässä oli kaatanut François Villon'in ihan keskelle tietä.

— "Ymmärrätkö?" hän tälle puhui innokkaasti, "mikä on kerran onnistunut, voi onnistua kahdesti... Pidäs tästä päästä... Minä, toinen pää hampaissa, ryömin tien poikki. Kuinpa ei vaan ritarit meitä huomaisi!"

Samassa Troussecaille jo heittäytyi maahan ja hiipi notkeana ruohossa, joka onneksi oli kyllin pitkää peittääkseen hänen kulkuansa.

Hän saapui pian toiselle puolen ja siellä heti kääntyen sanoi amazonille:

— "Rouva, paetkaa vaan yhä. Kyllä minä ansani puolesta vastaan."

Samassa kätkeytyen pensaiden alle, samoin kuin Villon toisella puolen tietä, hän viittasi tätä laskemaan köyttä maan tasalle, mutta pitämään siitä lujasti kiinni.

Nyt oli aika. Molemmat ritarit jo lähenivät tien käänteessä. Troussecaille antoi merkin, köysi nousi ylös ja tuli äkkiä jänteeseen.

Ensimmäinen hevonen kaatui nurin niskoin, heittäen miehensä pari askelelta eteenpäin.

Samoin kävi toisen ritarin ja myös toisen hevosen.

Nopeammin kuin villikissa syöksee saaliinsa niskaan, Troussecaille ja Villon karkasivat kaatuneiden vihollistensa päälle.

— "Sitokaamme ne varmuuden vuoksi", lausui entinen maankulkija, "minä puolestani sitä lajia hyvin osaan ... ja, niinkuin olet voinut huomata, köyteni kyllä pitävät."

Muutama käden-liike, niin molemmat voitettut olivat muuttuneet mumioiksi.

Kun he sitten alkoivat apua huutaa, Troussecaille sanoi:

— "Kas vaan! Heti kourallinen sammalia molempien vankiemme suuhun!"

Hätähätää he saatiin vaikenemaan ja vieritettiin metsään.

Heti, kun tämä työ oli tehty, runoilija juoksi amazonin luo, joka oli seisahtunut ja katseli vainoojainsa kohtaloa.

Mies ja nainen seisoivat siis silmä silmää vastaan ja katselivat hetken toisiansa äänettöminä.

Mies hehkuvana, melkein lumottuna, tuntemattomana noissa vaatteissa, tuolla kolarimuodollaan; nainen, vielä peloissaan, vähitellen rauhoittuen, ylevän kauniina, otsallaan purppurapuna, jonka kiireinen kulku oli luonut, kasvoillaan tuskan pilvet, joiden välitse hänen hymynsä jo alkoi loistaa.

Hän oli vielä nuori nainen, täynnä suloa ja viehätystä. Hänen loistavan ruskeat hiuksensa valuivat ta'a-päin pitkissä puolihajonneissa palmikoissa kalliin, mustan, samettisen päähineen alta. Sama suru-väri löytyi kaikissa hänen vaatteuksensa osissa, ja teki, että ihon ihmeteltävä valkeus ja vartalon soreus vielä selvemmin tuli näkyviin. Kasvojen juonteet, jos kohta hienot, todistivat jonkunlaista mielenlujuutta. Hänen suurista tummansinisistä silmistään loisti yht'aikaa voimakas itsetunto ja ääretön sulo. Sopi jo ensi silmäyksestä päättää, että hän oli saanut paljon kärsiä ja paljon anteeksi antaa. Koeteltu sydän, uljas sielu. Jotakin surumielistä ja samalla uskaliasta koko hänen olossansa. Ulkonäkö täynnä jaloutta, mutta ennen kaikkea ja yli kaiken täynnä hyvyttä.

— "Kunnon mies!" hän lausui, "te olette pelastanut enemmän kuin henkeni. Näyttäkää minulle tie Orleans'iin, niin te'ette vieläkin enemmän."

Näin puhuen, hän irroitti vyöstä kukkaronsa ja aikoi heittää sen vale-kolarille.

Vaan tämä, viittauksilla häntä pidättäen, vastasi:

— "Jalo nainen, säästäkää tämä palkinto jollekin toiselle. Se, joka teille puhuu, ei suinkaan ole, mikä hän näyttää olevan. Kerran ennen jo sattumus hänet toi teidän tiellenne. Hän on harras, uskollinen palvelija... En uskalla sanoa: vanha ystävä."

Tämän äänen ensi heläyksistä amazoni jo säpsähti. Kun tuntematon herkesi puhumasta, hän vielä muutaman sekunnin näytti kuuntelevan, ikäänkuin jonkin hämärän muiston etäistä kaikua.

— "Niin", hän vihdoin puheli ... "aivan niin ... minusta tuntuu ... vaan miksi minulta noin salaatte kasvonne? Mainitkaa minulle nimenne!"

— "Nimeni!" runoilija katkerasti kertoi, "todellinen nimeni, sitä ette milloinkaan ole tienneet ... sitä

ette milloinkaan saa tietää. Muotoni ... se teitä nyt peloittaa. Älkää koettako sitä arvata. Se vaan tietäkää, että sydän, joka sykkii tämän kuoren alla, on kokonaan teidän; että se ilolla teidän edestänne vuodattaisi verensä viimeiseen pisaraan asti. Mutta älkäämme ajatelko muuta kuin teidän pelastustanne... Tästä menee tie Orleans'iin. Kuningas pysähtyi sinne eilen illalla. Epäilemättä häneltä aiotte pyytää apua ja suojelusta, rouva herttuatar."

— "Mutta", amazoni huomautti yhä enemmän hämillään, "tiedättehän siis senkin, mikä vaara minua uhkaa, ja mikä on nykyinen nimeni?"

— "Ennen Renato kuninkaan tytär, nykyään Ferri'n Vaudemont'in kreivin leski, Lothringin herttuatar. Jos suvaitsette, seuraan teitä saattojoukon sijasta metsän toiseen päähän ... kuitenkin vaan etäältä, ja sillä nöyrällä pyynnöllä, ett'emme sanaakaan enää vaihda, ja ett'ei ainoakaan teidän silmäyksenne minun puoleeni enää laskeu. Aika joutuu; rientäkää!"

— "Tulkaa", nainen vastasi.

Ja, kiihoittaen hevostansa hiljaiseen juoksuun, hän lähti liikkeelle, mietteisin vaipuneena.

François Villon seisoi vielä paikallaan liikkumatonna, häntä silmillään seuraten, polvet puolittain notkussa, kädet ristissä, niinkuin rukouksissa, niinkuin haltioissaan oleva.

Kaksi kyyneltä vierähti silmistä hänen käsilleen, ja herätti hänet.

Hän kääntyi nyt astumaan toverinsa luo, huusi tälle kiireesti kaukaa jonkun sanan, hyppäsi hevosen selkään ja kiirehti pakenevan jälkeen.

Vaan juuri kun oli tämän saavuttamaisillaan, hän äkkiä seisahtui ja pysyi muutaman askeleen taaempana.

Nainen myös hiljensi kulkuansa, pää puolittain olkapään yli käännettynä.

— "Täyttä nelistä!" runoilija huusi; "teillä voi olla muitakin vaincojia, madame. Antakaa mennä!"

Herttuatar seurasi tätä viisasta neuvoa. Molemmat hevoset kiitivät tuulen nopeudella metsän läpi, aina yhtä kaukana toisistansa.

Metsän rinteellä amazoni vähän pysähtyi, ja, tähystäen silmillään taivaanrantaan, lausui tämän ainoan sanan:

— "Orleans?"

Ratsumies tuli paikalle. Kädellä osoittaen pohjaa kohti, hän vastasi:

— "Tuohon suuntaan. Näin kovaa kulkien, olette siellä tunnin kuluttua."

— "Sitten", herttuatar sanoi, "on tarpeetonta saattaa minua kauemmaksi. Vielä kerran, kiitoksia! ... hyvästi..."

— "Minä otan tämän luvan sitä suuremmalla ilolla vastaan", Villon vastasi, "koska te'en teille suuremman hyödyn tuolla alhaalla. Tätä tietä pitkin ei ainakaan kukaan teitä seuraa. Ei kukaan ... niinkauan kuin minä elän!"

Näiden sanojen lausunnossa oli jotakin niin innokasta, niin hehkuvan ritarillista, että se näytti pakolaiseen syvästi koskevan.

— "Vielä viimeisen kerran, saanko tietää nimenne?" hän kysyi.

— "Nimeni on Alttiiksi-antamus", runoilija vastasi.

— "Suokoon Jumala", nainen hiljaa lisäsi, "että voisin itseäni jonakin päivänä kutsua Muistoksi! Sitä varrotten, kuka ikänä lienette, Anjou'n Jolanda teille ojentaa kätensä."

Runoilija sitä tuskin tohti huulillaan koskea. Sitten, tukahuttaen hurjan riemun huutoa, hän kääntyi ja katosi ensimmäisenä paikalta, niin nopeaan kuin hevonen suinkin pääsi.

Kun hän lähenei sitä paikkaa, johon Troussecaille'n oli jättänyt, tämä juoksi häntä vastaan, kovasti huutaen:

— "Riennä! riennä! Toinen vangeistamme on karannut. Me saamme pian tekemistä linnan koko väestön kanssa! Ja maltas! aivan oikein, tuolla alhaalla, katsoppas!"

Noin parikymmentä ratsumiestä lähti linnasta ja ratsasti mäkeä alas mitä uhkaavimmilla liikkeillä.

Etupäässä ritari, epäilemättä sama, joka oli Troussecaille'n hoidosta päässyt karkuun.

Vähääkään vaalenematta, kun hän tämän havaitsi, Villon päin vastoin näytti ihastuneelta.

— "Taistelua!" hän huudahti. "Martti ystäväni, ratsasta sinä toisella hevosella ja ota eteesi satulaan sotanuija, yhtäläinen kuin tämä tässä, joka juuri sopivaan aikaan sattui käteeni. Täytyy karata heidän päällensä tai olemme kuoleman omat. Siis uljaasti vaan! oletko valmis?"

Sitten hän puhui itseksensä:

— "Hänen täytyy jo olla hyvässä turvassa. Ei enää vaaraa hänellä ... mutta nämä ovat hänen vainoojiansa ... eteenpäin!"

— "Eteenpäin!" Troussecaille kertoi heiluttaen vielä hirveämpää asetta, kuin hänen toverillansa olikaan.

He lähtivät molemmat täyttä karkua eteenpäin ja kiitivät salaman nopeudella ryntääjain päälle, jotka hyvin hämmästyivät nähdessänsä, että heidän itsensä päälle rynnättiin.

Ensi iskulla Villon hakkasi pään johtajalta; sitten hän karkasi joukon päälle, iskien oikealle, vasemmalle, vähän joka taholle. Troussecaille seurasi häntä, säästämättä hänkään asettansa. Molemmat näin kiitivät eteenpäin, raivoten, riehuen kuin tuuliaispäät. Eloon jääneet luulivat varmaan heidän olevan kaksi pirua ihmishaamussa, kaksi mustaa pirua.

Kuitenkin nämä, niinpian kuin ehtivät tointua ensi hämmästyksestään, alkoivat huomata asemansa. Heitä noin viisi-toista vielä, ja kaksi vastustajaa vaan! Olihan liian häpeällistä pitää sellaista tappiota hyvänänsä!

Lisäksi toinenkin ritareista sai köytensä auki. Hän riensi avuksi vihan vimmassa. Nähdessään kuolleet ja haavoitetut, hänen vihansa muuttui raivoksi. Hän tahtoi kostaa, ja, hypäten lähimmän hevosen selkään, hän otti vuorostaan johtaakseen tätä joukkoa, joka nyt, kiihoitettuna hänen huudoiltansa, kokonaisuudessaan syöksi pakenevien niskaan.

Nämä jo olivat hyvän matkaa edellä; mutta siitä tavasta, jolla nuo toiset heitä ahdistivat, oli helppo ymmärtää, että voittohuudon piankin piti kaikua.

— "François ystäväni", Martti ystävä sanoi, "ne voittavat alaa. Joku minuutti vielä, niin ovat jo kintereillämme."

— "Anna mennä vaan!" Villon vastasi; "minä luotan hyvään onneeni."

— "Minä samoin. Mutta sanoppas, huomasi minua? Onhan minulla rohkeutta. Piru vieköön! hevoseni kompastuu."

Kun Troussecaille taas oli ratsailla, tie äkkiä kääntyi.

Kaupunki, siihen asti metsän peittämä, tuli näkyviin.

Heidän täytyi kulkea sen läpi, tai sitä välttääkseen uskaltaasti ruveta suureen kiertoon.

Tämän johtopäätöksen Villon heti paikalla teki.

Troussecaille'n vastaus oli:

— "Seurataan oikeanpuolista tietä. Se on epäilemättä paras."

— "Niin, mutta vielä nopeammin, jos mahdollista. Minulla on nyt vuorostani jotakin mielessä."

Ja Villon ajaa karahutti ensimmäisenä kaupungin portista sisään, johon kohta sen jälkeen myös Troussecaille katosi.

Viittä minuuttia ei vielä ollut kulunut, niin takaa-ajajat vuorostaan tulivat paikalle, ajoivat täyttä karkua nosto-sillalle ja tunkivat ukkosen jyrinällä porttiholviin.

Ensimmäisen talon portilla Villon oli huomannut pitkän miehen puolittain sotilaan, puolittain porvarin puvussa.

— "Hohoi! ystävä! kuka täällä postitalon isäntä on?"

— "Minä itse."

— "Ja kuka on tämän portin vartija?"

— "Minä myös."

— "Ahaa! olette kumpaakin; hyvä vaan! Antakaa sitten kiiruimman kautta sulkea tämä portti ja tuokaa samalla tallista kaksi parasta hevostanne."

— "Mutta, mitä vasten?"

Runoilija keskeytti hänet, asettaen rautasormuksen liljoinensa hänen nenänsä eteen.

Tämän nähdessään postitalon isäntä, jo melkein vaaleana pelosta, kumarsi nöyrästi.

— "Kuninkaan toveri!" Villon sanoi. "Totelkaa!"

— "Totelkaa", Troussecaille kertoi yhtä kopeasti, vaikk'ei asiasta mitään ymmärtänyt. Se oli hänen osansa..

— "Meitä ajetaan takaa. Siis! joutukaa!" runoilija komensi. Heti paikalla rautasuojus putosi; portti sulkeutui kuin loihtimalla.

Samalla kuin isäntä hyöri tämän ensimmäisen käskyn toimeen-panossa, hän oli antanut kutsua tallirenkinsä.

Kaksi hätähätä satulointua rotevaa hevosta tuotiin kohta esille.

Mitä suurimmalla kiireellä molemmat kumppanukset astuivat alas ratsuiltaan, joivat lasin viiniä ja istuivat jälleen satulaan.

Takaa-ajajat jo melusivat portin ulkopuolella, joka äkkiarvaamatta oli heiltä sulkeutunut.

— "Ne ovat kuninkaan vihollisia", Villon sanoi, "aukaiskaa niille vasta puolen tunnin päästä ja sanokaa, keitä me olemme. Eteenpäin!"

Puolen tuntia myöhemmin, hän pidätti hevostaan sanoen:

— "Minusta tuntuu, kuin voisimme vähän levähtää. Mitä arvelet tästä ensimmäisestä reipastuksesta, Martti ystävä?"

— "Minä aattelen, François ystävä, että sinä olet salannut minulta nimesi ja asemasi. Sinä et olekkaan runoilija Villon, vaan loihtija Parapharagaramus, ja kannat semmoisena sormessasi sormusta, joka saa ihmeitä aikaan."

— "Eikö nämä ihmeet saa sinun uteliaisuuttasi vireille?"

— "Ei vähääkään. Minä mukaudun suostumuksiimme: tiedottomuus, salaperäisyys! Yksi ainoa kohta minua huolettaa."

— "Mikä sitten?"

— "Koska syömme suurusta?"

— "Ensi postipaikassa ... hätäisesti."

— "Hiisi olkoon!"

— "Mutta ehtoolla, Gien'issä, hyvä illallinen, hyvä vuode ... ja vaatteiden muutto. Puh! kurkkuni on nokea täynnä."

— "Olkoon! minä haen jonkun rehellisen vaatekauppiaan, jonka luona voimme pukeuda ylhäisiksi herroiksi."

— "Ei ollenkaan! kauppiaan puku on saatavana jonkun lähi-kaupungin torilla. Se on meidän virkamme vastaiseksi. Olkoon se sanottu siksi kun toisin käsken."

Vaatekauppias ja kaksi pyhissä-vaeltajaa.

Gien'issä oli par'aikaa markkinat. Ravintola oli väkeä täynnä.

Vaan onnellisen sattuman kautta ravintolan isäntä piti toistakin virkaa. Hän oli samalla postin hoitaja.

François Villon'in tarvitsi vaan näyttää taikakaluansa, niin hän kohta sai kunniahuoneen käytettäväksensä.

Töin tuskin hän oli sinne asettunut iloisen takka-valkean ääreen, niin Troussecaille astui sisään erään kauppiaan kanssa, joka kantoi suurta vaatepakkaa.

— "Ohhoh!" runoilija sanoi, "tuottehan meille tänne koko varastonne."

— "Ainakin kaikki, mitä siitä on jäljellä. Oivat markkinat! Asiat yhä paranevat. Jaa, ei sovi soimata! Käyvätpä ne hyvinkin tavallansa, nuo asiat!"

Ja kauppias hieroi tyytyväisenä käsiänsä.

— "Suuri Jumala!" Villon huudahti, "kun kohtaa kauppiaan, joka on niin tyytyväinen, että hän tyytymystään vielä muillekin julistaa, tietääpä silloin jotain uutta nähneensä."

— "Olkoon vaan", vieras sanoi; "vaan toisin puhuminen olisi kiittämättömyyttä hänen Majesteettiansa kuningasta kohtaan. Hän se on tiet puhdistanut varkaista ja rosvoista, jotka niitä ennen häiritsivät. Kunnia hänelle siitä, että hyvät kaupunkimme alkavat taasen kukoistaa. Liike tulee virkeämmäksi. Raha ei enää ole kätkössä, vaan liikkuu vapaasti. Eläköön Ludovik XI! Hän suosii kauppaa, hän suojelee sitä. Hän itse, jos olisi jonkun kauppakonttoorin takana syntynyt, olisi nykyään kuningaskunnan ensimmäinen kauppias."

Tämän ylistys-puheen kestäessä, oli toivorikas vaatekauppias levittänyt esiin kaikki tavaransa.

Hän oli pieni, vilkas mies, terävällä ulkomuodolla, sekä puheissaan jotenkin suurisuinen: yksi aian valtio-viisastelijoista.

— "No, totta mar!" runoilija huudahti, "mies ihan kuin meitä varten. Hänpä meitä nyt voi sopivalla tavalla vaatettaa ja samalla vielä kaupan päälle meille jakaa joitakin tietoja tilasta Burgundin herttuakunnassa, johon huomenna aiomme lähteä."

— "Herttuakunta Burgund! Oi! herrani, siellä löydätte vähän rahaa, ja vielä vähemmin sotaväkeä. Kaarlo rohkea ei ole Ludovik rauhallinen. Hän on kaikki surmannut, kaikki tuhlannut tuossa surkeassa Neuss'in piirityksessä, johon hän melkein vuoden aian on kuluttanut varojaan siinä hullussa toivossa, että vihdoinkin saisi perustaa länsimaisen suuriherttuakuntansa, tuon kuuluisan burgundilaisen kuningaskunnan. Vaan suvaitkaa ... eikö mielestänne tämä harmaa pumpulitakki sopisi kumppanillenne?"

— "Ihmeen hyvin!" Villon vastasi. "Se on aasin väri. Antaa hänen koettaa sitä päällensä. Vaan sillä välin, mestari ... mikä nimenne on?"

— "Hugonet, teidän luvallanne."

— "No niin! mestari Hugonet, sanokaa meille, keitä vastaan teidän tuleva länsimainen suuriherttuanne nykyään käy sotaa? ... sillä kuuluu hänen luonteensa aina sotia."

— "Sveitsiläisiä vastaan, hyvät herrat. Toinen vasikan askel. Sveitsiläiset ovat urheata väkeä, hyvin utteraita, mutta varsin köyhiä, joilta ei valloittaja voi mitään voittaa. He tekivät kaikki mitä voivat rauhaa ylläpitääkseen. Herttua ei tahtonut unohtaa, että olivat auttaneet Elsass'in talonpoikia, ja ansion mukaan rangaisseet tuota roistoa, jota kutsuttiin Hagenbach'iksi. Oiva tuomio kerrassaan! Vuorelaiset, tämän nähdessään, aloittivat sodan, voittivat Hericourt'in tappelun, valloittivat Pontarlier'in ja ryöstivät koko Franche-Comté'n. Kaarlo herttua kääntyi vihdoinkin heitä vastaan. Vaan tielläpä hänen päähänsä äkkiä juolahti anastaa Lothringi."

— "Lothringi! millä oikeudella?"

— "Väkevämmän oikeudella, mukavuuden oikeudella. Kuninkaaksi aikoessaan, hänen täytyi saada kuningaskuntansa yhdeksi ainoaksi lohoksi Lyon'ista Brygge'en asti. Hän on jo valloittanut Luxemburg'in ja Geldern'in, jotka olivat hänen maidensa keskellä. Lothringi oli myös hänen tiellään; hän iski siihen leijonan-kyntensä."

— "Ja mitään vastarintaa kohtaamatta?"

— "Oh! sepä kysymys! Jo ensimmäisen tappelun alussa nuori Renato herttua, vaikka vasta hiljan oli kahdennen kymmenennen ikävuotensa täyttänyt, rohkeni lähettää serkulleen Burgundin herttualle verisen kintaan, ikivihan merkiksi. Sitten hän, yhdistyen Craon'in herran johtamain kuninkaallisten joukkojen kanssa, aloitti uljaasti taistelun."

— "Yksinäänkö?"

— "Melkein. Tosin oli hän yhtynyt suureen liittokuntaan, joka perustettiin Reinin tuolla puolen, vaan Sveitsiläiset eivät olleet vielä valmiit, Sveitsiläiset hänen pettivät. Muutoin hän ei olisi peräynyt, eikä hän nytkään sitä tahtonut tehdä. Vaan koko tuo ääretön burgundilainen sotavoima vyöryi pienen Lothingi paran päälle. Rakkaudesta alamaisiansa kohtaan hänen täytyi paeta... Hän katosi vallan. Vaan nyt teidän toverinne on varsin sievästi ja luullakseni oikein mielensä mukaan vaatetettu. Teitä itseänne varten, herrani, mitä pidätte tästä tummansinisestä puvusta?"

— "Koettakaa sitä päälleni. Vaan, yksi muistutus vielä, jos suvaitsette? Sanoittehan, että Burgundin herttualla tuskin enään oli ainoatakaan Burgundilaista luonansa."

— "Niin tosin. Mutta kaiken maailman italialaiset, dalmatialaiset, kroatialaiset ja muut suurisuiset palkkasoturit. Hirvittävä armeija. Surkuttelen teitä tosiaan, jos onnettomuudeksi olette joutuneet kahden tulen väliin... Ai, ai! tämä vaatteus teille vasta sopiikin, sen Hugonet takaa! Koetetaanpas nyt takkia."

Villon suostui siihen, mutta jatkoi itse kysymyksiään yhä kiihtyvällä innolla ja kiinteydellä.

— "Sanokaapa, mestari Hugonet, käyttehän välistä Lothingissakin?"

— "Käynpä kyllä. Se onkin paras kauppa-alueeni; minulla on siellä paljon ystäviä."

— "No, nämä ystävät, mitä ne ajattelevat nuoresta herttuasta ... ja hänen äidistänsä?"

— "Niitä jumaloidaan, hyvä herra, niitä jumaloidaan! Herttuatar on yhtä hyvä kuin hän on suloinen ja kaunis. Hän saattaisi hallita; mutta hän on luopunut oikeudestaan poikansa eduksi, niin suuresti hän tätä rakastaa. Ja poika sitä todella ansaitseekin. Hän on sivistynein, jaloin, uljain, sekä lempein nuori prinssi koko mailmassa. Ja niin kaunis sitten! Hän on äitinsä ilmikuva. Puhutaanpa, että hänen vasemmalla poskellaan on pieni musta pilkku, samanlainen, kuin se, jonka herttuattaren kuvissa aina näkee."

Surullinen hymy nousi runoilijan huulille. Oli melkein, kuin joku kallis kuva, muille näkymätönnä, olisi lihoitellut hänen ihastuneiden silmäinsä ohitse.

Mestari Hugonet päätti puheensa näillä sanoilla:

— "Vaikeat ja vaaralliset ajat, nämä meidän ajat, herraseni! Vaikk'ei minun kaltaisten sentään sovi valittaa. Paljon vanhoja vaatteita saa ostaa täällä, myydä tuolla. Toisella puolen ylhäisiä, jotka köyhtyvät ja katoovat; toisella taas alhaisia, jotka rikastuvat ja tahtovat heti loistaa. Puhumattakaan hirtetyistä, joiden repaleet teloittaja meille säästää, ja salaisista lähettiläistä, jotka muuttavat pukua joka kaupungissa. Suuri joukko vaatetettavia. Hyvät herrat, nämä kaksi täydellistä vaatekertaa maksavat teille kaksi Tours'in livre'ä. Sen lisäksi jalkineista ja päähineistä kaksi-toista valko-penninkiä. Annanpa teille vielä kaupan päälle nämä kaksi pientä tikaria. Oikein, oikein maksettu! Onnea matkalle!"

Villon maksoi tinkimättä, ja käski tuoda illallisen.

— "Vihdoinkin!" Troussecaille huokasi, istuessaan niin hyvin varustettuun pöytään, ett'ei hän ollut semmoista unissaankaan nähnyt.

Vaan tultuansa nyt raittiiksi ja siivoksi mieheksi, hän ei syönyt liikaa kuin puoleksi, eikä juonut itseänsä kuin puolipäihinsä.

— "*Initium sapientiae!*" Villon sanoi, ja tytyi tähän viisauden alku-koetukseen.

Siellä oli muuten kaksi leveätä, pehmeätä vuodetta, lämpimästi verhottuna uutimilla ja katoksilla sarssikankaasta.

He sukelsivat niihin kumpikin yhtä tytyväisenä. Troussecaille päästi vielä muutamia ilohuutoja, jotka pian muuttuivat innokkaaksi kuorsaamiseksi.

Vaan Villon ei ollut sitä lajia, joka olisi liian kauan nauttinut Capuan hekumaa. Seuraavana aamuna, päivän koitossa, molemmat seikkailijamme nousivat ratsujensa selkään ja lähtivät eteenpäin.

Sinä päivänä ei mitään erinomaista heille tapahtunut. Voidakseen niin kauan kuin mahdollista käyttää

kuninkaan asettamia postipaikkoja, Villon yhä kulki Ranskan puolella rajaa, menemättä sen yli Burgundiin. Sama tempu seuraavana päivänä. Lähestyttiin Clamecy'ä. Ilta-puoleen matkustajamme huomasivat kaksi pyhissä-vaeltajaa, jotka astuivat tietä pitkin heitä vastaan.

— "Tuossa meidän virkamme!" Villon sanoi, sulkien puolen silmää ja avaten puolen suuta, joka oli, niinkuin lukija vielä muistanee, hänen omituinen tempunsa kaikissa tärkeämissä tiloissa, niin juhlallisissa, kuin naurettavissa.

— "Meidän virkamme, ... kuinka niin?" Troussecaille uskalsi kysyä.

— "Sentähden, että kauppias-toimemme on päättynyt. Pyhissä-vaeltajia olemme vast'edes. Niin on käsketty ... ainakin, ell'et mielummin toivo itseäsi ja minua hirsipuuhun."

— "Puhukaamme muita asioita! minä olen tullut hyvin araksi kaulastani. Mene sinä vaan, ilman pitemmittä puheita, anastamaan noiden matkalaisten pitkät ruskeat hameet, heidän sauvansa ja jalkineensa. Vaan aatteleppas, jos eivät suostuisikkaan vaihettamaan?"

— "Mitä vielä! minulla on kultaa, joka heidät hyvällä saa siihen taipumaan ... ja rautaa, joka tarvittaessa heitä siihen pakoittaa."

Näin sanoen, Villon pyöritteli takkinsa alla tupessa olevaa pientä tikaria.

Troussecaille'lla oli takkinsa alla yhtäläinen todistus-kappale. Hän siihen lasi samoin kätensä, ja vastasi:

— "Mene sitten vaan heitä hätyyttämään! Mutta eivätpä siltä näytäkään, kuin aivan vähiä hämmästyisivät."

Ja todellakin, molemmat pyhissä-vaeltajat astuivat eteenpäin reippailla, vakavilla askeleilla.

Sen mukaan, kuin voitiin etäältä päättää, he olivat kaksi nuorta miestä ko'okkaalla vartalolla ja rotevalla astunnalla. Saattoipa melkein huomata heissä jotain sotaista. He heiluttivat sauvojaan niinkuin miehet, jotka osaavat keihästä käyttää.

— "Saadaanpa nähdä!" runoilija päätti, kannustaen hevostansa.

Molemmat ratsumiehet ehtivät pian vaeltajain eteen, ja, sulkien heitä tien, huusivat yhteen ääneen:

— "Seis, miehet!"

— "Mitä tämä on!" nuorempi vaeltaja ylpeästi kysyi.

Runoilija heti vaikenä, kuin ukkosen lyömänä. Sitten hän, tarttuen toverinsa käsivarteen, kuiskasi tämän korvaan;

— "Muistatko mestari Hugonet'in sanoja? Tarkastitko Jolanda herttuatarta?"

— "Kyllä."

— "Katsoppas tätä nuorta miestä?"

— "Todella ... mikä tavaton yhtäläisyys!"

— "Ja, niinkuin äidilläkin, musta pilkku vasemmassa poskessa. Ei epäilystä! se on hän ... se on varmaan hän!"

Villon seisoi jo maassa. Hän notkisti polvea nuoren vaeltajan edessä ja lausui tälle, mitä hartainta kunnioitusta osoittaen:

— "Armollinen herra, unohtakaa halveksiva käytökseni ja suokaa minulle anteeksi. Minä en ole teidän vihollisenne ... kaukana siitä."

Nuori mies oli astunut askeleen ta'apäin. Hämillään, mutta äänetönnä, hän asettui malttavaan ja samalla puolustavaan asemaan.

Toinen vaeltaja kysyi:

— "Keneksi toveriani luulettekaan?"

— "Lothringin herttuaksi Renatoksi", oli Villon'in varma vastaus.

Äänettömyys seurasi ja sen kestäessä nämä neljä matkustajaa katselivat tarkemmin toisiansa, ja tekivät havaintojansa.

Ei milloinkaan kahdenkymmenen vuotias prinssi ole ollut täydellisempi, viehättävämpi kuin tämä nuori herttua. Vartalo soleva ja luonnikas. Jäsenet, liikkeissään täynnä suloa, todistivat notkeutta ja voimaa. Kaikki jalot pyrinöt, kaikki sotaiset avut loistivat hänen suurista, mustista silmistänsä. Valtiaan merkki kajosteli hänen otsallaan, hyvyden tenho hänen huulillansa. Koko hänen olossaan äidin hienous ja sulo miehuuden innon ja ritarillisen reippauden kaunistamana, niin että näytti siltä, kuin hän olisi aiottu suurilla mailmassa toimittamaan. Joka hänen vaan näki, ilostui kohta.

Niin ei ollut hänen toverinsa laita, joka vihdoinkin ylpeällä katseella vastasi:

— "Te erehdytte, ystäväni. Te ette tunne Lothringin herttuaa."

— "Se on totta", Villon myönsi; "mutta, eilen vielä, näin hänen arvoisan äitinsä ... ja muuta en tarvitse tunteakseni hänen poikaansa sydämmen silmillä. Sydämmellä on hyvät silmät!"

Herttua astui askeleen eteenpäin, huudahtaen:

— "Olette kohdanneet äitini ... eilen, sanoitte?"

— "Vähintään kaksi päivää sitten ... ja taivas soi minulle vielä onnen tehdä hänelle pienen palveluksen."

— "Minkä palveluksen? puhukaa!"

Villon kertoi tapauksen, mutta niin ylen kainolla tavalla, että Troussecaille siitä vihdoinkin suuttui ja alkoi nyt vuorostaan kertoa, paljastaakseen koko totuuden.

Kiihkeä ja tulinen liikutus paisutti nuoren herttuan rintaa, innosti hänen nerokkaita kasvojansa. Kuullessaan siitä vaarasta, jossa hänen äitinsä oli ollut, siitä alttiiksi-antamuksesta, joka hänet oli pelastanut, vihan leimaus ja kirkas kyynel yht'aikaa, loistivat hänen silmissään. Vihdoinkin hän tarttui Villon'in käteen, ja, pusertaen sitä, sanoi tälle:

— "Kiitos!"

Sitten, ikäänkuin itsekseen puhuen:

— "Oh! Sitähän jo aavistin, että nuo molemmat miehet, nuo Ramswag veljekset, olivat pettureita!"

Runoilijan silmäys näkyi pyytävän selitystä. Käden liikkeellä herttua käski toverinsa vastata.

— "Rouva herttuatar", hän lausui, "oli poikansa tietämättä itse lähtenyt kantamaan viimeistä valitusta Ludovikin tuomioistuimen eteen. Ramswag veljekset, kaksi ritari-nimeen kelvotonta, olivat tarjonneet hänelle saattajiksi. Saimme jälestäpäin kuulla, että Burgundin herttua oli nämä molemmat kurjat lahjonut pitämään herttuatarta vankina jossakin heidän linnassaan. Heti kohta, huolimatta surkeasta tilastaan, huolimatta vaaroista, hänen ylhäisyytensä herttua tahtoi lähteä liikkeelle. Me lähdimme. Vaan nyt, kun vaara en ohitse, arvelen, että voisimme kääntyä takaisin, ja..."

— "Ei suinkaan!" Renato herttua keskeytti. "Eteenpäin! Minä tahdon nähdä äitini, ja omin silmin tulla vakuutetuksi..."

Hänen toverinsa oli häntä lähestynyt ja kuiskasi hänen korvaansa:

— "Teidän ylhäisyytenne siis unohtaa toisen naisen, Bern'issä..."

— "Äitini ennen kaikkia! Hän sitten!... Vaan aika rientää; meillä pitäisi olla hevoset."

— "Ottakaa meidän", Villon sanoi. "Ne ovat teille tarjona."

— "Vaan minä, mitä annan teille niiden sijaan?"

— "No, hyvä Jumala, sitä, jota juuri tulimme teiltä pyytämään, vaatteenne, hattunne ja vaeltajasauvanne."

Renato Lothringilainen ei näyttänyt rakastavan turhia puheita. Vastaukseksi hän vaan riisui yltään ruskean hameensa; hänen toverinsa teki samoin.

Tämän alla kumpikin kantoi yksinkertaista matkapukua, puoleksi verasta, puoleksi nahasta.

— "Teidän nimenne?" herttua kysyi noustessaan hevosen selkään.

— "Olen sen jo äidillenne sanonut", Villon vastasi; "hänelle ja teille on nimeni Alttiiksi-antamus."

— "Minä panen sen mieleeni. Hyvästi!"

Ja nuori herttua kannusti rajusti hevostansa.

Villon seurasi häntä silmillään. Kun herttua oli näkyvistä kadonnut, hän jupisi:

— "Hyvä Jumala! Etköhän sinä itse ole se, joka minua näin ohjaat heidän tiellensä? Oi Jumalani, suo minun vielä vastakin heitä palvella!"

— "Tapahtukoon niin!" Troussecaille päätti.

Molemmat seikkailijamme, puettuina pyhissä-vaeltajiksi, lähtivät taasen matkaan.

Välttären huolella kaupungeita, aina varoillaan, he pian olivat kulkeneet Burgundin läpi.

Eräänä iltana vihdoim, kun oli kauan suurella vaivalla ylöspäin astuttu, syvä laakso aukeni heidän eteensä.

Sen toisella puolen, suuria kuusimetsiä, ja lumeen peitettyjä vuorten huippuja.

Niiden juurella, kallioiden välissä kuohuvia puroja, jyrkkiä putouksia.

Taivaanrannalla suuren järven purppuraviitta, joka välkkyi auringon viime säteissä.

— "Olenkohan oikein hereillä?" Troussecaille huudahti. "Katsos tuolla; tämä on minusta maa, jota voi vaan unissa nähdä!"

Martti ystävä ei nähnyt unta.

Maa, johon matkustajamme tulivat, oli Sveitsi.

Käykäämme sinne heidän edellensä.

VIII.

Vapaa, mutta raivokas.

Niitä on kaupunkeja, muodoltaan niin peräti omituisia, että näyttää siltä, kuin ne olisivat alusta alkaen yht'äkkiä siihen muotoon valetut.

Sellainen on Bern.

Jyrkkä saarento, jonka päällä sen muurit ylpeinä seisovat, Aar'in nopeat ja kirkkaat laineet, jotka kuohuen sitä syleilevät, sen taivaanranta täynnä ikuista lunta, itse karhukin, josta se nimen sai, ja jonka kuvaa joka askele muistuttaa, kaikki yhdessä antavat sille tuon säännöttömän, karkean, ja mahtavan ulkomuodon. Sen kömpelöt viheriän-harmaat rakennukset, sen laajat kadut, matalat pylväskäytävät, ihanat suihkulähteet, ja joku jäljellä oleva suuri torni näyttävät siinä jo seisoneen mailman sivun. Se, mikä vähimmin kaikista on muuttunut, on sen arvokas, mahtava ja kylmä ulkomuoto. Bern syntyi tasavaltana ja on tasavaltana kuoleva. Toinen Sparta.

Sillä oli kuitenkin myös heikkouden aikoja; vaan masentumattoman intonsa avulla se niistä pian jälleen tointui. Sillä oli myrskyisiäkin päiviä, mutta harvinaisen järkevyyden ja isänmaallisuuden kautta itse nämä myrskyt kääntyivät sille menestykseksi ja kunniaksi. Voisimme esimerkkinä tämmöisestä aiasta kuvailla ensimmäistä sunnuntaita joulukuussa 1475.

Jo aamulla varhain ympäristön asukkaat ja ystävät lähi-kaupungeista tulivat lippujensa ja runoilijainsa johdolla Bern'iin. Jälkimäisillä oli kullakin sotalaulunsa, jota hän lauloi.

Näistä luontevista odyssioista, jotka yksinkertaisuudessaan ja karkeudessaan olivat ylistämäinsä sankarien kaltaiset, oli Beit-Weber'in, Freiburgilaisen runoilija-sotilaan, runo raikkain. Hänen maalaisessa lyyryssään näytti olevan paljaita teräskieliä; se helähteli rautaan puetun käden alla. Hän lauloi Pontarlier'in retkeä, tuota urheata rynnäkköä, Sveitsiläisten ensi voittoa Kaarlo rohkean yli.

"Kuulkaa hirveätä kertomusta, jonka aion teille kertoa.

"Jumalan nimeen, amen! Pyhän Neitseeseen nimeen, minä aloitan lauluni.

"Puiden oksat olivat juuri pukeuneet vihantaan, kun äkkiä moni urhea mies sai lähteä majastaan.

"Toiset nousivat ylös, toiset astuivat alas. Heidän sotainen käyntinsä oli hirveä nähdä. Burgundin herttuaa kohtasi häpeä, joka ei naurattanut.

"Marsittiin hänen herttuakuntaansa, hänen kaupunkiinsa Pontarlier'iin. Siellä se taistelu alkoi. Pian nähtiin suuri joukko vaimo parkoja surupuvussa, leskenvaatteissa.

"Niin pian kuin Velskit (Gallian miehet) tämän uutisen kuulevat, he saapuvat jalkaisin ja ratsain. Kaksi-toistakymmentä tuhatta. He päättivät valloittaa Pontarlier'in, vaan saivat sen kalliisti maksaa.

"Bern'in karhu saa kuulla, mitä on tekeillä. Äkkiä hän kyntensä teroittaa. Hän ottaa kanssaan neljä tuhatta miestä. Kuuluupa kuinka viheltävät iloisesti.

"Karhu oli vihan vimmassa. Turhaanpa viholliset ponnistivat. Vaikka heitä oli neljä yhtä vastaan, heidän täytyi paeta.

"Ja karhu mörisi yhä. Ja kaikki liittolaiset sanoivat: tulkoot Velskit vielä kerran, niin taistelemme heidän kanssansa joka päivä.

"Ja ne tulivatkin takaisin entistä lukuisempina, vaan jättivät, uudestaan paetessansa, vielä enemmän ruumiita jälkeensä. Siinä syy, miksi kiitän Freiburgilaista, Solothurnilaista, Lucernilaisia, Wienne'n miehiä, ja yli kaiken Berniläisiä; ne miehen tavalla taistelivat.

"Jumala oli auttajamme, kiittäkäämme Häntä, veljeni! Hän se on, joka sellaisia voittoja antaa.

"Karhu oli lähtenyt pesästään. Se palajaa sinne jälleen. Jumala suokoon sille iloa ja menestystä. Tämän on laulanut Beit-Weber. Amen!"

Kaikki, jotka häntä seurasivat, porvarit, talonpojat, reippaat nuorukaiset, kertoivat joka säikeen miehuullisella innolla.

Berniläiset olivat lähteneet ulos huoneistaan, melkein kaikki aseissa. He yhtyivät äänellään tulokkaiden ja etenkin Beit-Weber'in seuralaisten lauluihin. Tuo Pontarlier'in retki oli heidän tuorein voittonsa.

Se oli edellisenä keväänä saatu.

Kaikkialla muualla kaupungissa kaikui samaten sodan ja vapauden lauluja.

Kaikki nämä eri joukot liikkuivat suurta toria kohden, jonka varrella, vastapäätä tuomiokirkkoa, kaupungin raastupa eli raatihuone seiso. Suuri neuvosto oli siellä jo ko'ossa. Kiihkeän keskustelun humina kuului epäselvästi sen paksujen muurien takaa. Väliin myös, itse kansan keskeltä, etenkin loitompaa, kumeata kohinaa, innokkaita, meluavia huutoja. Vaan muutamat nuoret miehet, jotka varsin ylpeinä kantoivat Bern'in värejä, palauttivat melkein kohta rauhoituspuuhillaan, joll'ei juuri hiljaisuutta, niin kuitenkin tyyneyttä mieliin. Ne olivat aseettomina nuo miehet. Ei ainoatakaan sotamiestä väkijoukkoa hillitsemässä, maistraattia suojelemassa. Ei muuta kuin järjestyksen tunto, ei muuta kuin lain kunnioitus. Kaikkina aikoina on Sveitsi tässä kohden antanut loistavan esimerkin.

Lähestykäämme erästä joukkoa, joka seisoo tuomiokirkon portailla; kallistakaamme vähäksi aikaa korvamme heidän puheisinsa: tulemme siten ymmärtämään kuinka perin tärkeät nämä hetket Bern'ille olivat.

— "Sanon sen vielä kerran", intti paksu mies vilkkaalla, tulisella muodolla, "sanon sen teille vielä kerran, Juha naapuri, että ylhäiset eivät uskalla. Ne ovat meidän vertaisia. Ei enempää, eikä vähempää. Suuri neuvosto on sen julistanut."

— "Olkoon vaan!" vastasi Juha, eräs toinen porvari tyyneellä puritaani-muodolla; "olkoon vaan, naapuri Kirschhoff; mutta unohdattepa, että suuri neuvosto paraillaan on ko'ossa uudestaan tutkimassa tuota samaa ilkeätä sääntöä."

— "Miksi juuri ilkeätä?" pisti väliin eräs kolmas henkilö, joka, kömpelöstä astunnasta ja röyhkeästä muodosta päättäen, näytti olevan oikea Bern'in karhu ihmisen hahmussa. "Minua sääntö miellyttää. Ystävänä ja toverini Pietari Kistler oli se, joka sen esitti äänestettäväksi."

— "Eräänä päivänä, jolloin neuvosto ei ollut täysilukuinen", Juha tyvenesti huomautti.

— "Vähät siitä!" Kirschoff sanoi, "ei se la'ilta voimaa vähennä."

— "Sitä käsitystapaa juuri arvokas rahastonhoitaja Frankly parailaan väittää vääräksi. Jumala suokoon, että hänelle myönnetään oikeus! Vähän kärsimystä vielä!"

Jumalan nimeä mainitessaan Juha oli kääntynyt kirkkoa kohden, ja ottanut nahkalakin päästänsä.

Mies karhun muodolla oli sitä vastoin kääntynyt raatihuonetta kohden; hän murisi itseksensä ja vastasi:

— "Jospa ne edes kiiruhtaisivat tuolla sisällä! eihän siitä loppuakaan tule!"

— "Kärsimystä!" Juha toisti; "kaikki täytyy käydä järjestyksessä. Ensin valitus tai esitys; sitten vastaus, puolustus, vastaus puolustukseen, vihdoin johtopäätös, jota seuraa tuomio. Semmoinen on sääntö kaikessa rehellisessä ja la'illisessa keskustelussa."

— "Kun se koskee ylimyksiä!" Kirschoff huudahti kiukkuisena.

— "Taasen yksi aateliston etu-oikeus!" karhu mörähti.

— "Mitä puhutte etu-oikeuksista?" Juha painavasti lausui; "löytyykö kaupungissamme Bern'issä ainoatakaan kansalaista, joka ei voisi kohota miksi hyvänsä, vaikka tasavallan korkeimpiin virkoihinkin? Rahastonhoitaja Frankly on vaan vähäpätöinen turkkuri, niinkuin minäkin. Teidän sankarinne, tuo Martti Kistler, eikö hän ole ollut esimiehenä Bern'issä? Eikö hän vielä nytkin ole lipunkantaja? Enkä ole kuitenkaan kuullut, että hän olisi ylhäistä sukuperää; olihan vaimoni viimeksi eilen illalla ostamassa meidän lihatarpeitamme hänen puodistansa. Teurastaja, ei mitään muuta kuin teurastaja, aivan niinkuin tekin, mestari Hohenlock."

Se oli karhu, jota Juha näin nimitti.

Hän jatkoi:

— "Älkää soimatko viisaita lakeja, joita olemme isiltämme perineet ... ja etenkin näin vieraiden kuullen."

Juha osoitti silmillään kolmea miestä, jotka seisoivat samassa parvessa.

Siinä oli ensinnäkin kaksi pyhissä-vaeltajaa. Toinen, joka tytyi vaan katselemiseen, eikä näyttänyt ymmärtävän kieltä, jota puhuttiin hänen ympärillään; toinen, joka ymmärsi varsin hyvin ja kuunteli uteliaalla tarkkuudella. Mitä kolmanteen tulee, hän oli vielä nuori mies, nähtävästi taiteilija, varustettuna nahkaisella esiliinalla, jonka päällä oli hienoa valkoista pölyä. Meiseli ja pieni vasara kädessä. Matti Heinz, Strassburg'ista, johtaja tuomiokirkon rakennuksessa, jonka viimeiset veistokset hän juuri silloin oli saanut valmiiksi.

— "Juha mestari", hän vastasi hymyillen, "jos näin puhutte minun tähteni, niin olette väärässä. Kymmenen vuoden kuluessa, jonka aian teidän seassanne olen asunut, olen voinut tutkia mitä jaloa ja hyvää Berniläisen karkeuden alla löytyy, niissäkin, jotka pitävät kunnianaan olla niin epäluuloisia ja raakoja kuin mahdollista. Minä pidän kansaanne ansaitussa kunniaassa; vaan älkääte panko pahaksi, että rakastan myös teidän ylhäisöänne. Muualla kenties ylimykset, luullen saaneensa syntymän kautta kaikki etu-oikeudet, laiminlyövät niitten ansaitsemista ja taistelevat, ketäkään hyödyttämättä, aian vaatimuksia vastaan. Nähdäänpä niitäkin, jotka muuta eivät ajattele, kuin vaivata vasallejaan ja ryöstää turvattomia sekä matkustavia. Niin ei ole teidän aatelistonne laita. Rahallansa he viljelyttävät maata ja edistävät työtä; aseillansa puolustavat maan itsenäisyyttä. Jos joskus vaativat ensi sijaa, se tapahtuu vaan taistelukentillä. Onko heidän käytöksensä sen tähden vähemmän jalo? Ei suinkaan. Maalla ja kaupungissa elävät kansan keskellä ja tekevät itsensä rakastetuiksi niin rauhan kuin sodankin aikana. He eivät ole sortavia herroja, vaan isällisiä johtajia, vanhempia veljiä. Kunnia Bern'in aatelistolle!"

Jonkun aikaa karhu jo oli mörissyt uhkaavalla tavalla. Kirschoff vihdoin kärsimätönnä vastasi:

— "Puhukaa muutamain puolesta, vaan ei kaikkien. Meillä, myös meillä on ollut huonoja ylimyksiä, jotka, kun eivät omin voimin meitä voineet sortaa, kutsuivat tuon tuostakin avukseen koko Schwabin ja Itävallan ritariston."

— "Seis mies!" Juha ylpeästi keskeytti. "Nuo petturit, joista puhutte, naapuri Kirschoff, olemme järjestänsä voittaneet, kukistaneet, hajoittaneet, Morgarten'in, Lampen'in, Sempach'in, Nefels'in luona ja niin monissa muissa tappeluissa, jotka Sveitsin vapaudelle pyhitimme. Kutka meitä silloin johtivat? Hyvät aateliset, ne samat, joiden poikia vielä vastakin seuraamme, Erlach'it, Bubenberg'it, Scharnachthal'it ja Diesbach'it."

Näin puhuessaan itse tyven Juhakin oli koroittanut äänensä. Muuan nuori mies Bern'in väreissä löi häntä äkkiä olalle, ja, viitaten läheistä taloa, sanoi:

— "Hiljempaa, ystäväni! hiljempaa! vaikka Diesbach'inkin nimeä mainitset!"

— "Oikein!" arvoisa turkkuri vastasi heti tyyntyen; "minä kiitän sinua, että minua siitä muistutit, Kaarlo Glansmann ... on häpeä, että voin sen hetkeksikään unohtaa."

Hän oli kääntynyt taloa kohden ja paljasti päänsä samoin kuin oli kirkon edessä tehnyt. Sitten hän kääntyi taas toveriensa puoleen, vaan puhui vast'edes yhtä varovasti, kuin sairastuoteen ääressä seisova.

— "Hän on tuolla!" — kuuluivat sanat, jotka lausuttiin liikutetulla äänellä — "tuolla hän on, meidän Nikolaus Diesbach'imme; Pontarlier'in voittaja makaa tuolla, kärsien vielä hirveistä haavoista, joita hän siellä sai meidän tähtemme, — kenties kuollenkin juuri nyt, kuin teille tätä puhun... Kunnia ja kiitos aatelisille niin jaloille, kuin hän!"

Itse karkea Hohenlock'in seisoivat sanatonna. Hän painoi alas päänsä ja vaiken.

Kiukkuisen Kirschoff'in sitä vastaan onnistui jonkun sekunnin kuluttua sopertaa esiin nämä muutamat sanat:

— "En tahdo sanoa ... se on totta... Minä tunnustan myös, että aateli-oikeuksien lakkauttamisessa hän oli yksi niistä, jotka vapaasta tahdosta suostuivat uhraukseen, ja jotka myönsivät vielä enemmän, kuin heiltä vaadittiinkaan... Vaan sittenkin ... laki ... sääntö..."

Tällä kertaa Juha, nojautuen kiviseinusta vastaan, teki liikkeen, niinkuin mies, joka ei enää tiedä, mitä vastaisi.

Tämä äänettämyys ei ollut uteliaan pyhissä-vaeltajan mieleen. Hän astui äkkiä esiin ja sanoi:

— "Anteeksi, herrat porvarit! suokaa anteeksi ... eikö saisi tietää mistä on kysymys?... Mikä on tuo merkillinen laki?"

Ikäänkuin saman voiman vaikutuksesta nuo kolme Berniläistä heittivät liikahenkilöön yhtäläisen katseen, joka ei suinkaan ollut rohkaisevimpiä.

Sitten vihdoinkin teurastaja Hohenlock vastasi:

— "Noh! piru vieköön! se on tapojen sääntö."

— "Mitkä tavat?" vaeltaja hyvin kohteliaasti kysyi.

— "Huonot tavat", Kirschoff hampaiden välistä murisi; "ne, jotka ovat rikos kansaa, rikos Jumalaa vastaan."

— "Ohoh!" Juha sanoi, "tuo käy liian pitkälle; tuo on jo meidän itsemme soimaamista, ja vielä vieraiden kuullen. Emme tahdo, että muukalaiset sekaantuvat meidän asioihimme... Kuitenkin, koska nämä vaeltajat kerran ovat täällä, ja koska halaavat tuntea asian laitaa, niin se on tämmöinen. Jonkun aikaa on ylellisyys Saksan ja Burgundin hoveista jo tulvannut meidän pieneen, köyhään ja säästäväiseen maahan. Ritarimme eivät ainoastaan sodan aikana hanki itselleen kaikenlaisia kypärin kaunistuksia, aseita täynnä koristuksia ja kalliita hevosloimia, vaan käyttävät myös rauhankin aikana silkki- ja samettipukuja, kaikenmoisia kirjauksia, kalliita kiviä ja sulkatöytäjä. Sitten, heidän vaimonsa, heidän tyttärensä, menen vielä edemmäs tässä liiallisessa loistossa..."

— "Hävytön loisto!" Kirschoff keskeytti, "häpeällinen hekuma, jota täytyy tukehuttaa."

Tyvenesti, melkein puoleksi hymyten Juha jatkoi:

— "Minä katson asioita paljon tasapuolisemmin, vaan kuitenkin täytyy myöntää... Pietari Kistler ei ole vallan väärässä. Sellainen komeus ei ole sovelias meillä. Se oli oikein että se kiellettiin. Se vaan, että meneteltiin huonosti, ilman mitään arkatuntoisuutta ... ja ylimyksiä, jotka kenties vapaasta tahdosta olisivat järkevään puheeseen taipuneet, ärsytti väkivalta, jota saivat kärsiä. Etenkin naiset eivät tahtoneet taipua leikkaamaan pois kauto-kenkiensä neniä eikä pitkiä laahoja hameistansa. Hepä ovat avio-miehiänsä ja isiänsä yllyttäneet. Lähiseudun linnoissa ja aatelis-kadun varrella on tehty liitto, on valalla vannottu, että tuo vastenmielinen sääntö on saatava kumotuksi ... ja kumminkin, että tänä päivänä, tänä aamuna pitää mennä suurella komeudella messuun. Turhamainen uhkamielisyys; siinä kaikki!"

— "Kuinka!" pyhissä-vaeltaja huudahti, "voiko sellaisesta syystä..."

— "Muukalainen!" Juha keskeytti, "harhaluulot ja himot viettelevät pitämään tärkeinä mitättömimpiäkin asioita. Aateliset ovat ummistaneet korvansa pappien varoituksilta, eikä Jumala ole heitä rankaissut. Mutta kun he julkisesti vastustavat kansan tahtoa, kansa kenties suuttuu. Ja siinä on jotain, josta kunnan mies on mureissaan. Bern'in karhu ei ymmärrä leikkiä. Kuunnelkaa jo!"

Hirveitä huutoja alkoi kuulua Raatihuoneesta. Torilla ja läheisellä kadulla kansa nosti kumean murinan.

Vaeltaja ei kuitenkaan vielä voinut tointua hämmästyksestään.

— "Kuinka!" hän kertoi, "mitä kuulen! sellaisesta syystä siis koko tämä kansan paljous..."

— "Sen vuoksi ja osaksi myös burgundilaisen sodan vuoksi", Juha vastasi, "vaan etenkin ja pääasiassa juuri tuon sääntö-riidan vuoksi."

Sitten hän salaisella kauhulla lisäsi:

— "Onkohan keskustelu huonosti päättynyt? Tuossa tuomari Scharnachthal lähtee Raatihuoneesta."

Ja tosiaankin, melun ja huutojen uudestaan remahtaessa, mies, jolla oli jättiläisvartalo ja todellinen valtiaan muoto, astui esiin raastuvan portaille. Hän oli tyven, hän, vaan kalpea ja alakuloinen. Nopeilla ja vakavilla askeleilla hän astui torin poikki ja katosi Nikolaus Diesbachilaisen taloon.

— "Mitä se merkitsee!" Juha mumisi. "Mitä neuvoa, mitä apua hän menee kuolevalta pyytämään?"

Tällä hetkellä Raatihuoneen kaikki ikkunat aukenivat yht'aikaa. Vimmaisista naamoista niistä pistäytyi esiin, julistamaan voittoa.

— "Lienevätkö siis voittaneet?" Juha huokasi. "Voi! onnettomuutta! onnettomuutta!"

Se oli pahaksi onneksi totta. Kistler astui raastuvan parvelle ja huusi:

— "Voitto! ystävieni! Sääntö on vahvistettu. Jos sen rikkovat, — sulkekaa heiltä tie! Repikää pois kaikki koristukset! Voimaa la'ille! kunniaa Bern'ille!"

Tuhannet raivokkaat, niiden joukossa Hohenlock ja Kirschoff, taputtivat käsiänsä. Kiihkeä tribuni jatkoi juhlistusta puhuttaan yhä lisääntyvällä menestyksellä. Kadulla niinkuin neuvostossakin oli hänellä enemmistö, vieläpä enemmänkin, melkein yksimielinen enemmistö. Muutamaa harvaa erimielistä, semmoista kuin Juhaa, lukuun ottamatta, jokainen piti omanaan hänen riitansa, jokainen yltyi raivoon hänen kanssansa. Se oli noita kansan melskeitä, jotka äkkiä kohoavat kuin valtameri, äkkiä musertavat kuin ukkonen.

Yht'äkkiä kellot tuomiokirkon korkeassa tornissa soittivat puolipäivä-messuun.

Torin toisella puolen, aateliskadun päässä, syntyi kova liike.

Sitten alkoi murinaa kuulua ja levisi joka taholle:

— "Tuoss' ovat! tuoss' ovat!"

Ja tehdäkseen tietä läheneville, joukko erkaantui kahteen osaan, päästäen joka askeleelta, jonka se peräytyi, kumeita vihan huudahduksia. Oi! viisas Juha oli kyllä sen arvannut: Bern'in karhu teroitti kynsiänsä; se oli raivoon joutumaisillaan.

Sanokaamme se suoraan, ylhäisö ei ollut mitään laimin lyönyt, saattaakseen tätä raivoa täydelliseksi ja hirveäksi. Aateliset kulkivat eteenpäin rohkean tynesti, kiellettyyn tapaan tehdyissä, komeissa vaatteissa. Heidän muassaan vaimot, lapset, koko heidän huonekuntansa, koko heidän tavaransa. Ei milloinkaan vielä tällä niin suuresti loistoa ja yllyisyyttä rakastavalla viidennellä-toista vuosisadalla sellaista rikkautta ja komeutta ollut nähty. Siinä lainehti vaan silkki ja sametti, mitä loistavimmissa väreissä, kirjauksilla ja maalauksilla koristettuna; sotatakit ja vaipat kultakankaasta; sulkatöyhdyt hatuissa, timanttikoristeet päässä, aseet niin komeat, että jokainen niistä oli kuin suuri-arvoinen kalliskivi. Vielä komeammat, vielä loistavammat olivat nuoret miehet hovilaisten ja hovijunkkarien puvuissa. Entä naiset sitten! puettuina väljiin myssyihin ja näädän-nahalla päällistettyihin, suuriin hattuihin liehuvilla nauhoilla, säihkyen timanteista, he kantoivat ylpeästi vaakunoitaan ommeltuina pitkin kalliita hameitansa, joiden suuria laahoja seuralaiset ja palvelijat olivat kantamassa. Tämä taistelu, jota tämmöisellä komeudella käytiin, sehän olikin juuri heidän tehtävänsä.

Raatihuoneen parvelta oli teurastaja Kistler kaukaa nähnyt tuon kumean juhlatkueen lähenevän. Kiukusta vaaleana, hän sille uhkaavasti puristi nyrkkejänsä, ja kiihoitti samalla kertaa huudoilla ja silmäyksillä kansaa syöksemään noiden päälle, jotka sitä näin pitivät pilkkanansa.

Ei kukaan tohtinut.

Kiihkeimmät vihdoon yhtyivät Hohenlock'in johdon alle. Tämä lasi jalkansa tuomiokirkon ensi portaalle juuri samassa kuin Adrian Bubenbergilainen, ylimysten johtaja, sille astui.

Taistelun täytyi alkaa.

IX.

Nikolaus Diesbachilainen.

Tässä taistelussa kolme henkilöä näytti ryhtyvän pääosia toimittamaan.

Toisella puolen Kistler ja Hohenlock, edustaen rahvaan itsevaltaa; toisella taas Adrian Bubenberg, aatelisten vastarinnan arvokas edustaja.

Hän oli varreltaan pitkä, ruumiiltaan roteva, ja vielä nuori, sekä ihmeteltävän kaunis kalliissa puvussansa; hän näytti ruhtinaalta, joka astuu hovinsa etupäässä.

— "Terve Hohenlock, terve", hän sanoi sille, joka sulki tien.
"Väistyppä vähän syrjään."

— "En!" teurastaja vastasi; "en askeltakaan! niin kauan kuin te kannatte noita la'in kieltämiä pukuja."

— "Minkä la'in?"

— "Kiellättekö, että sen tunnette?"

— "En osaa valehdella. Luulinpa, tai ainakin toivoin, että se oli kumottu."

— "Päin vastoin. Se on vast'ikään suuren neuvoston vahvistama. Se, mitä se on kieltänyt, täytyy teidän paikalla heittää. Pois sulkatöyhdyt ja kultavaipat! Pois liehuvat laahot ja heiluvat nauhat! Pois!"

Tämän päätöksen, nämä huudot kertoi koko väkijoukko, luikaten, kirkuen, nauraen täyttä kurkkua.

Tuon vihamielisen joukon yli, joka seisoi ikäänkuin valmiina kaikkia nielemään, Adrian von Bubenberg antoi silmäyksensä levollisesti liikkua. Hetken päästä hän lausui sointuvalla äänellä:

— "Bern'in kansalaiset, teihin minä vetoon. Olisi vääryys teitä kohtaan, jos tahtoisin eduksemme mainita tehdyt uhrauksemme. Jokainen tekee velvollisuutensa ja voimansa mukaan. Bern ei ole kiittämätön kaupunki. En myöskään luule teidän kadehtivan meidän rikkauttamme; onhan tunnettu asia, että enin osa meistä on velkoja tehnyt isänmaata palvellakseen. Mitä aatelisuuteen tulee, se on omaisuus, joka ansaitaan niinkuin kaikki muukin tavara, ja joka, niinkuin kaikki omaisuus, on pidettävä koskematonna. Se on teidän oma kunnianne ja maineenne. Tahtoisitteko sen hävittää?"

— "Emme koskaan!" muutamat äänet vastasivat.

— "Miksi sitten", Bubenberg jatkoi, "tahdotte näin meitä nöyryyttää? Samallahan itse tullette nöyryytetyiksi. Huomatkaa, Bern'in miehet, niitä on tiranneja kaikkialla, niin alhaalla kuin ylhäälläkin. Vapauden nimessä aiotte harjoittaa teon semmoisen, joka on rikos vapautta vastaan. Oikeuden nimessä aiotte rikkoa oikeutta vastaan. Miks'ei meillä olisi vapautta, niinkuin porvareilla, niinkuin talonpojilla, niinkuin kerjäläisillä, miks'ei meillä olisi lupa elää ja itseämme vaatetta omalla tavallamme?"

Vilkkaita käsien-taputuksia kuului joka taholta. Aatelisten asianajaja luuli jo voittaneensa.

— "Sen tähden", hän päätti, "väistykää vähän syrjään, mestari Hohenlock, ja laskekaa meitä Jumalaa palvelemaan."

Hiljaisuus seurasi, jonka aikana ei muuta kuulunut, kuin kellojen ääni, joka yhä kutsui uskovaisia Herran huoneeseen.

Hohenlock jo astui askeleen ta'apäin, Bubenberg toisen eteenpäin, kun Pietari Kistler äkkiä alkoi puhua:

— "Maltas vähän! Minä se olen, joka sinua vastaan, Adrian von Bubenberg."

Se ei myöskään ollut tavallinen mies, tuo Pietari Kistler.

Hilliten äkkiä vihansa, hän oli ko'onnut ja järjestänyt ajatuksensa; nyt hän ryhtyi vastustajaansa kukistamaan; ja maltaen jo täydellisesti mielensä, yhtä tyynenä kuin aatelinen vastustajansa, hän tälle vastasi:

— "Me emme tahdo teitä nöyryyttää, vaan te tahdotte meidän häviötämme. Ylellisyys herättää ylpeyden; ylpeys kateuden; kateus vihan; viha sisällisen sodan, ja sisällinen sota koko kansan häviön ja onnettomuuden. Mutta, me emme tahdo, että niin on Bern'issä käyvä!"

Raivokkaita hurraa-huutoja kaikui äkkiä, tärisyttäen ilmaa torin neljään kulmaan saakka.

Kistler jatkoi:

— "Vallankumoukset meillä eivät ole sellaisia, kuin muilla kansoilla. Me niiden kautta etsimme vaan yhteistä hyvää, turvallisuutta, arvoa kaikille. Siinäpä se, mitä teiltä pyydetään, mitä teiltä vaaditaan, ei enempiä. Minä astun oikeuden rataa vähääkään horjumatta. Ylhäisöllä on omat oikeutensa; vaan myös omat velvollisuutensa. Ja ensimmäinen kaikista on la'in kuuliaisuus."

Koko väkijoukossa innostus oli korkeimmillaan. Aateliston riveissä maltti vihdoin loppui. Kistler'in viimeisestä muistutuksesta kaikki nuoret ylimykset ryntäsivät esiin ja vastasivat yhteen ääneen:

— "Ei! ei! ennen kuolema!"

Kaikki he olivat miekkansa paljastaneet.

Tämä oli kuin merkki taisteluun. Koko plebejiläinen nuoriso syöksyi heidän päällensä.

Miekat iskivät yhteen; veri alkoi vuotaa.

— "Heretkää!" huusi äkkiä ääni, joka kuului yli kaikkien muiden.

Ääni oli Scharnachthal'in.

Jokainen väistyi hänen tieltään. Hän tuli, hän juoksi, kantaen käsivarsillaan toista miestä, haavoitettua, joka, kalpeana kuin kuolema, äkkiä nousi seisomaan tuomiokirkon avarassa ovensuussa.

Kohta lensi yli koko torin, suusta suuhun, tämä nimi:

— "Nikolaus von Diesbach!"

Se oli hän, se oli todella hän, viime tappelun sankari, Pontarlier'in voittaja, tuo kuolemaisillaan oleva uros, joka sai hengellään maksaa voittonsa.

Esimies Scharnachthal, kun ei muuten voinut estää sisällistä sotaa, joka oli syttymäisillään samaan aikaan kuin ulkonainen sota uhkasi, — esimies Scharnachthal oli turvautunut Diesbach'iin, pyytäen häneltä kovinta ponnistusta, viimeistä palvelusta isänmaalle.

Diesbach oli kohta ymmärtänyt. Vielä enemmänkin, hän oli tahtonut, että hänen viimeiset sanansa olisivat kaikki-voipana kehoituksena yksimielisyyteen, hän oli tahtonut, että hänen ruumiinsa tulisi voittamattomaksi riidan esteeksi, ehkäpä vielä yhdistys-siteeksikin molempien puolueiden välillä, jotka seisovat valmiina toisiansa turmelemaan.

Jättiläis-kokoinen Scharnachthal oli hänet kantanut käsivarsillaan yhtä helposti, kuin äiti nukkuvan lapsensa. Nyt hän asetti hänet seisomaan kirkon ylimmälle portaalle ja kyykistyen hänen taaksensa kannatti häntä polvillansa, käsivarsillaan, koko ruumiillaan, ja rohkaisi häntä tuostakin äänellensä.

Tämän näön vaikutusta vielä lisäämään ilmestyi äkkiä kaksi naista, kaksi nuorta tyttöä Diesbach'in sivulle, ikäänkuin kaksi hurskasta vaimoa itkemään uuden Vapahtajan jalkain juuressa.

Toinen hyvin pitkä, hyvin tumma ja miehuullisen kaunis: Bern'in Minerva.

Toinen sorja, vaalea, viehättävä pitkässä ja sievässä hameessaan, joka oli valkoisesta villakankaasta: Göthe'n Margaretha.

Edellinen, seisolla ja käsi ojennettuna kansaa kohti, huusi kuuluvalla äänellä:

— "Hiljaa! Diesbach puhuu, kuulkaa häntä!"

Jälkimäinen, polvillaan, rukoilevana, paljasti ihanat kyyneleiset kasvonsa.

Hän oli niin ihmeen ihana tämmöisenä, että utelias pyhissä-vaeltaja, kokonaan ihmettelevän kunnioituksen vallassa, ei voinut olla puoliääneen lausumatta:

— "Mutta kuka tuo puhdas taivaallinen olento lienee? Keitä nuo molemmat työtöt ovat?"

— "Diesbach'in kasvatteet", joku hänen sivullaan vastasi.

Paitsi näitä muutamia sanoja, vallitsi nyt yli koko laajan torin syvä hiljaisuus. Kaikki päät olivat paljastetut. Raivokkaimmatkin seisoivat liikkumatonna. Kaikkien silmät tarkastivat samaa paikkaa. Jokainen odotti.

Muutaman sekunnin Diesbach seiso i äänetönnä, silmät ummessa, sinertävä kalpeus kasvoilla. Olisi luullut häntä patsaaksi.

Yht'äkkiä tämä patsas värähti, tointui, oikaisi itsensä. Kääreet, jotka häntä ympäröivät, putosivat, tahrattuina muutamilla veripilkuilla. Hänen haavansa oli auennut.

Hänen silmänsä aukenivat myös, hänen kätensä kohosivat ylöspäin. Toisessa hän piti muutamia pergamentti-levyjä, muutamia kirjeitä, jotka Scharnachthal siihen oli pistänyt. Ikäänkuin isänmaan rakkauden elähyttämänä tuo haudan partaalla seisova uros vihdo in jaksoi puhua. Hän lausui:

— "Bern'in kansalaiset, ystäväni, veljeni, lapseni ... tänä samana hetkenä, jona te nostatte kätenne saastaiseen taisteluun ... Burgundin herttua marssii teitä vastaan kolmenkymmenen tuhannen miehen kanssa... Toiselta puolen italialaiset palkkasoturit, joita Campobasso hänelle tuo, ovat valmiit astumaan St. Bernhard'in yli. Lopuksi, Romont'in kreivi pettää meidät ja aloittaa sotaa Jura-vuorissa... Sveitsiä ahdistetaan joka taholta yht'aikaa... Ei täällä, ei keskenänne ole teidän taistelemine n, vaan rajalla vihollista vastaan."

Sitten kääntyen vuorotellen molempien vastapuolueiden johtajiin:

— "Kistler, uhatun isänmaan nimeen, heitä ylpeytesi!... Bubenberg, Sveitsi vaatii, että pukeut rautaan eikä samettiin... Eilen vielä saatoit kehoittaa rauhaan ja puolustaa Burgundilaista; tänään se on hän itse, joka kieltää kaiken sovinnon, joka meille julistaa sotaa; sotaa ilman armotta ja sääliittä, sotaa viimeiseen hengenvetoon asti... Hän tahtoo meitä sortaa, meitä kukistaa... Hän on niin sanonut, hän on niin kirjoittanut. Tuossa, katso..."

Hän ojensi Bubenberg'ille kirjeet. Tämä tarttui niihin, käänteli niitä kuumeesta vapisevin käsin.

Diesbach oli hetken uuvuksissa. Sitten, ikäänkuin kirkastettuna rakkaudesta isänmaahan ja kenties kuolemankin lähisyydestä, hän astui askeleen eteenpäin ja lausui:

— "Lapset, aseisin kaikki! mutta yhteistä vihollista vastaan! Pelastakaa Bern, pelastakaa Sveitsi! Siihen tarvitaan kaikki kädet, kaikki sydämmet. Vieläpä muutakin, aseiden, ruudin ja tykkien hankkimiseen tarvitaan rahaa, ... rahaa kaikilta ... tuossa on minulta. Vapauden tähden! Sveitsin tähden ja Bern'in tähden!"

Hän heitti portaiden juureen verisen kääreliinansa. Tälle liinalle hänen molemmat kasvatteensa kaatoivat täysin käsin kuolevan kalleuksia, kultaa, jota hänen käskystään olivat helmassaan tuoneet.

Diesbach oli kääntynyt Bubenberg'iin.

Bubenberg tarttui hänen käteensä. Liikutetulla, masentuneella, hellällä äänellä hän vastasi:

— "Kiitos sinulle, että s meitä muistutit velvollisuuksistamme. Sinä tydyt vielä meihin, me te'emme sinulle kunniaa, Diesbach."

Ja riisuen päältään kullasta kiiltävän takkinsa sekä kalliit kaulavitjansa, hän heitti ne yhteen edellisen uhrin kanssa, huutaen vuorostaan:

— "Sveitsin tähden! ja Bern'in tähden!"

Tätä huutoa koko ylhäisö kertoi; tätä esimerkkiä se seurasi, ylimykset kiskoivat irti kultakannuksensakin; aatelisnaiset kukkaronsa ja kalliit kivensä. Kaikki kalliit timantit, kaikki esineet, joilla jotain arvoa oli, makasivat pian yhdessä läjässä, synnyttäen kansallista aarretta, johon joukko joka

taholta heitti kulta- ja hopearahoja.

Innostus oli kaikki vallannut. Taputettiin käsiä, huudettiin, itkettiin, syleiltiin molemmin puolin, kaikki oli unohdettu. Ei enää kateellista riitaa, ei vihaa, ei puolueita. Koko kaupungissa oli tällä hetkellä vaan yksi mieli, yksi sydän.

Näin oli asiat, kun teurastaja Kistler vuorostaan astui kansallisten lahjain tulvapaikalle ja, vetäen esiin kukkaronsa, huusi:

— "Ei saa sanoa, että minä olen viimeinen. Tuohon läjään minä heitän myös kaiken riidan, ja ensi pyhänä annan lisäksi hinnan, jonka viikon kuluessa puodissani myydystä lihasta saan. Tehkää näin, muutkin kauppiaat. Eikö niin?"

— "Niin, niin!" kaikki porvarit huusivat, etupäässä Juha, Kirschoff, Hohenlock.

Sitten muutama työmies astui esiin, luvaten itsensä ja tovereinsa puolesta viikon palkan. Sitten maalaiset karjaa sekä ruokavaroja. Sitten molemmat vaeltajat, antaen hekin roponsa. Sitten vanha kassanhoitaja Frankly, ilmoittaen, ett'ei hän milloinkaan ollut vastaan-ottanut tavaroita suuremmalla ilolla. Sitten, vihdoin runoilija Beit-Weber.

Hänen oli ympärillään komea kullalla kirjattu vyö, jonka Freiburg hänelle juuri oli lahjoittanut palkaksi hänen viime laulustaan; hän sen uhrasi ilomielin, lausuen nämä sanat:

— "Minä en tarvitse kuin miekkani, ottaakseni osaa teidän voittoihinne ... ja harppuni, ylistääkseni niitä!"

Tällä välin Diesbach oli portaiden päältä viitannut silmillään Kistler'iä luoksensa. Hän tarttui hänen käteensä ja asetti sen Bubenberg'in käteen, sanoen heille kummallekin:

— "Yhdistykööt teidän harrastuksenne, niinkuin kätenne nyt, liittykööt ne yhteen niinkuin lahjanne tuossa!... Voimakas vastarinta ... viimeinen voitto ... niin vieraat kuninkaas menettävät kaiken toivon teitä masentaa ... oi Jumala! ... suojelkaa Sveitsin vapautta!"

Tuskallinen nykäys pudistutti koko hänen ruumistansa. Veri purskahti virtana suusta. Hän horjui, ponnisti hetken vastaan, sai vielä huutaneeksi: "eläköön Bern!"... Ja, ikäänkuin hänen sielunsa olisi lentänyt pois, saattamaan tätä viimeistä toivotusta taivaasen, hän kaatui.

Nikolaus von Diesbach oli kuollut.

Niin torilla, kuin portailla ylhäiset, porvarit, kansa, kaikki lankesivat polvilleen rukoilemaan suuren kansalaisen puolesta, jonka isänmaa oli kadottanut.

Kellot soivat tällä hetkellä täysin äänin, papisto astui kirkosta ja seisahti ruumiin ympäri, jota Scharnachthal siihen asti oli kannattanut.

Tämä lähestyi Bubenberg'ia ja sanoi:

— "Diesbach'in saatamme suurella kunnialla hautaan. Koska lähdemme sotaan?"

— "Jo huomenna!"

Pari askelta sivulla päin tuo nuori valkeaan puettu tyttö oli pyörtnyt vahvemman toverinsa syliin, joka häntä, lempeän sisaren huolella hoitaen, suojeli kirkkoon tulvaavalta väkijoukolta.

Molemmat pyhissä-vaeltajat seisoivat lähellä tätä ryhmää.

— "François ystäväni", toinen sanoi, "vaikk'en mitään ole ymmärtänyt, minusta näyttää, kuin tämä kansa olisi voittamaton."

— "Voittamaton todella!" toinen vastasi. "Ja katso ... eikö tuota voisi luulla sen hyväksi enkeliksi?"

Hän osoitti nuorta hermotonna lepäävää tyttöä.

Samassa eräs augustinolais-munkki lähestyi pyörtynyttä ja pani pienen pullon hänen nenänsä alle, josta hän heti näytti virkoovan.

Munkki vetäytyi hätää ta'apäin, mutta pää yhä käännettynä tyttöä kohden, ja silmillään huolellisesti sen kasvoja tarkastaen.

Vaikka hän seiso i köyryssä, hän kuitenkin oli tavattoman suuri mies. Mustan kaapun ja pitkän valkean viitan läpi näkyi lai huus, joka tekee muodon karkeaksi, vaan ei vähennä voimia. Hänellä näytti jäntereet olevan teräksestä. Kun hän tunki joukon läpi, ei kukaan hänelle tehnyt vastarintaa. Pieni sysäys kädellä vaan, niin tukevimmatkin, väkevimmätkin olivat heti poissa hänen tieltään. Mitä kasvoihin tulee, ne melkein kokonaan olivat päähineen peitossa; niistä ei muuta voinut erottaa, kuin pitkän, vaalean parran ja suuret, lempeät silmät.

Yhä takaperin hiljaksen astuen, hän vihdoin laskeutui polvilleen muurinsyvennykseen, joka vielä oli tyhjä. Nuori tyttö, jota hän ei ollut tauonnut silmäilemästä, oli väentungon tähden vuorostaan myöskin pakoitettu vetäymään samaa paikkaa kohden, vallan hänen viereensä. Tätä hetkeä hän käytti hyväkseen, tarttui tytön valkean hameen liepeesen ja nosti sen huulilleen.

Kun sitten Diesbach'in molemmat kasvatteet vihdoin alkoivat väkijoukkoon kadota, hän, silmät heihin päin kääntyneinä, pani kätensä ristiin ja rupesi rukoilemaan.

Jonkun sattuman kautta hänen päähineensä silloin putosi. Hänen muotonsa tuli hetkeksi näkyviin, kyynelien vallassa.

— "Omituista!" se pyhissä-vaeltaja mutisi, jota toinen oli kutsunut François ystäväksi. "Kukahen tuo munkki lienee? ... ja mikä syy voi hänessä vaikuttaa niin tulista osanottoa tuon nuoren tytön kohtaloon?"

— "Tuopa ei olekkaan ainoa", hänen toverinsa vastasi, häntä kylkeen sysäten. "Katsoppas tuota sievää aatelisnuorukaista sinervässä takissa ja valkoisella töyhdöllä. Myöskin hän, etenkin hän on koko aian silmillään seurannut tätä Bern'in hyvää henkeä. Ja mitkä silmät! Oi! voisimpa vannoa, että ainakin hän on rakastunut."

— "Mutta kenestä oikeastaan puhut, Troussecaille?"

— "No! sauvani kautta sen vannon! tietysti tuosta nuoresta herrasta, joka seisoo tuolla alhaalla, juuri hänen tiellänsä ja tarjoo hänelle pyhää vettä. Totta tosiaan! sepä on kummallista ... luulen hänet tuntevani. Entä sinä?"

François Villon voi tuskin olla huudahtamatta hämmästyksestä.

Tuo ylimys, tuo rakastaja oli Lothringin nuori herttua Renato.

X.

Hedwig ja Magdalena.

Nämät olivat Diesbach'in molempien kasvatteiden nimet.

Muutamana päivänä hänen kuolemansa jälkeen he istuivat kumpikin hänen talossaan akkunan luona suuressa kamarissa, joka puolikorkeuteen asti oli tammilautoilla vuorattu ja yläpuolelta verhottu sinervällä sarsi-kankaalla.

Samaa väriä oli kattokin. Tähän aikaan vielä melkein koko Euroopassa sinervä oli surun väri.

Sinervät olivat molempien tyttöjen hameet, alhaalla leveä nauha mustasta sametista. Mustat heidän berniläiset liivinsä sinervällä samettireunuksella. Tämän tavallaan naishaarniskan muotoisen vaateen yläpuolella oli korkea kaulavaate eli poimuihin vedetty kaulus. Hi at, jotka ulottuivat ranteisiin asti, olivat valkoista palttinaa ja hyvin kankeat. Olkapäillä ja käsivarsilla jonkunlainen koristus villasesta ja sametista, puolittain musta, puolittain sinervä. Hienot hopeavitjat kiinnittivät olkakoristeen kauluksen yläpäähän. Hopeisia kirjauksia oli pienessä päähineessä, joka neulottuna kolmesta kappaleesta samaa kahtalaista kangasta ja väriä, verhosi heidän tuuheita hiuksiansa, joiden pitkät palmikot, yhteen punottuina villa- ja sametti-nauhoilla, ulottuivat heidän kantapäihinsä saakka.

Tämä yksivakainen vaatteus sopi yhtä hyvin molempien orpojen vallan erilaiseen kauneuteen.

Magdalena — tuo vanhempi, vahvempi — oli enintään parinkymmenen vuotias. Hänen korkea vartalonsa, se voima, joka ilmestyi koko hänen olossaan, olisi hämmästyttänyt meidän aikaan. Vaa n sitä ei silloin hämmästyttö, semminkään Sveitsiläisten, tuon jättiläiskansan keskellä. Muutoin voimme

vakuuttaa, että kuvauksemme hänestä on aivan luotettava; Magdalenan kuva päähineineen ja suurine kintaineen pukinnahasta löytyy Bern'in kirjastossa. Se ihastuttaa kauneutensa ja lempeytensä kautta, jotka sointuvat yhteen tuon voimallisen ulkonäön kanssa. Hiukset tuuheat, luonnollisissa suortuvissa, kauniin ruskealla värillä; iho tumma, mutta terve ja raitis; kasvot säännölliset, kuin Kreikan veistoksien; katsanto vapaa ja avonainen, vaan omituisen, luontevan kainouden lieventämä; ulkomuodossa neroa ja hyvyttä, vieläpä suloa ja viehätystä, Alppi-tunturien viehätystä. Hän oli kuin Jungfrau-kukkula, "neitsyt" tunturien joukossa, — oikea Germanian tyttö. Sellaisia tuli niiden olla, jotka ansaitsivat kunnian olla äitiä ja puolisoja Kaarlo suuren uroille.

Hedwig, hänen toverinsa, oli täydellinen vastakohta. Ei tosin hänkään ollut hento ja pieni. Kenen hyvänsä muun kuin Magdalenan rinnalla, hän olisi ollut iso kyllä. Emme ole häntä ilman syytä edellisessä luvussa verranneet Göthe'n Margarethaan. Hän oli sorja, sievä ja vaaleanverinen, kullankarvaisen vaalea kuin tuleentunut vilja pellolla. Maito ei ole valkeampi, kuin hänen kaunis ihonsa, ja hienot kätensä. Oletteko koskaan tarkanneet ruusupensaita? Sellainen puna hohti hänen poskillansa. Idealistinen maalari, hra Angelico itse, olisi löytänyt hänen kasvoissaan, hänen suurissa, sinisissä, uneksivissa silmissään, hänen taivaallisessa hymyssään todellisen ihanteensa. Ei milloinkaan ole mitään niin täydellistä, niin vienoa, niin puhdasta Luojan kädestä lähtenyt. Siinä oli nuoruus neitseellisen kevään koko loistossa; siinä oli enempi kuin nainen, melkein enkeli, Sveitsin pyhä neitsyt.

Tällä hetkellä istuen pienellä rahilla, käsi Magdalenan polvella, päätään nojaten tämän rintaa vasten, silmät kokonaan kyyneleissä, hän sanoi sisarellensa:

— "Näin siis, serkkuni, olemme toistamiseen yksin mailmassa!"

— "Rohkeutta, lapseni!" toinen hänelle vastasi. "Jumala varjelkoon minua kiittämättömyydestä häntä kohtaan, joka meille on ollut isän sijassa! Minäkin häntä kunnioitin, häntä kaipaen ja itken. Vaan yksinäisyys ei minua hirvitä. Minä tunnen itseni kyllin vahvaksi meitä molempia suojelemaan, sisareni!"

— "Niin, sisareni! Anna minulle se nimitys!" Hedwig vastasi kiertäen molemmat kätensä hänen kaulansa ympäri. "Tiedänhän, että sinä minua rakastat, ja minä rakastan sinua. Vaan sinä, miekkoinen, sinä kumminkin tunsit ne, jotka sinulle elämän antoivat!"

— "Ja uljasta väkeä ne olivatkin!" Magdalena ylpeästi vastasi. "Kun Itävallan herrat viime kerran yrittivät Waldstätten'ia kukistaa, ne lähtivät kumpikin, äiti niinkuin isäkin, Unterwalden'in rajaa puolustamaan. Olin vallan pieni silloin, mutta näen heidät vielä edessäni. Isä, heiluttaen suurta miekkaansa; äiti, viikate kädessä. He tuotiin molemmat meidän majaamme, voittajina, mutta kuolemankourissa, joka heidät oli yht'aikaa saavuttanut. Oi! Se on heidän verensä, joka saa sydämmeni sykkimään. Diesbach oli rientänyt avuksi ja pelastanut meidät. Hän vei minun kanssaan, otti lapseksensa, kasvatti ja rakasti minua, kuin tyttärtään. Suokoon lempeä Jesus, että voisin sen kerran palkita hänen pojallensa!"

Hedwig lausui hiljaa:

— "Kilian!"

Magdalena jatkoi:

— "Siinä ne velat ovat, joita mielimme maksaa, me tunturien lapset!"

Hän vapisi koko ruumiiltaan jalosta kärsimättömyydestä ja hänen silmänsä säihkyivät kuin sankarin silmät.

— "Oi! minä rakastan, minä ihailen sinua tuommoisena, urhea ystäväni!" hänen toverinsa sanoi, häntä syleillen. "Mutta minä olen vaan arka tyttö parka, jolla on voimaa ainoastaan sydämmessä. Kiitollisuuteni Diesbach'ia kohtaan sen kokonaan täytti. En ole milloinkaan tuntenut isääni enkä äitiäni. Makasin vielä kehdoissa, kuin Diesbach minun otti huostaansa. Missä tämä tapahtui? Kuinka?... En sitä itsekään tiedä."

— "Sinä saat sen kerran tietää", Magdalena vastasi. "Sinä päivänä, jona joku tulee sinua vaimokseen pyytämään, sinä päivänä voit aukaista tuon lippaan, jonka Diesbach on jättänyt minun huostaani, sillä ehdolla, että säilytän sen avainta siihen asti. Se sisältää epäilemättä tietoja syntymästäsi ja vanhempiesi elämästä."

— "Niin", Hedwig sanoi. "Mutta siinä on kuitenkin jotain lohduitusta kun tietää edes syntymäseutunsa, kun muistaa edes yhden nimen, yhdet kasvot. Sanoithan vast'ikään kertoessasi minulle isästäsi ja äidistäsi: 'Minä näen heidät vielä edessäni.' Minulla ei ole sitäkään onnea. Ja kuitenkin, kuinka usein ovat silmäni ajatuksien avulla ja unissa kokeneet tunkea tuon sumun läpi, joka minua ympäröi! Lakkaamatta pyydän rukouksissani Jumalaa minulle lähettämään jonkun ilmestyksen menneistä aioista,

jonkun aavistuksen, jonkun hämärän kuvan. Kiliانkin on siitä levoton. Me olemme siitä hyvin usein puhuneet."

— "Kilian parka!" Magdalena huokasi, "kallis ystävämme, jalo veljemme, kuinka suuri hänen surunsa on oleva, kun hän kuulee isänsä kuolleeksi, jota hän niin suuresti rakasti! Hän oli kolme päivää ennen tuota turmion hetkeä lähtenyt... Hän johtaa nuorta väkeämme Vallis'in tienoilta. Voi! pelkäänkö kovin hänen epätoivoaan, kun hän saa tämän surullisen uutisen!"

— "Kilian parka!" Hedwig kertoi, "hän on silloin yksinänsä, kaukana meistä, jotka voisimme häntä lohduttaa. Kyyneleet eivät ole niin katkeria kun voidaan yhdessä itkeä! Vaan, kuka tietää? ehkä hän tuntee tarpeen tulla meidän kanssamme itkemään, ehkä hän tulee?"

— "Jos hänen velvollisuutensa myöntää sen", Magdalena vastasi. "Kilian on Diesbachilainen ja niinkuin kaikki Diesbach'it velvollisuuden orja. Meidän velvollisuutemme on jäädä tänne, meidän velvollisuutemme on odottaa."

Surullinen huokaus oli Hedwigin ainoa vastaus.

Kun sitten siipien räpytystä kuului akkunan ulkopuolelta, hän lausui itsekseen:

— "Taivaan linnut ovat sentään hyvin onnellisia! Laaja avaruus on heille avoinna. Jospa se niin olisi minunkin sydämmelleni, voi! kuinka se rientäisi hänen luokseen!"

Hänen toverinsa ei vastannut. Hän seurasi silmillään Hedwigin liikkeitä ja tuli epäilemättä akkunan läpi nähneeksi jotakin, joka herätti hänen huomionsa ja uteliaisuutensa.

Hän nousi äkkiä pystyyn ja siirsi akkunaverhon sivulle. Sitten, oltuansa hetken ääneti, hän sanoi:

— "Se on taasen tuo augustinolais-munkki. Näetkö kuinka hän katselee tänne? Se oli hän, joka eilen sinua auttoi ja herätti tainnoksista..."

— "Niin tosiaankin", vastasi Hedwig, joka taasen oli istunut toverinsa syliin. "Huomautithan minua siitä. Mutta väkijoukko tunki meitä samassa alttaria kohden. Minua surettaa, ett'en saanut edes sanoa hänelle: kiitoksia. Miesparka! Minä tunsin hänen kuitenkin; monta kertaa hän jo on sattunut tielleni, aina sama liikutus kasvoissa, sama suojeleva hellyys katsannossa. Eräänäkin päivänä ... varmaan kymmenen vuotta sitten, Diesbach'in linnan puutarhassa ... hän astui äkkiä eteeni, otti minun syliinsä ja suuteli herkeämättä, ikäänkuin jonkun vastustamattoman kiihko-tilan vaikutuksesta. Diesbach tuli äkkiarvaamatta paikalle ja näytti soimaavan häntä. Minä en oikein ymmärtänyt, olin niin pieni vielä. Munkki heti vetäytyi pois kalpeana, epätoivosta horjuen. Oi! muistan sen vielä hyvin, suuret kyyneleet vierivät hänen poskillensa. Hänen kätensä olivat ristissä ja hän näytti rukoilevan minun puolestani. Katsos! juuri niinkuin nytkin. Tunnenpa itseni vallan liikutetuksi ... tuo on niin omituista!"

— "Omituista tosiaan", Magdalena sanoi; "Vaan epäilemättä hän on meidät huomannut. Kas nyt hän menee takaisin kirkkoon."

Samassa kuului askeleita etusalista, ja heti jälkeen vanha naispalvelija astui sisään, ilmoittamaan, että tuomari Scharnachthal, ja kolme muuta ylimystä hänen seurassaan, pyysivät tulla sisälle.

Kaksi näistä ansaitsikin tämän arvonimen. Ne olivat Adrian von Bubenberg ja Lothringin nuori herttua Renato.

Kolmas sitä vastaan oli runoilija Beit-Weber.

— "Diesbach'in kasvatteet", Scharnachthal lausui, "Bern'in vapaa kaupunki, tahtoen jatkaa sen miehen työtä, joka äsken kuoli sen puolesta, ottaa nyt vuorostaan teidät tyttäricksensä. Sen lisäksi, seuraten vanhaa tapaa, joka sallii niiden, jotka haluavat orpoa vaimokseen, jo vaikka seuraavana päivänä isän kuoleman jälkeen tulla tytölle vapaasti ja rehellisesti ilmoittamaan aikomuksensa, kolme kilpailijaa nyt on tarjona teille, Hedwig... Älkää punastuko, älkää panko pahaksenne, lapseni. Niin on tapa. Sanokaa siis sanottavanne, hyvät herrat. Bern'in tytär ja minä, sen edustaja, kuulemme teitä."

Adrian von Bubenberg ensin astui esiin ja lausui:

— "Te tunnute minun, Hedwig. Olen leski, mutta kyllin nuori vielä pyytämään sellaista morsiameksi, kuin te olette. Ensimmäinen vaimoni oli onnellinen, kaikki sen teille todistavat. Se on takauksena, että niin on oleva toisenkin laita. Tahdotteko tulla siksi?"

Ja Bubenberg kumarreltuaan siirtyi syrjään, antaakseen sijaa kilpailijoillensa. Hän oli rikas, hän oli ylevä, hän oli kaunis. Koko mailma hänen tiesi arvokkaimmaksi aatelismieheksi, mitä voi löytyä.

Herttua Renato vuorostaan astui esiin. Nuoruus, ylevä sulo, kasvojen kauneus ja sielun kauneus,

kaikki avut, jotka neidon sydämen saavat sykkimään, ne hänelle olivat. Niiden lisäksi kruunu.

— "Neiti", hän sanoi, "en ole tahtonut ennen teille rakkauttani ilmoittaa; mutta äidilleni olen tehnyt tämän ilmoituksen. Hän odottaa teitä, valmiina hän avaa teille helmansa. Tahdotteko olla Lothringin herttuatar?"

Silmät maata kohden, tyynenä ja teeskentelemätönnä Hedwig kuunteli, käsi Magdalenan kädessä, joka hymyili, yhtä ylpeänä sisarensa kunniaa kuin jos se olisi ollut hänen omansa.

Oli jäljellä enää vaan Beit-Weber.

Runoilija-sotilaan suora ja hehkuva olento, neron tuli, joka säihkyi hänen silmistään, kaksinkertainen kunnian loiste hänen otsallaan, siinä ainoat edut, joista hän saattoi kerskata.

Hänen puheensakin oli kaino ja teeskentelemätön. Mutta siinä ilmaantui niin totinen tunne, niin tulinen rakkaus, että kaikki, jotka sen kuulivat, hänen kilpailijansakin, ensi sanoista jo hämmästyivät.

— "Hedwig", hän lausui, "en ole herra enkä ruhtinas. Kruununi ei ole kultaa; siinä ei välky timantit. Muutama tammen ja laakerin lehti vaan. Freiburg, yhtä köyhänä itse kuin minäkin, sen minulle antoi. Tämä ynnä harppuni, miekkani, isäni mökki, vähän peltoa ja nuttua ympärillä, siinä koko omaisuuteni. Olen vaan köyhä laulaja, mutta rakastan teitä sydämmestäni. Jos minulle soisitte lempenne, kaikki elämäni hetket viettäisin teille kiitollisuutta osoittamalla. Tahdotteko olla runoilijan seuralainen?"

Juuri kun nuori neito vihdoinkin aikoi vastata, eräs uusi henkilö ilmestyi äkkiä kynnykselle.

Se oli nuori mies, surullisilla, kalpeilla kasvoilla. Surupukunsa päällä oli hänellä yksinkertainen paita rautarenkaista.

Kuullessaan askeleita, Hedwig oli nostanut päätänsä. Kun hän huomasi tulijan, ilohuuto pääsi hänen huuliltansa. Sitten, aivan hämillään, puolipyöröksissä hän riensi tämän syliin, tämän rctevaa rintaa vasten, hiljaa huudahtaen:

— "Voi! Kilian! Kilian!"

Se oli hänen kasvate-isänsä poika, se oli Kilian von Diesbach.

— "Hyvät herrat", tuomari Scharnachthal sanoi kolmelle kilpailijalle, "se oli sydämen huuto, jonka kuulitte. Tyttäreemme on vastannut. Se on tuommainen puhdas lapsen taipumus, jonka edestä jokaisen kelpo miehen täytyy väistyä. Lähtekäämme täältä."

Sillä välin kun nämä siirtyivät pois päin, sillä välin kun Hedwig jälleen juoksi Magdalenan helmaan, Scharnachthal itse astui Kilian Diesbach'in luo ja, puristaen hänen kättänsä, ilmoitti muutamalla sanalla, mitä hänen isänsä huoneessa oli tapahtunut.

— "Minä kiitän Bern'in kaupunkia sen jaloista aikomuksista", tämä vastasi, "vaan kuuluisa isäni elää uudistettuna minussa. Siksi kun Jumala suo minun yhtyä hänen kanssaan toisessa elämässä, hänen molemmat kasvateensa, minun molemmat sisareni, eivät tarvitse muiden apua. Tätini on abbatissa Freiburg'in Benediktolais-luostarissa; hänen luonaan Hedwig ja Magdalena saavat viettää surunsa aian, ainakin sodan loppuun asti. Vielä kerran, Scharnachthal, kiitoksia!"

Siirtyen viimeisenä ulos, runoilija Beit-Weber oli kuullut johtopäätöksen tässä vastauksessa.

— "Freiburg!" hän itseksensä lausui ilomielin, "hän tulee Freiburg'iin."

Adrian von Bubenberg astui pois vakavilla, tyvenillä askeleilla. Hän oli tarjouksellaan etupäässä tahtonut osoittaa kunnioitusta Nikolaus von Diesbach'in, vanhan valtiollisen vastustajansa muistolle.

Nuori herttua sitä vastoin palasi asuntoonsa synkeänä, kuolon kalpeus kasvoillaan, ja siellä heittäytyen tuolille, kasvot käsiin kätkeytyinä, hän huudahti nyhkien tuskalloisesti:

— "Menetetty! ikipäiviksi menetetty! Ja kuitenkin, oi Jumala, kuinka häntä rakastin! ... kuinka häntä vieläkin rakastan!"

Fridolin.

Notre-Dame de Loretto'n ja St. Jago di Compostella'n jälkeen Einsiedeln kieltämättä on paikka, johon useimmat toivoretket Euroopassa tehdään.

Kauniilla vuoden-aialla siellä on lukemattomia joukkoja ko'ossa. Ja talvellakin nähdään sinne hurskaita matkustajia vaeltavan.

Eräänä päivänä kolme pyhissä-vaeltajaa, koillistuulesta ja kylmästä huolimatta, kiipesi paksun jäätikön peittämää polkua ylös. Heitä oli vaikea tuntea, niin syvään korvien yli heidän suuret hattunsa olivat vedetyt, niin kokonaan olivat pitkiin viittoihinsa kääriytyneet, selkä köyrässä kauluksen alla ja molemmat kädet hiojen sisässä.

— "Hrrr!" Troussecaille'n ääni äkkiä päristi... "Hrrr! rupean jäätyyn, alan jo hyytyä! ... ja sinä sitten, François parkani, sinun partasi, silmäripsesi, kulmakarvasi ovat vallan valkoiset. Ja nenäsi ... nenäsikään ei enään ole muuta, kuin jääpalanen."

— "Totta on", Villon filosofin tavoin vastasi, "ett'ei ilma ole juuri oikein sovelias pähkinäin noukkimiseen."

— "Sitä vähemmin", Martti ystävä arveli, "kuin ei ole, mistä noukkia. Ei puuta, ei pensasta, paljas maa. Ai! anteeksi, olinpa erehtyä: onhan sillä yllänsä kuuluisa lumivaippansa. Ja arvelkaapas, kun me olemme jo neljättä tuntia tällä lumikankaalla rämpineet, elävää olentoa näkemättä, linnun lauluakaan kuulematta. Kirottu tunturi! kavala matka!"

Näihin viimeisiin sanoihin kolmas vaeltaja teki vastalauseen.

— "Siunattu tunturi!" hän huudahti, "loistava ilma ... katsokaa pian, katsokaa!"

— "Hän on oikeassa", runoilija sanoi. "Oi! se on todella ihanaa!"

Oli päästy jonkunlaiselle ylängölle, jossa aukeni heidän eteensä ylevä, ihmeen ihana näkö-ala: järviä, laaksoja, vuorten ryhmiä ja harjanteita niin kauas, kuin silmä kantoi, niiden rinteillä kuusimetsiä, huiput ikuisen jään vallassa ja koko tämä seutu, koko tämä näky ikäänkuin verhottuna valkeaan näädän-nahkaan, täynnä kristalli- ja timanttihelmiä, jotka välkkyivät ja kimalsivat kirkkaan, hehkuvan auringon säteissä tuon sinisen, pilvettömän taivaan alla.

— "Pirun järvien kautta! myöntää täytyy", Troussecaille vuorostaan huudahti, "tämä on ihanaa! Mutta hm! ... joutuuhan täällä niin linnun-iholle, ett'ei katseltuakaan saa. Sanokaa, ystäväni, vieläkö olemme kaukana luostarista?"

— "Tunnin matka enää kiivettävänä, sitten ollaan perillä."

— "Olettehan siitä varma, eikö niin? ... ja samoin tiestäkin?"

— "Jukol'aut'! sen hyvin tunnen. Sata kertaa ja useamminkin olen kulkenut tämän matkan."

— "Itsennekö vuoksi?"

— "Niin, ja myös kaikkien niiden, joiden puolesta lupauksia olen täyttänyt. Minä te'en pyhissä-vaellukseni valtuuskirjalla, ja olen tarpeen tullessa muille oppaana. Ell'en olisi tiellenne sattunut, olisitte auttamattomasti hukkuneet. Mutta mitäpä siitä, ei enää hätäpäivää!"

Puolen tuntia kului. Noustiin ylemmäs, yhä ylemmäs. Polku tuli yhä jyrkemmäksi. Väliin se vallan katosi pohjatuulen vyöryttämien kinosten alle, joita pakkaneen oli vahvalla kuorella varustanut.

Opas kuitenkin yhä kulki tietään vähääkään epäilemättä, ikäänkuin sen olisi löytänyt merkeistä, jotka hänelle yksin olivat tunnetut.

— "Malttakaa!" hän äkkiä sanoi, "näettekö tuolla ylhäällä, oikealla puolen, tuota paistavaa pistettä, jota laskeva aurinko valaisee? Se on suuri kultaristi kirkon päällä."

— "Kultaristi, joka näkyy näin kauas! Luostari siis on hyvin rikas?"

— "Hyvin rikas ja hyvin vanha. Sen perusti Kaarlo suuren aikana eräs hurskas erakko, jumalinen ja viisas Meinrad..."

Tuskin oli opas ehtinyt lausua tätä nimeä, kuin Troussecaille hänet huudollaan keskeytti:

— "Kas kummaa! ... mikä valkoinen haamu tuo on, joka näyttää juoksevan meitä kohti?"

— "Haamuko? mitä vielä! joku novitio valkoisessa viitassaan ... nuori veli Fridolin ... nyt hänen jo tunnenkin."

Nuorukainen, jota näin nimitettiin, lähestyi nopeaan, viitan helmat nostettuina vyötäisille, helpompaa juoksua varten. Hän oli noin viiden- tai kuuden-toista vuotias, vilkkaalla ja lempeällä muodolla, sekä viehättävillä, juoksun ja ilon elähyttämällä kasvoilla.

Tämä ilo oli niin suuri, että hän järjestänsä, mutta yhä vähenevällä toivolla, riensi jokaisen luo näistä kolmesta matkustajasta, näyttäen olevan ihan valmiina heitä kutakin syleilemään.

Sitten, kolmattakin silmäiltyänsä, hän mutisi vallon kalpeana, vallon hämillään:

— "Voi! eipä se vieläkään ole hän!"

— "Hän! Kuka sitten?" opas tiedusteli. Ja, kun novitio ei mitään vastannut:

— "Kuka sitten onkaan, veliseni Fridolin, tuo, jota niin suurella kärsimättömyydellä näytätte vartovan?"

— "Et ainakaan sinä, Bartolomeo", novitio ynseällä äänellä vastasi. "saako seuralaisillesi kertoa tarinan pyhästä Meinrad'ista, vai oletko sen kenties itse jo heille kertonut?"

— "Pyhä Madonna! minäkö teidän toimiinne tunkeuisin, signor Fridolin. Teillehän oikeastaan tämä kunnia on tuleva. Tehkää se nyt, jos suvaitsette."

Oli jo taasen lähdetty liikkeelle. Nuorukainen tiedusteli silmillään muiden vaeltajain mieltä. Villon, jota nuoren miehen hauska olento viehätti, laski kätensä hänen olkapäällensä ja vastasi:

— "Kuinka tarinan laita on, ystäväni? Meitä huvittaisi kuulla se teidän suustanne."

Fridolin ei antanut itseään kahdesti pyytää. Mutta hänen aatoksensa näyttivät olevan toisaalla, kun hän koneentapaisesti ja lapsen äänellä, joka kertoo hyvin tuttua läksyä, alkoi:

— "Einsiedeln oli silloin erämaana ja kutsuttiin Finsterwald. Muuan ylhäinen herra Hohenzoller'in suvusta, hurskas erakko, pyhä Meinrad, tahtoi siellä yksinäisyydestä päättää päivänsä pyhittäin niitä pienen, mustan neitsy Maarian kuvan palvelukseen, jonka pyhä Hildegard, Zürich'in abbatissa oli hänelle antanut. Vuonna 861 kaksi murhamiestä, heittiötä, rosvoa, tappoivat vanhan erakon. He luulivat kai tekonsa jäävän rankaisematta. Ei kukaan ihminen ollut voinut heitä nähdä. Mutta kaksi pyhän miehen kesyttämää kaarnetta olivat nähneet heidät. Lyöden ja räpyttäen siivillään nämä heitä seurasivat Zürich'iin saakka, jossa rangaistus heitä kohtasi."

Troussecaille lausui tähän puoliääneensä:

— "Jos minä joskus tulen rikkaaksi ja pelkään rosvoja, niin kesytän kaarneita ... mutta pidänpä samalla huolta että juoneni tulee tunnetuksi."

Fridolin yhä jatkoi:

— "Pyhän miehen majaan, vaikka se nyt oli asujatonna, tekivät ympäristön asukkaat yhä hurskaita vaelluksia. Kuusi vuotta myöhemmin toinen erakko asettui siihen ja kutsui muita kanssansa. Vihdoin kohosi luostari. Samoin kirkkokin. Sen päivän aattona, jona Kostnis'in pispnan oli määrä vihkiä se, hän puoliyön aikana heräsi taivaalliseen soittoon. Kohta jälkeen kuului ääni, joka julisti huomispäivän vihkimisen tarpeettomaksi; ja samassa Jesus Kristus itse, kaikki pyhät ja enkelit seurassaan, suoritti tämän toimen. Säilyttääkseen näin suuren ihmetyön muistoa, paavi sitten julisti synnit anteeksi niille, jotka tekevät toivioletken mustan neitseen, Einsiedeln'in neitsy Maarian luo."

Kun novitio tarinansa päätti, saavuttiin luostarin edustalle. Se oli laaja, kolkko rakennus harmaasta kivistä, päällä suuri katto paksuista kuusenlaudoista ja hirsistä. Siellä täällä katolla raskaita kiviä, ett'ei tuuli kiskoisi pois koko tätä kalleutta.

Oikealla puolen kirkko, melkein kuin joku muinaisjäännös, ja suuri kultainen risti sen päällä. Vasemmalla puolen luostarin suuri holviportti, ja sen päällä musta pyhän neitseen kuva.

Fridolin väistyi syrjään antaakseen tietä vaeltajille. Sitten hän juuri kuin nämä astuivat hänen ohitsensa, huokasi kääntyen tietä kohden:

— "Siis hän ei vielä tänäänkään tule!"

— "Häinkö, jota vartootte?" Villon kysäsi.

— "Niin!" Fridolin melkein kuin ajatuksissaan vastasi, "niin, veli Starck."

Runoilija säpsähti äkkiä. Se oli munkin nimi, jonka luo Ludovik XI hänen lähetti.

— "Veli Starck!" hän huudahti. "Hän ei siis ole enää täällä."

— "Valitettavasti ei."

— "Mihin hän on joutunut?"

— "Kenties abbaati sen teille sanoo. Minulle hän ei tahdo sitä sanoa!"

— "Saattakaa minua sitten, nuori ystäväni, abbaatin luo. Minun täytyy häntä puhutella heti paikalla."

— "Entä illallinen!" Troussecaille vilkkaasti huusi.

— "Mene matkaasi, kyllä haen sinun sitten."

Fridolin oli näyttänyt pitkää käytävää, joka alkoi porttiholvista. Villon käski hänen astua edellä ja kiiruhti jälkeen. Novitio näkyi hämmästyneen sitä liikutusta, jota hänen sanansa vaeltajassa olivat herättäneet. Hehkuva uteliaisuus loisti hänen suurista, väliin rohkeista, väliin aroista silmistänsä. Joka askeleelta hän käänsi päätänsä, ikäänkuin haluten kysyä, sitä kuitenkin vielä uskaltamatta. Vihdoin hän rohkaisi mielensä.

— "Vaeltaja, te tunnette siis veli Starck'in?"

— "En, lapseni. Mutta tulen hyvin kaukaa häntä katsomaan. Minun täytyy nähdä hänet."

— "Teitä miekkoista! teidänkös kelpaa!" Ja novition silmäripsien alta kiilsi kyynel.

— "Vai niin", Villon sanoi, "sinä siis rakastat häntä hyvin, lapseni?"

— "Minäkö häntä rakastan!" Fridolin hehkuvalle innolla vastasi, "minäkö häntä rakastan, veli Starck'ia! Hän oli niin hyvä minulle!"

— "Kuinka niin?"

— "Kerron sen teille toisten. Tässä on abbaatin asunto."

Novitio koputti omituisella, epäilevällä tavalla. Ovi aukeni ikäänkuin jonkun näkymättömän koneen avulla.

— "Olkaa hyvin alamainen", novitio lausui, "Einsiedeln'in abbaatit ovat ruhtinaita!"

Huone oli avara, mutta näöltään raskas. Jalkojen alla paksu matto kahiloista. Laudoitus seinillä ja katossa mustaksi maalattu ja kiiltävä kuin eben-puu. Ainoana koristuksena jonkunlainen pyhyden ja arvon merkkien yhteen-ryhmäys, jossa nähtiin abbaatin sauva, pyssy, joutsen, suuri kahden käden käytettävä miekka, ja tämän kaiken päällä herttua-kruunu. Vastapäätä pyhän veden astia porfyrista, ja sen jalkana Kristuksen kuva norsunluusta.

Yksi ainoa holvattu akkuna. Oikealla puolen pyhän Meinrad'in pieni ja karkea vuode; vasemmalla suuri uuni harmaasta fajansista sinisillä kuvilla, jotka esittivät pääkohtia kärsimisen historiasta. Tämän, melkein huoneen-korkuisen uunin sivussa, oli samanvärinen, leveä istuin-sija samasta aineesta, varsin tärkeänä osana tuosta merkillisestä kalusta. Lähellä akkunaa toinen nojatuoli ja pöytä, jonka päällä oli käsikirjoituksia, soitinkello ja kirjoitusneuvot. Likellä vuodetta rukous-istuin; siellä täällä muutamia rahia, kaikki nämä huonekalut olivat tammesta, vaikka ajan kourissa jo olivat käyneet hyvin ruskeiksi.

Ruhtinas-abbaati oli yksinään. Istuen pöydän ääressä, ja nojaten yhtä sen kulmaa vastaan, hän kolmisydämmisen lampun heikossa valossa luki painettua pipliaa, epäilemättä ensimmäistä, joka oli löytänyt tien Einsiedeln'in luostariin.

Hän oli komea vanhus apostolisella muodollaan ja pitkällä valkealla parrallaan, joka ulottui vyötäisille asti.

— "Isä", novitio lausui häntä tervehtien, kätet ristissä rinnalla, "täällä on vaeltaja vieraalta maalta, joka haluaa teidän kanssanne puhua ... ja vieläpä juuri veli Starck'ista."

Abbaati oli nostanut päänsä ylös; hän antoi novitiolle merkin lähteä.

Fridolin totteli vastahakoisesti, astui hiljaa oven luo, aukaisi sen ja sulki jälleen, huoneesta

kuitenkaan lähtemättä. Hän kyykistyi hätähätäa oviverhojen ta'a.

Toisella puolen Villon häntä suojeli korkealla varrellaan. Tämä nyt vuorostaan astui esiin ja kumarsi abbatin edessä.

— "Niinmuodoin", johtaja kysyi, "se on veli Starck, jota tulitte etsimään meidän joukostamme."

— "Se oli todellakin matkani tarkoitus", runoilija vastasi. "Mutta äsken sain kuulla, ett'ei hän enää olekkaan Erakkoin pyhän neitseeseen luona."

— "Teille on puhuttu totta, poikani. Jalo alttiiksiantamisen halu sai vallan veli Starck'issa. Toivoen tekeväsä enemmän hyötyä muualla, hän meidät tahtoi jättää; minun täytyi hänen päästää."

— "Isäni, saisinko luvan kysyä, mihinkä hän on joutunut, missä voin hänet tavata?"

Abbati heitti vaeltajaan yhden noita silmäyksiä, jotka tunkevat sydämmen syvimpään pohjukkaan. Sitten hän lausui:

— "Minä vastaan vaan sille, joka voi minulle näyttää jonkun merkin tarkoituksiensa todisteeksi."

Villon nosti kätensä lampun valoon ja osoitti liljakukkaa rautasormuksen kannassa.

— "Hyvä on", johtaja heti lausui, "minä tiedän, kuka teidät lähettää. Hetki on tullut, eikö niin? Starck parka! hän on sitä varronnut jo kauan aikaa... Hän tulee varmaankin hyvin iloiseksi!"

— "No sitten", Villon vastasi, "ett'ei hänen kauemmin tarvitse vartoa, tahtoisitteko minulle heti paikalla sanoa, mistä voin mennä häntä etsimään?"

Jalo vanhus painoi alas päänsä, joka oli yhtä valkea, kuin tunturin huippu, jolla luostari seisoi. Sitten hän lausui juhlallisella, vakavalla äänellä:

— "Poikani, olettehan kuulleet puhuttavan noista urheista Kristuksen palvelijoista, jotka Alppien yli menevän tien korkeimmalla kohdalla, kapeita polkuja pitkin, äkkijyrkkien äyräillä, lumituiskujen keskellä, lumivyöryjäkään pelkäämättä, ainoastaan lamppu kädessä ja koira tietä näyttämässä, kulkevat yötä päivää hirveimmässäkin säässä, kulkevat halki tunturien, halki kuoleman huutaen: tänne päin! tänne päin, veljeni! Siellä, suurella St. Bernhard'illa tuo entinen rukoustemme toveri on tahtonut vielä paremmin käyttää voimiansa, intoansa ja rohkeuttansa."

— "Sanokaa hänelle", vanhus lisäsi, "että hänen muistonsa meille on kallis, ja että etenkin minä joka päivä häntä siunaan. Mutta minun tulee teille edeltäkäsän ilmoittaa, poikani, että tie on pitkä, ja, etenkin tähän aikaan vuodesta, mitä vaarallisin."

— "Vähät siitä", Villon vastasi, "minä olen luvannut, ja lähden."

— "Levätkää kuitenkin täällä joku päivä; virkistäkää voimianne."

— "Kiitoksia, isä. Hän vartoo; olette sen itse sanoneet. Aika rientää. Minä lähden jo huomenna."

Tuskin runoilija oli lausunut nämä sanat, kun Fridolin, syösten abbatin jalkain juureen, huusi:

— "Oi! minä pyydän teitä, isä, antakaa minun lähteä tämän vaeltajan kanssa! Sallikaa minun vihdoinkin tavata veli Starck'ia!"

Vanhus heitti nuorukaiseen ankaran katseen.

— "Mitä näen? sinä olit jäänyt tuonne! Sinä kuuntelit meitä."

— "En ole mitään kuullut", novitio innoissaan vastasi, "paitsi, että aiotaan lähteä sen luo, jonka poissa-olo minut tekee niin onnettomaksi! Vaan muistakaa toki, se on hän, se on veli Starck, joka minut otti huostaansa, toi tähän luostariin, opetti pelkäämään ja rakastamaan Jumalaa. Hän on kuin isä minulle. Voi! jos en saa lähteä, kuolen ihan varmaan!"

Novitio parka ryömi abbatin jalkain juuressa kädet ristissä, silmät rukoilevina, kasvot kyneleiden vallassa.

Vanhusta se vihdoin näytti liikuttavan. Hän alkoi hymyillä, ja, kääntyen vaeltajan puoleen, hän kysyi tältä:

— "Tahtoisitteko tämän lapsen ottaa kanssanne?"

— "Aivan kernaasti", Villon vastasi.

— "Oi! mikä onni!" Fridolin huudahti, "minä saan siis vihdoinkin hänet taasen nähdä!"

Ja vallan maltitonna, kun ei jo lähdetty, hän oli noussut seisoalle, ja hyppeli ilosta.

— "Kaikki hyvin!" abbati sanoi, "mutta ei nyt sentään niin lähdetä, Fridolin. Vaikka sinun paikkasi mielestäni ei ole luostarissa ja vaikka paljoa mieluummin avaan koppisi oven, kuin suon sinun taittavan siipesi sen rautaristikkoja vastaan, näin vaikea matka, etenkin tähän aikaan vuodesta, minua kuitenkin nuoruutesi tähden hirvittää, ja..."

— "Oi! älkää pelätkö, isä," hän keskeytti; "minä tunnen itseni vahvaksi ja olen uskalias!"

— "Ehkäpä liiankin uskalias. Kuitenkin, voipa sitä vielä tuumailla. Tule hakemaan minua tunnin päästä ... ja nyt, saata tämä vieras toveriensa luo. Tuotakoon heille, mitä parasta löytyy... Ai! muistanpa juuri nyt, että tuosta akkunasta luulin nähneeni teidän seurassanne pyhissä-vaeltajan Bartolomeon. Hän on Valisilainen. Siinä olisi oiva opas; koettakaa saada häntä mukaanne."

Vähän aikaa jälkeenpäin asia oli päätetty. Seuraavana aamuna, päivän koitossa, Fridolin iloisella äänellä herätti molemmat vaeltajat.

— "Minä pääsen! ... minä pääsen teidän kanssanne. Mennään pian! ... matkaan nyt!"

Melkein samassa Bartolomeo astui sisään.

— "Hei vaan sitä kaunista ilmaa!" novitio hänelle sanoi. "Kuinka heleästi aurinko paistaa ja kuinka taivas on kirkas!"

— "Liiankin kirkas!" opas vastasi, päättään pudistaen. "Ettekö näe tuolla alhaalla, pohjoisella taivaanrannalla tuota mustaa pilkkua?"

— "No! entä sitten?"

— "Paha merkki!"

XII.

Toisesta luostarista toiseen.

Pihalla seisoivat kaksi rekeä valmiina matkaan.

— "Tuossa on luostarin re'et", abbati selitti. "Joka viikko ne kuljettavat Schwütz'istä tänne ylös kaikki ruokatarpeemme ja kulkevat tietysti, niinkuin sen näette, sinne takaisin tyhjinä. Onnellinen sattumus teille. Käyttäkää sitä nyt hyväksenne... Jumala teitä suojelkoon!"

Sitten kääntyen Fridolin'in puoleen ja syleillen häntä viimeisen kerran, hän puhui:

— "Hyvästi, lapseni; on kenties väärin tehty, että annan sinun lähteä. Etenkin meitä itseä kohtaan; sehän on meidän ilomme, joka pakenee pois. Mitä sinuun tulee, mihin ikänä sinua kohtalosi saattanee, munkiksi tai sotamieheksi, onneen tai onnettomuuteen, älä milloinkaan unohda, että sinulla on ystäviä Erakkoin pyhän neitseen luona, ja että lähteissäsi, minun käsieni kautta, kaikki ovat sinua siunanneet ... samoin kuin veli Starck'iakin, jolle saat viedä tämän saman osoitteen meidän luopumattomasta ystävydestämme. Jumalan haltuun!"

Fridolin oli laskeunut polvilleen. Abbati pani kätensä hänen päänsä päälle. Samalla kertaa kaikki muutkin hengelliset ojensivat kätensä häntä kohden yksimieliseen siunaukseen.

Huokaus paisutti nuorukaisen rintaa. Villon otti hänen syliinsä. Hevoset lähtivät täyttä nelistä.

Ei täyttä tuntiakaan, niin re'et, liukuen jyrkkää rinnettä pitkin, saapuivat Schwütz'iin.

Sieltä vuokrattiin vene Lucern'iin saakka.

Matkalla Villon koki saada joitakin tietoja tuosta kummallisesta veli

Starck'ista.

Fridolin ei tiennyt hauskeempaa kuin saada puhua. Pahaksi onneksi hän ei suuria tiennyt, paitsi että veli Starck oli hyvin hyvä, hyvin lempeä, varreltaan ja voimiltaan oikein erinomainen.

Eräänäkin päivänä, kun tuota pikaa täytyi rakentaa silta muutaman kylän hätääntyneiden asukasten pelastamiseksi, joita hirveä tulva uhkasi, oli nähty hänen yksinään, ilman muuta apua kuin jäntäreensä, kiskovan ylös suuria kuusia ja sitten kantavan niitä olkapäillään. Toisella kertaa, kun tavattoman iso karhu ajoi takaa pelästyneitä lapsia, hän oli juossut näiden ja kauhean pedon väliin, oli vartonut sitä vakavassa asemassa, oli ilman mitään aseita sen paiskannut maahan ja tukehuttanut käsillensä.

Ja parikymmentä muuta yhtäläistä kohtaa, joiden kautta veli Starck'ista tuli oikea satujen sankari, toinen Miloni Krotonilainen.

Näitä kuunnellessaan Villon puhui itsekseen:

— "Se on varmaan minun karkea urooni, joka kerran turnajaisissa niin säälimättä löylytti koko ritariston. Mutta mikä on hänestä tehnyt munkin?"

— "Joku salainen murhe", novitio vastasi, joka epäilemättä oli kuullut tai arvasi tämän viimeisen kysymyksen. "Veli Starck on näöltään niin onneton! Vaan kuinka? vai miksi? Ei kukaan sitä tiedä. Minäkään en ole mitään saanut selville. Ja kuitenkin olen oikein koettanut. Väliin nukkuessansa hän sopertaa yhtä nimeä. Naisen nimeä luullakseni. Sitä ei oikein voi kuulla. Monta tuntia hän väliin istuu paikallaan, uneksien tiesi mitä, silmillään tuijottaen, ja, omituista kyllä, aina samaan suuntaan, Bern'iä kohden."

— "Bern'iä?" Villon hämmästyen kertoi.

— "Määrättyinä päivänä", Fridolin jatkoi, "toukokuun 17, hän sulkeutuu huoneeseensa, paastoten ja rukoillen neljäkolmatta tuntia. Väliin hän katoa viikoksi ja, tullessaan jälleen näkyviin, hän on kuin kuolleista herännyt. Hän näyttää vieläkin isommalta. Silmät säihkyvät, otsa säteilee. On niinkuin hän kantaisi itsessään ilonvaroja koko vuodeksi. Mutta tämä varasto kuuluu hyvin pian. Veli Starck vaivanen! Hänen pitäisi olla raskaassa työssä, vaivoissa ja taisteluissa. Enkä ollenkaan enää ihmettele, että hän on valinnut rauhaisan Einsiedeln'in sijaan tuon toimeliaan luostarin St. Bernhard'in kukkulalla, ja Benediktolais-viitan sijaan augustinolaisen."

Tämän nimen kuullessaan Troussecaille teki liikkeen ikäänkuin hämmästyen jostain äkkiä tehdystä huomiosta.

— "Niin", Villon sanoi, joka sen oli ymmärtänyt, "aivan niin, se oli augustinolais-munkki, jonka nä'imme tuomiokirkon portailla."

Sitten kääntyen Fridolin'in puoleen:

— "Sanoppas minulle, nuori ystäväni, missä iässä hän näyttää olevan?"

— "Enintään neljäkymmenen vuoden iässä. Kaksi-toista vuotta minä hänen olen tuntenut, siitä päivästä asti, jona hän henkeni pelasti."

— "Ja kuinka se tapahtui?"

— "Meidän kylämme oli vuorenlohkeaman kautta hävitetty ja kaikki ihmiset hukkuneet, paitsi yksi lapsi, jonka kehto joku hirsi oli suojellut. Veli Starck kiirehti paikalle jo seuraavana aamuna. Hän auttoi niitä, jotka kaivoivat esiin jäännöksiä, ja teki yksin enemmän työtä, kuin kaikki muut yhteensä. Lapsen huuto tunki hänen korviinsa. Hän löysi pian kehdon. Tuo lapsi olin minä."

— "Ja mitä hän sitten teki?"

— "Kun kaikki omaiseni olivat kuolleet, toi hän minut luostariin, sai minut abbatin kasvatiksi, hoiti ja opetti minua itse. Voi ihme! kuinka taitava hän on! ... etenkin aseiden käytännössä ja sota-asioissa. Minä sen puhun vaan teille, pitäkää se salassa! Hän kertoi minulle monta tappelua, monta urostyötä... Sen lisäksi, pitkällä kävelymatkoillamme halki metsien, kun ei kukaan voinut meitä nähdä, hän opetti minua hyppäämään suurien ojien yli, kiipeämään korkeihin puihin ... vieläpä ... mutta älkää vaan sitä puhuko muille! ... vieläpä jännittää jouta ja linkoomaan, kirvestä ja miekkaa käyttämään. Ohhoh! tulee mar minustakin oiva sotamies, kun vaan kerran tarve sen vaatii!"

Nuorukainen oli noussut seisolle, otsa kirkkaana, silmät säihkyen, muoto hehkuvan sotahalun eläyttämänä. Toden totta oli abbaati lausunut: Fridolin ei ollut aiottu munkiksi.

— "Sanoppas", Villon häneltä kysyi hetken ääneti oltuaan, "etkö sinä, jolla on niin hyvät silmät, ole

huomannut mitään kallista kalua kasvattajasi hoimessa?"

— "No, enhän vaan!" novitio vastasi veitikkamaisella hymyllä, "yhtäläisen rautasormuksen, kuin teidänkin sormessanne. Minulla on terävät silmät."

— "Vait!" runoilija kiivaasti käski, sormensa huulilleen nostaen. "Ei siinä ole tarpeeksi, että kaikkia näkee, Fridolin ystäväni, pitää myös olla varovainen."

— "Koetetaan muistaa; mutta suvaitkaapa katsoa, nuo molemmat soutajat ovat liian kaukana kuullakseen, ja Bartolomeo on nukkunut. Ja muutoinkin hän on vallan luotettava mies."

— "Onko vaimen?"

— "Peräti rehellinen mies. Hänen lukuisa perheensä asuu Martigny'ssa. Hän harjoittaa, sitä elättääkseen, kahta tointa yhtä suurella taidolla."

— "Mitä toimia?"

— "Ensinnäkin, toivioretkiä valtuuskirjalla; toiseksi karhukauppaa."

— "Hän on siis karhunpyytjä?"

— "Vanhoista hän myy lihan ja nahan; nuoret hän kasvattaa, kesyttää ja opettaa huvitukseksi ympäristön herroille ja ruhtinaille. Saamme nähdä, kun tulemme hänen mökillensä. Se on hyvin omituista. Vaan tuollahan alhaalla jo on Lucern."

Tosiaankin, vene oli juuri kiitänyt, vahto korkealla kokassa, viimeisen niemekkeen ohi, ja nyt tuli näkyviin joukko valkeita, jotka loistivat sumun keskeltä.

Vähän ajan päästä astuttiin maalle.

Annamme nyt matkamiestemme samota eteen-päin, — niinkuin Troussecaille tätä heidän kulkuansa nimitti, ja siirrymme suoraan Bartolomeon majaan.

Se seisoi Martigny'n yläpuolella, yksinäisellä mäennyppylällä, kapean solatien päässä, joka vei suurelle St. Bernhard'ille.

Matala, huonosti kokoon kyhätty tönö, josta kolme neljänestä seisoi lumen peitossa.

Bartolomeo kajahutti torveansa, jota kantoi vyötäisillään.

Heti paikalla ovi aukeni.

Puolentusinaa pulleaposkisia, vaaleanverisiä lapsia, kokonaan pedon-nahoissa, töytäsi esiin kynnykselle ja kierien lumessa, ilosta huutaen, riensivät heittäymään isänsä syliin.

Sitten, kolme suurta koiraa vahvinta laatua; sitten, kaksi nuorta karhunpenikkaa, edelliset ilmaan hyppien, jälkimäiset ruumistaan heiluttaen, iloitsivat isäntänsä kotiin-tulosta.

— "Isä", lausui vanhin pojista, "sinä tulet juuri paraiksi. Tänä iltana on mökissä lihavaa paistia. Eilen tapoin ensimmäisen karhuni!"

Bartolomeo ei saattanut olla vähäisen ylpeyttä osoittamatta, mutta samalla kertaa hän oli säpsähtänyt.

— "Fritz", hän vastasi, "olinhan sinua kieltänyt... Sinulla ei ole vielä ikää tarpeeksi... Kuitenkin, koska Jumala sen on sallinut, olkoon hänen pyhä nimensä ylistetty! Minä tuon juuri kanssani vieraita. Astukaa sisään, toverini."

Hän antoi heidän kaikkien kulkea ohitsensa, hyväillen järjestänsä lapsiansa, karhujansa ja koiriansa.

Hänen roteva puolisonsa häntä vartosi oven suussa. Kauan aikaa he syleilivät toisiansa, sillä välin kun muu perhe, kaksijalkaiset niinkuin nelijalkaisetkin iloisesti hyörivät heidän ympärillensä.

Käytiin sisään.

Mökki, ainakin se osa, mikä ihmisille oli aiottu, sisälsi yhden ainoan, avaran huoneen, jota käytettiin joka tarpeesen. Pitkin seiniä, jonkunmoisissa karsinoissa, sammalista ja ruohoista valmistettuja vuoteita, ja niiden peitteenä petojen nahkoja. Huoneen keskellä, maahan lyötyjen paalujen päällä, muutamia tamminauloilla kiinnitettyjä kuusenlautoja: se oli pöytä, jonka ääressä oli kaksi samaan tapaan laitettua penkkiä. Siellä täällä muutamia pölkkyjä, arkku vaatteita varten, kaappi talouden

tarpeisin, kalastusneuvoja, metsästys-aseita ja valkea, puinen Kristuksen kuva mustassa puu-ristissä. Kaikkia näitä valaisi toiselta puolen vähäinen akkuna pienillä ruuduilla ja lyijyristikoilla, toiselta taas iloinen valkea, joka leimusi takassa ja nuoleskeli suuren kattilan kylkiä, josta nousi kovalla kohinalla mitä ihanimpia höyryjä.

Oikealla puolen ohuen verhon takana olivat pedot, jotka pistäen esiin kosteat kuononsa, päästivät mörinän tervetulijaisiksi.

Vasemmalla puolen, kolmannessa, huolella teljetyssä karsinassa oli sitä vastoin muita, jotka antoivat kuulua kumean karjunnan.

Bartolomeo veti suunsa nauruun, patriarkan herttaiseen nauruun.

— "Jumalan kiitos!" hän sanoi, "kaikki on hyvin. Mutta nyt, kun kukin on minua tervehtinyt omalla tavallansa, tulkoon vähän järjestystä; meillä on tänä iltana vieraita."

Molemmat karhunpenikat olivat menneet vasemmalle puolen, ja kynsivät jonkunmoisen lasku-oven alasyrjää.

— "Te ensin, ystäväni", hän heille sanoi, "menkää tervehtimään vanhempia veljiänne. Hyvästi!"

Hän oli nostanut lasku-oven ylös ja päästi sen jälleen alas heti karhujen ta'a, jotka syöksivät makuusijoillensa. Hirvittävä karjunta sai väliseinän tärisemään.

— "Ai! ai!" Troussecaille huusi, "teillähän on tuolla sisällä, tuon ohuen lautaseinän takana kokonainen eläintarha."

— "Älkää pelätkö", Bartolomeo vastasi, "karhut ovat arvoltaan kalliimpia, kuin luullaankaan. Saattepa itse nähdä kuinka hyvältä se maistuu, jonka Fritz on tappanut, ja jonka reisi jo luullakseni on tarpeeksi kiehunut kattilassa. Mutta siinä ei ole kyllin, eukoseni. Hätää nyt paistinvartaat noiden hehkuvien hiilien päälle ja molemmat etukäpälät tuhan sisään. Näytäppä näille muukalaisille mitä Vallisilainen vieraanvaraisuus saa aikaiseksi."

Talon arvoisa emäntä totteli viivyttelämättä.

— "Lapset", vuorelainen jatkoi, "menkää noutamaan ladosta heiniä lehmälle ja valmistakaa ruokaa karhuille; ensin pedot, sitten ihmiset, niin on hyvä Jumala säätänyt."

Vihdoin, kun lapset vuorostaan katosivat, hän lausui vierailleen:

— "Te, toverini, sitä vastoin, istukaa pesän eteen; ensin pesä, sitten pöytä."

Troussecaille oli se, joka vastasi, mutta ensin aivastamalla.

— "Atsii! Olenpa saanut aika yskän. Ei mikään voi minua enää lämmittää. Ydin vallan hyytyy luissani, luontoni on laimistumaisillaan ja näytän luultavasti kalpealta kuin kapahauki."

— "Taikka mitä!" Villon nauraen vastasi, "onhan viimeinen taipale jo edessämme."

— "Niin, vaan se on vaivalloinen, vieläpä vaarallinenkin. Bartolomeo on sen meille sanonut ... ja Jumala sen tietää, että hän ei vähiä pelkää!"

— "Eletään toivossa", opas sanoi, "jos ilma pysyy kylmänä, ei vaaraa sitten."

— "Mutta, jos se lauhtuu?" Villon kysyi.

Bartolomeo silmäili ulos akkunasta, ja sanaakaan vastaamatta hän pudisti päätänsä.

— "Kuka luulis!" Troussecaille huudahti, "minäkin tässä toivon pakkasta."

— "Niin", vuorelainen sanoi, "ennen pakkasta kuin lunta. Minkä tähden? ... sentähden, että löytyy lumivyöryjä, jotka väliin voivat haudata kokonaisia matkueita."

— "Ette, piru vie, ole aivan rauhoittavainen, ystäväni! Kauanko tästä kulkee sinne ylös?"

— "Yhdeksän tuntia, vinhaan astuen. Se on korkein asunto Alpeilla. Juuri likellä taivasta. Ell'ei enkelein ääni olisi niin ylen vieno, kuuluisi heidän laulunsa varmaan sinne."

— "Mitä! se on siis korkeampi kuin Montmartre'n mäki, ... joka kuitenkin, Pariisilaisten käsityksen mukaan, on maapallon mahtavimpia kukkuloita."

— "Montako hengellistä en luostarissa?" Villon kysyi.

— "Kaksi-toista on tavallisesti. Vaan nyt on jonkun aikaa ollut kolme-toista."

Fridolin, nojautuen Villon'in puoleen, kuiskasi tämän korvaan:

— "Kolmas-toista on varmaankin veli Starck."

Bartolomeo jatkoi:

— "Niiden lisäksi muutamia palvelijoita, nimittäin joukko koiria, tiedättehän noita suuria, vahvoja St. Bernhard'in koiria, jotka ovat liikkeellä vaikka mimmoisessa myrskyssä, haistavat lumen alle haudatun matkustajan, ja väliinpä vielä kaivavatkin siksi, kun saavat sen esiin. Oivallisia elukoita! Tänä vuonna yksistään niiden isännät sanovat niiden pelastaneen kolmatta sataa onnetonta."

— "Vai niin!" Troussecaille arveli, "siellä kulkee siis paljo väkeä? Ja minäpä luulin vaan muutaman Savoijalaisen tai murmelin-kuljettajan sinne uskaltavan."

— "Martti ystäväni", Villon vastasi, "etkö muista historiaa? Hannibal, Caesar, Kaarlo suuri ja Barbarossa ovat kaikki marssineet St. Bernhard'in yli sotajoukkoineen. Se on muinaisten sankarien tie, puhumattakaan niistä, joita tulevaisuus muassaan tuonee! Mitä sen muinaisuuteen, sen alkuperään tulee ... malttakaa, näenpä Fridolin'in silmistä, että hän on valmis kertomaan meille jutelman siitäkin."

— "Aivan kernaasti", novitio vastasi.

Ja laskien jalkansa toiselle polvelleen, leuka vasten kättä, nuo viehättävät kasvot tulen valaisemina, hän alkoi näillä sanoilla:

— "Romalaisten aikana seiso siellä ylhäällä Jupiterin temppeli. Kristin-uskon tultua tämä temppelikin muuttui vieraanvaraisuuden ja hurskauden asunnoksi. Sitten sen Muhammedilaiset hävittivät. Joukko rosvoja asettui sen raunioille, petti, ryösti ja murhasi matkustajia. Ei kukaan enää tohtinut kulkea sitä tietä, kunnes joku nuori pappi, täynnä uskoa ja rohkeutta, sinne ilmestyi. Hän saarnasi rosvoille ja käänsi ne takasin harhateiltä; muutamat tulivat peräti hänen oppilaiksensa. Muita hengellisiä yhtyi heihin, tuoden kanssaan kaiken omaisuutensa. Luostari kohosi jälleen, laajeni ja sai johtajakseen sen, joka sen oli perustanutkin. Kaksi-kymmentä vuotta myöhemmin eräs matkue saapui sinne. Tässä matkueessa oli muutama ylhäinen herra ja hänen vaimonsa, molemmat aivan köyryssä vuosien taakan alla. He näyttivät hyvin alakuloisilta ja puhuivat abbatille: 'poikaamme suremme, joka meiltä katosi noin pari-kymmentä vuotta takaperin, nuorena, kauniina, rikkaana, tilaisuudessa kaikkeen, mikä voipi elämän tehdä viehättäväksi, yhdistymäisillään naiseen, joka oli hänen vertaisensa. Juuri hää-aattona hän karkasi, jättäen meille kirjelapun, jossa ilmoitti aikovansa pyhittää elämänsä Jumalalle. Siitä päivästä alkaen olemme turhaan häntä etsineet. Sen perästä ei niin vihiäkään hänestä.'

"Abbati vastasi heille kättänsä ojentaen:

— 'Minä olen teidän poikanne, Bernhard. Suokaa anteeksi, että olen teille tuottanut murhetta. Jumala oli minun valinnut itselleen täällä huonetta rakentamaan. Toverini on rakkaus Häneen; vanhempani, lapseni ovat kaikki, jotka vaeltavat tai tulevat vaeltamaan tämän tunturin yli.' Hänen isänsä ja äitinsä syleilivät häntä kyöneleitä vuodattaen ja sanoivat: 'kaikki on hyvin niinkuin Herra sen tahtoo!' Sitten tuli Bernhard abbatista pyhä Bernhard ja vuori on saanut hänestä nimensä."

— "Sen pituinen se", Bartolomeo sanoi, "pöytään nyt, kaikki on valmiina."

Fritz'in tappama karhu piti huolta juhlan kustannuksista. Lihasoppa, soppaliha, paisti, tuhassa paistetut kypälät, kaikki oli oivallista, hyvän ruokahalun höystämänä, jota Vallislainen pöytäviini vielä kiihoitti.

Heti aterian perästä isäntä valmisti vuoteet.

Jokainen kömpi oitis itselleen määrättyyn soppeen, joka oli täytetty heinillä ja oljilla.

Kohtelias isäntä levitti heidän päällensä kaikenlaisia peitteitä ja nahkoja.

Villon ja Fridolin olivat jo nukkumaisillaan, ja samaten Troussecaille, joka yhä kuitenkin valitti, ett'ei hän vielääkään saanut lämmintä.

— "Kuulkaa isäntä!" hän nurisi, "eiköhän teillä olisi mitään lämpöisempää peitettä, kuin nämä tässä?"

— "Onpa kylläkin", Bartolomeo vastasi, harmaan partansa takaa myhäillen.

Hän meni nostamaan lasku-ovea ja vihelsi omituisella tavalla.

Molemmat kesyt karhunpenikat riensivät esiin.

Heidän isäntänsä näytti vaan sormellaan Troussecaille'n vuodetta, niin ne kohta siihen katosivat.

— "Ahhah! kiitos, kunnia!" tämä sanoi silmänsä umpeen painaen; "nyt on minun asiani nukkua."

Seuraavana aamuna, kun päivä vähän vasta haamoitti idässä, opas jo toittotti torveansa.

Villon ja Fridolin olivat pian pystyssä. Troussecaille vielä ei liikkunut paikaltaan.

— "Ylös! ylös vaan, laiskamato; jo lähdetään!"

— "Kyllä, kyllä; tässä olen!" hän vastasi yrittäen nostaa peittoansa.

Peitto mörisi.

— "Tuhannen sarvipäätä!" hän huudahti, "karhuja jukoliste! ... syödä niitä, se vielä käy laatuun; mutta maata niiden kanssa!..."

Opas samassa vihelsi pois karhut, jotka menivät takaisin pesäänsä.

Vähän ajan päästä lähdettiin liikkeelle.

Taivas oli kirkas, mutta laakso sumuun kätkeyty. Siellä täällä, vuorien rinteillä, kuusien latvoissa näkyi sumu-pilviä. Koillinen puhalsi kylmästi ja metsä huokasi väliin synkeästi.

— "Rientäkäämme!" Bartolomeo sanoi. "Hyvästi, lapseni ... hyvästi, vaimoni. Voi! minä rakastan teitä niin kovin, menkää!... Lukekaa rukous meidän puolestamme; se on paras kaikista saattojoukoista."

Ja, samalla kun hänen perheensä lankesi polvilleen kynnykselle, hän itse kiiruhti ensimmäisenä tietä kohden.

Vielä meidänkin päivinä, keskellä kesää, on nouseminen St. Bernhard'ille vaarallista. Siitä voi päättää, mitä se silloin oli, joulukuussa.

Jo heti lähtiessä polku kapeana, vaarallisena, väliin katketen kulkee pitkin vuoren seinää, jonka kylkiä vastaan, hirvittävässä syvyydessä, kuohuu tuo vahtoinen tulvavirta, jota kutsutaan: Dranse; se möyryää, ikäänkuin lumotakseen uhriansa.

Joka taholla pisti esiin lumen keskeltä alastomia vuortenhuippuja, ikäänkuin luurankoja, mustia teräviä kallioita, ikäänkuin rautapiikkejä. Jalkojen alla äkkisyvyys, pään päällä lumivyöryt.

Hätäinen suurus syötiin Liddes'issä. Tämän kylän toisella puolen ei näkyvää tietä nimeksikään. Lumi oli kaikki tasoittanut; Belan'in vuori näytti sulkevan tien.

Tungettiin sentään läpi kapean solan, joka mutkisteleiksen sen juuressa. Saavuttiin ensimmäiselle ylängölle, jossa lumi, alituisien tuulispäiden lakaisemana, oli kokoontunut kinoksiin ja näytti aaltoilevan niinkuin meri.

Siellä täällä paljaissa paikoissa, yön kuluessa jäätyneellä alustalla, voitiin huomata lukuisia jälkiä.

Jo useampia kertoja opas oli tarkastanut niitä yhä lisääntyvällä levottomuudella.

Lopulta hän varmalla äänellä huudahti:

— "Taasen kondottiereja!"

Sitten, seisahtuen äkkiä hän sanoi päätään kallistaen:

— "Kuulkaa, eikä se ole hätäkello, joka soi tuolla alhaalla Rhône'n laaksossa?"

— "Tosiaankin", Villon vastasi, "minustakin on kuin kuulisin jonkun kaukaisen kellon äänen, joka nousee tänne asti. Vaan keitä ovatkaan sitten nuo ihmiset, jotka näyttävät herättävän teissä niin suurta pelkoa ja kauhua?"

— "Palkkasotureita, jotka suurissa joukoissa kulkevat St. Bernhard'in yli. Ne aikovat yhtyä Burgundin herttuan armeijaan, ja hävittävät kaikki matkallansa. Roistoja, ryöväreitä. Voi vaimoani! voi lapsiparkojani!"

Bartolomeo risti silmiänsä. Hän teki liikkeen, niinkuin aikoi kääntyä takaisin.

Vaan tehden kohta vastarintaa vaistollensa ja asettuen uudelleen matkueen etupäähän, hän lausui

päätöksen:

— "En koskaan! Olen luvannut teitä saattaa luostariin asti: se on velvollisuuteni!"

Vähän matkaa siitä, kun lähestyttiin erästä saksankuusistoa, kuului toiselta puolen ikäänkuin vuorta alaspäin kulkevien ääniä ja askeleita.

— "Hätää nyt!" opas sanoi, "se en varmaan joku retkikunta. Ne eivät säästä ketään, jota vaan voivat ryöstää, ei edes köyhää pyhissä-vaeltajaakaan."

Ja heittäytyen puiden ta'a, tiheän pensaston kätköön, eräasen ojaan, hän käski toveriensa tehdä samoin.

Noin pari-kymmentä retkeilijää, kiireestä kantapäähän aseissa, kulki heidän ohitsensa niinkuin tuulen nostama vesipatsas, herättäen kaikua tuntuissa, hoilaamalla vanhaa savoijalaista laulua.

— "Voi onnettomia!" opas jupisi, "he ovat päissään; he eivät tiedä, että pieninkin ilman värähdys voi matkaan-saattaa lumivyöryn. Voi! jospa se putoisi heidän päällensä ja musertaisi heidät!"

Vaan katuen heti paikalla toivotustansa hän lisäsi:

— "Jumalani! suo minulle anteeksi; ovathan he kaikki sinun lapsiasi. Suojele heitä niinkuin meitäkin!"

Sitten, heitettyänsä viimeisen silmäyksen siihen suuntaan, jossa hänen majansa oli, hän lähti eteenpäin.

Vähän aikaa jälkeensä, matkustajamme, astuessaan juuri St. Bernhard'in laaksoon, näkivät äkkiä, suuren valkean.

— "Oiva keksintö!" Troussecaille huudahti; "tuossa on tulta, joka tulee juuri tarpeesen. Värisenpä oikein..."

Bartolomeo painoi päänsä alas surumielin. Hän oli jo arvannut. Tuo valkea oli Saint-Pierre'n kylä, joka paloi. Kondottierit olivat sen sytyttäneet, ryöstettyään mökit tyhjiksi, ja murhattuaan osan asukkaista.

Ne, jotka olivat pakoon päässeet ja henkiin jääneet, hyörivät ympäri palavia huoneitaan, kiroten ja valittaen jos jollakin tavalla.

Ei ketään löytynyt, joka ei surrut jonkun rakkaan omaisen tai ystävän kuolemaa. Sen lisäksi oli kaikki ryöstetty, kaikki hävitetty. Ei suojaa päin päällä.

— "Tulkaa meidän kanssa", Bartolomeo heille sanoi, "nuo hyvät veljet tuolla tunturilla ovat kaikkia onnettomia kohtaan vieraan-varaiset. Heidän luostarinsa on Herran huone."

Matkue, johon nyt kymmenkunta näitä onnettomia oli yhtynyt, jatkoi kulkuaan Cherrayre'n synkeään tasangon poikki, joka oli vielä kamalampi, vielä autiampi, vielä hirvittävämpi, kuin kaikki ne, joiden yli jo oli tultu.

Jääkylmä koillistuuli pieksi kasvoja, lunta tuiskutti silmät täyteen, pakkanen kävi yhä kovemmaksi. Sillä täytyi olla hyvä rohkeus, joka nyt ei vaipunut hangelle, eväten kulkea eteenpäin.

Fridolin etenkin näytti uupuneelta. Poika parka, vaikka nojasi Villonin käsivarteen, ei enää jaksanut muuta kuin horjua eteenpäin.

— "Asumus!" hän äkkiä huudahti, "voi! saapa toki vähän levätä."

— "Älkää menkö!" opas kiivaasti kielsi, "älkää menkö sinne ... se on ruumishuone!"

Novitio kauhistui. Samoin kaikki muutkin.

Seinäautojen läpi näkyi ruumiita.

Noita tuntemattomien kuolleiden ruumiita, jotka säilyvät niin kauan tässä kylmässä ilmassa ja näyttävät ohikulkeville mustat, irvistävät, inhottavat kasvonsa.

Sillä välin kun riennettiin ohitse, Bartolomeo mutisi, kauhistuen hänkin, mutta kokonaan toista asiaa:

— "Voi! kuolleet eivät toki ole enimmin pelättävät tässä!"

Hän tarkoitti kondottiereja.

Äkkiä tiellä, jota pitkin par'aikaa kulkivat, pyssy pamahti, nostaen joka taholta hirveätä jyskettä.

— "Kova onni kuitenkin!" opas huudahti, synkeällä katseella silmäten läheisiä kukkuloita. "He ovat tavanneet jonkun lauman vuorikauriita, Jos tämä jyske uudistuu, olemme kaikki hukassa!"

Useampia laukauksia pamahti yht'aikaa; vuori jyski ja tärisi.

— "Joutukaa!" Bartolomeo komensi, "kaikki yhteen ja pysykää alallanne! ... lumivyöry!"

Hänen toverinsa tuskin ehtivät totella, ennenkuin ääretön lumimöhkäle irtaantui vuoresta, vierähti alas ja syöksi ukkosen jyrinällä heidän päällensä.

Matkalaiset tulivat nyt toisistaan väkisin eroitetuksi, eteenpäin temmatuiksi, nurin niskoin syöstyiksi ja lumen alle haudatuiksi, eivätkä ehtineet muuta kuin huutaa tai lausua lyhyen rukouksen.

Villon likisti vasten rintaansa Fridolin parkaa, joka makasi vallan kankeana, jäsentäkään liikuttamatta. Eikä hän itsekään enää hengittänyt; hän tunsu jo kuolevansa.

Kuitenkin, kun silmiä jo hämärsi, hän ikäänkuin unessa luuli näkevänsä, että hautakumpu hänen päällensä hiljalleen aukeni ... että joku karvainen esine liikkui sinne tänne hänen ympärillensä ... että eräs käsi laskeusi hänen otsallensa.

Ja vielä tärkeintä kaikista, että tuon käden etu-sormessa oli rautasormus, ja sen kannassa lilja.

XIII.

Veli Starck.

Kun François Villon taasen tuli tuntoihinsa, tahi oikeammin sanoen heräsi, hänen silmänsä, vielä tylsinä ja kuumeesta uupuneina, kääntyivät hiljakseen paikasta toiseen.

Hän oli pitkänään matalalla vuoteella, pienessä kammiossa, jota muutama talvi-auringon vaalea säde tunki valaisemaan.

Hänen silmiänsä kuitenkin häikäisi; hän sulki ne, koettaen ko'ota ajatuksiansa.

Tähän aikaan vuodesta St. Bernhard'in pimeässä solassa kestää päivää töin tuskin neljä tai viisi tuntia.

Villon tiesi sen; hän mietti:

— "Olen varmaankin hyvin kauan nukkunut." sitten, liikuteltuaan vähän joka jäsentä ja laskettuaan kätensä sydämen päälle varmemmaksi vakuudeksi, että se vielä tykytti, hän jatkoi mietintöjensä.

— "Minä elän ... elänpä niinkin. Olen pelastettu lumivyöryn alta... Tuo karvainen esine, joka minuun koski, oli joku luostarin koirista... Tuo käsi, joka laskeusi otsalleni, oli jonkun luostariveljen käsi. Tämä huone, jossa vihdoinkin herään, on joku luostarin kammioista."

Näiden hiljaisien arveluiden kautta selvittyänsä, hän avasi uudestaan silmänsä.

Hänen vuoteensa jalkopäässä nukkui Fridolin, istuen pienellä rahilla, käsivarsi peiton päällä ja pää käden nojassa.

Vähän kauempana ja ylempänä, akkunan syvässä holvissa seisoi eräs munkki, kumarruksissa vuodetta kohden ja heittäen levottomia silmäyksiä siinä makaavaan, ikäänkuin kärsimätönnä varroten hänen heräämistään.

— "Mitä kello lienee?" runoilija puoli-ääneen kysyi.

— "Se on kaksi jälkeen puolenpäivän", munkki yhtä hiljaa vastasi.

— "Jo niin paljo! Ell'en erehdy, olen täällä ollut eilen illasta asti."

— "Tois-illasta asti."

— "Kuinka!..."

— "Ensimmäisen yön tainnoksissa. Seuraavan päivän kuumeen houreissa. Toisen yön raskaassa unessa. Se on tavallinen seuraus, kun tulee lumen alle haudatuksi."

— "Ja toverini Troussecaille?"

— "Hän on nukkunut yli neljä-kymmentä tuntia heräämättä: oikein unikeon luontoa."

— "Entä muut?"

— "Ne ovat vuorelaisia. Koko eilisen päivän ja vielä tänäänkin ne ovat tietä luoneet."

— "Bartolomeo?"

— "Levotonna perheestänsä hän lähti kotoansa kohden astumaan."

— "Fridolin?"

— "Tuossa. Nuoruuden tulinen veri sai hänet ensimmäisten joukossa jalkeille. Mutta hän tahtoi valvoa teidän vuoteenne ääressä koko viime yön. Lapsi parka! väsymys on vienyt voiton; hän nukkuu."

— "Eipä nuku!" novitio vastasi itsensä äkkiä oikaisten. "Tässä olen; mitä tahdotaan?"

Sitten hymyten Villon'ille, kun näki tämänkin hänelle hymyilevän, ja tarttuen tämän ojennettuun käteen, hän huudahti:

— "Oi! siis olette pelastettu! Jumalan olkoon kiitos!"

Tämän kohtauksen aikana munkki oli hiljalleen siirtynyt eteenpäin, ruumis yhä kumarruksissa, ja silmillään Villon'ia tarkastaen.

Fridolin päästi runoilijan käden ja juoksi munkkia syleilemään. Sen jälkeen kääntyen ympäri, hän esitti:

— "Veli Starck!"

Runoilija nousi istualle; munkki ojensi kättänsä ja näytti sen etusormessa kuninkaan toverien sormusta.

Muutaman sekunnin Villon häntä katseli äänetönnä. Se oli juuri sama mies, jonka hän oli nähnyt Bern'in tuomiokirkon portailla. Se oli juuri sama karkea ja luonteva, tulinen ja lempeä olento tuolla pitkällä, vaalealla parralla, ja noilla silmillä, joista niin omituinen tuli säteili.

Hänen muotonsa kalpeudessa, hänen surumielisyydessään ja tuossa kiihkeässä mielentilassa, joka tuli näkyviin koko hänen olossansa, ilmestyi joku todellista myötätunteisuutta herättävä vetovoima, joku sielun tuska, jotka todella kävi sääliksi.

— "Enkö minä ole se", hän matalalla äänellä sanoi "eikö veli Starck ole se, jota tulette etsimään täältä."

— "On."

— "Ranskan kuninkaan lähettämänä?"

— "Niin."

— "Minkä käskyn häneltä minulle tuotte?"

— "Ainoastaan kolme sanaa."

— "Nämä kolme sanaa, mitkä ne ovat?"

— "Hetki on tullut!"

— "Vihdoinkin!"

Se oli ilohuuto, joka pääsi munkin huulilta. Hänen silmänsä säihkyivät. Joku väristys jäntäreissä pani koko hänen ruumiinsa vapisemaan. Hän oli oikaissut itsensä aivan suoraksi; hän oli nyt enemmän kuin kuusi jalkaa pitkä.

— "Vihdoinkin!" hän kertoi yhä kiihtyvällä innolla: "se on siis vihdoinkin tullut, tuo vapauteni ja

kunniani hetki! Voin toimia, voin puhua jälleen. Kunnia Ranskan kuninkaalle, joka sanansa on pitänyt! Kunnia Jumalalle, joka minua on säälinyt ja rukoukseni vihdoin kuulee!"

Hän oli polvillaan, kädet ristissä, silmät taivasta kohden ja kasvot kyynelien vallassa.

Fridolin juoksi hänen luoksensa.

— "Veli Starck, voi! tyyntykää; kuolettehan ilosta!"

— "Lapseni", hän vastasi, "surukaan ei tapa, koska minä vielä elän. Voi! kuinka olen kärsinyt! Kahdeksan-toista vuotta! Kahdeksan-toista vuotta olen ihmisiä paennut ja kärsinyt äänetönnä, koston hetkeä vaan varroten, voimatta mitään maani hyväksi, avaamatta sydäntäni kellekkään ... ei edes hänelle!"

— "Bern'in nuorelle tyttärelle?" Villon melkein vasten tahtoansa lausui.

— "Kuinka! tiedätte siis?"

— "En! olen vaan nähnyt."

— "No niin! ... saatte kuulla kaikki ... sillä Diesbach'kaan ei enää ole hengissä... Jos kuolisin, täytyy ainakin jonkun hänelle kaikki kertoa, että hän tulisi edes haudalleni rukoilemaan!... En tunne teitä, mutta kannattehan tekin rautasormusta ja taidatte siis kätkeä salaisuuden. Vannokaa tämän ristin päällä ehdoton vaiti-olo... Tahdotteko, sanokaa?"

Villon ojensi kätensä pyhää kuvaa kohden, joka ripput seinässä, ja lausui vaaditun valan vastaukseksi.

— "Kiitoksia!" munkki sanoi. "Siitä on jo niin pitkä aika, kun olen mitään puhunut ... muutoin kuin Jumalan kanssa."

Fridolin astui hänen eteensä:

— "Veli Starck, pitääkö minun mennä pois?"

— "Ei; jää tänne, lapseni. Mutta vanna sinäkin. Oletan minua kohtaan kuin oma poikani; täytyy katsoa, että, jos niin tapahtuisi, voisit olla häntä kohtaan, kuin oma veli. Kuulkaa siis kumpikin ... kuulkaa."

Hän lankesi polvilleen rukoustuolin astimelle. Hän kätki päänsä hetkeksi molempiin käsiinsä ko'otakseen paremmin ajatuksiansa ja muistojansa. Sitten kääntyen äkkiä, hän alkoi:

— "Oli Saint-Jacques'in tappelun aatto. Minä olin noiden viiden-toista sadan joukossa. Puoli-yön aikana, pitäessäni vahtia vaarallisessa paikassa, tulin väijytyksen kautta vangituksi ja viedyksi Ranskan dauphin'in eteen. Katseltuansa minua kauan aikaa, hän kysyi, olivatko toverini kaikki minun kaltaisiani ja, kun siihen vastasin myöntämällä, hän lähetti minun takaisin tarjoomaan heille kunniallisia ehtoja, käskien minun muun muassa heihin tarkoin teroittaa, että Armagnac'eja oli kolme-kymmentä tuhatta, se on kaksi-kymmentä yhtä vastaan."

— "Niin, minä tiedän sen", Villon mutisi, "itse kuningas on minulle kertonut koko tapauksen."

— "Ennenkun hän antoi minun mennä", veli Starck jatkoi, "hän kyseli nimeäni ja kotikylääni. Minä lähdin, mielissäni, kun niin hyvällä kaupalla pääsin. Muutaman kuukauden vasta olin ollut naimisissa. Vaimoani jumaloitsin. Olin vaan kahdenkymmenen vuotias, elämä oli niin sulosta!"

— "Se oli varsin luonnollista", Fridolin huudahti, "että parastanne koetitte, saadaksenne heitä suostumaan kuninkaan ehtoihin."

— "Ei. Jo heti alussa toverieni into keskeytti puheeni, kumosi asiani, tukki suuni. Sveitsiläisetkö pelkäisivät! ei koskaan! Kuolema tai voitto! Jo päivän koitossa me juuri aloitimme tappelun."

— "Niinkuin raivokkaat härät, niinkuin jalopeurat," runoilija lisäsi, "niin kuuluvat kuninkaan omat sanat. Toinen Thermopylan tappelu, tuo taistelu Birs'in luona!"

— "Se kesti koko päivän," munkki jatkoi. "Iltapuoleen melkein kaikki olivat kuolleet. Minulla kenties yksinään ei ollut syviä haavoja. Ja kuitenkin, uskokaa minua, en ollut säästänyt itseäni enemmän, kuin muutkaan. Ympärilläni satakunta urosta, joiden vihdoinkin täytyi väistyä monilukuisen vihollisen edestä, mutta yhä vastaan sotien, yhä taistellen. Tuon tuostakin nämä muutamat sanat vaihetettiin meidän kesken lyhyellä ja vakavalla äänellä: 'ei paeta, kuollaan!' Se oli suostumus, pyhä vala. Minäkin olin sen tehnyt ... ja kuitenkin, savun ja tomun läpi luulin eroittavani nuoren vaimoni kalpeat ja rukoilevat kasvot ja kuulin hänen sanovan: 'muista minua! minä jään yksin ja meillä on kuitenkin

edessämme tulevaisuus niin täynnä onnea!' Minä vastustin tätä kehoitusta. Vaan se raateli sieluani. Kallis Katariina! voi, kallis Katariinani, minä rakastin sinua niin sydämmestäni!"

Munkki nyyhkytti kätkien kasvonsa jänteessä oleviin käsiinsä.

— "Starck parka!" Villon ja Fridolin yhteen ääneen lausuivat, yhtä liikutettuina kumpikin.

— "Eihän se ollut minun vikani!" hän sanoi vapaalla ja omituisella huolettomuudella. "Hän oli siellä, edessäni. Joka askeleella, joka iskulla, kun nostin käteni hi'en ja veren sokaisemille silmilleni, näin hänet, kuulin hänet. Se oli kuin joku kiusaus. Vihdoin käänsin pääni. Birs aaltoili siellä takanamme. Minun tarvitsi vaan heittäydä uimaan, niin olin pelastettu. Vaan ei! ei! kunnia ja isänmaa yli kaiken!"

Veli Starck oli oikaissut itsensä, ikäänkuin vastustaakseen, taistellakseen vieläkin.

— "Herra Jesus!" hän jatkoi, "etkö sinä itse ollut se, joka näin toit minun silmäini eteen tämän ilmestyksen, joka soit minun korvani kuulla tämän äänen? Tulin kohta miettineeksi: kun kaikki toverini ovat kaatuneet, jos yksin vaan olen elossa, jos en enää voi mitään, en mitään muuta kuin kuolla, ... kuolla tai paeta ... minä pakenen!... Voi! se ei koskenutkaan yksin Katariinaa. Eron hetkellä, syleillessään minua viimeisen kerran, hän oli minulle kuiskuttanut: 'sinä tulet isäksi!'"

Kiihkeän mielentilan masentamana ja uuvuttamana munkki herkesi puhumasta, läähättäen tuskan ja epätoivon vallassa, ikäänkuin koko tuo taistelu, koko tuo sekamelska vielä olisi pauhannut hänen ympärillään.

Sitten hän jatkoi katkonaisella, käheällä, tuskallisella äänellä:

— "He olivat kaikki kaatuneet. Minä vaan olin elossa, toinen jalka jo rannalla, jonka tyrsky minua vietteli ja veti puoleensa. Oli vaan viimeinen hyppäys jäljellä, vielä viimeisen kerran löin vihollisen pakoon. Vihdoinkin, armeijan syöstessä koko voimallaan minun päälleni, heittäydyin taaksepäin. Minä putosin veteen, rupesin uimaan ... saavuin toiselle rannalle ... ja, nuolien ympärilläni tuiskutessa, minä ... minä pakenin!..."

Tullessaan tähän viimeiseen tunnustukseen, veli Starck oli painanut alas päänsä. Hän nosti sen äkkiä jälleen, päästään epätoivon huudon taivasta kohden.

— "Oi! Jumalani! Jumalani! etkö sinä ele se, joka sen näin tahdoit olemaan! Se oli ihmeen ihme, ett'ei mikään minuun pystynyt. Hamaan viimeiseen hetkeen asti, sinä Jumala sen nä'it, te'in vastarintaa viholliselle!"

— "Vaan sehän oli muinaisajan sankarien vertaista", Villon huudahti. "Kreikkalaiset ja Romalaiset olisivat teitä ylistäneet."

— "Vaan ei Sveitsiläiset!" munkki vastasi tuskallisella ylpeydellä isänmaastaan. "He eivät antaneet sitä anteeksi. Samana iltana, kun kulkiessani Basel'in kautta minulta kysyttiin, mihin toverini olivat joutuneet, ja siihen vastasin: 'ne ovat kaikki kuolleet', joku ääni huusi: 'miksis siis elät?' Tämän ensimmäisen kirouksen nä'in kaikkien silmissä. Omani painuivat alas. Puna, siihen saakka tuntematon, nousi otsalleni. Minä menin pois ja saavuin syrjäteitä myöden mökkiini. Suuri lohdutus, viimeinen ilo minua siellä kohtasi. Kynnyksellä Katariina juoksi vastaani, pieni lapsi sylissään. 'Tuossa on tyttäresi!' Jumala antoi anteeksi; minä toivoin ihmisiltäkin samaa..."

— "Ja oikeus oli teidän puolellanne!" huusivat yhteen ääneen molemmat ystävät, jotka häntä kuuntelivat, "niin, satakertainen oikeus!"

Veli Starck pudisti päätänsä. Taipumattomalla äänellä, niinkuin Bruto tuomitessaan poikiansa, hän vastasi:

— "Vääryys oli puolellani. Ja minä sen tunsin niin hyvin, ett'en moneen päivään tohtinut astua pihaani ulommas. Katariinan oli täytynyt mennä kylään; hän sieltä palasi kalpeana, vallan häpeissään, vallan rauhatonna. Kun hän minua syleili, hänen ylellinen hellyytensäkin jo sai minun ymmärtämään kuinka suuri vaara meitä uhkasi. Seuraavana päivänä, kun vein karjan laitumelle, kohtasin naapureita ja ystäviä. He väistyivät syrjään minun lähestyessäni ja sanoivat ylenkatseella minuun osoittaen: 'tuossa on Birs'in karkulainen! tuossa on pelkuri!' Tämä nimi, tämä häpeällinen nimi oli täst'edes minun. En askeltakaan enään astunut sen kaikumatta korvissani. Minä suutuini ja löin. Koko pitäjä, koko maakunta nousi minua vastaan. Kas pelkuria! voi! voi! pelkuria! Eräänä pyhänä vihdoin menimme kirkkoon ja kirkko jäi tyhjäksi. Pappi yksinään oli alttarilla, ja minun täytyi auttaa häntä jumalanpalveluksessa. Katariina parkani oli siellä polvillaan, itkien kuiville kyyneleensä. Minä, myös minäkin nyyhkytin, ja synkeä aavistus täytti sieluni. Mutta, voi Jumala! kuinka vähän vielä saatoin arvata kaikkea sitä onnettomuutta, jota se päivä meille oli tuova!"

— "Mitä sitten tapahtuikaan? puhukaa..."

— "Palatessamme oli mökki ilmi-tulessa. Katariina syöksi sisään pelastamaan lastamme. Minä taasen suojelin häntä kokoontuneelta kansalta, joka melusi ympärillä. Minua heitettiin kivillä; en niitä edes tuntenut. Lemmittyni tuli takaisin, sylissä pieni tyttäremme. Hän juoksee minua vastaan. Kivi sattuu hänen otsaansa ... hän kaatuu ... hän on kuollut!"

Lausuttuaan tämän viimeisen sanan, Starck näytti itsekkin aikovan kuolla, niin hirveän sydäntäsärkeväksi hänen tuskansa jälleen virkosi.

Fridolin riensi hänen luokseen, syleili häntä ja koetti kaikilla tavoin sekä lapsellisen rakkauden osoitteilla että lohdullisilla sanoilla häntä elähyttää.

Villon oli tarttunut hänen käteensä ja puristi sitä hellästi.

— "Mitä enää puhuisikaan?" hän vihdoin lausui. "Suoritettuani viimeisen velvollisuuden äitiä kohtaan, vein lapsen kanssani. Useampia vuosia elin sattuman nojalla, niinkuin maanpakolainen, niinkuin spitaalinen, niinkuin hullu. Kirous seurasi minua kaikkialla. Voi! ilman tyttärtäni olisin jo aikaa pääni halki nuijannut. Hänen eteensä te'in työtä, ja sain voimaa kärsiä tuskiani! Eräänä päivänä Diesbach minun kohtasi. Hän oli vanha sotatoveri. Hän tunsu minun, vei kotiinsa, otti Hedwigini tyttäreksensä, ja sanoi: 'Ranskan entinen perintöruhtinas, nykyinen kuningas Ludovik XI on sinua muistanut; hän kuulustaa sinua. Mene hänen luokseen Ranskaan, mene!' Se oli turnajaisia varten St. Antoine'n kadulla."

— "Vai niin!" Villon huudahti, "silloin minäkin olin siellä ja näin kaikki."

— "No sitten", Starck jatkoi, "mahdatte myöskin ymmärtää kaikki. Nuo ritarilliset keihään keikuttajat, joita vastaan kuningas minut työnsi, kantoivat juuri samoja aseita, samoja koristeita, samoja sulkatöyhtöjä, kuin pyöri ympärillämme St. Jacques'in tappelukentällä. Ne olivat noita meidän voittajia, teloittajia, raatelijoita! Toisen kerran sain yksin taistella kaikkia vastaan. Ja, niinkuin lienette nähneet, en minäkään vuorostani heitä säästänyt. Mutta se oli vaan leikkiä silloin. Kun kuningas minulta kysyi, mitä halusin palkinnoksi, minä hänelle vastasin: oikeata tappelua, jossa vihdoinkin saisin kostaa ja voisoin taasen nousta arvoon kansalaisten silmissä! Tämmöisen koston hän minulle lupasi, loistavan, täydellisen, ei missään pienessä kahakassa, vaan suuressa sodassa, tasapäässä tappelussa, joka ratkaisee maani onnen. Siihen saakka piti varrota. Kahdeksan-toista vuotta nyt olen varronnut, ilman muuta lohdutusta, ilman muuta iloa, kuin tuon tuostakin nähdä tyttäreni, etäältä, joukon keskeltä. Itse olin sanonut Diesbach'ille: hän ei ole tunteva isäänsä ennenkuin se päivä koittaa, jolloin isä häntä syleillessään voi tuottaa hänelle kunniaa! Tämä päivä vihdoinkin lähestyy. Ranskan kuningas ei ole minua unohtanut; hetki on tullut! Turmio niille, jotka maatani uhkaavat! Haa! tällä kertaa en pakene, sen vannon, Jumal'auta!"

Hän oli tuskin lopettanut, kuin lukuisia askeleita kuului käytävässä. Ovi avattiin rajusti. Bartolomeo syöksi huoneesen läähättäen, kalpeana ja kamalana kasvoiltaan; hän huusi:

— "Kostoa! Kondottierit ovat mökkini sytyttäneet. Vaimoni tahtoi puolustaa lapsiamme; he tappoivat hänen...! Kostoa!"

Ja aivan hengästyneenä hän vaipui priorin syliin, joka häntä oli seurannut ja kaikilla tavoin koetti rauhoittaa häntä.

Priorin takana kaikki luostarin munkit. Niiden kanssa Saint-Pierre'n asukkaat, jotka tahtoivat hekin puolestaan kostaa. Perimmäisenä Troussecaille vielä unen pöppörössä.

— "Veli Starck", Bartolomeo jatkoi, "eräänä päivänä, kun vuorella Jumalaa rukoilitte, Jumala salli minun kuunnella teitä; minä tunnen teidät, minä tiedän kaikki. Astukaa te meidän johtajanamme; minä näytän tietä. Olen jo kylliksi kauan tehnyt oppaan virkaa rukousretkillä, tästä päivästä tahdon olla oppaana kostoretkellä!"

Starck lankesi polvilleen priorin eteen ja viitaten vuoroin Villon'in sormukseen, vuoroin siihen, jota itse sormessaan kantoi, hän lausui:

— "Isäni, hetki on tullut! Sallikaa minun mennä ja siunatkaa meitä."

— "Kas niin!" Bartolomeo huusi, "johan sen teille sanoin, että hän on oleva päällikkömme!"

— "Minä olen hänen aseenkantajansa!" Fridolin uljaasti sanoi.

Turhaan sitä koetettiin estää. Novitio oli kuuden-toista vanha, hän oli Sveitsiläinen, eikä tahtonut enää jättää kasvatus-isäänsä.

— "Matkaan siis!" runoilija huusi. "Pois sotaan! ja minä mukaan!"

— "Me mukaan!" oikaisi Troussecaille, joka jo seisoi hänen sivullansa.

Ankara vihan ja koston huuto tukahutti kaikki muut äänet. Huuto oli Saint-Pierre'n asukasten, jotka jo järjestyivät Bartolomeon johdon alle.

Toisella puolen, priorin viittauksesta, munkit lankesivat polvilleen ja aloittivat rukouksen.

Innostuneella muodolla, silmät taivasta kohden ja käsiänsä levottomasti liikuttaen veli Starck riensi ensimmäisenä ulos, ja huusi:

— "Vihdoinkin! hetki on tullut! hetki on tullut!"

XIV.

Lähtö sotaan.

Huolimatta yön lähisyydestä kostajien pieni joukko astui suurilla askeleilla St. Bernhard'in jyrkkiä rinteitä alas.

Niitä oli noin viisi-toista miestä: Saint-Pierre'n asukkaat, veli Starck, Bartolomeo, Fridolin, Villon ja Troussecaille.

Äkkiä viimeksi mainittu huudahti:

— "Varjele sentään! kuka se on, joka minua sauvalla sääriin lyö?"

Se oli yksi St. Bernhard'in suurista koirista, joka, heiluttaen iloisena tuuheata häntäänsä, juoksi veli Starck'in luo.

— "Frey parkani!" tämä sille sanoi, "tulet jäähyväisiä minulta ottamaan. Sinun täytyy jäädä..."

Uskollinen eläin ei sitä ollut kuulevinaankaan. Turhaan koetettiin sitä ajaa takasin, se pyrki yhä vaan uudestaan isäntänsä luo.

Villon rupesi välittäjäksi.

— "Eikö sitä kutsuta Frey'ksi?"

— "Niin on sen nimi."

— "Merkitsehän Frey vapaata?"

— "Kyllä."

— "No sitten! antakaa sen vapaasti meitä seurata. Ken tietää? Ehkä se muiden lisänä on kylläkin hyvä sotamies."

Frey näytti ymmärtäneen. Se haukkui ikäänkuin voittoriemusta ja loikkasi eteenpäin.

Yhdeksän aikana, yön pimeässä saavuttiin Martigny'n yli kohoaville kukkuloille.

Vähän savua ja viimeinen punertava hohde pimeyden keskellä oli ainoa, mitä enää oli jäljellä Bartolomeon rauhallisesta kodosta.

Hän tukehutti syvän huokauksen, risti rintaansa ja meni eteenpäin.

— "Mutta lapsenne", Villon kysyi, "mihin ne ovat joutuneet?"

— "Minä olen niistä muodostanut tutkijalinjan löytääkseni heidän äitinsä murhaajain jälkiä. Pian saatte nähdä."

Ja tosiaankin, heidän astuessa Rhône'n laaksoon, yksi kuudesta veljeksestä, nuorin joukossa, nousi äkkiä pystyyn tien syrjästä.

— "Sinäkö siellä, isä?"

— "Niin, Benjamin."

— "Tuonne päin ne menivät. Kosta äitimme!"

Lapsi oli viitannut vasemmalle. Astuttiin siihen suuntaan.

Vähän matkaa eteenpäin, lähellä Pistewache'n putousta, yksi hänen veljistänsä, se, joka oli häntä lähinnä iässä, antoi saman osviitan ja kertoi:

— "Kosta äitimme!"

Kolmas lähellä Saint-Maurice'a.

Tässä kauppalassa oli kaikki ylös-alaisin. Siellä täällä suuria nuotiotulia. Niiden ympärillä porvareita ja talonpoikia aseissa.

Samana aamuna kondottierit olivat kaikki ryöstäneet, kaikki hävittäneet, itse varastonkin, jossa ennen vanhaan näillä tienoin surmatun Thebalaisen legionan aseita ja pyhiä jäännöksiä säilytettiin.

Yksi ainoa ase oli jäljellä, hirveän iso nuija, niin paksulta raudoitettu, että se oli tuntunut liian raskaalta rosvoille.

— "Antakaa se minulle", munkki sanoi, "ja suokoon Jumala, että voisin sitä käyttää kaiken muun takasin voittamiseen!"

Jokainen katseli häntä hämmästyksellä. Hän tarttui nuijaan, nosti sen maasta, heilutti sitä vähällä vaivalla, ja laski sen tyvenesti olkapäälleen, sanoen:

— "Hyvä! en ole mitään voimastani kadottanut. Kaikki käy vielä hyvin."

— "Totta Jumaliste!" Villon huudahti, "sepäs on oikea Herkuleen nuija!"

Tällä välin kylänvanhin oli astunut esiin.

— "Kuinka voitte toivoakaan niitä kurittavanne?" hän sanoi; "olihan niitä kolmatta sataa; eikä teitä ole..."

— "Tulkaa kanssamme", Starck keskeytti, "niin meitä on useampia... Ja, ken tietää, ehkä meihin vielä tielläkin yhtyy uusia lisäjoukkoja."

— "Olkoon menneeksi! Ainoastaan muutamain täytyy olla suojelemassa kauppalaa, ja etenkin solatien porttia, joka meidän mentyä on suljettava."

Tämä sola, tämä aukeama kahden kallion välissä on niin ahdas, että siihen pieni joki ja sen oikealla puolen käyvä kapea polku töin tuskin mahtuu. Korkea, raudoitettu, ylhäältä terävillä piikeillä varustettu kaksoisportti sulki siihen aikaan tämän tien.

Se avattiin tuolle pienelle joukolle, jonka luku oli karttunut lähes toisen verran.

Vähän matkan päässä, missä vuorisola aukeaa kuilun tapaan, oli neljäs Bartolomeon pojista.

Ber'in luona viides.

Lähellä Aigle'ä kuudes, vanhin, Fritz.

Näyttäen vahvaa linnoitusta, jonka ikkunat yön pimeässä loistivat, hän sanoi:

— "Tuolla ne ovat. Kuulkaa, kuinka ne hoilaavat ja nauravat, nuo roistot!"

— "Hyvä on! poikani", Bartolomeo vastasi, "minä olen tytyväinen."

— "Voi, isäni! miksi taasen olin tottelematon sinua vastaan, kun eilen menin metsästäämään tuntureille? Jos olisin kotona ollut, olisin puolustanut äitiämme!"

— "Kostakaamme!"

Muut sillä välin tarkastivat linnaa, joka ylpeänä seisoi erään mäen kukkulalla, ja näytti jotenkin arvokkaalta.

Sen korkeiden muurien takana oli paljasta iloa ja valoa.

— "Se on Aigle'n herran, Torrens'in kreivin asunto", kylänvanhin selitti; "hän pitää luullakseni par'aikaa suuria pitoja Lombardialaisille."

— "Kuulkaa!" sanoi Fridolin äkkiä, "Frey murisee."

Kaikkien silmät kääntyivät koiraan.

Kuono länttä kohden, se haisteli ilmaa, nosti korvansa pystyyn ja haukahti.

— "Vait!" veli Starck käski.

Koira vaikeni paikalla.

Ei aikaakaan, niin sieltä päin, johon Frey oli haukkunut, kaukaa, järven puolelta kuului marssivan joukon astunta, ja kohta jälkeen loppusäveleet eräästä saksalaisesta laulusta, jonka jälkeen marssittiin.

Epäilemättä oli tälläkin puolen kuultu melua. Laulu raukesi äkkiä.

— "Kuka siellä?" kylänvanhin kysyi, astuen yksin keskelle tietä.

— "Bern ja pyhä Vincent!" vastattiin.

— "Berniläisiä! ystäviä!" useat äänet huusivat.

— "Hiljaa!" Villon mutisi, "annattehan juuri ystävällisen varoituksen noille mässääjille."

Tähän saakka ei linnassa ollut mitään häiriön merkkiä näkynyt. Kuunneltiin, katseltiin, ... ei mitään vielä.

Eikä kuitenkaan oltu aivan kaukana kukkulan juurelta: enintään muutaman sadan askeleen päässä. Vaan tämä välimatka oli täynnä suuria kallioita, joiden ta'akse paljoa lukuisampikin joukko olisi helposti saattanut kätkeydä.

Senkun minuutin kuluttua Berniläisetkin vuorostaan kylänvanhimman johdolla katosivat niiden ta'a.

Näitä Berniläisiä, noin viittä-kymmentä luvultaan oli johtamassa eräs nuori päällikkö, joka rautapaitansa alla näytti kantavan kokonaan mustaa pukua.

Hän luuli velvollisuudekseen näin selittää läsnä-oloansa:

— "Ei täyteen kolmea viikkoa, takaperin valloitimme Peterman von Wabern'in johdolla kuusi-viidettä linnaa ja kaupunkia osittain Romont'in kreivin, osittain Savoijan herttuan alueella. Nuo langokset ovat Burgundilais-herttuan liitossa. Wabern marssii par'aikaa Juraa kohden. Minulla on toimensa ko'ota yhteen ne ystävämme eri parvet, jotka ovat tulleet Vallis'iin Lombardialaisia hävittämään."

— "Tuolla", Bartolomeo sanoi linnaa osoittaen, "niitä on kaksi sataa!"

Samalla kertaa veli Starck oli hiljaa sanonut:

— "Minusta on, kuin tuntisin tuon äänen..."

Yön synkässä pimeydessä hän koetti eroittaa nuoren Berniläisen päällikön ulkomuotoa.

Tämä seisoj miettivänä, tarkastaen vuorotellen maan-laatua, linnaa ja voimia, joita oli tarjona rynnäkköä varten.

— "Kaksi sataa!" hän vihdoin kertoi, "ja paksujen muurien takana. Meitä, kahdeksankymmentä enintään."

— "Ne ovat juopuneet verestä ja viinasta!" Bartolomeo hiljaa murisi.

Fritz huudahti viehättävällä ylpeydellä:

— "Olemmehan Sveitsiläisiä!"

Fridolin seisoj hänen vieressänsä; molempien nuorukaisten kädet sattuivat yhteen.

Vähän tuonnempana Villon kuiskasi Troussecaille'lle:

— "*Audaces fortuna juvat!*" (onni on rohkean puolella!)

— "En ymmärrä saksaa", tämä vastasi; "vaan jos sillä aiot ilmoittaa, että onni on rohkeuden kumppani, eteenpäin sitten, isäntäni. Pöytä on tuolla ylhäällä katettu. Vapaa ateria, onhan se meille vieläkin, toivoakseni, sallittu!"

Bartolomeo samassa jatkoi:

— "Ber'in miehet ovat tulossa tänne; Aigle'n miehet saapuvat tappelun melun kuultuansa..."

Frey keskeytti hänet uudella murinalla.

Kaikki olivat ääneti ja seisoivat alallaan erään kallion takana.

Toisella kädellä pidättäen Frey'tä, veli Starck käski toisella sitä vaikeneen, ja koira vaiken.

Useampia varjoja, kulki linnasta alas, alkoi tulla näkyviin pimeässä.

Se oli yövahti; viisi miestä.

Heidän käynnistään oli helppo nähdä, että viina jo alkoi heissä vaikuttaa. Yksi heistä huusi huonolla Italian kielellä:

— "Rientäkäämme, *corpo di Bacco!* juovathan ne muutoin kaikki meiltä."

He kulkivat ohitse, ja katosivat yön pimeään.

Tällä välin veli Starck oli vaivannut päätään ja miettinyt valmiin suunnitelman.

— "Minä tiedän, mitä pitää tehdä", hän sanoi. "Juoskaa kylään ja tuokaa sieltä pari kimppua risuja kukin. Tuokaa myös uljaita miehiä: niitä aina löytyy meikäläisissä. Ainoastaan neljä tai viisi teistä astuu minun kanssani tuonne ylös. Ei juuri vahvimmat; mutta rohkeimmat ja vikkelimmat."

Bartolomeo asettui jo hänen puolelleen.

Fritz tuli tämän luo ja sanoi kiivaasti:

— "Tuo on minun oikeuteni. He ovat tappaneet äitini!"

Fridolin aikoi myös rientää esiin, mutta Saint-Maurice'n vanhin sekä nuorin Saint Pierre'n asukkaista ehtivät ennen häntä: heidän oli kotikylä kostettavana.

Pari-kymmentä muutakin tarjoutui; vaan Villon, ja hänen kanssansa Troussecaille anasti ensimmäisen sijan, sanoen:

— "Malttakaas! me edustamme täällä Ranskaa, sen tulee olla etupäässä!"

Ankaria vastaväitteitä alkoi kuulua. Mutta veli Starck sanoi:

— "Jo kyllin tästä! Kukin on saava osansa; olkaa huolehti. Te yhdytte meihin niinpian kuin kuulette minun merkkini, merikotkan kiljunnan. Rientäkää. Kaikki rippuu vikkelyydestä. Menkää!"

Sitten, vaihdettuaan pari sanaa nuoren Berniläisen päällikön kanssa, hän alkoi muiden etupäässä kiivetä mäkeä ylös.

Hänen takanaan kulki Bartolomeo poikinensa, Villon ja Troussecaille, silmillään tähystellen, ääneti ja varovasti.

Ei siinä kyllä, että yö oli musta, vaan lisäksi vielä oli vähän matkan päässä aina kallionlohkareita, joiden taakse olisivat tarpeen tullessa voineet kätkeydä.

Samassa määrässä kuin lähestyttiin linnaa, laulut ja naurut tulivat yhä vilkkaammiksi; mässäys oli korkeimmillaan.

— "Seis!" veli Starck äkkiä käski.

He olivat huomanneet vipusillan edustalla, joka nyt oli vedetty ylös portiksi, kaksi vahtia joutsu olalla astuvan edes takaisin vallihaudan reunaa pitkin.

— "Meille molemmille! Bartolomeo", munkki sanoi. Villien Indianien kaltaisina nämä nyt alkoivat ryömiä eteenpäin, veitsi hampaissa, vähääkään melua nostamatta ja niin kokonaan yön peitossa, että melkein kohta katosivat toveriensäkin näkyvistä, jotka seisoivat hiljaa paikallansa.

Yht'äkkiä he kavahtivat ylös, kaataen kumpikin veitsellään yhden vartijan ja alkoivat samassa, itse

asettuen sijaan, niinkuin lumouksen kautta, astua edes takasin joutsi olkapäällä.

Jo olikin aika. Eräs kolmas vartija portin yli kohoovan tornin katolla kääntyi äkkiä.

Epäilemättä oli jotain melua hänen korviinsa tunkeunut. Sotamies näkyi seisahtuvan, kumartuvan alaspäin, katsellen ja kuunnellen yön hiljaisuudessa.

Sen jälkeen hän tosin jatkoi tornin katolla kulkuansa; mutta tuon tuostakin vielä hänen päänsä kääntyi, valppaana ja levotonna. Hän silminnähtävästi ei ollut täydellisesti rauhoittuneena.

Veli Starck keksi keinon lähestyä Bartolomeoa; hän sanoi tälle matalalla äänellä:

— "Tuo pamppu-juutas on tiellämme. Osaatko ampua tarkkaan?"

— "Niinkuin sinäkin, veli Starck, minä harvoin lasken kiitävää kotkaa harhaan."

— "No hyvä! kun hän nyt jälleen kääntyy, heti kohta kun olen antanut merkin, tähtäät ja ammut."

He menivät erilleen. Kumpikin pani nuolen joutseensa. Sitten molemmat äkkiä, samalla kertaa ampuivat. Vartija kaatui kertaakaan huutamatta.

— "Ja niin meni kolmas!" lausui Villon, joka heidän tietämättänsä oli hiipinyt paikalle.

Fritz ja Troussecaille saavuttivat hänen samassa. Bartolomeo oli molemmat ruumiit jo vallihautaan heittänyt.

— "Nyt sitten", Starck sanoi, "nyt vielä viisi! Ne palaavat jo pian tarkastus-retkeltänsä. Minä ja Bartolomeo pidämme huolta molemmista ensimmäisistä. Sopikaa te keskenne seuraavista, ja älkää niitä päästäkö. Ne nostaisivat oitis melua."

Vastaukseksi jokainen hänen kolmesta toveristaan veti puukkonsa.

Bartolomeo tahtoi syleillä poikaansa; hän tunsi hänen vapisevan.

— "Mikä sinun on, lapseni... Vaivaisikohan sinua pelko?"

— "Ei, minä muistan äitiäni; hän mielestäni minua katselee..."

— "Lapsi parka", Villon sanoi, "se on ensimmäinen ihminen, jonka hän aikoo tappaa!"

— "Mitä vielä!" Troussecaille arveli, "hän on jo ensimmäisen karhunsa kaatanut!"

— "Hiljaa!" käski kylänvanhin.

Kukkulan juurelta kuului juopuneiden epävakaisia askeleita.

Kylänvanhin, Fritz, Villon ja Troussecaille väistyivät varjoon.

Starck ja Bartolomeo asettuivat taasen vartijavirkaansa; toisella kuitenkin puukko varalla, toisella nuija kädessä.

Nuo muukalaiset soturit tulivat heille tunnussanaa jakamaan.

Salaman nopeudella molemmat väärät vartijat iskivät alas, joka astui etupäässä, ja sen, joka lähinnä seurasi.

Ennenkuin vielä nuo kolme muuta hämmästyksestään ehtivät toipua, nekin saivat iskunsa ja kaatuivat.

Yksi ainoa ehti huutaa apua.

— "Mennään piiloon", Troussecaille sanoi, "muuten kaikki on hukassa!"

Villon riensi auttamaan Fritz'iä, joka horjui. Hän oli uljaasti iskenyt; mutta veri hänen käsillään masensi hänen rohkeutensa.

Starck ja Bartolomeo asettuivat jo taasen, joutsi olalla, äänettömään toimeensa, mutta katsellen kuitenkin yhä levottomasti linnaan päin.

Kenties tuon kuolevan miehen huuto oli sinne kuulunut?

Ei ollutkaan; mässäystä kesti yhä.

Kuitenkin tuli kohta jälkeen jonkunmoinen äänettömyys. Sitten yksi noista loistavista ikkunoista, se, joka oli keskellä, äkkiä aukeni.

Kolme tai neljä henkilöä, maljat vielä kädessä, ilmestyi parvelle.

— "Sanonpa sen vieläkin," yksi näistä lausui Italian kielellä, "sanonpa sm vieläkin, että on kuulunut melua."

Toinen, joka näytti olevan isäntä, vastasi:

— "Erehdyttepä! katsokaa vaan, kuinka kaikki on hiljaa."

Äänettömyys seurasi.

Sitten eräs kolmas ääni lisäsi:

— "Torrens'in herra, sallikaa minun, varmemmaksi vakuudeksi, kysyä vartijoiltamme."

Tila tuli vaaralliseksi. Starck kiirehti kuiskuttaan Bartolomeolle:

— "Sinä osaat Italian kieltä, vastaa, ett'ei mitään uutta ole tapahtunut!"

Tällä välin kondottieri oli tehnyt kysymyksensä. Bartolomeo vastasi:

"*Niente di nuovo, signor!*" (ei mitään uutta, herra!).

— "Aivan niinkuin sanoin!" Torrens'in herra päätti. "Pöytään takaisin, ja juokaamme vielä ... juokaamme Kaarlo rohkean voitoksi ... Sveitsiläisten sortamiseksi ja hävittämiseksi! Tuommainen kansa, jolla ei ole muuta virkaa, kuin kulkea lehmänsorkkien jäljissä!"

Ja naurun uudestaan remahtaessa, vedettiin ikkuna kiinni.

— "Malttakaa!" kylänvanhin murisi näyttäen nyrkkiänsä, "malttakaa! saattepa vielä kokea, että meillä on härkiäkin. Kavahtakaa niiden sarvia!"

Starck odotti neljänneksen tuntia, ja antoi sitten kuulua merikotkan kiljunnan.

Pari minuuttia kului. Sitten epäselvää kahinaa, ikäänkuin tuulen tohinaa pensastossa, alkoi kuulua laaksosta.

Pian sen jälkeen suuri joukko haamuja kiipesi mäen rinnettä ylös.

Ne olivat Berniläiset ja Vallisiläiset, jokainen tuoden muassansa pari kimpua risuja.

— "Mitä näillä nyt tehdään?" ensimmäinen tulijoista kysyi.

— "Täytetään vallihauta vipusillan kohdalta," Starck käski. "Tuon kautta, kumppanit, aion teille tien raivata."

— "Minä taas tämän kautta!" nuori Berniläinen päällikkö sanoi, näyttäen toisella kädellä parvea, toisella pitkiä tikapuita, joita pari hänen sotamiehistään kantoi.

— "Olkoon niin! mutta yht'aikaa. Älkää tehkö rynnäkköä, ennenkuin minun ensimmäinen iskuni tärähtää."

— "Mutta tuon portin, millä sen aiotte murtaa?"

— "Tällä", Starck vastasi näyttäen nuijaansa.

Hätähätää, syvän äänettömyyden vallitessa, kimput heitettiin hautaan ja ulottuivat ainakin lähelle aukkoa, jonka nostettu vipusilta sulki.

Tällä välin nuori päällikkö ja osa hänen Berniläisistänsä olivat laskeneet tikapuut alas, hautaan astuaksensa.

Päällikkö laskeutui ensimmäisenä sinne ja samassa jo Starck'in seisoi risujen päällä, melkein portin tasalla.

Tämä kohotti nuijaansa; toinen kiipesi parvelle.

XV.

Vihollisia, ystäviä.

Syvä hiljaisuus vallitsi.

Siellä täällä varjossa ryntääjät seisoivat ihan valmiina käymään päälle.

Parvella nuori päällikkö liikkumatonna pitkän miekkansa nojassa.

Vipusillan edessä Starck, ko'oten kaikki voimansa, ollakseen sitä varmempi iskun vaikutuksesta.

Jykevä nuija antoi ensimmäisen täräyksensä, äkkiä herättäen lepääviä kaikuja.

Sitten portti iskujen alla, joita kauhealla jyskeellä ja salaman nopeudella yhä uudistettiin, alkoi horjua, rytisi, siirtyi sijaltansa, halkesi joka taholta ja pirstaantui pieniksi palasiksi.

— "Eteenpäin!" munkki huusi, rientäen ensimmäisenä aukon läpi.

Jo ensi iskujen kaikuessa oli, toisella puolen, akkuna jälleen auennut.

Tällä kertaa Berniläisten nuori päällikkö oli siellä.

Hän raivasi heti miekallaan tien auki ja hyppäsi juhlasaliin, ensi alussa äkkinäisen ilmestymisensä kautta kauhistuttaen koko juomaseuraa, joka suurimmalta osalta vielä istui pöydässä.

— "No puolustakaa toki itseänne!" nuori päällikkö huusi.

Muutamia uskollisia Berniläisiä jo seisoi hänen sivullansa. Kaikki yhdessä, toiset miekoillaan, toiset tapparoillaan, ryntäsivät päälle.

Silloin koko laajassa salissa alkoi omituinen ja hirvittävä näytelmä.

Kaadettujen pöytien, rikottujen lasien ja vatien yli, Italialaisten päälliköt joka taholta syöksivät etsimään aseitansa.

Muutamat olivat jo löytäneet ne ja puolustivat itseään ryntääjiä vastaan. Taistelu alkoi, tuon saman valovirran valaisemana, joka äsken vielä oli juominkien yli levittänyt loistoansa.

Toisaalla, lumikerroksessa, heidän allansa olevissa käytävissä ja saleissa, joissa alhainen sotaväki piti pitojansa, ryntääjien enemmistöllä oli ankara työ. Vaan ei mikään voinut vastustaa Bartolomeon ja hänen Vallisilaistensa kostavia kirveitä, Villon'in ja Troussecaille'n aivan ranskalaista raivoa ja Starck'in hirvittävää nuijaa, joka maahan sulloi, tappoi ja musersi kaikki, mitä sen tielle sattui.

Yhä etupäässä, hän syöksyi portaita ylös ja ryntäsi vuorostaan juhlasaliin.

Italialaiset näyttivät olevan voitolla. Useampia Berniläisiä oli kaatunut. Parikymmentä kättä uhkasi heidän nuorta päällikkönsä.

— "Kilian!" Starck huudahti, kun tunsi hänet valkean valossa. "Se on Kilian! Se on Diesbach'in poika!"

Hän oli hypännyt tämän eteen, ja kääntyi nyt vihollisia vastaan, häntä ruumiillaan suojellen.

Sitten tuo kauhea nuija suhahti ilmassa ja permanto peittyi ruumiista.

Näin uudistettuna tappelu pian päättyi.

Vaan, omituista kyllä, suurin osa vihollisia näytti ikäänkuin lumouksen kautta kadonneen.

Noin satamäärä kuolleita ja haavoitettuja, ei enempää.

Mutta, kondottiereja oli kaksi sataa. Niiden lisäksi, suuri joukko lähiseutujen nuoria aatelisjunkkareita, joita oli kutsuttu kestiin. Vihdoin, Torrens'in herran miehet ja hän itse, jota ei mistään voitu löytää.

Epäilemättä joku salainen piilopaikka. Ajaakseen heitä sieltä ulos, sytyttivät linnan tuleen.

Turhaan liekit leimahtivat joka taholta, ei mikään vielä antanut aavistusta voitettujen pakopaikasta.

Mihin ihmeeseen ne olivat joutuneet?

Joku ääni vihdoin huusi etäältä, mäen toiselta puolen:

— "Tänne päin! tuossa he ovat ja pakenevat tähän suuntaan!"

Kilian Diesbachilainen, Villon, Bartolomeo, koko mailma kiirehti sinne päin.

Ääni oli vajennut. Mies, eräs vahtina seisova Berniläinen makasi kuolleena paikallansa, täytettyään velvollisuutensa. Mutta hänen kylmä kätensä viittasi vielä St. Maurice'en vievää tietä.

— "Jumala jättää ne meidän käsiimme!" Bartolomeo huudahti. "Solatien portti on suljettu: he joutuvat sinne umpisoppeen, niinkuin villipedot, jommoisia he juuri ovat. Juostaan! päivä jo koittaa; jos he huomaisivat, että meitä on luvulta vähemmän..."

— "No! entä sitten!" Kilian huudahti, "eläkööt taistelut auringon vapaassa valossa!"

Tuota pikaa hän järjesti joukkonsa ja annettuansa lähdön-merkin, hän riensi eteenpäin.

Liekit nielivät Torrens'in linnan kitaansa. Sille, joka tähän aikaan sen raunioita käy katsomassa, näytetään vielä maanalaisen tien ammottava aukko, jonka läpi ne pakenivat, jotka eivät osanneet sitä puolustaa.

Sitten, vähän loitompana Saint-Maurice'n solan suussa, mäen-nyppylä ja sen päällä kaksi kiveä, ristin muodossa. Se on jonkunmoinen hautapaikka, jota kutsutaan kondottierien kummuksi.

He lepäävät siinä kaikki, aatelisjunkkarien kanssa, jotka heitä niin riemulla olivat ottaneet vastaan, isäntänsä kanssa, joka heitä niin komeasti oli kestinnyt. Ei yksikään päässyt pakoon. Se oli ikäänkuin joku ihmis-hekatombi, jonka Sveitsiläiset uhrasivat kaatuneiden veljiensä haamuille; tuima tappelu, verinen voitto, joka maksoi heille paljon väkeä.

Ei ollut ystävästämme ainoakaan kaatunut. Joku vähäinen haava, ei muuta. Ja kuitenkin ei kukaan heistä ollut säästänyt itseänsä, ei kumpikaan Ranskalainen, ei ritarillinen Kilian, ei Bartolomeo, eikä Starck, joka näin alkoi kostaa Saint-Jacques'in häpeätä, ei edes kumpikaan nuorukaisistamme, Fritz ja Fridolin, jotka ylen ylpeinä mieltivät tätä ensimmäistä voittoansa.

Ojentaen toisilleen kätensä, he olivat yhteen ääneen huudahtaneet:

— "Veren näkö ei nyt enää saa meitä vapisemaan! ei vihollisten, eikä omankaan! Me olemme karaistuja! olemme sotureita! olemme miehiä!"

Bartolomeo syleili ylpeänä poikaansa; Starck kasvattiansa.

Sillä välin kylänvanhin oli antanut avata solatien portit.

Joku sanoma odotti häntä.

Heti saatuaan tietää sen sisällön, hän kiiruimman kautta kutsui kokoon jonkunmoisen neuvoston Diesbach'in pojan ympärille.

— "Pahoja uutisia, ystäväni! Enemmän kuin viisi-toista tuhatta Italiaalaista ja Savoijalaista on Burgundin äpärän ja Campobasso'n kreivin johdolla valloittanut Sion'in. Turhaan Vallisilaiset ja niiden kanssa muutamat Ylämaalaiset ja Graubündeniläiset, jotka olivat Crispalt'in jäätikköin ja Jurka'n yli rientäneet vanhojen ystäviensä avuksi, niiltä koettivat sulkea tien; ne tulivat lyödyiksi. Hätäkello soi nykyään kaikkialla Ylä-Vallis'issa. Ei ainoata kylää, joka ei ole liekkien vallassa. Mutta vakuutetaan, että Vallisilaiset voimansa jälleen kokoovat ja että on nähty muutamia lippukuntia Bern'istä, Solothurn'ista ja Waldstätten'istä astuvan vuoria alas..."

— "Eteenpäin!" Kilian päätti, "mutta viisaasti."

Vähän aikaa jälkeinpäin lähdettiin marssimaan.

Fritz ja Fridolin olivat samassa rivissä.

— "Näyttää siltä, kuin ei tämä vielä tähän päättyisikään", toinen noista uljaista nuorukaisista arveli.

— "Ei", toinen vastasi, "nyt se vasta alkaakin!"

Kuljettiin koko päivä, kuitenkin tavan takaa pysähtymällä, että ehdittiin lähettää vakojia eteenpäin.

Kylänvanhimman kautta saadut tiedot toteutuivat. Kaikkialla hävityksen jälkiä, kyliä ja taloja, jotka

vielä paloivat. Joka askeleella joku pelästynyt onneton, joka kuitenkin oitis, nähdessään Diesbach'in lippukunnan, sai rohkeutta ja vaati aseita.

Iltapuoleen, muutamassa laakson viimeisistä käänteistä Vétroz'iin päin, eräs lukuisa partiokunta sulki äkkiä tien.

Diesbach'in pojan sotahuuto: "Bern ja pyhä Vincent!" oli tuskin ehtinyt kaikua, niin vastattiin toiselta puolen:

"Schwütz ja Lucern!"

Nekin siis olivat Sveitsiläisiä. Eräs nuori Unterwaldilainen niitä johti. Hartiat vahvat, ruumis roteva, muoto sotainen, vaan samalla myös vähän raaka.

— "Nimeni on Herman Nagöli", hän sanoi. "Veljeni neljästä maakunnasta ovat minun valinneet päälliköksensä. Me vartoomme yötä käydäksemme rynnäkölle."

— "Kuinka suuriksi arvaatte vihollisen voimat?" Kilian kysyi.

— "Se on asia, joka ei milloinkaan huoleta meidän tunturilaista", Herman Nagöli vastasi. "Teillä Berniläisillä pitää aina oleman numeroita, no! sama se, kahdeksan-toista tuhatta."

— "Ja teitä?" Diesbach kysyi vähääkään vihastumatta.

Unterwaldilainen näytti laskevan yhteen sormillansa ja tuli, tosin ei ilman vaivaa, tähän loppupäätökseen:

— "Neljä tuhatta, Ylämaalaiset ja Solothurnilaiset toiselta puolen kaupunkia siihen luettuina."

— "Yksi viittä vastaan, tai ainakin niillä paikoin", Kilian päätti, "Se on epäsuhta, jota Berniläinen ei pelkää. Meilläkin Bern'issä on kyllä peitset pitkiä, käsi vahva, ja rinta rohkea."

Herman Nagöli, joka silmännähtävästi oli tyyväinen tähän vastaukseen, tarjosi hänelle turpean kätensä.

Sydämmellisesti Kilian sitä puristi. Sitten, hymyten karkealle kouraukselle, jonka sai vastineeksi, hän lisäsi:

— "Puhumatta siitä, että voittajat, viinan ja saaliin sokaisemina, eivät arvattavasti voi aavistaa voitettujen tulevan rynnäköönsä näin pian uudistamaan; arvaanpa toki, veli Herman, ett'ette ole niille mitään sodanjulistusta laittaneet."

Nagöli päästi leveän, makoisen naurun ja vastasi:

— "Emme ole mitään ritareita, jotka etsivät turnajaisia ja komeita kokouksia, vaan vuorikauriin ja karhun pyytäjiä, väsymättömiä väijyessämme, nopeita ja tuhoovia, kuin tussarin luodit."

— "Bern tuntee teidät ja rakastaa teitä", Kilian vastasi, "minä elän toivossa."

Yht'äkkiä Unterwaldilainen löi otsaansa:

— "Kesken kaiken, koska olette Bern'istä, ettekö tunne erästä minun orpanaani, Magdalena Nagöli'a?"

— "Hän oli isäni kasvate, hän on sisareni."

— "Vai niin! olette niinmuodoin Kilian Diesbachilainen?"

— "Sama juuri. Mikä oli aikomuksenne puhuessanne Magdalenasta?"

— "Ei mikään ... vasta myöhemmin ... olen tyyväinen, että olette meikäläisten joukossa; minä myös elän toivossa. Vaan eikö se ole Solothurn'in lipunkantaja, joka meitä lähestyy tuolla alhaalla?"

Tämä sattumus katkasi keskustelun, ja Kilian unohti pian vaikutuksen, jonka Unterwaldilaisen viimeiset sanat olivat häneen tehneet. Se oli omituinen, melkein vihainen ääni, jolla hän oli lausunut Magdalenan nimen. Sitten hän äkkiä oli vaiennut, niin että näytti siltä kuin olisi tahtonut karttaa pitempiä selityksiä tässä asiassa, saadakseen säilyttää sen omana salaisuutenansa.

Tuo salaisuus, mikä se mahtoi olla? Tämän kysymyksen Diesbach oli oitis itselleen tehnyt. Nyt hän ei enää sitä ajatellut, hän kuunteli Solothurn'in lipunkantajaa.

Muutamia uusia lisäjoukkoja oli tulossa, joiden kautta liittolaisten luku nousi viiden tuhannen paikoille.

Näiden käskettiin lähestyä Sion'ia, niin varovasti, ett'eivät epäluuloa nostaisi, ja olla valmiit kohta, kun ensimmäisen merkin kuulisivat.

Tämä merkki oli vasta puoli-yön aikana annettava; tahdottiin varrota kunnes vihollinen oli juopumuksen tai unen valtaan vaipunut.

Yö oli tullut, synkeä, sumuinen yö, oikea yö salavehkeitä ja rynnäkköjä varten.

Herman Nagöli tahtoi luopua päällikkyydestään Diesbach'in eduksi. Tämä taas, ujosti väittäen, että oli saapunut paikalle viimeiseksi, ei ottanut vastaan tätä arvoa.

Puolen tuntia myöhemmin seisahduttiin uudestaan kaupungin näkyvissä.

Se oli tuossa, parin joutsen-kantaman päässä, ja kohoitti yön pimeässä korkeutta kohden molemmat suuret kallionsa, joiden huipulla, toisella puolen linna, toisella tuomiokirkko niin jyhän komeana seisoivat.

Heti näiden molempien muistomerkkien alapuolella, kaikissa kartanoissa pitkin Rhône'n ja Sionne'n rantoja, oli joka akkuna kirkkaasti valaistu. Siellä täällä, syrjässä päin muutama tulipalo, josta ei kukaan pitänyt väliä. Ilmassa epäselvä tohina, josta kohosi äkkinäisiä huutoja, lauluja, nauruja, melskettä, väliinpä myös joku tuskan tai kauhun huudahdus. Sanalla sanoen, väkiryssä voitettua ja ryöstettäväksi jätetyn kaupungin synkeä soitanto.

Kostonhetkeä varrotessansa liittolaiset olivat maakunnittain ja partiokunnittain sijoittuneet kaikkiin kallion rotkoihin ja kaikille kukkuloille ympäristönsä.

Naisia ja lapsia juoksi edestakasin, jakaen ympäri elatus-aineita ja valkoista Vallisilaista viiniä.

Starck ja Fridolin, Bartolomeo ja Fritz, Villon ja Troussecaille olivat jääneet Saint-Pierre'n, Saint-Maurice'n ja muiden Vallisilaisten kylien asukasten joukkoon, joista jokainen yksityinenkin himoitsi kosta. He olivat asettuneet Kilian'in Berniläisten ja Nagöli'n Waldstättiläisten väliin.

Toisella puolen karkea Herman jutteli matalalla äänellä Bartolomeon ja hänen poikansa kanssa, toisella taas Diesbach Starck'in ja Fridolin'in kanssa.

— "Munkki", Diesbach sanoi, "mistä tulee tuo suuri ystävyytesi minua kohtaan? Taistelun pauhinassa oli ruumiisi minulle kilpenä; marssiessamme sain useat kerrat kokea sinun hellää huoltasi, ja vielä nytkin näen alttiiksi-antamisen tulen säihkyvän silmissäsi. Mistä se tulee? Enhän sinua tunnekkään..."

Veli Starck vastasi tukahutetulla, mutta syvällä mielen-liikutuksella.

— "Se on pyhä velka, jota maksan isäsi muistolle. Hän elää uudistettuna sinussa. Minun kiitollisuuteni on sitä lajia, joka kestää hautaan asti ja kenties vielä kauemminkin."

— "Isäni", Kilian sanoi, "oli siis sinulle tehnyt jonkun suuren palveluksen?"

— "Suurimman kaikista, mitä hän suinkin saattoi."

— "Saanko luvan kysyä, missä tilaisuudessa?"

— "Sinä saat sen kerran tietää, ehkä jo hyvinkin pian."

— "Sano minulle edes nimesi."

— "Nyt vielä, veli Starck. Kerran toivon sinun saavan toisenkin nimen tietää."

— "Koska sitten?"

— "Kun Sveitsi on voittanut vihollisensa, kun olen saanut vuodattaa vertani sen kunnian ja vapauden edestä."

— "Mutta jos kuolema sinun äkkiä saavuttaisi, eikä sallisikkaan sinun enää puhua?"

— "Löytäisit vastaukseni eräässä lippaassa, jonka isäsi on laskenut Magdalena Nagöli'n huostaan."

— "Lippaassa, joka sisältää Hedwigin syntymä-salaisuuden!" Kilian hämmästyen huudahti, uteliaampana kuin milloinkaan ennen.

— "Hedwig!" munkki kertoi kiihtyvällä liikutuksella. "Rakasta häntä hyvin, ole hänelle uskollinen, ja jospa voisin kuolla teidät yhdistettyäni! Isänmaan jälkeen, kaikki hänen tähtensä!"

— "Minä suostun tähän tunnussanaan", Diesbach'in poika sanoi. "Olkoon se yhteinen meidän kesken. Minä pidän myös arvossa tuota salaperäisyyttä, johon sinä kätkeyt, sillä ehdolla kuitenkin, että saan hoitaa sinua niinkuin sinäkin minua hoidat; alttiiksi-antamus alttiiksi-antamusta vastaan. Tässä on käteni."

Ja kumpikin vaiken, istuen mietteissäänsä.

Parin askeleen päässä heistä, Villon ja Troussecaille lopettivat yksinkertaisen illallisensa.

— "Hyvästi", Martti ystävä sanoi, asettuen nukkumaan. "Herätä minua kun tarvitsee tapella. Hauska on herätä taisteluun! François ystäväni, ei nyt muuta kuin hyvästi!"

Villon'ille ei uni maistunut. Katsoen silmillään yhä korkeuteen, hän uneksi vallan hereillä. Ehkä muisti hän Anjou'n Jolandaa, tuota nuoruutensa salaista runotarta: ehkäpä myös lähetystänsä ja syntymämaataan Ranskaa.

Lähellä häntä, alapuolella, eräässä kallion rotkossa neljä miestä, neljä tuntematonta, lopettivat ateriansa.

He muodostivat erikseen partiokunnan, ja näyttivät nauttivan muiden liittolaisien silmissä jotain taika-uskoista kunnioitusta. Villon oli sen jo huomannut.

Ei mitään univormua, ei mitään päällikköä, muodossa jotain leppymätöntä ja tuhoa tuottavaa.

Äkkiä yksi heistä esitti maljan:

— "Yhdennen-toista Ludovikin terveiksi!"

Näistä sanoista Villon hämmästyi sitä enemmän, kun ne ranskaksi olivat lausutut.

Kuulla äidinkieltänsä puhuttavan, kun on kaukana syntymämaastaan, tuo odottamaton ilo koski suoraan runoilijan sydämmeen. Sen lisäksi, olihan aikomus juoda hänen suojelijansa, hänen kuninkaansa, juuri sen muistoksi, jota hän rakasti ja ymmärsi niin hyvin.

Ehdottoman ihastuksen vallassa, hän astui äkkiä näiden luo, kantaen korkealla maljaansa:

— "Malttakaa, toverit! Koska täällä puhutaan ranskaa, koska juodaan Ranskan kuninkaan kunniaksi, tehkää minulle sijaa, jos suvaitsette, minä juon myös..."

Vuorostaan hämmästyen, nuo neljä tuntematonta väistyivät syrjään, äänettöminä ja pysyen vielä varuillansa.

— "Yhdennen-toista Ludovik'in terveiksi!" runoilija kertoi.

Äänettömyyden yhä kestäessä, nuo neljä maljaa koskivat hänen maljaansa.

Kun tämän koskemisen kautta sormet sattuivat yhteen, Villon luuli tuntevänsä yhdessä niistä kylmän rautasormuksen, joka hänessä oitis herätti epäluuloa.

Kun sitten eräs tuntemattomista, maljan juotuansa, häneltä kysyi:

— "Ken olet sinä, joka puhut ja nä'yt aattelevan niinkuin mekin?"

Runoilija lausui:

— "Ennenkuin vastaan, sallikaa minun koettaa teidän käsiänne."

Sen oikeassa kädessä, joka häntä oli puhutellut, ja samoin järjestänsä niiden muiden käsissä myöskin, Villon tunsu rautaisen sormuksen, ja sen kannassa liljakukan.

— "Kuninkaan toverit", hän sitten lausui, "koetelkaa te nyt vuorostanne minun kättäni, ja huomatkaa, että minä olen teidän joukkoanne."

Sitten, sillä välin kun tuntemattomat suorittivat tämän tutkimuksen, hän kertoi kuninkaan omat sanat:

— "Jos joskus tapaavat tämän taikakalun jonkun toisen sormessa, olkoon hän oitis ystäväsi, veljesi."

He olivat seisoalla kaikki viisi; kaikki viisi yhtyivät yhteiseen syleilykseen ja kertoivat yhteen ääneen:

— "Ystäväs, veljesi!"

Vaan keitä olivat nämä neljä tuntematonta? Villon sen kenties olisi saanut tietää, mutta samassa eräs Vallisilainen partiokunta lähestyi heitä Bartolomeon johdolla.

— "Ystävät", tämä sanoi, "me olemme saaneet tietää, että kannatte aivan yksityistä vihaa Italialaisia vastaan. Tämä viha on meillä yhteinen. Yksi teistä, niin vakuutetaan, on tunkeunut kaupunkiin ja tietää paikan, joka on niiden hallussa. Tahdotteko, että marssimme sinne teidän kanssanne?"

— "Teitä ei ole petetty", yksi neljästä vastasi, "mutta meillä on tapana taistella yksinämme."

— "Juoskaa järveen!" Bartolomeo huudahti. "Pääasia tietysti on tappaa kondottiereja ... jota useampia meitä on heitä vastaan, sitä useampia saamme tapetuksi!"

Se, joka äskenkin oli puhunut, vastasi:

— "Sotamiehistä me viisi välitämme. Se on heidän päällikkönsä, johon meidän vihamme koskee ... se on Campobasso, tuo Burgundin herttuan kirottu sielu!"

— "Kuolema Campobasso'lle!" kaikki Vallisilaiset huusivat.

Samalla kuultiin tunturien torvien raikuva.

Se oli merkki.

XVI.

Yksi vielä, jota ei odotettukaan.

Kaupunki oli valloitettu.

Neljättä sataa Italialaista ja Savoijalaista aatelista, sekä lähes kaksi tuhatta sotamiestä peittivät katuja ruumiillansa.

Muut pakenivat Rhône'n laaksoon, takaa-ajettuina, ahdistettuina joka taholta. Niiden linnat, jotka näitä rauhanrikkokkia olivat maahan kutsuneet ja eilen illalla vielä niille suoja soivat, olivat nyt vuorostansa liekkien vallassa, niinkuin kylät tätä ennen. Tästä päivästä alkaen tuo kunnialla vapautettu Vallis kuului Sveitsin liittoon.

Illalla Sion, sen pääkaupunki, oli kokonaan juhlapuvussa. Siellä kuljetettiin voittoriemulla pitkin katuja kalliisin asuihin puettuja hevoisia, lippuja sekä aseita, kaikki voitettuihin jättämään saalista. Joka hetki tulvasi uusia joukkoja sisään, julistaen jotain uutta urostyötä. Ilotulia paloi kaikkialla; iloisia hyppyjä sekä riemulauluja kuului joka taholta.

Muutamissa paikoin kuitenkin vallitsi hiljaisuus, vallitsi murhe. Voittajainkin joukossa löytyi lukuisia uhria.

Muun muassa Bartolomeo.

Kaatuessaan hän oli sanonut:

— "Olen kostanut sinun, vaimo parkani ... ja nyt tulen sinun luoksesi!"

Sitten, juuri kuolemaisillansa hän oli huudahtanut, epätoivon tuska silmissä:

— "Lapseni! Voi! lapsi parkani!"

Fritz, hereten itkemästä, vastasi:

— "Olenhan minä niiden vanhin veli? Voit rauhassa kuolla, isä ... ne tulevat olemaan minun lapseni!"

Samana iltana, kohta kun oli suorittanut viimeisen velvollisuuden isäänsä kohtaan, hän oli tahtonut lähteä.

Troussecaille seurasi häntä.

Niin oli Villon tahtonut.

Karistaen muutamia ecu'itä Martti ystävän kouraan, hän oli tälle sanonut:

— "Pidä huolta, ett'ei mitään puutu noilta orpo raukoilta; sijoita ne johonkin sukulaisten luo ja tule sitten minua tapaamaan."

Fritz oli heti huutanut:

— "Minun kanssani, eikö niin? Sota ei ole vielä loppunut, minä tahdon tulla takaisin!"

Ja Fridolin sanoi puristaen hänen kättänsä:

— "Hyvästi, veljeni, hyvästi!"

Muutaman askeleen päässä näistä, eräässä kaupungin suurimmista taloista, sattui toinen kohta, vähemmän surkea, mutta paljoa tärkeämpi.

Seitsemän miestä oli ko'ossa. Vilkas keskustelu vallitsi heidän kesken. Ne olivat Kilian von Diesbach, veli Starck, Herman Nagöli ja nuo neljä kuninkaan toveria, jotka eivät olleet vielä nimeänsä maininneet. Kaksi nuorinta niistä seisoivat kädessä vahtina puoli-avoimen oven edessä. Tuon tuostakin he aukaisivat sen selki selälleen, näyttääkseen kaikille erästä vankia, joka sen takana oli, ja tekivät liikkeen ruumiillansa, ikäänkuin sanoakseen: katsokaa, hän ei voi paeta; hän on yhä tuolla.

Tuo vanki oli mies röyhkeällä, ylpeällä muodolla ja kalpeilla kasvoilla, joita musta parta alhaalta ympäröitsi. Kauniin Italialaisen täydellinen perikuva. Mainitkaamme heti hänen nimensä; hän oli Campobasso'n kreivi.

Hän astui edestakaisin tuossa pienessä kammiossa, jonkunmoisessa rukoushuoneessa, joka tällä kertaa toimitti vankihuoneen virkaa, milloin hyräillen Neapelilaista laulua, milloin laihoilla sormillaan silittäen sinertävän mustaa tuuheata tukkaansa.

Kun hän sattui tulemaan oven eteen, silloin kun tämä jälleen äkkiä aukeni, saattoi tulisoittojen valossa, jotka etuhuoneessa paloivat, nähdä hänen suurien mustien silmiensä kiiltävän noiden ylpeiden silmäripsien alta, ja hänen valkeiden hammastensa hetken aikaa loistavan tuon petteurinaurun keskeltä.

Lopulta, kun oli kyllästynyt kävelemästä kuin vangittu tiikeri rautahäkissänsä ja väsynnyt vartoomasta, hän heittäytyi eräälle vuoteelle ja näytti nukkuvan.

Tällä välin Nagöli sanoi kaikuvalla äänellä:

— "Sinulle, Kilian von Diesbach, hän miekkansa antoi, sen myönnän; mutta me hänen tungimme tätä huonetta kohden, ja minä häntä kurkusta pitelin. Siis hän on minun vankini. En kellekkään luovu oikeudestani. Mitä myymiseen taas tulee, se on aivan toinen asia."

— "Sama se!" Kilian vastasi, "kuinka paljon?"

— "Tuhannen florinia."

— "Suostutaan. Uskotko sanaani vastaan velaksi?"

— "Sinäkö sitä kysyt, Diesbach! Vaan tiedä toki, ett'en minä ele vähemmin jalomielinen, kuin sinäkään. Nuo lunnaat eivät jää minun käsiini. Minä vartoon vaan tilaisuutta saadakseni laskea ne siihen osaan saalista, joka pannaan leskiä ja orpoja varten tallelle."

— "Kätesi, Nagöli; minä rupean sinua ymmärtämään."

Sitten kun Unterwaldilainen oli lähtenyt, Kilian jatkoi:

— "Muuten en suinkaan tahdo anastaa yksinomaista oikeutta hänen tuomitsemiseensa. Voitetun jättäminen kohtalonsa nojaan, sotii luontoani vastaan; mutta minä rakastan myös oikeutta. Veli Starck ja te neljä, joiden nimeä en tiedä, vaaditte Italialaista tuomittavaksi. Teillä on myöskin oikeutta hänen suhteensa, koska kaadoitte kaikki ne, jotka häntä ympäröivät, koska otitte osaa hänen vangitsemiseensa. Siis ... muodostakaamme tuomioistuim, ja kun päällekkantajia on kuultu, saakoon hän puolustaa itseänsä. Oikeutta ja vapautta kaikille. Enemmistö päättäköön."

— "Hyvin puhuttu!" päätti munkki, joka siihen saakka oli seisonut syrjässä. "Jumala valaiskoon ymmärryksemme ja suokoon meille tyyneyttä, joka tuomareille sopii! Kaikilla meillä on sormessamme liljalla koristettu rautasormus; sillä, minä tiedän, Kilian von Diesbach, että sinun arvoisa isäsi jätti sinulle omansa. Hänen jalo sydämensä elää sinussa; poikansa hahmossa hän keskusteluumme johtaa."

— "Se on kunnia", Kilian vastasi, "joka tulee iälle ja viisaudelle. Minä olen nuorin; ei. Teille pikemmin, veli Starck."

Munkki painoi alas päänsä ja kielsi hänkin puolestansa.

— "Minä olen Kristuksen palvelia", hän lausui. "Minuna istuisi tällä istuimella vääryyksien unohdus, ja anteeksi-antamus."

Nuo neljä tuntematonta astuivat jo lähemmäksi, yhteen ääneen vastustaen.

— "Miks' ei joku teistä?" Kilian esitti. Vanhin joukosta vastasi:

— "Siksi että me olemme viha ja kosto, mutta tässä tarvitaan puolueettomuutta ja oikeutta."

François Villon oli tällä välin astunut sisään. Hän oli kuullut tämän kiistan viime sanat; yht'äkkiä hän lausui:

— "No sitten! toverit; minä kannan niinkuin tekin sormusta, olen asiassa puolueeton ja edustan täällä vaan kuningastani, Ranskan hallitsijaa."

Ja yksimielisen suostumuksen jälkeen hän istuutui ylimmäiselle sijalle, joka seisojien kunnipaikassa.

Villon ja Kilian istuutuivat toiselle puolen; toiselle taas nuo neljä tuntematonta.

— "Teidän on vuoro ensin", runoilija aloitti, "sanokaa meille nimenne."

— "Nimeni on Gent", ensimmäinen vastasi. "Kaupunkini oli rikkain, kukoistavin ja vapain, mitä ikänä voi löytyä. Burgundin herttua hävitti sen vapauden, kukisti sen kaupan; hän antoi tappaa sen etevimmät porvarit, muiden muassa Jaen de Vos'in, joka oli isäni. Olen vannonut perikatoa Burgundin herttualle ja koko hänen joukollensa. Saastaisin kaikista on Campobasso, meidän vankimme. Minä vaadin hänen kuolemaansa."

— "Minua kutsutaan Dinant", toinen sanoi. "Vihani on paljoka vanhempi, se on kestänyt Filippo herttuan aioilta asti. Ensi rynnäköiden jälkeen antausimme armoille. Hän tahtoi armahtaa; hänen poikansa vastusti. Seurasi ensin ryöstö, sitten verilöyly, ja vihdoinkin murhapoltto. Kahdeksan sataa ihmistä, kaksittain yhteen sidottuina, upotettiin raa'asti Maas'iin. Muut ammuttiin tai hirtettiin. Minä yksin pääsin pakoon; jäin eloon ja näin kaukaa vaimoja sekä lapsia ahdistettavan. Heidän surkeat huutonsa herättivät kauhua ja sääliä. Mitä itse kaupunkiin tulee, kolme päivää jälkeensä liekit sen kokonaan olivat nielleet torninensa, muurinensa, ja ne, jotka vaelsivat sen vielä kytevien jäännösten ja hehkuvien tuhkien ohitse, voivat kauhistuen huudahtaa: Tuossa oli Dinant! Siinä se, mistä minä puolestani Kaarlo herttua soimaan. Olen vannonut tuhoa ja kuolemaa tuolle tirannille. Vaan ennen häntä, hänen palvelijansa! Se on oikeus ja kohtuus."

— "Minä olen Ranskalainen", kolmas sanoi, "ja nimeni on Nesle. Minun kaupunkini myös joutui Kaarlo herttuan valtaan, vaan ilman vähintäkään lakia ja oikeutta. Hän oli ta'annut hengen kaikille; hän söi sanansa, kehno! Kaikilta vapaa-ampujilta katkaistiin kädet. Asukkaita sitä vastaan kohtasi kauhea teurastus. Armoa ei saanut kukaan, ei edes vaimot, eikä pienet lapsetkaan. Muutamat onnettomat, viimeiset elossa olevat, olivat paenneet eräaseen kirkkoon; ne mestattiin. Kaarlo herttua tuli paikalle; hän ratsasti sisään sota-oriinsa selässä. Ruumiita oli kaikkialla, alttarin juureen asti. Veri valui virtana. Hän hypitti siinä hevostansa ja sanoi hymyillen: Minulla on hyviä teurastajia, heidän työtänsä ilahuttaa nähdä. Siitä päivästä asti hän kantaa liikanimeä Kaarlo Julma; siitä päivästä asti kannan kosta, en ainoastaan häntä, mutta myös koko hänen seuraansa vastaan. Campobasso on julmin kaikista. Hänen täytyy kuolla."

Neljäs vuorostansa nousi ylös.

— "Kutsun itseäni Lüttich", hän lausui vihan synkällä äänellä. "Lüttich! Eikö se nimi jo sano kaikkea? Minä palvelen Ludovik XI:tä, ja kuitenkin hän oli siellä. Vieläpä vakuutetaan, että, kun hänen orpanansa Kaarlo häneltä kysyi, mitä siittiöille piti tehtävän, hän tälle vastasi tällä vertauksella: 'isäni talon vieressä kasvoi suuri puu, johon kaarneet tekivät pesänsä; nämä kaarneet häntä häiritsivät, hän antoi kivittää pesät, yhdesti, kahdesti; vuoden päästä kaarneet yhä tulivat uudestaan. Isäni antoi kaataa puun, ja sitten hän sai paremmin nukutuksi.' Jos Ranskan kuningas on antanut tämän neuvon, haa! olkoon hän kirottu! Vaan ei, en tahdo sitä uskoa. Ainoa, mitä tiedän, on, että Kaarlo Rohkea säälimättömässä julmuudessaan tahtoi kokonaan maan päältä hävittää tuon hiljan vielä niin kukoistavan, niin suuren, niin väkirikkaan kaupunkimme nimenkin, jonka kolme sataa kirkkoa joka päivä kuulivat yhtä monta messua, kuin itse Romassa pidetään. Ei ainoakaan näistä kirkoista, ei ainoakaan huoneistamme jäänyt seisomaan. Kaikki jaotettiin maahan, kaikki hävisi. Sillatkin revittiin rikki. Mitä itse Lüttichiläisiin tulee, niitä samoin kohtasi täydellinen perikato; ei suinkaan minkään

voiton vimmassa tapahtuvan teloituksen, vaan pitkän, säännöllisen teurastuksen kautta, jota kesti ikäänkuin huvin vuoksi useampia viikkoja; uhria oikein hoidettiin ja säilytettiin. Kolme kuukautta myöhemmin upotettiin vielä! tapettiin vielä! Tällä välin Kaarlo jo kuitenkin oli tullut tunnetuksi. Paljon ihmisiä oli paennut metsiin ja vuoriseutuihin. Sotamiehet kiirehtivät sinne joka taholta ja ajoivat niitä kuin metsän otuksia. Kaikkialla kyläkunnissa uusia murhia ja häpeällisiä hirmutöitä. Siellä täällä muutamia vastustajia, muutamia kostajia: Viheriän teltan toverit; minä olen viimeinen niistä. Toverieni haamut minua seuraavat, ja huutavat lakkaamatta: 'ei armaa!' Olen tehnyt jo paljon pahaa Burgundilaiselle. Jospa hänen vihdoinkin näkisin vuorostaan kaatuvan, voitettuna, kukistettuna, toivotonna, vihan vimmassa, ja voisin tallata häntä jaloillani sekä halkaista hänen päänsä huutaen: muista Lüttich'ia! sitä varrotessa, ko'otakseni kärsimystä, minun täytyy tuon tuostakin tappaa joku hänen päälliköistensä. Tänään on Campobasso'n vuoro. Olen puhunut."

Hänen kolme toveriansa olivat nousseet seisomaan. He ojensivat kätensä hänelle yhteiseen syleilykseen ja kaikki neljä yhdessä langettivat yhteen ääneen tuomionsa tällä huudella:

— "Kuolema Campobasso'lle! kuolema!"

Oli jäljellä Villon, Starck ja Kilian, jotka vielä eivät olleet lausuntoansa antaneet.

Viimeksi mainittu, heitettyänsä tutkivan silmäyksen molempiin kumppaneihinsa, lausui:

— "En yritäkään taivuttaa teitä, te Burgundin herttuan hävittämien ja raatelemien kaupunkien arvoisat kostajat. Mekin olemme jo saaneet nähdä, tässä ensimmäisessä kahakassa, kuinka hänen soturinsa sotaa käyvät. Vähentää niiden lukua, on epäilemättä keino, jolla pikemmin ja varmemmin voimme kukistaa hänen, itse pahuuden pesän, ainoan oikean vihollisemme! Puhuakseni selvemmin, käyttäkäämme vankia saadaksemme liiton uudestaan solmituksi meidän ja Italian ruhtinasten välillä. Saakoon hän palata Milano'on, herttua Galeazzo'n luo, tälle niinkuin muillekin todistamaan, ett'ei Sveitsiläisten maahan rankaisematta voi rynnätä, ja että on edullisempi niitä pitää ystävinänsä, kuin vastustajinansa. Campobasso on mielestäni mies juuri semmoista tointa varten. Se hyödyttäisi meitä epäilemättä enemmän kuin pisara vuodatettua verta."

Tästä viisaasta, mutta armahtavaisesta esityksestä Lüttich, Nesle, Gent ja Dinant jo murahtivat ja kiukustuivat.

— "Malttakaa mielenne vähäisen", veli Starck sanoi. "Muistakaa, että olette tällä haavaa tuomareita ja että semmoisina Jumala teitä katselee. Minä hyväksyn täydelleen Diesbach'in pojan jalomielisen esityksen; vaan voipa niitä kenties löytyä parempiakin: koska olemme kaikki kuninkaan tovereita, miksi emme vetoisi hänen ylimmäiseen tuomioonsa? Jos hän luulee, ett'ei vankimme kelpaa muuksi kuin ruumiiksi, olkaa huolehti, hän ei teitä neuvo häntä säästämään. Muussa tapauksessa olemme tehneet hänelle palveluksen ja se on velvollisuutemme."

Villon huudahti:

— "Minä tarjoudun oitis saattamaan tämän asian hänen tutkittavaksensa. Hän tuntee varmaankin tämän Campobasso'n. Ken tietää! ehkä se on kauhea isku, jonka Burgundilaisille saatamme tehdä. Minä sitä ikäänkuin vähän aavistan, toverit."

Kaikesta huolimatta nuo muut neljä vastustivat.

— "Olette edeltäkäsini hyväksyneet enemmistön päättäjäksi. Meitä on neljä kolme vastaan. Kuolema!"

— "Hetki vielä!" Kilian vastasi. "Me olemme sitä lajia, ett'emme milloinkaan riko lupauksiamme. On suostuttu, että vanki tulisi kuulustelluksi ja saisi puolustaa itseänsä. Herättäkää hänet."

Ovi aukeni äkkiä; Campobasso tuli näkyviin, astui esiin ja tervehti.

— "Minä en nukkunutkaan, hyvät herrat; olen kuullut kaikki. Tässä olen."

Sitten ylpeällä muodolla, pilkallinen hymy huulilla:

— "Minä kiitän niitä, jotka minun puoltani pitävät, ja suostun puolestani heidän esitykseensä. Olisipa tosiaan ylön hauskaa vähäisen jutella, vaikka vaan kaukaakin, välimiehen kautta, Ludovik XI:n, tuon kelpo kuninkaan kanssa. Mitä näihin muihin, armottomiin tulee, minun tarvitsee sanoa vaan kolme sanaa, niin he pitävät suurena kunniana, saada ojentaa minulle kätensä."

Ärsytettyinä tämän julkean uhkamielisyyden kautta, nuo neljä kostajaa astuivat askeleen lähemmäksi ja tekivät uhkaavan liikkeen.

Mutta, niinkuin ei hätäpäivää olisi ollut, hän jatkoi:

— "Vai niin! herraseni, kannatte sormessanne Ranskan liljaa. Ahaa! olette kuninkaan tovereita..."

Nämä aikoivat jo syöstä hänen päällensä.

— "No sitten", hän päätti, avaten takkinsa ja näyttäen erästä hänen kaulassaan kaikenlaisten tähtien ja nauhojen joukossa rippuvaa sormusta, "no sitten, toverit ... minä olen yksi teidän joukkoanne."

Aika jo olikin; kostajien neljä puukkoa välkkyi jo hänen silmäinsä edessä.

Nämä hämmästyivät oitis, seisoivat äänettöminä, kuroittaen kaulaansa, eivätkä vielä tahtoneet uskoa silmiänsä.

Se oli oikea lilja. Se oli ainakin kuninkaan sormus.

Juhlallisella ja riemuitsevalla äänellä kondottieri jatkoi:

— "Jos joskus kohtaat yhtäläisen kapineen jonkun toisen sormessa, olkoon hän kohta ystäväsi, veljesi... Eivätkö ne ole Hänen Kaikkein Kristillisimmän Majesteettinsa omat sanat?"

— "Hänellä on oikeus", Starck päätti, "muistakaa, ystävät, muistakaa valaanne!"

Vaan nämä huudahtivat, inhoavalla, kauhistuneella äänellä:

— "Hän! ystävämme! veljemme! Ei koskaan! Hän ei ole pääsevä näin kynsistämme ... ei!"

Villon tuli välittäjäksi ja hänen onnistui saada suun vuoroa:

— "Nyt on syytä enemmän kuin milloinkaan saattaa asia kuninkaallisen herramme tiedoksi. Hän on par'aikaa Lyon'issa. Se on enintään viikon työ. Tahdotteko, niin lähden?"

— "Tämän matkan kestäessä", Kilian lisäsi, "vanki saa seurata minua, minä vastaan hänestä. Muutoin olettehan tekin muassa. Antakaa sananne, ett'ette väijy hänen henkeänsä, niin hänen uskon teidän rehellisyytenne haltuun..."

Tämä väli-aikainen päätös tuli vihdoin hyväksytyksi, vaikka suurella vastuksella.

Samalla aikaa Italialainen kenenkään huomaamatta kuiskutti François Villon'in korvaan nämä sanat:

— "Älkää lähtekö, ennenkuin olette minua puhutelleet. Vaiti!"

XVII.

Freiburg'in luostari.

Helmikuun keskipaikoilla Freiburg'in rauhallinen kaupunki oli kokonaan ylös alaisin.

Juuri tähän aikaan oli, näet, sota tänne lähestymäisillään, tämä sota, joka ilmoitti tuloansa verisien kahakkain kautta, ja alkoi levitä koko Waadt'in maahan, koko Geneve'n hiippakuntaan, Romont'in kreivikuntaan ja Neuschâtel järven eteläpuolella oleviin seutuihin.

Ei mikään näistä paikkakunnista vielä ollut yhtynyt Sveitsin liittoon; ne olivat Sveitsin vihollisten, Burgundin herttuan liittolaisten alaa.

Siitäpä kaikenlaiset ottelut Italialaisten, Savoijalaisten ja Lombardialaisten retkikuntien kanssa. Joka päivä joitakin uusia salavehkeitä, vahvojen linnojen valloitusta, rynnäköllä otettujen kaupunkien tai kylien hävitystä.

Sen lisäksi ikäänkuin joku etäinen kaiku ankarasta sodanvarustuksesta, jota Bern'issä puuhattiin, kun sinne tulvasi liittolais-joukkoja joka taholta, ei ainoastaan Sveitsistä, vaan myös kaikista Reinin vapaakaupungeista, ja vieläpä Sigismundonkin, Itävallan herttuan alueesta.

Vaan Freiburg'iin palatkaamme.

Hankkiakseen suojapaikkaa haavoitetuille, joita sinne joka taholta tuotiin, oli Celestinolais-luostarin abbatissa, Diesbach'in arvoisa sisar muodostanut luostarinsa sairashuoneeksi.

— "Siinä ei ole kylliksi, että rukoilemme", hän oli sanonut, "meidän tulee myös holhoa ja palvella niitä, jotka taistelevat isänmaan itsenäisyyden puolesta. Rohkaista kuolevia, hoitaa haavoitettuja, siinä on nykyään Sveitsiläisen vaimon velvollisuus".

Ja näyttääksensä ensimmäisenä hyvää esimerkkiä muille, hän lakkaamatta hyöri ja pyöri, antoi valmistaa uusia vuoteita, hankki kääreitä sekä virkistäviä lääkkeitä, jakoi niitä omalla kädellään ympäri vieraillessa, joita kutsui lapsiksensa, lohdutti tuota, sitoi tätä, oli apuna lääkäreille, ja useimmiten itsekin lääkärinä.

Hän oli sanonut Freiburg'in lasaretti-lääkäreille:

— "Te tunnette minun ja minä olen semmoista perijuurta, joka äidistä tyttäreen on tiennyt yhtä paljo melkein kuin tekin; jos vähemmin onkin tietoja, sitä enemmän on huolta ja tarkkuutta. Vaikeammassa tiloissa vaan kutsun teitä avukseni. Noh! olkaa hyvässä turvassa, se ei usein tule tapahtumaan."

Niinkuin näkyy, abbatissa oli jotenkin jyrkkä, mutta niin toimielias ja sydämmellinen, että oikein oli ihme katsella. Yöt päivät oli hän toimessa, joka paikassa läsnä, liikkeellä väsymättä. Hän oli unohtanut ikänsä ja lihavuutensa, jotka tavallisesti hänen kulkuansa vaivasivat; hän oli uudestaan tullut nuoreksi, nopsaksi ja sukkelaksi. Aina joku lempeä sana tai ystävällinen hymy huulilla. Sairaat eivät tunteneet milloinkaan niin suurta lievitystä, kuin kuullessaan kaukaa avainkimpun lähenevän, joka rippui hänen vyötäisillensä.

Mitä nunnihin ja muihin luostarisisariin tulee, olipa tuota hauska nähdä, kuinka hän niitä kiihoitti, ja kuinka pian hän ne oli saanut ansiollisesti johtonsa alla palvelemaan.

— "No! tyttäreni! pian nyt! tässä on meidän tappelukentämme! Jumala meitä katselee. Muistakaa vertausta laupeaasta Samarialaisesta. Ei mitään vastaväitteitä! Ovatko nämä enää ihmisiä kun ovat haavoitettuja, kärsiviä Jumalan luomia! Meidän tulee niitä auttaa, niitä pelastaa, ja sukkelaan!"

Ja luostarin hurskaat tyttäret kilpailivat innossa keskenänsä.

Kaksi etenkin auttoi abbatissaa aivan hänen mielensä mukaan. Ne kuitenkin eivät olleet luostariin kuuluvia; ne viettivät siellä vaan jonkin surun aikaa. Kaksi kasvattia, kaksi, jotka vapaa-ehtoisesti kantoivat novitiapukua. Tarvinneeko mainita, että ne olivat Hedwig ja Magdalena?

Tämä hengellinen puku, puolittain valkoinen ja sininen, soveltui yhtä hyvin Magdalenan korkeaan ja miehekkäaseen kauneuteen, kuin Hedwigin suloiseen ja viehättävään enkelimuotoon.

Abbatissa lopetti aamukiertonsa. Hänen molemmat veljen-tyttärensä, niinkuin hän näitä nimitti, seurasivat häntä.

Astuttiin viimeiseen saliin, joka oli paljoa vähäisempi, kun edelliset; siinä oli vaan kolme vuodetta.

Ensimmäisellä makasi Beit-Weber, niin kalpeana, niin laihana, että olisi luullut häntä puetuksessaan lepääväksi ruumiiksi.

Hän nukkui. Kohinasta, joka syntyi, kun ovi avattiin, hän heräsi, huomasi Hedwigin ja heti paikalla hänen silmänsä välähtivät, ja hänen suunsa vetäysi hymyyn.

— "No!" abbatissa sanoi, "no! poikaseni, runoilijani, kuinka on laitasi tänään?"

— "Hyvin ... varsin hyvin", sairastasi, "minä näin unta, että olin taivaassa, ja nytpä uneni käykin toteen. Jumala lähettää minulle kolme enkeliänsä."

Hänen silmänsä olivat seuranneet ainoastaan Hedwigiä.

Leikillisellä ja vallattomalla suoruudellansa abbatissa oitis huudahti:

— "Enkeliä! käy laatuun vielä veljeni tyttärille, mutta minä, no totta maarian, mikä pulskea enkeli! Tarvittaisipa aika siivet, ennenkuin minäkin lentoon lehahtaisin!"

Tällä tapaa yhä leikkiä laskien, hän oli avannut kääreen.

— "Se on parempi, paljoa parempi. Mutta olkaamme aina varoillamme; nämä haavat rinnassa paranevat hitaasti. Kärsimystä ja lepoa. Ennen kaikkia ei mitään mielen liikutusta, tai muuten en sinusta voi ta'ata, poikani."

— "Voi!" haavoitettu huokasi, "voi! äitini, ne ainoastaan kammoovat kuolemaa, joita rakastetaan täällä mailmassa!"

— "Lapsi parka!" sanoi abbatissa, joka täynnä lohdutusta kumartui hänen puoleensa, ikäänkuin olisi mielinyt samalla kertaa sitoa hänen sydämmensäkin haavan.

Ei kukaan muu kuin Jumala voinut sitä parantaa. Hedwig sitä hänelle rukoili, kädet ristissä ja silmät taivasta kohden kohotettuina.

Magdalena hoiti toista sairasta.

Tämä ei ollut mitään menettänyt voimastansa. Se oli Herman Nagöli. Paitsi kättä, joka oli siteessä, ihan sama kuin ennenkin.

Puettuna sotalakkiinsa, hän oli noussut istumaan vuoteensa laidalle. Äänetön mielenliikutus, joka näytti hämmästyttävän häntä itseäkin, antoi hänen karkeille kasvoilleen lauhkeamman muodon. Hän katsoi terävästi Magdalenaan, joka, kokonaan kiintyneenä haavaan hänen käsivarressansa, suurella taidolla aukasi kääreitä ja lastoja.

Äkkiä hän vavahti.

— "Teinkö teille pahaa?" tyttö kysyi.

— "Tekö? Ei suinkaan!" hän vastasi omituisella äänellä.

Abbatissa kääntyi samassa häntä kohden.

— "No! ystäväni, et sinä yksikätiseksi jää. Vaan tähän sotaan tuo käsi ei vielä ehdi tarpeeksi voimistua. Vahinko! juuri oikea käsi!"

— "Minä isken vasemmalla, enkä yhtään hiljempaa", Nagöli vastasi. "Sallitteko minun lähteä täältä, äiti?"

— "Kuinka tahdot, poikani ... mutta sillä ehdolla, että lupaat tulla takaisin joka päivä sitomisen aialla. Älä sitä laimiinlyö."

— "Hui, hai! mitä vielä! ... kyllä minä tulen."

Se oli Magdalena, jolle hän näkyi puhuvan nämä sanat; se oli hän, jota hän katseli yhä.

Tuo tyven ja reipas tyttö ei siitä vähääkään välittänyt, kenties hän ei sitä huomannutkaan. Silmät maahan kiintyneinä, hän antoi järjestänsä kääreesen kuuluvat eri kappaleet abbatissalle.

Tämä sovittaessaan niitä sijoillensa, jatkoi näin puhettansa:

— "Pidän ylen tärkeänä, että sinä pian ja täydellisesti paranet. Sveitsi tarvitsee sellaisia puolustajia kuin sinä. Mikä on nimesi?"

— "Herman."

— "Eikö muuta nimeä?"

— "Ei tällä haavaa."

— "Maakuntasi?"

— "Unterwaldi."

— "Ai! olisipa minun se pitänyt arvata. Ainahan nuo jättiläis-kädet meille tulevat Rütli'n tienoilta. Ennenkuin tämän haavan sait, sinä arvattavasti olit jonkun aimo iskun jo antanut, vai kuinka?"

Beit-Weber'in ääni vastasi:

— "Sen minä voin ta'ata. Olimme ko'ossa Yverdun'in linnaa puolustamassa. Ensi rynnäkköä Burgundilaisia vastaan tehtäessä, hän oli jäänyt jälkeen, tai oikeastaan eteen, kun silta vedettiin ylös meidän takanamme. Hän kääntyi vihdoinkin siltaa kohden, aseena ainoastaan joutsen ja hyvä miekkansa. Huomatessaan itsensä takaa-ajetuksi hän ampui sitä, joka oli häntä likinnä, haavoitti hänet, karkasi hänen päällensä, lopetti hänen miekkallansa, veti nuolen haavasta ulos, ampui sen eräsen toiseen, jonka myöskin kaatoi saadakseen nuolensa takaisin, ja lopulta jätti sen erään kolmannen ruumiiseen ainoastaan sen tähden, että oli ehtinyt sillalle, joka laskettiin alas häntä varten... Malttakaa, ei siinä ole kaikki. Pari päivää myöhemmin, kun kuljimme Granson'iin päin, hän yksinään puolusti erästä siltaa,

suojellen siten meidän paluumatkaamme. Siellä hän tuli haavoitetuksi. Voi! niin, säilyttäkää meille tuo vahva, urhea käsi; se on niin monta jo meidän joukosta pelastanut!"

Tämän kertomuksen aikana abbatissa oli antanut sijaa Magdalenalle, joka sitoi kiinni viimeisen kääreen.

Kohta kuin Beit-Weber oli viimeisen sanan lausunut, tyttö jupisi:

— "Kas! se on uljasta, tuo! se on oikein jalosta sydämmestä!"

Ja pannessaan haavoitetun käden jälleen siteesen, hän sitä hiljaa puristi.

Jonkun aikaa Hermanin roteva rinta jo oli läähättänyt, kuin palkeet pajassa. Äkkiä, kenties ensi kerran eläessään, hän vaaleni ja horjui, joku äkillinen heikkouden puuska tuli hänen päällensä.

— "No! johan nyt peräti! kuin hän juuri pyörtyy tuohon paikkaan!" abbatissa huusi rientäen hänen luoksensa. "Poika parka!"

Siirtyen sivulle päin Magdalena vallan hämmästyneenä, ja kuitenkin tietämättä miksi, jupisi hiljaa itseksensä:

— "Kuka olleekaan tämä nuori Unterwaldilainen? ... ja miksi hänen silmänsä minua noin seuraavat joka paikkaan? Olen sen jo usein huomannut... Voisi luulla, että hän minua vihaa. Minkätähden?"

Kolmas haavoitettu oli veli Starck.

Istuen eräässä nojatuolissa, hän yhä kantoi augustinolaista pukuansa, päähine oli ta'apäin heitetty, niin että saattoi nähdä hänen otsallaan kääreen, joka vielä oli vallan verinen.

Vieressä, pienellä rahilla Fridolin hänelle piti seuraa.

Jo vähän aikaa sitten, Hedwig oli häntä lähestynyt. Valkoisilla käsillensä hän aukasi kääreen.

Tarvinneeko meidän mainita, kuinka suuri tuon isä paran mielenliikutus, ihastus ja hurmaus oli, kun tämä viehättävä lapsi, jota hän ei voinut, jota hän ei tahtonut vielä kutsua omaksensa, häneen katsoi, häntä lähestyi, häntä koski.

Tyttö oli hänen tuntenut samaksi munkiksi, joka niin monesti jo oli sattunut hänen tiellensä, joka häntä kerran oli syleillyt Diesbach'in puutarhassa, joka viimeksi vielä häntä oli auttanut Bern'in tuomiokirkon portailla.

Tavatessaan hänen Freiburg'issa sekä nähdessään ilon ja hellyyden, joka enemmän kuin milloinkaan loisti hänen silmistänsä, Hedwig ei voinut olla häneltä kysymättä:

— "Vaan mistä tuleekaan tuo osan-otto, jonka teissä herätän? Mistä tulee se, että nä'ytte minua näin rakastavan? Kuka olette?"

Tämä, hilliten kohta sydämmensä halun, oli vastannut;

— "Olen veli Starck. Kuka ei teitä rakastaisi! olettehan niin lempeä ja suloinen!"

Samassa tyttö kuitenkin, oikaistessaan itsensä ja pyyhkiessään otsalta veripisaroiita, näki alempana, poskille vierivän kyneleitä.

— "Taivas! mikä teitä vaivaa? itkettehän ja olette surullinen?"

— "En! oi en! minä olen onnellinen ... kovin onnellinen!"

Hänen kyneleensä Hedwig kuivasi.

Abbatissa tuli äkkiä väliin, siirtäen kauemmaksi toisella kädellä veljensä tyttären, toisella Fridolin'in, joka istui vielä likempänä kuin ennen ja pisti päänsä uteliaana esiin.

— "Pois tieltä!" hän sanoi, taputtaen tätä poskelle; "päästä minua katsomaan veli Starck'in halkiomessa olevaa päätä. Vielä yksi meidän uroistamme, ensimmäinen kenties kaikista!"

— "Niin, ensimmäinen!" Beit-Weber vastasi. "Ensimmäinen kaikista on munkki! Ei ketään ole tähän aikaan, joka häntä ei tuntisi, joka hänelle ei sitä sijaa antaisi. Kysykää kuka se on, joka aina on nähty eturivissä, joka näyttää moninkertaisilla voimilla maatansa puolustavan, joka uudistaa kaikki meidän kuuluisien esi-isäimme uhraukset ja urostyöt, jokainen teille vastaa; se on munkki! Jos hän seuraa jotakin retkikuntaa, on voitto varma. Jos joskus meidän nuoret miehemme ovat tappion puolella,

nähdään hänen kohta ilmestyvän ja uudistavan taistelua. Oi tehkääት hän terveeksi, äitini; sillä kohta tulee nuo suuret tappelut, ja hän on Herran valittu ... niin, minä tunnen, minä näen sen, hän se on, joka takaa voiton ja vapauden Sveitsille!"

Tämän ennustavan puolustuspuheen aikana veli Starck oli oikaissut itsensä, otsa kirkkaana, silmät säihkyvinä, kädet ojennettuina Hedwigiä kohden, suu puoli-avoimena, ikäänkuin valmiina hänelle vihdoinkin huutamaan: minä olen isäsi!...

Mutta hänellä oli uljautta kylliksi tunkeaksensa tuon luonnon herättämän halun sydämmensä syvimpään pohjukkaan; ja sulkien silmänsä, purren hampaat yhteen, marttiiran ylevä kalpeus kasvoillansa, hän mumisi vaipuen alas istumaan:

— "Se ei vielä ole kylliksi! ei, ei vielä!"

Tähän tuskan huutoon vastattiin kumealla murinalla. Koiran pää pisti esiin. Se oli Frey, St. Bernhard vuoren uskollinen vartija.

Se oli siihen saakka maannut vuoteen alla ja pysynyt hiljaa, näkymätönnä. Nyt se äkkiä hyökkäsi esiin, valmiina puolustamaan isäntäänsä; vaan huomaten epäilemättä hänen tarvitsevan ainoastaan lohdutusta, se tytyi hänen kättänsä nuolemaan.

Starck'in toista kättä Fridolin hiljaa puristi.

Molemmat, lapsi niin kuin koirakin, olivat tuttuja kaikille läsnä-olijoille; ne olivat kumpikin ottaneet osaa kaikkiin näihin ensimmäisiin tappeluihin, joita Helvetian itsenäisyyden edestä oli taisteltu.

Tällä välin abbatissa oli tarkastanut haavaa; hän sitoi sen uudestaan, sanoen:

— "En tiedä, mitä suuria sinun rohkeutesi vielä uneksii, veli Starck; mutta, ole huoleti, parin päivän päästä annamme sinulle vapautesi takaisin."

— "Jumalan kiittoa!" huusi Kilian von Diesbach, joka samassa ilmestyi kynnykselle. "Heittäytyessään minun eteeni, minua suojellaksensa, hän tämän iskun on saanut."

— "Mitä!" Hedwig sanoi, "mitä, veljeni, hän on pelastanut henkesi?"

— "Niin, sisareni, eikä se ollut ensimmäinen kerta. Samaa suosiota, jota hän sinulle osoittaa, hän tuhlaa minullekin. Lakkaamatta hän sivullani taistelee, pitäen huolta minusta, kuin vanhempi veli, kuin isä."

Enemmän kuin milloinkaan ennen, Hedwigin suuret silmät tarkastivat tutkistellen munkkia.

— "Kärsimystä! lapseni", hän vastasi heille kumpaisellekin. "Vielä vähän kärsimystä, niin saatte kaikki tietää!"

— "Mennään pois!" abbatissa lausui. "Pois, pois? kiertomme on päättynyt. Meillä on muutakin tehtävää, kuin selittää arvoituksia."

Ja nopealla, hätäisellä käynnillänsä, hän jo keikutti eteenpäin.

Hedwig, ennenkuin häntä seurasi, tarttui munkin käteen ja kosketti sitä huulillansa, lausuen hiljaa:

— "Oi! kuka ikänä lienette, kiitoksia! minä rakastan teitä!"

Kulkiessaan Hermanin ohitse, Magdalena ei voinut olla päättään kääntämättä.

Unterwaldilaisen silmät olivat häneen yhä kiintyneet.

Kilian, joka viimeisenä kulki, lähestyi Beit-Weber'ia ja sanoi tälle:

— "Rohkeutta! runoilija. Jumala antakoon sinulle yht'aikaa parannuksen ja unohduksen!"

Abbatissa, tultuaan kamariinsa, laskeutui eräasen nojatuoliin.

— "Uh! en jaksa enää; olen vallon näännyksissä."

Vaan säpsähtäen jostakin laimiinlyönnistä, hän kohta pudisti väsymyksen päältänsä, antaakseen uusia käskyjä.

— "Tätini", Kilian sanoi, "armas tätini, sallikaa minun edes syleillä teitä."

— "Kernaasti, poikani; vaan te'e se pian; kahdeksaan päivään en ole rahtuakaan nukkunut."

— "Menkäämme pois, sisareni", nuori mies sanoi molemmille tytöille.
"Siirtykäämme täältä, että hän saa edes vähän aikaa levähtää."

— "Ei se hullumpaa olisi, poikani; mutta muista vaan, ett'et aivan kauan juttele morsiamesi kanssa. Kymmenen minuuttia, ei enempää. Hedwigin täytyy olla minun sijassani keskustelu-huoneessa, apteekissa, vähän joka paikassa. Magdalenalla taas on kangaskamari ja liinapeso. Tiedäthän, tyttäreni, että on mentävä pyykille."

Se oli etenkin veli Starck, josta Hedwig ja Kilian puhelivat.

— "En tiedä minkätähden", Kilian sanoi, "vaan koko luottamukseni lepää hänessä. Jos me tulemme onnellisiksi, hänestä onnemme lähtee. Miksi? kuinka? en sitä voi aavistaakkaan. Jokin sen minulle vaan sanoo. Jos jään taistelukentälle, hän on sinua suojeleva."

Hedwig hänen keskeytti.

— "Voi! älä puhu semmoista, Kilian; kun ennustaa onnettomuutta, seuraa aina onnettomuus. Sinäkö kuolisit! voi! en sitten enää suojelusta kaipaisi, sillä minäkin kuolisin."

— "Hedwig!"

— "Onhan meidän määrää tulla yhdistetyiksi? Niin tulemmekin, joko täällä alhaalla, tai ylhäällä taivaassa."

Tällä välin Magdalena, miettien paljon aineellisempia asioita, koetti kiiruhtaa pesijöitä.

Ja kantaen itse melkoisen joukon pesovaatteita, hän lähti astumaan näiden etupäässä.

Pyykkilautta, luostarin puutarhain toisessa päässä, oli suuren lammikon rannalla, johon kirkas lähde vuodatti vetensä. Lautan neljässä kulmassa oli Göthiläisiä pylväitä, jotka ohutta olkikattoa kannattivat.

— "Tänään on vallan mahdotonta", yksi pesijöistä sanoi, "vesi on jäässä."

— "Entä sitten!" Magdalena vastasi, "me särjemme jään."

Ja, tarttuen kirveesen, joka siellä sattui olemaan, hän hakkasi jäähän suuren aukon.

— "Täytyyhän olla väkevä, niinkuin te!" yksi hänen kumppaneistaan arveli.

— "Tarkoitatko sillä", hän vastasi, "että minun täytyy tehdä tämä työ teidän kaikkien edestä? Sama se. Mutta ett'ei teidän tarvitse ristissä käsin olla, menkää oitis noutamaan loput vaatteita; menkää."

Muutaman sekunnin kuluttua jää yli koko lammikon oli rikottu.

Sitten, kun ei pesijöitä vielä kuulunut, Magdalena otti käteensä kurikan, kääri hiansa ylös kyynärpäihin asti, ja seisoen yksinään lammikon rannalla, ryhtyi rivakasti työhönsä.

Iloinen talvi-aurinko valaisi tuon reippaan ja uljaan tytön kauniita, valkoisia käsivarsia ja vereviä kasvoja.

Jokin huokaus kuului hänen korviinsa.

Hän käänsi päätänsä.

Eräs mies oli siellä, Herman.

Nojaten vasten käsipuita, hän katseli Magdalena.

— "Taasen te!" tämä sanoi.

— "Ja miksikä ei, serkku..."

— "Serkku, minäkö?"

— "Nimeni on Herman Nagöli. Ahaa! tunnetko minun nyt? Sinä muistat kai tuota kahdenkymmenen tynnyrinalan niittyä, joka niin suurella vääryydellä minulta riistettiin sinun hyväksesi, kiitos kunnia Diesbach'in mahtavalle myötävaikutukselle."

— "Diesbach ei ole mitään tehnyt, joka ei olisi oikein", nuori tyttö ylpeästi vastasi. "Meidän välillämme oli riita. Majistraatti sen ratkaisi minun edukseni: siinä sen lorun loppu."

— "Eipä niinkään!" nuori mies huudahti, "sillä siitä tuomiosta minä vetoon kun vetoonkin vielä."

— "Te'e mieliisi. Saadaanpa nähdä, kuka tässä lopulta voittaa."

Ja huolimatta sen enempää tuosta hävyttömästä, hän ryhtyi jälleen pesoonsa.

Hetken päästä Herman jatkoi:

— "Sen sijaan, että riitelemme, serkkuni ... kuulkaapa hiukan... Jos suostuisimme elämään yhdessä."

— "Kuinka se kävisi laatuun?"

Magdalenan vapaan ja kirkkaan katseen edessä Unterwaldilainen ensin punastui korvia myöten. Sitten, pudistaen pörröistä päätänsä ja tehden liikkeen, ikäänkuin ajaakseen pois lopunkin hämmästyksestään, hän jatkoi:

— "Maltas kuin ajatukseni selitän, serkkuseni. Voi! Voi! minä vihasin oikein sinua alussa; ja kun lähdin sinua etsimään, se tapahtui vaan vihamielessä. Mutta minä nä'in sinun. Se muutti mieleni. Minä katselen sinua nytkin vielä, ja enemmän kuin milloinkaan ennen tulee mieleeni ajatus, että me olemme vallan kuin luodut toisillemme kuulumaan, kenties toisiamme rakastamaankin ... ja sen voin vakuuttaa, mitä meihin molempiin tulee, pulskeita lapsia tasavalta meiltä saisi."

Nyt oli Magdalenan vuoro painaa alas silmänsä.

— "Avioliitto!" hän jupisi.

— "Ainakin lupaus. Meillä on sota ja minä olen sitä lajia, ett'en säästä itseäni. On hyvin mahdollista, että kaadun; sitten ei tämä sinulle suurta haittaa tekisi. Minun kuoltuani, sinulla kieltämättä on nuo kaksikymmentä tynnyrinalaa niittua. Mutta jos tulen takasin, olisihan hauska nähdä siellä karjamme yhdessä käyvän laitumella. Sano, tahdotko?"

Tämän luontevan puheen alla paloi rakkaus, yksinkertainen ja raitis rakkaus, niinkuin tyttö, joka sen oli sytyttänyt, niinkuin mies, joka sen sydämessään tunsi.

Niin luultavasti Magdalenakin sen käsitti. Hän oikaisi itsensä, kiinnittäen silmänsä nyt Hermaniin.

— "Ethän sen vuoksi vähemmin uljaasti maatasi palvelisi?"

— "Päin vastoin."

— "Herman, tässä on käteni."

— "Kiitoksia, Magdalena. Minä olen kokonaan sinun, nyt ja aina."

Pesijät lähestyivät.

Herman katosi, kasvot ilosta loistavina. Magdalena sitä vastaan, koettaen peittää häiriötänsä, huusi tovereilleensa:

— "Hätää nyt, laiskurit! olemme ilmankin jo myöhästyneet. Pian työhön!"

Ja kurikoita heilutettiin tulisella kiireellä.

XVIII.

Kettu ja susi.

François Villon oli tehnyt tarkkoja havainnoita kaikesta, mikä saattoi koskea Ludovik kuningasta.

Mutta kuningas itsekkin tahtoi tarkalleen seurata näytelmää, jonka näkymönä Sveitsi nyt oli, saattaakseen käyttää jokaista tarjouvaa tilaisuutta hyväksensä; hän sen vuoksi, ollen tekevinänsä toivioletkeä Notre-Dame-du-Puy'hyn, päätti asettua väijyksiin Lyon'iin eli toisin sanoen teaterin paraasen katsoja-paikkaan.

Mutta, hän ei ollut sinne vielä saapunut. Hän oli viipynyt jonkun aikaa Pietari Bourbonilaisen, Beaujolais'in kreivin luona, joka oli nainut Anna prinsessan, tulevan Beaujeu'n rouvan.

Hänen vävynsä ja tyttärensä häntä saattoivat Villefranche'n satamaan asti, jossa kuninkaallinen laiva häntä vartosi. Ritari-elämään tottumaton hallitsija matkusti mieluummin vettä myöten.

Tuskin laivasto oli ehtinyt ulapalle, niin jotain liikettä syntyi rannalla. Sitten eräs vene tuli näkyviin, kreivin oma vene, joka oli työnnetty vesille hänen nimenomaisella käskyllänsä.

Kaukaa Ludovik XI oli kaiken tämän nähnyt. Uteliaana luonnoltansa ja kärsimätönnä odottaen selitystä, hän kumartui laivan reunan yli tunteakseen niin pian kuin mahdollista lähettilään, joka näin hänen luokseen laitettiin.

Se oli pitkä mies kopealla käynnillä. Hän seiso i yksinään veneen kokassa, jouduttaen äänellään soutajia, ikäänkuin olisi ollut hänelle tärkeätä päästä pian perille.

Ja tosiaan, ennenkuin oli ehditty edes oikein rinnalle, hän yhdellä ainoalla hyppäyksellä nousi laivaan ja riensi tervehtimään kuningasta, joka oitis huudahti:

— "François Villon; kuinka, sinähän se olet! Sinä, joka minusta erkanit Loire'lla ja tulet minua nyt tapaamaan Saône'lla."

— "Joka tie vie Romaan, sire. Minä tuon uutisia Teidän Majesteettilenne."

— "Vallan tuoreita uutisia?"

— "Ei oikein tuoreita, sire. Kenties ne Teidän Majesteettinne mielestä jo hiukan tympeiltäkin hajahtavat. Minun on täytynyt tehdä suuria kiertoja ja olen sen vuoksi myöhästynyt."

— "Parempi kerran kuin ei koskaan. Mennäänpä kajuuttaan."

Ja, niinkuin ensi kerrallakin, ovi taasen sulkeutui heidän jälkeensä.

Kuningas istautui eräälle rahille ja alkoi vilkkaasti kysellä.

— "Nyt olemme kahden. Sinä voit puhua. Mitä siellä nyt olet toimittanut, toverini?"

— "Sire, alkaakseni alusta, nä'in ensin Nikolaus Diesbachilaisen kuolevan ja tutustuin hänen poikansa Kilian'in kanssa, joka on hänen avujensa ja hänen Teidän Majesteettianne kohtaan osoittaman uskollisuutensa arvokas perillinen."

— "Tiedän sen. Entä sitten?"

— "Sitten, suorittaen lähetykseni, löysin veli Starck'in."

— "Niin, niin, minä tiedän lähtönne sotaan, ja olen tytyväinen sinuun. Kuuluupa siltä, kuin olisit uljaasti siellä tapellutkin vielä kaupan päälle."

— "Sire, kun kuulee torven raikuvan, täytyypä olla aika jänis, jos ei silloin saa rohkeutta. Teidän Majesteettinne siis tietää kaikki meidän ottelumme Torrens'in ja Sion'in luona Vallis'issa; sitten Murten'in, Estavayer'in ja Yverdun'in luona..."

— "Tiedän kaikki, siihen asti kun Romont'in kreivi tahtoi valloittaa takaisin tuon viimeksi mainitun kaupungin hyviltä ystäviltäni Sveitsiläisiltä. Mitä seurasi tuosta piirityksestä, häh? sano!"

— "Ihmeteltävä puolustus, sire. Oi! niin, teillä on suuri syy rakastaa noita Sveitsiläisiä, sillä tyrnevää sotaväkeä ne ovat. Kaupungin olivat asukkaat jättäneet vihollisen valtaan ja paenneet itse linnaan. Heiltä puuttuu sotavaroja, he repivät kaikki tarpeettomat rakennuksensa, ja nakkaavat niiden pirstat piirittäjien niskaan. Nämä taas, kun eivät muureille voi nousta, täyttävät reunoja myöten vallihaudat oljilla ja kuusilla. Pian liekit kohoavat tornien harjalle asti. Äärettömän iso kokkovalkea, jonka ääressä Burgundilaiset kylkiänsä hautoivat. Äkkiä lasketaan vipusilta alas tuon pätsin keskelle ja linnan koko väestö karkaa heidän päällensä. Täydellinen sekasorto. Palataan linnan elatusvarojen, viiden tykin ja kolmen ruutivaunun kanssa. Seuraavana päivänä saapuu Scharnachthal'in lähettämiä lisäjoukkoja. Romont'in kreivi pötkii tiehensä kaikessa hiljaisuudessa. Siinä siis uusi voitto. Mutta linna ei enää kelpaa puolustettavaksi; sen siis polttavat itse, ja kaupungin myöskin. Sitten liehuvin lipuin, soitolla ja helinällä peräytyvät Granson'iin Hannu Müller'in johdolla, joka on yksi Bern'in uroista."

— "Granson!" Ludovik XI kertoi, "sen tienoillehan juuri veljeni Kaarlo on leirinsä asettanut. Hän piirittää tuota linnoitusta. Pitäneeköhän se puolensa, kunnes Sveitsiläiset ovat ehtineet voimansa ko'ota. Kaikki rippuu siitä."

Ja, huolen pilvet otsalla, silmät puoli-ummessa, huulet pitkällä, hän istui mietteis in vaipuneena,

peukaloitaan pyöritellen.

— "Granson kyllä pitää puolensa", Villon vastasi; "luottakaa siihen, sire."

— "Hum! hum!" Ludovik XI mumisi, "Rohkealla on viisi-kymmentä tuhatta miestä. Kenties te'in tyhmästi solmitessani hänen kanssaan uudestaan välirauhan. Sveitsiläiset ovat siitä saaneet vihiä, ja tuo vihi on niiden korviin kipeästi koskenut. Arveleppa, jos ne pyytäisivät rauhaa ja saisivat. Pahaa minä pelkään!"

Sitten äkkiä nostaen päätänsä ja teroittaen runoilijaan pienet harmaat silmänsä, jotka kiilsivät kuin kaksi kallista kiveä, hän kysyi:

— "Vaan miks'et minulle mitään puhu Campobasso'sta?"

— "Minun piti siihen juuri tuleman, sire, mutta huomaan Teidän Majesteettinne jo tietävän..."

— "Kaikki, mitä on tapahtunut, mutta en, mitä hän sinulle salaa on sanonut."

— "Hän tahtoo itse puhutella Teidän Majesteettianne; hän pyytää sentähden turvauskirjettä, tullakseen vapaasti Lyon'iin."

— "Vai niin! Ja siinä kaikki? Eikö mitään, joka voisi antaa aavistusta hänen aikeistansa? Eikö sanaakaan kirjallisesti?"

— "Ei mitään muuta, kuin mitä jo mainitsin Teidän Majesteettilenne."

Kuningas silitti leukaansa mumisten:

— "Hän tahtoo tulla ... no! Totta Jumaliste! tulkoon!"

Hän oli noussut ylös ja kiersi pari kertaa huoneen ympäri levottomilla, hätäisillä askeleilla. Sitten, näyttäen runoilijalle pöydän, jonka päällä oli valkoista paperia ja kirjoitusneuvot, hän sanoi:

— "Istu tuohon ... ota kynä. Kirjoita nämä muutamat sanat: 'Meidän tahtomme on, että Campobasso'n kreivi saa vapautensa; kaikille niille, jotka hänen ovat vanginneet, maksamme lunnaat hänestä.'"

Sen jälkeen, tarttuen kynään kuumeesta vapisevalla kädellä, hän kirjoitti nimensä alle. Villon aikoi nousta.

— "Maltas", kuningas sanoi, "ei siinä vielä kaikki. Eräs kirje nyt. Sinä saat olla minun lähettilääni."

— "Minäkö, sire?" ...

— "Miks'ei? Lyhyinhän tie sinulle on kulkea Jura'n ja Granson'in kautta. Kirjoita ylhäälle: 'Arvoisa veljeni', sitten alemmas: 'Tiedättehän kuinka totinen ystävyuteni teitä kohtaan on. Tahdon siitä antaa teille uuden osoitteen. Kreivi Campobasso, jonka niin suuressa arvossa pidätte, aikoo teitä pettää, ja tekee minulle tarjouksia siinä mielessä.'"

— "Kuinka!" kirjuri huudahti; "mutta sitten hän rupee epäilemään, ja..."

Ludovik XI nosti olkapäitään, hymyili omituisella tavalla ja jatkoi:

— "Kirjoita vaan: 'Toiselta puolen, oman etunne vuoksi, tehkää sovinto Sveitsiläisten kanssa. Minä tunnen ne. Uskokaa minua, ne ovat vaarallisia vastustajia. Kaiken kestävyutenne ja uljautenne ohessa, ette saa niistä mitään tolkkua. Rauha! tehkää rauha, jos kunnianne on teille kallis.'"

Villon ei voinut olla hämmästyttään uudestaan näyttämättä.

— "Johan nyt! ja minäpä luulin, sire, että sotaa halusitte."

— "Tollo!" kuningas vastasi, "hän jatkaa sodan, jos häntä rauhaan kehoitan ... samoin kuin hän vielä enemmän tuohon Italialaiseensa ihastuu, jos häntä kiellän häneen luottamasta. Joko ymmärrät?"

— "Jo vähän, sire; te olette suuri valtioviisas."

— "Olen, suoraan sanoen, vain viekas kettu. Hän on susi ... kiukkuinen, kopea, raaka. Saatpa sen omin silmin nähdä. Varo vain, ett'ei hän sinua syö. Tässä on kukkarosi täytteeksi. Onnea matkalle!"

— "Mistä minun pitää menemän, sire? ikkunastako?"

— "Ei mar! tällä kertaa ovesta, toverini, ja ilman mitään uutta sukellusta. Veneellä saatetaan sinua rantaan asti. Onnesi on ta'attu, jos minulle ensimmäisenä tuot uutisia tappelusta, ja hyviä."

— "Mars rukouksenne kuulkoon, sire, ... ja lainatkoon Mercurio minulle siipensä!"

Näin sanoen Villon lähti, ja kulki niin suurella nopeudella, että hän kolmannen päivän keskipaikoilla jo saapui Jura vuoren itäiselle rinteelle.

Hänen jalkojensa alla, matalammilla kukkuloilla, olivat Neuschâtel järven rantaa pitkin Burgundilaisen armeijan lukemattomat teltat.

Vähän matkaa vasemmalla, savupilvien läpi, joista välähti salamoita ja kuului kanuunain jyskettä, näkyi muuria, torneja sekä ampumareikiä: se oli Granson'in linna.

Liittolaisten lippu liehui vielä sen harjalla. Mutta itse linna, ahdistettuna joka taholta, hajoili, horjui sekä näytti jo vihdoinkin olevan sortumaisillaan tuon tulisateen alla.

Katseltuansa hetken tätä näytelmää Villon jälleen lähti liikkeelle.

Hän sai vielä melkein tunnin astua alaspäin ennenkuin ehti etuvahtien luo.

Hän koki turhaan tulla ymmärretyksi; siinä oli vain paljaita Englantilaisia. Vähän kauempana Italialaisia, Stadelaisia, Espanjalaisia, Gelderniläisiä, Friisiläisiä, vieläpä Tanskalaisiakin. Ei missään ketään, joka ranskaa olisi ymmärtänyt.

— "Totta tosiaan", Villon mielti, "Burgundin herttualla on joka lajia, paitsi Burgundilaisia. Se mar on aika raakalaislauma, oikea Xerxeen sotajoukko."

Eräs vartijakunta vihdoinkin saapui paikalle. Eräs kapteeni Frankkilaista sukuperää sitä komensi. Tämä kuunteli matkustajaa, kumarsi nähdessään kuninkaallisen sinetin, joka todisti hänen lähetystänsä ja tarjoutui kohteliaasti häntä opastamaan Kaarlo herttuan teltalle.

Villon suostui. Vaan, samalla kuin häntä seurasi, hän mielti:

— "Sepä on omituista! minusta on kuin tuntisin tuon herrasmiehen. Missä hiidessä olemme toisemme tavanneet?"

Ikäänkuin paki paraastaan vastaamaan tähän äänettömään kysymykseen, eräs toinen kapteeni astui tämän ensimmäisen luo, ja tervehti häntä Ramswag'in nimellä.

— "No peijakas!" runoilija itsekseen arveli, "tämähän on sen Lothringilaisen ritarin veli, jonka me tapoimme, sama, joka meitä ajoi takaa Fargeau'hun asti. Jos hän minut tuntisi! Vaan mitä hullua, olinhan vallan noessa silloin. Kuitenkin, siitä päättäen, mitä Renato herttua kertoi, hän on suuri petturi. Ollaanpa varulla!"

— "Te olette Ranskan kuninkaan palveluksessa?" Ramswag'in herra kysyi.

— "Hän käyttää minua lähettiläänä. Olen paljon maita matkustanut, häneltä käskyjä tai kirjeitä kuljettaen."

— "Ro, mitä arvelette? oletteko milloinkaan nähneet paremmin järjestettyä leiriä, kuin tämä tässä? ... näöltään uljaampaa väkeä? ... rikkaampaa varastoa?"

— "Tosiaan, se on varsin kaunista. Montako miestä kaikkiansa?"

— "Kolme-kymmentä tuhatta, jotka herttua itse on Lothringistä tuonut. Sitten neljä tuhatta Savoijalaista Romont'in kreivin johdolla, kymmenen tuhatta kondottieria Piemont'ista ja Milano'sta, ynnä vielä paljo muita kaukaisemmista paikoista. Kaikkiansa, lähes viisi-kymmentä tuhatta."

— "Juuri sama määrä, jonka kuningas minulle mainitsi", Villon mielti.

— "Kunnia ja voitto Kaarlo herttualle", Ramswag jatkoi; "hänen seurassaan ovat kaiken mailman prinsit ja ylhäiset herrat: Neapelin kuninkaan poika, Cleve'n herttua, Filippo Badilainen, Romont'in, Marle'n ja Chalons'in kreivit, ynnä monta muuta vielä. Niiden ympärillä joukottain palvelijoita, kauppiaita ja irstaisia naisia. Katsokaa! katsokaa näitä neljää sataa komeata telttaa meidän ympärillämme. Hovipojat, vieläpä joutsimiehetkin käyvät kalliissa vaatteissa. Mitä sotamiehiin taas tulee, ei missään näe niitä niin runsaasti palkattuina, eikä niin iloisina. Kuulkaa niiden lauluja, katsokaa, kuinka niille kaadetaan viinaa ja ryytiiviiniä. Vaan mitä! mikä melu tuolla alhaalla on? Mitä liekkiä nuo ovat?"

Ramswag'in herra nousi pystyyn satulassa; vaan laskeutui heti jälleen alas, jatkaen puhettaan suopealla muodolla ja täynnä anteeksi-antamusta.

— "Se on vain joku kylä, jonka he polttavat lämmittääkseen itseänsä. Ilma on vielä tähän aikaan niin kylmä! Vaan nyt me jo lähestymme leirin herttuallista osaa. Ohhoh! ei mar teidän herranne kuningas Ludovikin luona mitään tämmöistä saa ihailia. Kaarlo Rohkea itsekään ei vielä koskaan ole kulkenut näin suurella komeudella, näin paljo ajoneuvoja, rikkauksia ja ihmeteoksia muassansa. Tässä on kappeli ja siinä kaksi-toista apostolia puhtaasta hopeasta, pyhän Andreaan jäännösrasia kristallista, kultaisia astioita, monstranseja, alttarikoristuksia ja kalkkiverhoja, joiden vertaisia ei ole koko mailmassa. Tuossa, hänen telttansa ... mutta on tarpeetonta minun enempiä puhua teidän korville, kun se kyllä itse jo puhuu teidän silmillenne."

Kaikki, mitä tuo puhelias kapteeni kertoi, oli aivan totta. Ristiretkien aioilta asti, ei ollut nähty mitään niin mahtavaa ja niin loistavaa armeijaa. Prinssien teltat kiilsivät kullalle ja silkille; Lännän suuriherttuan, Burgundin tulevan kuninkaan oma teltta oli oikea palatsi, mitä kalliimmista kankaista, mitä harvinaisimmista koristeista kokoon pantu.

Oven suussa joukottain loistavia palvelijoita, joutsimiehiä, aseenkantajoita ja hovipoikia kirjauksilla ja kultakoruilla vaatteissansa. Ensimmäinen osuus, jonkunmoinen etukammio, oli Kordovan nahasta. Päämaja keskellä purppura-sametista, koristettuna kiertelevällä muratilla, jonka lehdet olivat kultaa, ja varsi kallista emaljia. Päivänen tunki sisään värjätyistä akkunoista, jotka olivat kultaisiin ristikkoihin sovitettut. Sisäänkäytävän vastaisella seinällä, Burgundin vaakuna, helmistä, rubiineista, saphireista ja smaragdeista muodostettuna. Siellä täällä Kaarlo herttuan monilukuiset aseet; hänen keihäänsä, joiden kärjet olivat kultaa, ja varret norsunluuta tai eben-puuta, sekä hänen miekkansa ja veitsensä, joiden ponnet kimaltelivat kalliista kivistä. Näiden sota-aseiden välissä pöytiä, joiden päällä makasi kaikki hänen kultakalunsa ja kalleutensa, hänen sinettinsä, joka painoi naulan, Kultra-taljan tähdistön kaulavitjat, jotka olivat kokonaisen kreivikunnan arvoiset, hänen ja hänen isänsä muoto-kuvat, kaksi ihmeteosta aikansa; vihdoin, hänen valtio-istuimensa, joka olisi kelvannut vaikka Persian satraapille, hänen valtio-istuimensa, jolla hän aina mielellään istui näyttäytyessään lähettiläille ja prinseille, antaakseen niille jo edeltäpäin jotain aavistusta siitä suuruudesta, jota kohden hän pyrki.

Sillä hetkellä, jolloin Villon saatettiin sisään, tämä valtio-istuin seiso i tyhjänä. Nähdäkseen itse herttuan, hän nousi varpailtensa, ja hovilaisten yli hän vihdoin huomasi pitkänään leijonantaljalla makaavan miehen, joka varreltaan oli kohtuullisen iso ja ruumiiltaan roteva, ylpeällä otsalla, kuivalla, kiukkuisella muodolla, ja verestävillä silmillä, miehen, jonka te'eskennellyssä hymyssäkin vielä oli jotain häijyä sekä raakaa.

Sen kuvauksen johdolla yksinään, jonka Ludovik XI oli antanut, runoilijamme hänet oitis tunsi; hän mietti mielessänsä:

— "Ketun jo tunnen, tutkikaamme nyt sutta."

XIX.

Rohkea, hirveä, hurja.

Kansa harvoin erehtyy liikanimissä, joita se antaa; näin se on asteettain arvostellut Burgundin herttuan elämää.

Kaarlo Rohkea, niinkauan kuin hän vielä, paljaana Charolais'in kreivinä, ei ollut muuta ehtinyt näyttää, kuin kieltämättömän uljautensa; Kaarlo Hirveä, kun hän päästyään isänsä viisaista varoituksista, vapaasti heittäytyi himojensa ja julmuutensa kuohuvaan pyörteeseen; Kaarlo Hurja, kun hän menestyksen ylpeydessä ja kunnianhimon kuumeessa syöksyi silmittömästi, ikäänkuin tahallaan rikoksiensa ansaittua rangaistusta kohden.

Runoilijat ovat myöskin ennustajojta. Tämmöinen ennustus soveltuu kaikkiin itsevaltiaihin ja kaikkiin valloittajiin. Niinpä Villon sen luulikin lukevansa tuon miehen otsalla, jota hän katseli.

Löytyy kaksi oivallista kuvaa Kaarlo Rohkeasta: toinen Juhana Bryggeläisen, toinen Michelet'in maalaama. Kankaalla niinkuin paperillakin hänellä aina on tuo sama kamala ja hirvittävä muoto, nuo punaiset silmät, nuo synkät kasvot, tuo tumma iho, muoto, jonka epäselvät vivahdukset todistavat sitä

syntyperän sekanaisuutta, sitä alkuaineiden, aatteiden ja himojen ristiriitaisuutta, joka tässä traagillisessa henkilössä vallitsi. Chastellain, hänen elämäkertansa kirjoittaja, päättää kuvauksensa hänestä näillä sanoilla: "Vahva varreltaan, vahva käsiltään, vahvoilla, tukevilla säärillä, pitkillä käsivarsilla; ankara keihästelijä, valmis syöksemään satulasta kenen tahansa; parta ja iho ruskeat, päässä tuuhea harjastukka."

Hänen uhkaava mielilauseensa: "olen sen suorittanut" kauhistutti kaikkia, hänen ensin ryhtyessään hallitukseen. Hän alkoi suorittaa, millä menestyksellä, kuinka? — Jumala sen yksin tiesi. Hän oli pyrstötähti, joka näytti antavan paljo aihetta ajatukseen. "Käytin kuvitusvoimaani". Chastellain sanoo, "ja voin uskoa hänestä mitä tahansa... Lopussa kiitos seisoo."

Kaikki hänen ympärillään, samoin kuin tuon vapisevan kansan keskellä, jo kohta muistutti hävittäjästä, tuhoojasta.

Gentiläiset hänen nöyryyttävät; hän sen sittemmin heille kostaa. Lüttich'in hän valloittaa ja kostaa oitis. Hän palaa voittoriemussa Bryssel'iin ja hänen ylpeytensä, kiukkunsa ja raivoutensa hämmästyttää koko tuon levottoman joukon anojia, avunhakijoita ja muiden maiden lähettiläitä, jotka hänen tuloansa odottivat. Muun muassa, Tournai'n vaivaiset asukkaat pyytävät polvillaan anteeksi erästä heidän kaupunkinsa lasten pitämää kujetta; hän ei tahdo kuullakkaan mistään vähemmästä rangaistuksesta, kuin merkitä Burgundin vaakunan kuva tulikuumalla raudalla heidän jok'ainoan otsaansa.

Sitten, täydellinen mielenmuutos. Toivottiin hänestä ritaria, vaan tavataan asioitsija, rahamies ja luvunlaskija. Jos hän käy isänsä aartehistossa, hän sen vain tekee sitä sulkeaksensa. Sittemmin hän sen täyttää tavattoman suurien verojen ja kaikenlaisien säälimättömien kiskomisien kautta. Kaikkiällä, tiranimainen säännöllisyys, ankara järjestys. Tuon lempeän Filippo herttuan iloinen hovi muuttuu melkein kuin luostariksi. Ei mitään yhteisiä pöytiä enää, joiden ääressä upseerit ja vasallit hallitsijansa kanssa aterioivat. Hän eroittaa ne, hän istuttaa ne eri pöytien ääreen, ja aterian jälkeen jokaisen täytyy astua herttuan ohitse, joka panee muistoon poissa-olevat; joka on poissa, menettää päiväpalkkansa. Jos joku siitä uskaltaa valittaa, herttua kohta joutuu raivoihinsa. Tarkempi ja toimeliaampi, kuin kukaan muu mailmassa, hän oleskelee alituisesti harjoituksissa ja neuvotteluissa, rasittaen itseänsä ja väkeään säälimättä. Kaiken vapauden, kaikki oikeudet, kaikki kansalliset aatteet hän oitis tukehuttaa, tahtoen yhtenäisyyttä hajanaiseen valtakuntaansa. "Jos olisin heikko, minua halveksittaisiin; tahdon ennemmin olla vihattu." Hän teki itsensä vihatuksi joka paikassa, yksin noiden suuri- ja paksupäisten Flamilaistenkin maassa, joka oli hänen tukevin turvansa. "Meillä Portugalilaisilla," hän heille sanoi, viitaten äitinsä syntyperään, "meillä on tapana antaa tuhannen peeveliä kaikille, jotka eivät tottele meidän tahtoamme!" Dinant, Lüttich, sen pian saattoivat todistaa. Ei mitään jalomielisyyttä, ei mitään ritarillisuutta, ei edes kunniantuntoa. Nesle'ssä, Briey'ssä, ne, jotka olivat hänen kunniaansa luottaneet, surmattiin säälimättä. Ainoastaan väkevemmän oikeudella hän riistää ja raastaa kaikkiällä, kun se vaan suinkin sopii hänen tarkoituksiinsa. Oikea rosvo.

Hänen kiihkeissä aivoissaan, joissa järkevyyttä ei kuitenkaan vedä kunnianhimolle vertoja, liikkuvat täydellisessä epäjärjestyksessä kaikki nuo tuumat, kaikki nuo unelmat, jotka vasta myöhemmin Kaarlo V, hänen tyttärensä poika toteuttaa. Mutta Kaarlo V:llä olikin vaan tekemistä Frans I:sen kanssa; Kaarlo Rohkea törmäsi Ludovik XI:ttä vastaan.

Varrotessaan tuota ratkaisevaa hetkeä, varmana voitostaan, hän venyi siellä, komeassa teltassaan, leijonataljallansa, puettuna purppuraan ja nojaten samettityynyihin.

Hänen ympärillään, määrätyillä paikoilla, tarkassa järjestyksessä ja kunnioittavassa äänettömyydessä, koko hänen huonekuntansa, koko hänen hovinsa. Ei mitään siinä puuttunut, ei edes kääpiö, eikä narrikaan, joka makasi isojen metsäkoirien keskellä, herransa jalkain juuressa; ei esi-lukijakaan, joka par'aikaa komeasta käsikirjoituksesta luki Aleksanteri suuren historiaa.

Aleksanteri suuren historia, paki paraastaan kirjoitettu Lännen suuriherttuaa, Burgundin tulevaa kuningasta varten. Hänen ja hänen ystävänsä yhtäläisyys Dareion voittajan ja tämän päällikköin kanssa löytyi siinä esitetynä erään hovilaisen kynällä. Ja Burgundilainen näyttikin sitä suosiollisin korvin kuuntelevan. Hänen katseestaan, hänen hymystään oli helppo huomata, että hän, joka itse oli paras imartelijoistansa, kaikessa hiljaisuudessa vertasi itseään tuohon Makedonian sankariin.

— "Pyhän Yrjänän kautta! vannonpa sen", hän äkkiä huudahti, "meillä, myös meilläkin on oleva taistelumme Arbelan luona ... ja myöhemmin, ehkä jo hyvinkin pian, kun valtakuntamme ulottuu Pohjanmerestä Välimereen asti, lähdemme koko kristillisen ritariston etupäässä, johtamaan jotain viimeistä ristiretkä, aukaisemme Gordion solmun, valloitamme Itämaat ja kuljemme voittoriemussa johonkin uuteen Babeliin."

Eräs hovilainen kiirehti vastaamaan:

— "Se on uuden Aleksanterin työ. Jos tunkisimme Libyaan asti, ei epäilemistä, ett'ei Ammon'in oraakeli teitäkin julistaisi Jupiterin pojaksi."

Ja jokainen kumarsi ikäänkuin tervehtiäkseen jotain jumalaa.

— "Olkoon menneeksi!" Villon jupisi, joka tarkalleen oli seurannut tätä kohtausta, "minä olen Diogenes; jos joskus tulisit kolkuttamaan minun tynnyrini suulle, vastaisin sinulle: väistyyppäs vähäisen syrjään minun aurinkoni edestä!"

Esi-lukija kysyi, saisiko jatkaa.

— "Ei", herttua sanoi. "Nyt pari sivua Livioista. Hannibalin historiaa. Niinkuin hän, minäkin menen Alppien yli, niinkuin häntä, ei kukaan minuakaan voi vastustaa."

Eräs ääni hänen keskeytti; tykin ääni.

— "Mitä se on?" hän sanoi rypistäen kulmiansa. "Granson ei siis vieläkkään ole antaunut? Haa! minä hirtätän ne joka ainoan!"

Sitten, nousten äkkiä pystyyn, hän kysyi:

— "Missä on Ramswag?"

Tämä astui esiin kumartaen maahan asti.

— "Sinä lupasit minulle, että linna tänään antautuisi", herttua kiukuissaan tiuskasi. "Pyhän Yrjänän kautta! aiotko pitää minua pilkkanasi?"

— "Teidän ylhäisyytenne", Lothringilainen vastasi, "minä toivon vielä voivani pitää, mitä lupasin. Olen sanonut heille heidän omalla kielellänsä, ja hänen ylhäisyytensä Filippo Badilaisen nimessä, että Bern ja Freiburg ovat raunioina, ett'ei kukaan enää voi heitä auttaa, että te ihmettelette heidän miehuuttansa, ja että, aikomatta heitä millään muotoa siitä rangaista, päinvastoin tarjoatte heille kaikkea kunniaa ja kiitosta."

— "No niin! miksi eivät ole antauneet?"

— "Juhana Veiller, yksi päälliköistä, suostui aukaiseen portit. Eräs toinen, Hannu Müller sitä vastusti, julistaen tahtovansa tulla raunioiden alle haudatuksi. Minun täytyy sinne piakkoin palata..."

— "Pala sinne oitis, ja tarjoo heille uudestaan, vanna heille sielusi, veresi kautta, mitä ikänä vaan tahdot. Tämä vastarinta minua kiukuttaa ... sen täytyy loppua!"

Ramswag oli jo lähtemäisillään; muuan vanhus, Badin rajakreivi häneltä sulki tien.

— "Maltas vähän!" tämä sanoi, "minun nimeäni on jo käytetty; sitä aiotaan vieläkin käyttää. Burgundin herttua, minä toivon, ett'en saa sitä katua, ja että pidätte sananne."

— "Epäilemättä ... niin ... mene! Ramswag, mene!"

Ilkeä irvistys väänsi Lothringilaisen kasvoja; sitten hän katosi.

Villon käytti nyt tilaisuutta lähestyäkseen erästä kamariherraa, ja antoi tälle kirjeensä.

Tämä kiirehti ojentamaan sen herttualle, joka oitis aukaisi sinetin.

— "Vai niin!" hän sanoi, lukiessaan sitä inhoavalla muodolla. "Taasen on kallis serkkumme Ranskassa meitä kirjeellä muistanut. Entä missä on kirjeentuoja?... Ai! tähän se olette, herra?... Oivallista ... odottakaa."

Jokainen läsnä-olevista oli hiljaa ja varovasti väistynyt syrjään, paitsi Villon, joka tämän viimeisen sanan johdosta jäi paikallensa.

Kumealla äänellä, hampaiden välistä herttua jatkoi:

— "Campobasso! jokin ilmi-anto... Ahaa! kyllä ymmärrän ... että muka hyvän palvelijani hylkäisin... Vanha juoni, jolla ei minua petetä. Päin vastoin. Löytyy mar aina sentään yhtä paljo älyä, kun sinullakin, serkkuseni!"

Kylmän ulkomuotonsa alla. Villon itsekseen nauroi ja mietti mielessään:

— "Ilku vaan, Jupiterin poika! Ludovik XI ei ole muuta kuin halpa kuolevainen, mutta kuinka hyvin

hän sinun sentään tuntee!"

— "Sveitsiläiset!" herttua jatkoi. "Minäkö myöntyisin? minäkö peräytyisin? Näyttääpä tosiaan siltä, kuin hän luulisi minun olevan oikein vaarassa!... Minun kunniani häntä jo edeltäpäin kammoittaa. Hän pelkää omaa selkäänsä. Pyhän Yrjänän kautta! onpa hänellä syytäkin."

Samassa Badin rajakreivi astui esiin ja puhui:

— "Kaarlo herttua, lupasittehan vastaan-ottoa Bern'in lähettiläille."

— "Oikein!" herttua huudahti, ikäänkuin ihastuksissaan tarjouvasta tilaisuudesta. "Tulkoot... Ja te, herra lähettiläs Ranskasta, — te saatte kuunnella."

Rajakreivi antoi merkin ja Berniläiset saatettiin sisään. Ne olivat: lempeä Juha, kiivas Kirschoff ja varastonhoitaja Franckli; tämä jälkimäinen johti puhetta.

Jo ensi sanoissa herttua heitä keskeytti, kiljaisten:

— "Polvillenne! Ruhtinasten ja kuningastenkin lähettiläät minua vaan polvillaan puhuttelevat."

Sveitsiläiset tekivät ensin liikkeen loukatusta ylpeydestä, sitten he sentään tottelivat. Vanha Franckli oli sen heille viittauksella käskenyt ja loi heihin rukoilevan silmäyksen.

— "Burgundin herttua," hän sanoi, taipuen itse vuorostaan tähän nöyryyttävään hovitapaan, "meillä on tapana notkistaa polvemme vaan Jumalan edessä. Kun lankeemme teidän eteenne, sen te'emme oikeuden ja isänmaan tähden. Emme ole koskaan teitä ahdistaneet; olemme vaan puolustaneet itseämme. Kun teidän maaherranne Hagenbach hirtettiin, se tapahtui oikean, julkisen tuomion kautta; hän oli sen ansainnut. Kuitenkin, teidän ylhäisyytenne, jos vaaditte rahallista korvausta, puhukaa. Meillä on sitä varten rahoja Bern'in asukkailta, ja suuri summa onkin. He ovat ylpeitä, sentähden että ovat vapaita. Teidän ylhäisyytenne, mitä hyödyttää sota heidän ja teidän välillä? Mitä meistä voittaisitte? Meidän maamme on karkea, köyhä ja hedelmätön; vangit, joita siellä saisitte, eivät voisi mistään maksaa teille kalliita lunnaita. Teidän kannuksissanne ja hevosienne suitsissa on jo enemmän kultaa ja hopeaa, kuin koko Sveitsissä. Vielä viimeisen kerran, ennenkuin ryhdymme taisteluun, pyydämme teiltä rauhaa."

— "Rauhaa!" herttua mörähti, pilkanhymy huulillansa. "Serkkuni Ranskassa neuvoo minulle samaa. Olisipa se kaunis kunnia, jos nähtäisiin minun myöntyvän."

— "Burgundin herttua," Franckli jatkoi, "vihollinen, jonka voittaminen teille suurimman kunnian tuottaisi, olette itse. Minä näen käsissänne useiden maiden kohtalon, monen ihmisen onnen. Jumala teitä katselee tällä hetkellä. Suokoon Hän teille henkensä valon! Me kiitämme teitä, että käskitte meidän langeta polvillemme, sitä Häneltä pyytämään. Nyt kun rukouksemme on päättynyt, ylös! toverit. Bern ei meille antaisi anteeksi pitempää nöyryyttä. Me sitä edustamme täällä."

Ja suoralla, arvokkaalla tavalla kaikki kolme nousivat ylös.

Tähän asti herttua oli hillinnyt itsensä, vaikka tulinen puna lepäsi hänen kasvoillansa ja viha jo säihkyi hänen silmistänsä. Bern'in nimi oli kuin kipinä, joka sytyttää ruudin. Hän joutui äkkiä raivoon ja huudahti:

— "Bern! Bern on minua pilkannut ja häväissyt! En sille antaisi anteeksi, en, vaikka sen kaikki asukkaat, köysi kaulassa, ryömisivät jalkojeni juuressa, anoen julkisesti minulta armoa. Minä tahdon sen muurit raunioiksi, sen kartanot tuhaksi ja nahan sen karhulta matoksi koirilleni!"

— "Kavahtakaa!" kiivas Kirschoff huudahti, "kavahtakaa karhua! sillä on sekä hampaita että kynsiä, millä itseänsä puolustaa."

— "Teidän ylhäisyytenne", Juha tyyneesti lausui, "olette nähneet meidän rukoilevan, olette näkevä meidän taistelevankin."

Herttuan raivo oli yhä kiihtymässä.

— "Olen näkevä teidän pakenevan," hän karjasi, "ja muserran teidät tykkänään, te kapinallisten vasallien sikiöt, te hävyttömät roistot! Ahaa! joko pelkäätte? joko pyydätte armoa? Ei! ei! Jos täytyy ärsyttää Bern'in väkeä, että ne tohtisivat tapella, kyllä siihen aina keinot keksitään: esimerkiksi lähetämme heille teidän kolme päätänne."

Vanha Franckli, rauhoittaen molempia tovereitaan, otti vastataksensa.

— "Teidän ylhäisyytenne, antakaa teloittajan tulla, niin saatte nähdä, ett'ei Sveitsiläinen pelkää

mitään, paitsi Jumalan vihaa."

Ja kädet ristissä rinnan yli, tyynellä otsalla sekä uljaalla katsannolla, mutta ilman vähintäkään röyhkeyttä, tuo jalo vanhus näytti vartoovan.

Vähän taempana, hänen sivullaan, hänen molemmat kumppaninsa, samassa asemassa.

Kenties herttua oli aikeessa panna tuomionsa täytäntöön, päälliköidensä ja liittolaistensa liikkeistä ja silmäyksistä huolimatta, vaan silloin joku näistä kuiskutti hänen korvaansa jotakin ja hän jatkoi ivaavalla hymyllä puhettansa.

— "Ei teitä, hyvät herrat lähettiläät! mutta muutama satakunta teikäläisistä, jotka saavat kuolla heti paikalla, teidän silmäinne edessä, niin että voitte saattaa siitä sanoman Bern'iin."

Ei kukaan vielä voinut häntä ymmärtää, mutta kaikki hänen tunsivat ja moni hänen kiihkeimmistä puoluelaisistaankin huomasi vapisevansa.

Herttua sitä vastaan, viittauksella hajottaen joukon, joka seiso i teltan suulla, sanoi:

— "Antakaapa minun katsoa kuka tuolla alhaalla tulee."

Jokainen väistyi syrjään ja katseli.

Ne olivat Granson'in puolustajat, jotka, annettuaan pois aseensa, lähestyivät noin viiden sadan lukuisina, enemmältä osalta kalpeina ja nääntyneinä, pitkän piirityksen vaivoja sekä puutteita kärsittyänsä, jopa jotkut haavoitettuinakin, astuen vaan vaivalla eteenpäin Ramswag'in, tuon Judaksen johtamina, joka nyt tuli heidät herttuan haltuun jättämään.

— "Mitä väkeä nuo ovat?" herttua kysyi te'eskennellen tietämättömyyttä, mutta voimatta peittää pirullista iloansa.

— "Teidän ylhäisyytenne", Ramswag vastasi, "se on Granson'in varustusväki, joka tulee antaumaan teidän tahtonne ja armonne alle."

— "Minun tahtoni," herttua vastasi, "on, että ne hirtetään. Minun armoni on, että saavat juuri paraiksi aikaa sovittaa asiansa Jumalan kanssa."

Jo paljaasta äänestä, jolla tämä tuomio lausuttiin, oli helppo ymmärtää, että se oli peräyttämätön. Joitakuita vastaväitteitä kuitenkin nousi, vaan ne hukkuivat oitis hovilaisten mieltymyshuutoihin, ja muutamat herrat vielä erittäin ilmoittivat suostumuksensa vakuuttaen, että piti aloittaa tämä sotaretki jollakin suurella hirmutyöllä.

— "Peloittakaamme noita porvareita, noita maanmoukkia!" Château-Guyon'in herra sanoi; "pelko on meille avaava heidän linnojensa ja kaupunkiensä portit."

— "Kun ei ketään säästetä", Romont'in kreivi liitti, "sodat aina paljoa pikemmin päättyvät."

Itse Ramswag'kin puuttui puheesen, sanoen, että hän oli kadottanut erään riidan Sveitsiläisten luona, ja että se oli vielä hänellä kostamatta.

Astuivatpa esiin vihdo in Yverdun'in ja Estavayer'in asukkaat, joiden kaupungit olivat tuhkana, ja nämä myöskin koston kehoittivat.

Näin rohkaistuna turmiollisessa aikeessaan, herttua antoi käskyn tuomion täyttämistä.

Mutta vallan toisessa mielessä vanha rajakreivi nyt vuorostaan sekaantui asiaan.

— "Malttakaa!" hän sanoi, "minun kunniani takauksella nuo onnettomat teidän sanaanne ovat luottaneet. Minun kunniani ja teidän omanne nimessä, armon Jumalan nimessä, minä rukoilen, minä pyydän, minä vaadin, että se heille pidetään!"

— "Viekää pois tuo vanhus", herttua käski. "Pitäkää häntä silmällä, siksi kun tahtoni on täytetty!"

— "Pois!" rajakreivi huusi, paljastaen miekkansa. "Turmio sille, joka minuun koskee!"

Sitten, taittaen sen terän polveansa vasten ja heittäen molemmat palaset herttuan jalkoihin, hän lausui:

— "Minä menen nyt ja yhdyn Berniläisiin. Heidän kanssaan, juuri Burgundilaisten veressä tulen pesemään tämän tahran, jolla kunniaani on häväisty!"

Ja pää pystyssä, silmät inhosta säihkyen, hän lähti, eikä kenkään uskaltanut häntä estää.

— "Voitte seurata häntä, te muut", herttua sanoi noille kolmelle Berniläiselle.

— "Ei", Franckli vastasi, "me tahdomme olla täällä, me tahdomme nähdä ... että marttiiratkin meidän näkisivät ... ja voisivat lukea kasvoistamme, että Bern heitä itkee ja kostaa!"

Tällä välin tuomio oli vangeille julistettu. He kuuntelivat sitä kylmästi, hämmästyttäen, vaalenematta.

He olivat melkein kaikki nuoria, uljaita miehiä. Elämä oli heillä ihanimmillaan; vaan ei kukaan heistä kuolemaa kauhistunut. Juhana Veiller, kun riistettiin vaatteet hänen päältänsä, lankesi polvilleen Hannu Müller'in eteen, joka niin kiinteästi oli vastustanut antaumista, ja sanoi tälle:

— "Minun syyni se on! Minä se olen, joka teille turmion olen tuottanut. Suotkos sen, veljeni, anteeksi!"

— "Suon", Hannu Müller vastasi, "omassa niinkuin kaikkein muidenkin nimessä."

Ja, nostaen hänet ylös koko armeijan nähden, hän syleili häntä.

Suuria puita kasvoi siellä täällä. Vähän aikaa jälkeensä, kaksi-toista tai viisi-toista ruumista rippui jokaisessa.

Sitten, kun uhrien luku huomattiin liian suureksi, herttua kärsimätönnä huudahti:

— "Jätetään toinen puoli järveä ja upotusta varten huomiseksi. Täytyy säästää huvituksiansa."

Villon'in huuto hänen samassa keskeytti.

Niiden joukossa, joihin nuo teloittajiksi muuttuneet sotamiehet juuri tarttuivat, hän tunsi Troussecaille'n.

Troussecaille'n vieressä oli Bartholomeon vanhin poika, Fritz.

— "Teidän ylhäisyytenne", runoilija huudahti, "onhan tapana Burgundin herttuilla antaa meille Ranskan lähettiläille jokin lahja; minä pyydän teitä säästämään noita kahta tuolla ... kahta muukalaista."

— "Kenties!" herttua lausui; "mutta sillä ehdolla, että jätät tappelun yli tänne, voidaksesi kertoa herrallesi kuinka vähän minä Sveitsiläisiä pelkään ja kuinka syvästi heitä olen nöyryyttänyt."

— "Sen teille lupaan ja puheeni pidän", Villon vastasi kiiruhtaen molempien ystäviensä luo niitä vapauttaakseen teloittajien kynsistä.

— "Tosiaan!" arveli Troussecaille; "en olekaan luotu hirtettäväksi!"

— "Malta!" herttua jatkoi; "olet sanonut minulle, että he ovat muukalaisia. Minä armahdan heitä vaan sillä ehdolla. Sveitsiläisiä, en koskaan; en ainoatakaan!"

— "Ranskalainen!" Troussecaille kiirehti sanomaan.

— "Entä sinä?" herttua kysyi Fritz'iltä.

Hänen molempien ystäviensä huulet ja silmäys häntä kehoittivat valehtelemaan. Hän sitä ei tahtonut, ei edes henkensä uhalla. Hän vastasi ylpeästi:

— "Sveitsiläinen!"

— "No, sitten! niinkuin muutkin. Olen sen sanonut, ei ainoakaan ole pääsevä. Pian vaan, köysi tänne!"

— "Armoa, teidän ylhäisyytenne! hän on vain lapsi!"

— "Mies!" Fritz vastasi, "joka tietää kuolla, kuin soturi, miekkaansa!"

Veitsi välähti samassa hänen kädessään; hän painoi sen uljaasti rintaansa.

Kun sitten verta alkoi virtana valua, hän otti sitä käden täyteen, ja heitti herttuan silmiin, huutaen:

— "Kirottu tiranni! mahtanet sinä jo pianikin, veljieni voittamana, vuorostasi astua Jumalan eteen, tämä tahra otsallasi!"

Vähän aikaa jälkeenpäin kaikki olivat poissa, paitsi molemmat Ranskalaiset ja tuo poika parka, joka taisteli kuoleman kanssa, yhä kertoen vielä:

— "Turmio sinulle ... Burgundin herttua... Voi! niin ... turmio! turmio!"

XX.

Tappelu.

François Villon oli majoitettuna eräasen teltaan, jossa häntä herttuan nimenomaisella käskyllä pidettiin vankina, tappelun päätöstä vartoomassa.

Hänen vieressään, kapealla kangasvuoteella, Fritz parka, jonka silmät ja hengitys enää olivat ainoana todistuksena, että hän eli.

Kalpea ruumis, jossa soilehti vielä, ikäänkuin sammuvassa kynttilässä, elon viimeinen jäännös. Sielu, jonka värisevät siivet jo aukenivat aloittaakseen lentoansa.

Troussecaille ei enää ollut siellä. Joku hämärä, levottoman vihan nostama aavistus oli runoilijalle sanonut, että Campobasso kenties olisi Fritz'in kostaja, ja oitis, huolimatta sen enempää sitä mieltä, hän oli antanut Ludovikin vahvistaman suojeluskirjeen Troussecaille'lle ja lähettänyt hänen Campobasso'n luo.

Vähän aikaa jälkeenpäin, eräs lääkäri tutki ja satoi haavan. Mutta niin syvässä unenhoureessa haavoitettu makasi, ett'ei edes kivun tuskakaan häntä saanut hereille.

Saattaessaan tohtoria ulos, Villon oli saanut häneltä ainoastaan tämän vastauksen:

— "Tiede on voimaton tällaisissa tiloissa; Jumala yksin tekee ihmeitä!"

Mieleltään yhä enemmän synkistyen, Villon asettui istumaan nuorukaisen vuoteen viereen.

Tämän uljaus ja onnettomuus näin nuorella iällä häntä syvästi liikuttivat. Hän mielti: "jos minulla olisi poika, se olisi tuossa iässä!" Ja, niinkuin isä, hän tätä hoiti ja holhosi.

Pimeä tuli aikaisin. Oli Helmikuun viimeinen päivä, sumuinen päivä. Yö milloin synkeä, milloin valoisa. Täysi kuu, mutta suuria pilviä taivaalla, jossa vaihetteli valoa ja varjoja, taivaansiniä ja smaragdi-harmaata, punertavaa hohdetta ja tähtiä.

Silloin tällöin, kun kuu tuli näkyviin, se oli veripunainen.

Punasiapa olivat tuletkin, jotka paloivat siellä täällä pitkin leirin koko laajuutta, ja joiden haaveellisessa valossa saatettiin erottaa teltain liikkumattomia piirteitä, liehuvia lippuja, välkkyviä aseita ja sotamiehiä, joita kulki ja liikkui kuin aaveita. Kaikkialla naurua ja laulua. Herttuallisen teltan puolella jonkunlaisien pitojen iloista melua ja pauhinaa. Granson'in linnassa, jonka joka aukosta loisti valkeita, hoilausta ja mässäystä.

Vihdoin kaiken tämän tohinan keskellä tuulen vaikeroiminen noissa suurissa puissa, jotka näyttivät huokaavan niissä rippuvien ruumiiden painon alla.

Puoli-yön tienoilla haavoitettu heräsi.

— "Eikö Sveitsiläisiä kuulu?" hän kysyi.

— "Ei vielä", Villon vastasi.

— "He tulevat varmaan!" poika vakuutti; "unissani näin heidän kokoontuvan ja kuulen heidän lähestyvän!"

Houreissaan hän sitten alkoi kuvaila Sveitsiläisten eri pataljoonia ja koetti kiiruhtaa niiden kulkua; hän kutsui niitä voittoon. Sen jälkeen uupuen jälleen tuosta ponnistuksesta, hän nukkui uudestaan.

Aamupuoleen Villon'kin nukahti.

Ankara melu hänen herätti.

Hän riensi katsomaan.

Herttua, etevimmät päälliköt seurassaan, kulki järven rantaan. Siellä hän astui eräasen kirjatuilla purjeilla, matoilla ja samettityynyillä komeasti koristettuun jaalaan, jonka mastossa Burgundin lippu liehui.

Jaala etääntyi rannasta ja seisahtui pian suuren ympyrän keskelle, jonka sata muuta joutsimiehillä ja satureilla täytettyä venettä muodostivat.

Upotettaviksi aiotut vangit olivat muassa. Sidottuina kaksittain ja kolmittain yhteen, ne syöstiin päistikkaa järveen... Kun ne sitten jälleen nousivat veden pintaan, toiset niitä airoilla iskivät, toiset nuolilla ampuivat.

Ne kuolivat kaikki marttiroina, ei ainoakaan pyytänyt armoa.

Niitä oli neljättä sataa.

Kun viimeiset aaltojen alle katosivat, kuului ilmassa viimeisen kerran uhrien huuto, ja teloittajien nauru.

Fritz nousi äkkiä istualle, silmät pystyssä.

— "Nuo ovat Sveitsiläisiä, eikö niin?" hän sanoi.

— "Ei, poikaseni. Se on Burgundin herttua, joka menee suurukselle."

— "Kuinka! ei mitään vielä! ... ei mitään!"

— "Vaan sen sijaan näen joukon joutsimiehiä, jotka marssivat tuntureita kohden, viinamäkien yli tuolla, ja näyttävät aikovan ahdistaa vanhaa linnaa, joka kohoaa tuolla alhaalla, Neuschâtel'in puolella."

— "Ahaa! se on Vaux-Marcus ... se pitää puolensa, yhtä uljaasti kuin Granson. Kysykääpä, ystäväni ... minä kuulen jonkun lähestyvän."

Se oli tohtori.

Hän antoi lääkkeitä haavoitetulle ja samalla myös tiedot, joita tämä halusi.

Vaux-Marcus'en herra ei ollutkaan pitänyt puoltansa. Jo edellisenä iltana hän oli tullut aseetonna, seuratonna, lankeemaan polvillensa Burgundin herttuan eteen, pyytäen palvelusta hänen armeijassaan, sekä tunnustaen hänet herrakseen ja hallitsijakseen.

— "Petturi!" Fritz jupisi, "voi pelkuria!"

Se, joka joutsimiehiensä kanssa meni ottamaan Vaux-Marcus'ta haltuunsa, oli Rosembos'in herra.

Vähän aikaa jälkeempäin torvet kutsuivat sotaväkeä kokoon ja kuuluttajat julistivat, että jokaisen piti oleman valmis huomenna taistelemaan.

— "Huomenna!" Fritz jupisi, "vai niin! se on siis huomenna!"

Kuuluttaja lopetti julistuksensa ilmoittaen, että jokainen, joka pakenisi tai pelkäisi tappelussa, tulisi neljään kappaleeseen hakatuksi.

— "Ohhoh!" Villon puoli-ääneensä mumisi, "näyttääpä siltä, kuin Rohkean sotamiehet menisivät tappeluun, niinkuin koirat, joita ajetaan piiskalla!"

— "Toista on meidän Sveitsiläisten", haavoitettu ylpeästi lausui, "se ei ole pelko, joka meitä ajaa eteenpäin, se on rakkaus vapauteen ja syntymämaahan!"

Loppu-osa päivää kului ilman muutta tapauksitta. Iltapuoleen huhu levisi, että Sveitsiläiset olivat liikkeellä ja lähenivät Neuschâtel'in puolelta.

— "No!" Fritz sanoi, "näettehän nyt, ett'en ole erehtynyt. Jumalani, suo minulle armo elää siksi, kunnes tulevat, ja nähdä heidän voittavan!"

Yö oli yhtäläinen, kuin edellinenkin. Ainoastaan vähäistä vähemmin epäjärjestystä leirissä. Hienoa sadetta suhjus taivaasta. Kun päivän koitossa Villon siirsi verhon teltan suulta sivulle, oli vähän lunta vuorien rinteillä.

Herttua jo palasi leirin tarkastuksesta. Äkkiä joku merkki näkyi Vaux-Marcus'in tornissa.

— "Rosembos on vaarassa", herttua huudahti. "Eteenpäin! älkäämme antako noille roistoille sitä kunniaa, että saisivat aloittaa tappelun."

Eräs ritari ylhäisellä muodolla seisoi hänen sivullansa.

Jonkunmoinen yhdennäköisyys vallitsi heidän välillensä. Se oli Burgundin Suur-Bâtardi.

— "Veljeni", tämä lausui herttualle, "kerran vielä pyydän teitä, varrotkaamme vihollista leirissämme. Siinä olemme voittamattomat."

— "Niin olemme aina!" herttua vastasi, "eikä meidän ollenkaan tarvitse olla niin varovaisia tämän inhoittavan moukka-lauman suhteen, jota vastaan meidänmoisien ritarien on häpeä taistella."

Sitten hän astui alas pienen hevosen selästä, jolla silloin ratsasti, meni teltaansa ja palasi vähän ajan päästä, aseisin puettuna kiireestä kantapäähän, päässä kultainen kypäri ja sen harjalla timantti-kruunu.

Talutettiinpa esiin harmaa oris, hänen sota-oriinsa. Hän nousi satulaan, heilutti suurta miekkaansa, kohotti kopeasti päätänsä, ja näin koko loistossaan ajoi täyttä nelistä ritaristonsa luo, joka kokoontui leirin edustalle.

— "Tuo on oikea ritari!" Villon sanoi. "Täytyisihän niiden, jotka häntä vastaan kestäisivät, olla Roland'ea, Amadis'ea..."

— "Tai vuorelaisia meidän tuntuireilta!" Fritz lisäsi. "Saattepa nähdä heidän taistelevan. Mutta sanokaa, mitä tuolla ylhäällä, Vaux-Marcus'in linnassa tapahtuu?"

Tuskin runoilija oli ehtinyt kääntää silmänsä sinnepäin, niin hän huudahti:

— "Kah! Burgundin suuri lippu kaatuu, eräs toinen nousee sen sijaan."

— "Bern'in lippuko?"

— "En voi eroittaa. Varmaankin joku Sveitsiläinen lippu."

— "Oi! siinä he vihdoinkin ovat!"

Fritz ei ollut erehtynyt. Ne olivat Schwütz'in ja Thun'in miehet, jotka vuoripolkuja pitkin olivat saapuneet tuon vanhan linnan luo ja sen valloittaneet. He näkivät nyt koko Burgundin armeijan puolikuun muotoisessa tappelu-asemassa, jonka toinen sarvi ulottui viinämäkien rinteille, toinen järven rantaan asti.

Heti, vähääkään monilukuista vihollista hämmästyttä, he tarkastivat Burgundilaisten sota-asemaa ja lähettivät neljä nopeata sanansaattajaa ilmoittamaan kaikki päälliköille ja olemaan niille oppaina.

Ensimmäinen joukko, jonka nämä kohtasivat, oli tuomari Scharnachthal'in, jonka luutnanttina oli Kilian von Diesbach.

Ainoastaan neljä tuhatta Berniläistä. Vähät siitä! Tahtoen välttää, että heitä soimattaisiin pelkureiksi, ja pyrkien ensimmäisinä tappeluun, nämä vaan yhä riensivät eteenpäin.

Tällä välin herttua oli järjestänyt ratsuväkensä. Turhaan häntä vieläkin pyydettiin, ett'ei jättäisi mitään sattuman nojalle. Hän oli huomannut Sveitsiläisten etujoukot, luuli siinä olevan koko heidän armeijansa ja, liian tulisena voidakseen varrota, hän antoi ryntäysmerkin.

Seurasipa hetkinen hiljaisuutta. Sitten maa vapisi rautaan puettujen ratsujen poljennasta.

Siihen suuntaan, jossa tuo töminä alkoi, Fritz ojensi nyrkkiänsä, ikäänkuin viitatakseen tietä taivaan kostolle.

Villon heitti vielä viimeisen silmäyksen tuon laajan näkymön yli, jossa tämä suuri ottelu alkoi.

Ottelu, tärkeä etenkin siveelliseltä kannalta. Harva mies siihen aikaan, nerokkaimpienkaan joukossa, olisi sen ymmärtänyt. Villon oli runoilija, filosofi; hän mietti mielessään:

— "Se on läänitys-valta, ritari-aate, vanha aika, joka taistelee uutta aikaa vastaan. Toimettomuus työtä vastaan, etu-oikeus oikeutta vastaan, ylhäisö alhaisoa vastaan, sortaja sorrettua vastaan, menneet aika tulevaisuutta vastaan! Todistajina nuo korkeat tunturit, jotka, ikuinen lumi huipuillansa, kohoavat

taivaan rannalla, kuroittaen päitensä toinen toisensa yli, paremmin nähdäkseen, mitä siellä alhaalla tapahtuu. Ylempänä vielä, tuo korkein tuomari: Jumala!"

Sitten, painaen silmänsä alas, hän lisäsi:

— "Itse maanlaatukin näyttää olevan luotu juuri tällaisen taistelun varalle. Kukkuloita vieritysten niinkuin valtameren aaltoja. Kapea tie järven rannalla. Siellä täällä pieniä lakeuksia, joilla Sveitsin ja Burgundin joukot tulevat vastakkain, yhdenlukuisina, mutta erikaltaisina: jalkamiehet ratsumiehiä vastaan, Lapithat Kentaureja vastaan."

Ja tosiaan, Burgundin herttualla oli tällä hetkellä pelkkiä ratsumiehiä; sillä koko jalkaväki oli vallan jäänyt jälkeen. Hänen mainio Romalainen leirinsä, joka oli kaikkien taiteen sääntöjen mukaan vahvistettu ja hirvittäväällä tykistöllä varustettu, ei ollut tällä hetkellä miksiäkään hyödyksi.

Halveksien päällikköjensä neuvoja, hän jätti kukkulat ja menetti kaikki etunsa hurjan rohkeuden kautta. Ylpeys, ykspäisyys ja kiukku kiihoittivat hänen aivonsa hulluuteen asti.

Toiselta puolen eivät Sveitsiläisetkään tahtoneet olla arjempia. Heitä olisi voinut olla yli kahdenkymmenen tuhannen, jos olisivat odottaneet kaikkia liittolaisiansa, jotka tulivat perässä päin. He eivät siitä huolineet. Se oli etujoukko, joka törmäsi etujoukkoa vastaan.

Bern'in, Freiburg'in, Zürich'in, Lucern'in, Schwützi'n, Colmar'in ja Strassburg'in miehet ynnä joukko mitä uskaliaimpia vapaaehtoisia, jotka omasta halustaan olivat rientäneet heidän riveihinsä, muodostivat heidän etujoukkonsa. Herttualla taasen oli näitä vastaan panna monissa tappeluissa karaistua väkeä sekä Euroopan uljain ritaristo. Hirveä ottelu oli odotettava.

Törmättiin yhteen eräällä ylängöllä, jonka partaalla seisoivat luostari: Lance'n karthausilaisluostari. Sveitsiläiset ottivat asemansa sen viereen. Kun sitten alkoi kuulua sen muurien takaa munkkien laulua, jotka paraikaa pitivät messua, Sveitsin soturit pystyttivät maahan piikkinsä, lippunsa ja viirinsä ja laskeutuivat polvilleen viiniköynnöksien keskelle, joita mäen viimeisillä vieremillä kasvoi. Seuraten esiänsä vanhaa tapaa, he jättivät itsensä Jumalan haltuun.

Herttua joukkoineen saapui joutsenkantamalle. Nähdessään tämän hurskaan aseman, hänen ritarinsa pyrskähivät suureen nauruun. Hän itsekin erehtyi ja huudahti:

— "Pyhän Yrjänän kautta! nuo lurjukset anovat meiltä armoa. Tykkimiehet, tulkaa roistoille!"

Ensimmäinen laukaus pamahti, peittäen savupilveen koko Burgundilaisen armeijan. Kuoleman sanansaattajat viilsivät vakoja Sveitsiläisten polvillaan oleviin riveihin. Monta kaatui, verissään ja silvottuna. Muut yhä vaan rukoustaan jatkoivat.

Äkkiä luostarin kello soi Kristuksen ruumiin kohoittamista. Sveitsiläiset painuivat vieläkin alemmaksi.

Uudestaan kanuunat jyrähtivät heitä vastaan; uudestaan kivikuulat tekivät työtänsä, ja nuo harventuneet rivit aaltoilivat niinkuin laiho vihurin alla. Epäily sai vähäksi aikaa vallan. Vaan eräs ääni, munkin, veli Starck'in ääni huudahti:

— "Rohkeutta! veljet, ja siunattu olkoon se, joka kaatuu! Hän hyödyttää meitä paljoa enemmän taivaassa rukouksillaan, kuin täällä alhaalla aseillansa."

Kaarlo Rohkea luuli jo voittaneensa. Mutta tuulenhenki hajoitti savun, ja nyt hän näki Sveitsiläiset jälleen pystyssä ja tulossa; messu oli päättynyt.

— "Eteenpäin!" herttua komensi ja kannusti ensimmäisenä ratsunsa neliseen. Sveitsiläisten rivit seisautuivat oitis, muodostaen pitkällä piikeillään kolme rautaan puettua pataljoonaa.

Niiden välissä heidän tykkinsä, jotka nyt vuorostaan alkoivat jyrähdellä, ja vähän väliä heidän liehuvaiset lippunsa, joita ympäröitsi pertuskat ja pitkät miekat.

Tätä keihäsmetsää vastaan, tämän tulipätsin kuumeessa Burgundilaiset ratsut kavahtivat takajaloilleen, heittäen muutamia ritareistaan maahan.

Muut siirtyivät askeleen ta'apäin.

Sveitsiläiset, askeleen eteenpäin.

Ja joka mies heidän joukossaan, ikäänkuin pyytääkseen taivasta todistajaksi heidän oikealle kostollensa, päästi sotahuodon:

— "Granson! Granson!"

Tällä välin kuitenkin Burgundilainen ritaristo oli jälleen järjestynyt.

Sen etupäässä yhä vaan herttua, joka nopealla silmäyksellä tarkasti vihollisten rivejä.

Näiden keskustalla oli pääpataljoona, Scharnachthal'in ja Kilian von Diesbach'in johtamana.

Kumpaisellakin siivellä, vähän taempana, kaksi keveämmillä aseilla varustettua komppaniiaa, joista toinen seisoi kukkulaa vasten, toinen järveä kohden. Nämä sovittivat niin liikkeensä, ett'ei keskustaa voitu kiertää.

Koko sotarintaa olisi voinut verrata äärettömän suureen kotkaan, joka levittää siipensä, ennenkuin se iskee saaliisensa.

Toisella siivellä oli päällikkönä Zürichiläinen Felix Schwartzmurer; toisella taas Herman Mullinen.

Viimeksi mainittua vastaan seisoi Ludovik Aimerles'in herra, Burgundin kanslerin poika; edellistä vastaan Château-Guyon'in herra, tuo kaikista raivokkain. Sveitsiläiset olivat häneltä riistäneet kaikki hänen läänityksensä.

Kaarlo Rohkea itse, teroittaen omin käsin lippuansa, karkasi joukkonsa etupäässä Scharnachthal'ia vastaan.

Siinä Burgundin leijona ja Bern'in karhu ottelivat.

Hetken aikaa oli hirveä hämmennys, jonka kestäessä ei voitu mitään nähdä. Tykkiniekat eivät ampuneet enää, kun eivät voineet vihollista ystävystä eroittaa. Ei mikään saattanut seisoa Kaarlo Rohkeata vastaan. Kaataen, musertaen kaikki tiellänsä, hän kulki eteenpäin ja tunsu itsensä jo voittajaksi, kun äkkiä neljä uutta vastustajaa asettui hänen eteensä, ojentaen tapparansa kärkeä hänen ratsunsa rintaa vasten, ja huutaen järjestänsä:

— "Gent! ... Nesle! ... Dinant! ... Lüttich!..."

Ne olivat nuo neljä Ranskan kuninkaan toveria, nuo neljä kuolleiden kaupunkien edustajaa, nuo neljä kostajaa.

Herttuan täytyi seisahtua vastustamattomassa kulussansa. Hän sivalsi kerran, katkaisi yhdellä iskulla nuo neljä tapparaa, ja alkoi jälleen rientää eteenpäin, kun eräs uusi vastustaja ilmestyi hänen eteensä: Kilian von Diesbach.

Tämän miekka iski herttuan kultaiseen kypärään ja lennätti kauas timantti-kruunun.

Vasemmalla siivellä, jo ensi kahakassa Ludovik Almerles'in herra oli kaatunut. Sitten Pietari Lignarolainen, Milanolaisien päällikkö. Vieläpä vihdoon Poitiers'in herttuakin, joka näiden jälkeen oli ottanut johtaakseen tätä siipeä.

Vielä huonommin olivat asiat oikealla siivellä. Ja kuitenkin oli Château-Guyon'in herra ensi alussa murtanut Sveitsiläisten sotarinnan, tunkien siihen, kuin rautainen vaaja tammiseen tönkkään.

Hän pääsi kahden askeleen päähän Schwütz'in lipusta ja kuroitti jo kättänsä tarttuakseen siihen. Mutta veli Starck oli siellä pitäen kädessään summattoman suurta miekkaa, joka oli yhtä painava kuin tuo nuija ennen, sekä yhtä pitkä ja terävä kuin viikate. Tämä tärähti Château-Guyon'in kypärään, joka ei kuitenkaan tullut vialle, niin tukevaa työtä se oli. Mutta ratsu ja ritari, saman iskun kohtamina keikahtivat yht'aikaa nurin.

Fridolin seisoi veli Starck'in vieressä. Henrikki Elsener'in, erään Lucernilaisen avulla, hän anasti lipun kaatuneelta.

Herttua, ahdistettuna joka taholta, alkoi vihdoin peräytyä, mutta vaan askel askeleelta, jakaen ja saaden iskuja yhtäpäätä, kiukusta karjuen, raivosta riehuvana, verestä juopuneena; ja tätä kesti kokonaisen Englannin penikulman, hänen leirinsä etu-varustuksille asti.

Sieltä, neliökivistä rakennettujen vallien takaa jyrähti yht'aikaa neljä sataa kanuunaa, heittokonetta ja pientä tykkiä.

Olipa jo aikakin; tuo suuri harmaa hevonen oli haavoja täynnä ja sortui maahan ritarinsa alla. Tämä nousi oitis toisen selkään, vaihetti kypärää sekä sotanuujaa ja oli jo valmis kostamaan, kun äkkiä aurinko levitti säteensä Champigne'n ja Bonvillars'in kukkuloille, ikäänkuin näyttääkseen hänelle erään uuden

joukon vihollisia, vähintään toista vertaa isomman, kuin se, joka hänen oli niin rajusti jo takasin syönyt.

Ne olivat tuon vanhan liittokunnan väkeä, noita hirvittäviä vuorelaisia Glarus'en, St. Gallen'in ja Waldstätien tuntureilta, kaikki nuoria miehiä kookkaalla varrella ja masentumattomalla rohkeudella, joita oli pelko ja kuitenkin ihastus nähdä. Pormestariensa ja tuomariensa johdolla he lähenivät pikamarsissa, riemulauluja laulaen ja rientäen vuorostaan tappeluun. Nämäkin yhä tavan takaa huusivat:

— "Granson! Granson!"

Sitten viimein kuului hirveä mylvinä noista kahdesta summattoman suuresta sarvesta, jotka suuri Kaarlo oli antanut heidän esi-isillensä, ja joita siitä asti äänensä vuoksi nimitettiin Uri'n häräksi ja Unterwaldin lehmäksi. Tämä ääni, joka jylisten kuin ukkonen järjeytti kaikkia vuoria ympäristössä, muistutti jokaiselle viimeisen tuomion pasuunaa.

Koko Burgundin armeijassa ei ollut ketään, joka ei vavissut, ei ketään, joka ei vaalennut.

Itse herttuakin vihdoin kauhistuen kysyi:

— "Keitä tuolla vielä tulee? mitä väkeä nuo enää ovatkaan?"

Syvän hiljaisuuden keskeltä ääni hänelle vastasi:

— "Ne ovat nuo kukistamattomat, voittamattomat ylä-maasta ... ne samat, jotka niin monta kertaa ovat ajaneet pakoon Itävaltalaiset ... ne ovat Morgarten'in ja Sempach'in sankarit!"

Tämä heikko, mutta kimeä ääni, kuin kuolevan ihmisen, tämä ääni, joka näytti tulevan taivaasta tai nousevan maasta, oli Fritz'in ääni.

Hän oli siellä, nojaten Villon'iin; hän seisoi telttansa kynnyksellä; hänen kalpeat kasvonsa loistivat ilosta ja innosta.

Näyttäen vuorottain järveä ja noita puiden oksissa rippuvia ruumiita, hän jatkoi:

— "Kuuletteko heidän huutavan: Granson! Granson!... He tietävät jo kaikki ... he tulevat marttiiroja kostamaan ... tuolla he ovat! ... tuolla he ovat! Se on Jumala, joka heitä johdattaa ... turmio sinulle, teloittaja! turmio!"

Herttua ei kuullut enää. Hän koetti nostattaa väkensä masentuvaa rohkeutta. Italialaiset jo huusivat: paetkoon, ken voi! Hurja kauhistus sai vallan koko armeijassa, ja kuitenkin tämä oli kolme kertaa lukuisampi, kuin se, joka sitä ahdisti. Karvaalla mielellä, vihan vimmassa herttua karahutti, kovaan huutaen, tuon vapisevan joukon keskelle, haukkuen, herjaten sotamiehiänsä ja lyöden niitä miekallansa. Sitten, muutamain harvain kanssa, joilla vielä oli uskollisuutta ja miehuutta jäljellä, hän karkasi lähinnä olevien vihollisten päälle, syöksi ne vielä kerran takaisin ja palasi jälleen väkensä luo, jossa hän havaitsi vaan yhä enemmän kauhua ja epäjärjestyä.

Vihdoin, kuin Sveitsiläiset joka taholta hurjilla huudoilla hyökkäsivät leiriin, he pakenivat kaikki, he katosivat, "niin perin pohjin voitettuina", vanha Neuschâtelilainen kronikan kirjoittaja lisää, "että näyttivät haihtuneen kuin savu koillisen puhaltaessa."

Ainoastaan kolme henkeä jäi herttuan ympärille: hänen veljensä Burgundin Suur-Bâtardi; hänen sota-kuuluttajansa, Toison-d'or, joka hoiti hevostia, ja hänen narrinsa, Glorieux, joka häntä pyysi pakenemaan.

Hän itse, vallan vereen tahrattuna, silmät säihkyvinä, hurjalla, kamalalla muodolla, mutta yhä vaan lempi-urostansa muistellen, huudahti:

— "Juuri kuin Hannibal Zama'n luona! ... juuri kuin Hannibal!"

— "Niin", Glorieux kertoi, "niin, niin teidän ylhäisyytenne, me olemme oikein Hannibaloituina. Mutta paetkaamme. Ei muutoin koston toivoakaan!"

Vihdoin herttua taipui ja lähti.

Sveitsiläiset jo lähenivät herttuan telttaa, mutta jotenkin hitaasti, ikäänkuin itsekin hämmästyneinä voittonsa pikaisuudesta, ikäänkuin heidän silmiänsä olisi huikaissut kaikki nuo kalleudet, joita nyt saattoivat pitää ominansa.

Herman Nagöli, tuo karkea Unterwaldilainen, oli ensimmäinen, joka uskalsi tunkea tuohon purppurasamettiseen palatsiin. Eräs kalliilla kivillä koristettu hattu sattui hänen käteensä; se oli herttuan hattu,

joka eilen vielä, peittäen tuota kammoittavaa otsaa, niin suuria unelmia oli verhonnut. Härkien-ajaja pani sen päähänsä, irvisti ajatellessaan itseänsä näin koristetuksi ja heitti sen sitten inholla maahan.

Samassa Scharnachthal'in ääni huusi:

— "Polvillenne, lapset! Olemme rukoilleet tätä voittoa sotajoukkoin Jumalalta. Hän sen meille suo, kiittäkäämme häntä."

Ja paljastaen päätänsä, notkistaen polviansa, ristissä käsin, samalla tapaa kuin tappelun alussakin he rukoilivat nyt sen päätyttyä.

Vähän aikaa jälkeenpäin Scharnachthal nousi ylös ja jakoi ritari-arvon niille, jotka suurinta uljautta olivat osoittaneet, muun muassa myös Kilian von Diesbach'ille.

Sitten, ilman häiriötä, aivan säännöllisesti ryhdyttiin arvostelemaan ja tasaamaan saalista, joka oli loistavin, mitä milloinkaan oli nähty.

Villon etsi veli Starck'ia. Hän saattoi hänen Fritz'in luo, ja sanoi:

— "Kenties on jotain toivoa hänen pelastumisestansa. Minä uskon hänet teidän haltuunne, ja lähden."

— "Lyon'iinko?"

— "Niin, kuningas Ludovik odottaa uutisia ... ja hyviä. Uskallan toivoa, että hän on tyyväinen."

Sen jälkeen, ottaen hevosen, joka hänestä näytti paraalta, hän lähti menemään täyttä karkua.

XVII.

Lyon.

Lyonilaiset olivat ottaneet suurella komeudella vastaa kuninkaansa, Ludovik XI:n.

Tie pitkin pituuttaan, Pyhän Johanneksen luostarille asti, oli yhtenä lehtokujana, joka oli pienistä puista rakennettu ja koristettu kaikenlaisilla lipuilla ja nauhoilla. Viisi-sataa miestä, puettuina punaisiin vaatteisiin kaupungin kustannuksella, oli ratsain tullut häntä vastaan. Vähän kauempana, viisi-sataa porvari-nuorukaista puettuina sinisiin lilja-viittoihin, kunkin kädessä ratsas-lippu, jossa oli kuninkaan vaakuna. Vihdoin, ja se olikin paras osa koko vastaan-otossa, viisi-kolmatta kaupungin ihanimmista naisista, somissa taivaan-sinisissä puvuissa. He vartosivat Rhône'n portilla ja nyykistivät sievästi kuninkaalle. Tämä syleili heitä kaikkia suurella ihastuksella.

Mutta kaksi etenkin oli hänen mieluistansa. Hän kysyi niiden nimeä. Hänelle vastattiin: Gilonne ja Passe-Filon.

Hän hymyili ja mestari Olivier sai käskyn panna mieleensä nämä kaksi nimeä.

Kuultuansa messua Pyhän Johanneksen luostarissa, hän meni päivälliselle arkipispan luo ja asettui sitten asumaan Jean Caille'n ravintolaan.

Komeita kemuja, ilotulia ja kaikenmoisia huvituksia oli joka taholla, naurua ja kokkapuheita kuului kaikkialla, kaikki tahtoivat näyttää iloansa, että korkein läänitysherra oli niin terveenä ja hyvissä voimissa perille päässyt.

Kangastorilla oli suihkulähde, joka Ranskasta päin ruiskutti eri putkia myöten valkoista ja punaista viintä ohikulkeville ja kuninkaan kaartin sotamiehille virvoitukseksi. Lähdetä oli vahtimassa kaksi suurinta miestä, mitä kaupungista oli voitu löytää, puettuina villien vaatteisiin.

Kuitenkin, kaiken tämän ilon keskellä, kuningas yksin pysyi huolellisna. Lakkaamalla hänen silmänsä kääntyivät itää kohden. Hän vartosi levotonna uutisia Granson'ista.

Useampia kertoja yön kuluessa hän havahti ja kuunteli. Sitten hän taas kutsui henkivartijansa ja kyseli, eikö mitään sanansaattajaa vielä ollut saapunut Sveitsin puolelta.

Aamu valkeni; ei mitään vielä!

Yhä enemmän tuskissaan, kuningas tiuski ja ärjyi jokaiselle, jonka tapasi.

Kello kymmenen aikaan Olivier-le-Daim astui esiin ja ilmoitti erään huvituksen, joka ehkä hiukan rauhoittaisi Hänen Majesteettiansa.

Se oli jokin taistelu, tai pikemmin jokin hävityssota rottia vastaan, joiden kanssa oli pantu pieniä koiria tappelemaan, sellaisia koiria nimittäin, joita kutsutaan tähän aikaan Englannin mäyräkoiriksi.

Sanaakaan vastaamatta, astuen levottomilla, horjuvilla askeleilla, kuningas antoi viedä itsensä jonkunlaisen luostarin pylväskäytävään, johon oli istuimia hankittu.

Tämän käytävän kivijalasta kohosi ylöspäin jonkunmoinen rintanoja, joka oli noin puolen sylen korkuinen ja kiersi erään nurmikon ympäri.

Tälle kentälle päästettiin tuhannen rottaa.

Sitten pariakymmentä koiraa.

Mutta juuri kun taistelu oli alkamallansa, kuningas äkkiä kääntyi.

Kuultiin hevosen täyttä karkua lähenevän etu-pihassa.

— "Päästäkää! päästäkää tulemaan!" kuningas käski.

Villon juoksi esiin, vaaleana, hengästyneenä ja pölyyn peitettynä.

— "Noh! toverini, tappelu?"

— "Täydellinen tappio, sire!"

— "Kuka sen on kärsinyt? Sveitsiläisetkö?"

— "Oh! ei suinkaan, sire: Rohkean armeija. Kun hän pakeni, oli hänellä vaan kolme seuralaista jäljellä: hänen veljensä Suur-Bâtardi, hänen kuuluttajansa ja narri."

— "Kerro minulle tuo, kerroppa kaikki tuo, toverini!"

Ja kun runoilija oli lopettanut, kuningas jatkoi ihastuneena:

— "Nuo Sveitsiläiset! Nuo kelpo Sveitsiläiset! pelottomia, kiukkuisia, kauheita ... maltas! juuri kuin nämä koirat ... ja nuo toiset, ahdistettuja, voitettuja, hätääntyneitä, juuri kuin nämä rotat... Has! has! purkaa, tappakaa niitä!... Niskaan vaan! ystäväni, lemmittyni, kelpo rakkiseni! Ne ovat muka vahingollisia eläimiä, juuri niinkuin nekin siellä Granson'issa ... juuri kuin Granson'issa! Se on sitä, se on juuri sitä, kuin tämä on olevinansa, eikö niin, toverini?"

Runoilijan kertoessa oli rottain taistelua yhä kestänyt. Suuri joukko raatoja makasi jo kentällä. Hengissä olevat, jotka paikoin olivat ahdistettuna, paikoin taas täyttä vauhtia pakenivat, väliin kuitenkin vielä kääntyen voittajia vastaan, karatakseen niiden kuonoon, tai purrakseen niitä rintaan, kuvasivat kylmiksi Burgundilaisen raivokasta peräymistä, ja hänen soturiensa kauhistusta. Koirat sitä vastaan, raivoudessaan, hurjuudessaan ja haukkumisessaan, olivat juuri Sveitsiläisiä. Ne hyppivät ja loikkivat, tehden joka hetki uusia aukkoja vihollisten riveihin. Ja rotta parat huusivat, juoksivat sinne tänne, vääntelivät itseänsä aivan voimattomina, niin lukuisia kuin olivatkin, ja tanssivat pirun polskaa ilmassa, pudoten sitten alas seljälleen, raajat rikki ruhjottuina, häntä värisevänä, viikset harillansa ja kaikki neljä koipea taivasta kohden.

Kuningas taputti käsiänsä, polki jalkojansa ja kiihoitti koiriansa, joita verityö hurmasi, niinkuin ilo häntä itseä.

Pari minuuttia myöhemmin nurmikko oli muuttunut oikeaksi teuras-kentäksi, jonka keskellä koirat, kun ei enää ollut vihollisia, joita vastaan sopi taistella, olivat ko'ossa ja ulvoivat, ikäänkuin esittääkseen jotakin voittolaulua.

Silloin kuningas kääntyi Villon'in puoleen ja kysyi:

— "Sinä, joka nyt olet nähnyt molemmat tapaukset, häh! eikö ole totta, niissä on paljon yhdenmoista?"

— "Kyllä muuten", runoilija vastasi, "mutta että voitettu selkä siellä oli vapaa, ja että ne sitä käyttivät hyväksensä. Vähän kuolleita, paljon paenneita."

— "Ai!" Ludovik XI sanoi lakaten äkkiä laverruksistaan, "ai! ai! hänellä siis vielä on sotilaita?"

— "Niin, sire, mutta ei myöskään mitään muuta. Leirinsä, kanuunansa, kalleutensa, kaikki hän on jättänyt, kaikki menettänyt!"

— "Selitäppäs! selitäppäs, toverini!"

Ja kun runoilija oli käskyn täyttänyt, hän jatkoi, kasvot ja silmät säteilevinä ilosta:

— "Kuinka! mitä kuulen! hänen kuuluisa telttansa, johon ruhtinaatkin vaan vapisten astuivat, siinäkö nyt maan-moukkat vähääkään kursailematta ovat pehtaroinneet! ... kuinka! hänen kappelinsa! ... nuo kalliit Burgundin pyhimykset jäännösrasioinensa ja lippainensa ... kaikki hänen poimu-reunuksensa kullasta, silkistä ja sametista ... hänen kirjauksiin ja kuviin taotut aseensa ... hänen mainiot timanttinsa ja rubiininsa ... hänen suuri herttuallinen sinettinsä ... nuo kultamaljan kaulavitjat ... tuo kuuluisa, kalliilla kivillä koristettu hattu ... kaikki ne ovat olleet nähtävinä, koskettavina, pilkattavina, liattavina! ... ah! ah! ah! aika lystikäs asia!... Sitten hänen tykkinsä ... ja mikä vielä on paljoo tärkeämpi, hänen lumousvoimansa ... kaikki on mennyt!... Hahhah! eipä hän enää olekkaan Kaarlo Hirveä, Kaarlo Voittamaton... Ei! ei! Kaiken kopeutensa ja kerskaamisensa ohessa hän on näyttänyt selkänsä, on nähty hänen kantapäätänsä!... Hänen suuri kunniamiekkansa rippuu Bern'issä. Voi! leijonaa, joka on muuttunut jänikseksi! Voi! sutta, josta on tullut rotta, ... niin, aivan yhtä viheliäinen kuin nämä tässä ... Burgundin rotta!"

Olisi mahdoton kuvata sitä ylenkatsetta, sitä myrkyllistä ivaa, jolla Ludovik lausui nämä viimeiset sanat. Hän nauroi ja piteli kylkiänsä, hän kiemurteli paljaasta ilosta, hän oikein riemuitsi voitostansa.

Vaan herjeten äkkiä sekä ottaen imelän, sääliväisen muodon ja äänen, hän jatkoi:

— "Oi! olenpa epätoivossa oikein serkkuparkani tähden! Niin arvokas sukulainen! veljen vertainen! Ja minä olen saattanut iloita hänen onnettomuudestaan jumalattoman vihan villitsemänä. Pyhä neitsy Clery'ssä, oi armias rouva Embrun'issa, suokaa syntini anteeksi!"

Hän oli ottanut päästään tunnetun huopahattunsa, joka oli pyhain kuvilla koristettu. Suudellen näitä järjestään mitä syvimmällä katumuksella, hän jatkoi:

— "Lohduttakaa häntä onnettomuudessaan, tuota serkku parkaa Burgundissa... Mutta, hänen oman etunsa vuoksi, laittakaa niin, ett'ei hän ikänä enää siitä nouse!"

Sen jälkeen, nojautuen tuttavasti Villon'iin, hän sanoi:

— "Kerroppas vielä! sivu-seikkoja! Sinä miekkoinen, joka tuon kaiken sait nähdä! Jaa! kyllä sinun palkitsen! Mitä haluat? pyydä... Mutta olethan vallan vaalea ja horjut."

— "Sire", runoilija vastasi, "minä pyydän teiltä ensin vähän lepoa. Neljä-toista tuntia olen istunut hevosen selässä."

Ja nääntyen väsymyksestä, hän samassa vaipui kuninkaan jalkain juureen, joka oitis huudahti:

— "Pitäkää tarkkaa huolta hänestä. Jos hän tänä iltana herää, hän saa kunnian syödä iltaista meidän kanssamme; sillä iloiset iltaiset, totta Jumaliste, pidämmekin! Olivier, minä tahdon, että kutsutaan muutamia rehellisiä porvareita ... ja muutamia maireita porvari-tyttöjä ... muun muassa Gillonne ja Passe-Filon ... sinä kuulet tahtoni!..."

Villon ei saanut kunniaa olla saapuvilla näissä kuninkaallisissa kemuissa. Niin suuri oli hänen heikkoutensa, että hän nukkui yhtäpäätä seuraavaan päivään asti.

Ludovik XI otti silloin oitis hänet vastaan, ja antoi hänen kertoa pari-kymmentä kertaa juttunsa.

Puolipäivän aikaan ilmoitettiin Renato, Lothringin herttua.

Villon ei voinut peittää hämmästystänsä.

— "Ahaa!" kuningas sanoi, "sinä tunnet hänen?"

— "Niin, sire. Vaan luulin ett'ei hän olisi Lyon'issa."

— "Hän vartosi minua äitinsä Jolanda rouvan kanssa. Hyviä ja uskollisia sukulaisia. Täytyy heitä auttaa."

Mutta se, mitä Ludovik XI ei sanonutkaan, oli että hän kuukautta ennen, Parisissa oli tämän saman avun heiltä kieltänyt, tai ainakin jättänyt toistaiseksi, — Ludovik XI ei luvannut mitään, pelätessään

valloittajaa, joka silloin vielä oli mahtavuutensa kukkuloilla.

Herttua Renato astui sisään, kuusi nuorta miestä seurassa. Nämä kantoivat puvuihinsa hänen värejänsä, punaista ja vaalean harmaata.

— "Vai niin!" kuningas sanoi, "onni on teille vihdoinkin taas alkanut hymyillä, serkkuni Lothringista?"

— "Voi! ei, sire, ei vielä; mutta hyvien Lothringilaisieni ystävyys ei minua milloinkaan ole jättänyt. Muutamia niistä asuu Lyon'issa; heidän poikansa ovat tulleet minun luokseni, aseenkantajiksi puettuina minulle palvelustaan tarjoomaan."

— "Sehän on kaunista ansaita niin suurta rakkautta... Toivotan siihen teille onnea, serkkuni. Mutta olittehan sairaana, sanottiin?"

Villon oli jo huomannut kalpeuden nuoren herttuan kasvoilla. Käydessänsä, hän nojautui erään aseenkantajan olkapäätä vasten.

— "Sire", herttua vastasi, "oikeastaan vaan syvä surumielisyys minua vaivasi, olin jo vallan joutua epätoivoon ... ja se on tauti, jota ei mikään paranna. Tänä aamuna uutiset Granson'ista vähän voimiani virkistivät, ja nyt olen tässä, teihin viimeistä kertaa vetoomassa."

— "Vai niin!" kuningas sanoi, "joko nyt... Äitinne varmaan teitä lähettää kostoa pyytämään?"

— "Ei, sire, vaan oikeutta."

— "Sen olette saava, serkkuni. En ole teitä unohtanut, luottakaa minuun. Vaan täytyy vielä vähäisen varrota, olla oikein varma voitosta ... muutama päivä enää kärsimystä. Vahvistakaa voimianne, pian kyllä niitä jo tarvitsette. Rohkeutta sitä vastaan, sen tiedän, teillä on, onpa liiaksikin."

Renato Lothringilainen siirtyi jo pois päin, mutta huomasi äkkiä Villon'in, joka häntä yhä silmillään oli seurannut.

He olivat tavanneet toisiansa vain kerran. Nuori herttua näytti hänen kuitenkin tuntevan, vaikka vain epäselvästi, ikäänkuin jonkun hämärän muiston kautta, jota hän vielä turhaan koki selvittää.

Hän tervehti runoilijaa kädellensä, hymyili ja katosi.

Kuninkaan väijyvä silmä seurasi kaikkia; tämä viimeinen sivuseikka herätti oitis hänen huomionsa.

— "Ahaa! vai niin", hän sanoi runoilijalle, "teillä on siis jotakin yhteyttä keskenänne?"

— "Paljas myötätuntoisuus minun puoleltani, sire, mutta se on vakaa ja vilpitön."

— "Ja miksi, jos saan kysyä?"

— "Kerran vielä minun surukseni täytyy Teidän Majesteetillenne vastata: se on minun salaisuuteni ... se salaisuus, jonka herrana ja omistajana minun sanoitte saavan olla."

Erään sanansaattajan tulo katkaisi heidän puheensa.

Iltapuoleen, kun runoilija palasi kuninkaan majapaikkaan, hän hämmästyi suuresti seisoessaan äkki arvaamatta vastakkain Troussecaille'n kanssa.

— "Tuhannen sarvipäätä! mitä sinä täällä te'et?" Villon huudahti.

— "Ensinnäkin tulin sinua tapaamaan, François ystäväni. Toiseksi, olen seurannut kreivi Campobasso'a, joka minun lähettää itselleen vastaan-ottoa kuninkaalta pyytämään."

— "Ahaa! tulette Bern'istä?"

— "Niin, ja olemme kulkeneet Granson'in kautta, tappelun jälkeisenä päivänä."

— "Loistava onni! Martti ystäväni. Voit antaa uusia tietoja Hänen Majesteetillensa. Tule."

Vähän aikaa jälkeensä Villon vei Troussecaille'n kuninkaan eteen.

— "Kerro!" kuningas hänelle heti sanoi, "mitä ne siellä seuraavana päivänä ovat tehneet, mitä olet nähnyt?"

— "Saalista arvosteltiin ja tasattiin, sire. Voi Herran poika! sitä saalista! Vieläkin silmiäni häikäisee, kun sitä aattelen. Kultaa mitattiin vaan kourin, hopeaa täysin hatuin. Halveksittiin kokonaan kaikkia

hopea- ja kultakaluja; pidettiin, näet, tinana ja vaskena kaikki, mikä oli hopeata ja kultaa. Nuo köyhät Sveitsin asukkaat eivät olleet ikinä, ei edes unissaankaan nähneet niin suuria rikkauksia. Arras'in tapeeteja, Damaskon pukuja, samettia, kulta- ja silkki-vaatteita, Itämaiden kalliita kankaita, pitsiä ja karrikoita jaettiin vaan kyynärittäin, ei enemmän eikä vähemmän kuin karkeata, valkaisuamatonta palttinaa. Kalliita kiviä ja timantteja sitä vastaan poljettiin jalkojen alle ja heitettiin lokaan. Kas tässä, sire, on yksi, jonka ostin kahdella plappart'illa, vaikka se muuten on kuuden kulta-raham arvoisen."

Kuningas otti käteensä tuon kalliin kiven. Se oli melkein yhtä suuri kuin pähkinä ja kiilsi kuin tähti.

— "Kiitoksia", hän sanoi sitä katseltuansa. "Me lahjoitamme sen Notre-Dame-du-Puy'hyn ... meidän molempien puolesta."

Täyttikö Ludovik lupauksensa? Ei kukaan sitä voi vakuuttaa; se on kokonaan pimeyteen peitetty. Sitä vastaan muut Granson'in timantit, alussa halveksittuina kuin lasipalaset, vaan sittemmin kulta-läjien hinnalla haettuina, kaunistavat nykyään paavin hiippaa ynnä kuninkaiden ja keisarien kruunuja.

Tästä kaikesta huolimatta Troussecaille jatkoi kertomustansa.

— "Ruhtinaiden ja herrojen liput ja vaakunat pantiin erilleen Sveitsin ja Elsass'in kirkkoja varten. Sitten jaettiin oitis viljat, viinat, lihat ja suolaiset kalat ynnä kaikenmoiset ryydit ja makeiset. Se ei enää ollut mikään leiri, vaan summattoman suuri kapakka, jossa pari-kymmentä tuhatta leukaparia suun täydellä ahmivat. Kas siinä vasta vapaa ateria oli! Ja tällä välin päälliköt jakoivat keskenään kaupungit ja linnat, neljä sataa kanuunaa, heittokonetta ja pientä tykkiä, lähes tuhannen pyssyä, kolme sataa tynnyriä ruutia, suuren paljouden keihäitä, kirveitä ja sotanuujia, joutsia ja kaaria, nuolia ja vasamoita, vaunuja, hevosia ja valjaita. Kyllähän meille mainittiin niiden lukumääräkin, vaan en sitä enää muista. Sanalla sanoen, kaikki uuden Kroison aarteet muutaman tuhannen talonpojan karkeissa kourissa, jotka nyt vuorostaan olivat Kroison vertaisia rikkaudessa!"

— "Kuinka!" kuningas äkkiä sanoi; "jos ne vaan ovat rikkaita, nuo Sveitsiläiseni, eivät suinkaan ne sitten enää tapella viitsi."

— "Päinvastoin! sire", Troussecaille vakuutti, "ruokahalu kiihtyy syödessä; jota enemmän juo, sitä enemmän tahtoo juoda. Se on niin, että aina toivotaan tuommoista onnea toistamiseenkin ... ja itse Campobasso'kin, jota seurasin oppaana, katseli kateellisin silmin ja huokasi, ikäänkuin sanoakseen: koskahan minäkin tulen osalliseksi noin loistavaan saaliiseen ja noin iloiseen juhlaan!"

Näin puhe kääntyi Campobasso'on.

— "Missä hän on majaa?" kuningas kysyi.

— "Maanmiehensä, erään lääkärin, tohtori Galazzo'n luona."

— "Hän haluaa minua tavata?"

— "Hartaasti sire ... jo tänä iltana, jos mahdollista."

— "Kyllä; mene noutamaan häntä. Minä vartoon."

— "Hän on tästä vaan parin askeleen päässä", Troussecaille vastasi ... "jonkun minuutin kuluttua, sire, hänet saatan luoksenne."

Tämä kaikki oli tapahtunut eräässä vanhassa Göthiläisessä salissa, joka oli ristiholveilla ja syvillä akkunareijillä varustettu.

Yksi näistä viimeksi mainituista oli naulattu umpeen ja muodosti jonkunmoisen uudukon, joka oli verhottu Arras'in tapeeteilla ja varustettu esiripuilla, joita voitiin tarpeen tullessa vetää umpeen.

Uudukon perässä leveä lavitsa, jonka selkänöja oli veistoksilla koristettu ja istuin Itämaan tyynyillä päällystetty.

Ludovik XI käveli edestakaisin, ikäänkuin jotakin etsien, jotakin tuumaa, joka häneltä vielä puuttui.

— "Ehk'ei minun olisi pitänyt suostua häntä vastaan-ottamaan", hän vihdoin mumisi. "Nuo Italialaiset ajavat aina joitakin salavehkeitä puukolla ja myrkyllä. Niiden kanssa ei muu auta, kuin viisaus ja varovaisuus!"

Villon vaan katseli eikä puhunut mitään.

— "Ota tämä pöytä", kuningas äkkiä käski. "Nosta se tämän tuolin eteen, jolle minä istun. Ainahan siitä on vähän suojaa."

Runoilija noudatti käskyä.

Tällä välin tuo epäluuloinen hallitsija laski alas yhden esiripuista, koetti sitä kädellään nähdäkseen kuinka paksu se oli ja katosi itse vihdoin sen ta'a.

— "Toveri", hän kysyi, "näetkö minua?"

— "En laisinkaan, sire."

— "No hyvä! sinä kätkeyt tuonne. Minä kuulen hänen jo tulevan. Vedä puukkosu esille ... ja, jos hän liikaa paikalta, jonka hänelle näytän, jos hän askeleenkaan vaan uskaltaa astua minua vastaan, niin tapa hän oitis!"

XXII.

Italialainen valtioviisaus.

Kuningas ja Campobasso istuivat vastakkain, mutta kauempana toisistaan kuin mitä sula kohteliaisuus olisi vaatinut; kreivi keskellä huonetta, kuningas telttansa alla, jonka toinen puoli oli verhoilla peitetty, toinen tuon jyrkän tammisen pöydän suojelema.

Heidän välillensä François Villon, näkymätönä, liikkumatonna, pidättäen henkeänsä, korvat sojossa, silmät kuninkaasen kiintyneinä, vallan valmiina ensi merkkiä tottelemaan.

— "No! hyvää päivää, toveri Campobasso", Ludovik XI aloitti. "Minua ilahuttaa teitä nähdä, ja etenkin, että jälleen olette muistanut rautasormusta, jonka minulta jo aikoja sitten pyysitte."

— "Sire", Italialainen vastasi, "teillä on oikeastaan vaan yksi ainoa vihollinen. Minun ei tarvitse häntä nimittää. Tuoreen tappionsa ohessa, jonka hän kyllä voi kostaa, hänellä vielä on paljon valtaa, hän asettuu kaikkia teidän aikeitanne vastaan ja rakentaa teille esteitä joka taholla. Jos hän kaatuisi, jos hän katoisi, olisitte oitis kristikunnan mahtavin hallitsija."

— "Aivan niin. Mutta mitä oikeastaan tarkoitatte noilla sanoilla: kaatua, kadota?"

— "Löytyy monta keinoa niitä selittää, sire. Ajatelkaamme ensin, että joku mies, johonka hän laskee kaiken luottamuksensa, teille jättää linnat, joita hän pitää hallussansa."

— "Niin! noh! Muutama linna enemmän tai vähemmän ... ei merkitse mitään."

— "Ajatelkaamme, että sama henkilö, jossakin tappelussa, menee koko joukkonsa kanssa Teidän Majesteettinne puolelle."

— "Maltappa!" kuningas sanoi; "emme lainkaan ole sodassa. Päinvastoin, paraat ystävät."

— "Niinkuin Peronne'ssa. Siinäpä on sopiva syy koston, kun te kerran vuorostanne hänen saatte käsiinne, elävänä tai kuolleena."

Kuningasta kohtasi käheä yskä, ikäänkuin joku tukahutettu mörinä.

Sitten, oltuansa hetken ääneti, hän jatkoi:

— "Vaikeata, varsin vaikeata se, josta nyt tuossa puhutte, toverini."

— "Ei niin aivan, kuin Teidän Majesteettinne luulee. Joka levähdyspaikassa hänellä on tapana jättää suuri hevosensa ynnä aseensa, ja pienellä ratsulla, puettuna yksinkertaiseen nahkatakkiin, ja ainoastaan muutama joutsimies seurassa, lähteä omin silmin katsomaan, josko kaikki hänen leirissään on paikoillansa."

— "Vaankos hän tekee vastarintaa."

— "Löytyy puukkoja. Löytyypä, jos sen parempana pidätte ... myrkyäkin ... joka nostaa vielä vähemmän melua."

Tästä esityksestä kuningas kiukustui tulipunaiseksi ja huudahti:

— "Ei! ei mitään sellaista! ei koskaan! ... ei milloinkaan!... Se on Italialaista valtioviisautta; ei se meille sovi, meille Ranskalaisille. Jos hän kuolisi noin, ei niitä suinkaan puuttuisi, jotka minua siitä syyttäisivät, niinkuin ennen isäni Kaarlo kuninkaan kuollessa, ja niinkuin vielä hiljakkoin, kun veljeni Guienne'n herttua kuoli. On valehdeltu! kuuletteko sen, kreivi Campobasso, on hävyttömästi valehdeltu! Minä vihaan myrkkyä; en tahdo murhaa! Totta Jumaliste! Jos ainoankaan merkin olisin antanut, se olisi jo aikaa tehty. Niitä löytyy ihmisiä, löytyy kostajia, jotka ovat jo kymmenen vuotta sitä minulta pyytäneet; olen pidättänyt ja pidätän vieläkin heidän kätensä. Se on hänen mahtavuutensa, jonka täytyy kaatua, eikä hänen persoonansa. Hänen persoonansa, mitä se hyödyttäisi? ... pait sitä uskontokin sen kieltää."

Vähääkään ällistymättä, Italialainen hymyili, silittäen mustaa partaansa.

— "Sama se!" hän vihdoin sanoi. "Antaa Sveitsiläisten lopettaa työnsä. Minä te'en toivoretken pyhän Jaakon luo Compostella'an ja palaan, jos hän on voittaja."

— "Palatkaa etenkin, jos hän on voitettu", kuningas innokkaasti vastasi. "Se on silloin, kun täytyy kaikkein keinojen kautta hänelle viimeiset iskut antaa. Minä hyväksyn vallan teidän poissaolonne, ja etenkin sen hurskaan tarkoituksen, mikä sillä on. Toivoretket ovat oivallisia asioita. Paluu-matkalla, kulkiessanne ohitse, käykää minua katsomassa. Minä luotan teihin, toverini."

Campobasso nousi ylös, näytti epäilevän josko vastaisi, ja päätettyään sen tehdä, hän sanoi:

— "Voidaksenne minuun oikein luottaa, sire, teidän tulee minulle maksaa arvoni jälkeen. Hän ei ole sitä ymmärtänyt, hän. Siitä kenties seuraa hänen perikatonsa."

— "Ahhah!" Ludovik XI arveli, "kas se on suoraan sanottu. Tuommoinen rehellisyys minua miellyttää. Minkä arvoisena itsenne pidätte, herra kreivi?... Minä tiedän kyllä, että olette syntyisin Montfort'eista, jotka ovat olevinaan hieman kuninkaallista sukua. Älkää ujostelko... Puhukaa, niin saamme nähdä."

— "Sata-tuhatta kruunua ja Lothringin herttuakunta."

— "Totta Jumaliste! toveri, olettepa aika hoto!"

— "Mitä se sitten on, sire, jos minä sen sijaan teille annan Burgundin, Flandrin ja kaikki muut?"

Ludovik XI mietti muutaman sekunnin. Sitten, epäilemättä arvellen, ett'ei pidä ketään saattaa toivottomaksi, hän vastasi:

— "Jahka ne ensin olen saanut, niin näemme sitten. Mutta siihen tarvittaisi vielä, että Lothringi olisi avonainen."

— "Sanotaan nuoren herttuan sairastavan jotakin hivutautia", kreivi sulavasti ilmoitti.

Sen jälleen kumartaen maahan asti, hän lähti. Villon kiirehti oitis kuninkaan luo.

— "Sire, olettehan sanonut: ei murhaa! ei myrkkyä! Tuo mies aikoo tappaa Renato herttuan! olen sen nähnyt hänen silmistänsä!"

— "Jos niin on asian laita, niin sano serkulleni Lothringista, että hän on varuillansa. Tai parempi vielä, pidä silmällä tätä Campobasso'a, siksi kuin hän lähtee. Minä annan siihen lupaa. Hän inhoittaa minua, koko ihminen."

Villon syöksi jo ulos.

Ravintolan portilla hän kohtasi Troussecaille'n.

— "Oletko nähnyt Italialaista?"

— "Olenpa kyllä; hän on juuri lähtemäisillään."

— "Missä hän asuu?"

— "Johan sen sinulle sanoin, maanmiehensä, tohtori Galazzo'n luona. Se on siellä, kuin minäkin väli-aikaisesti asun."

— "No! saata minua sinne, pian!"

Töin tuskin molemmat toverukset olivat ehtineet Troussecaille'n kamariin, niin tultiin tätä hakemaan Campobasso'n luo.

— "Tule pian takaisin", Villon hänelle sanoi, "minun täytyy saada kaikki tietää."

Runoilija vartosi, vapisten kärsimättömyydestä, ja painoi aina väliin ikkunaa vasten tulisen otsansa.

Tämä ikkuna oli ahdasta pihaa kohden, joka tällä haavaa oli pimeä ja tyhjä. Yö oli tullut. Ei hiiskaustakaan koko talossa. Tuntui niin jääkylmältä ja kamalalta.

Äkkiä eräs palvelija ilmestyi kantaen lyhtyä. Hän meni talliin, ja palasi vähän aian päästä taluttaen ulos järjestänsä kaksi satuloitua hevosta ja muulin, jolla myös oli satula selässä.

Samassa Troussecaille tuli sisään.

— "No, mitä nyt?"

— "No, niin! Campobasso'a taisi miellyttää minun seurani. Tahtoipa hän ainakin viedä minun kanssaan, tiesi mihinkä..."

— "Ja sinä kielsit?"

— "Hitolla! mitä minä kahdella isännällä tekisin? Olenhan kokonaan sinua varten! Pait sitä, Italialainen ei nyt enää tarvitse ketään. Tohtori hänelle antaa palvelijansa; nuo molemmat hevoset, joilla tänne olemme tulleet, ovat heitä varten. He aikovat lähteä heti paikalla."

— "Entä muuli?"

— "Se on tohtoria varten. Hän lähtee erään sairaan luo, jolle hän juuri valmisti jotakin lääkettä."

— "Ahaa! kuinka hän sen teki?"

— "Jonkunmoisessa kullantekijäin keittopajassa. Puhdistus-astioita, sulatuskauhoja, tislaimia, ynnä kaikenlaisia pulloja sekä maljoja. Siellä täällä muumioita ja luurankoja. Katossa täytettyjä lintuja sekä matelijoita. Huonekalujen päällä pukinpäitä ja muita omituisia, irvistäviä olennoita. Kaikkea tätä valaisemassa kolmi-sydäminen lamppu ja tuli pesässä, jossa tuo lääke par'aikaa oli valmistumassa. Vaarallinen toimitus, siltä se ainakin näytti. Alkemista piti lasinaamusta kasvoillansa... Ahaa! se on valmista jo, tuossa he ovat kumpikin."

Ja tosiaan Campobasso tuli samassa näkyviin, ja hänen seurassaan laiha vanhus, joka oli puettu mustaan viittaan ja kantoi päässänsä jonkunmoista punaista patalakkia korvien yli riippuvilla nipuilla. Oikeat raatolinnun kasvot, oikea perkeleen katsanto.

Hän kiipesi muulin selkään, sillä välin kun Campobasso ja palvelija nousivat ratsaille.

Eräs naispalvelija, näöltään juuri kuin noita-ämmä, oli ottanut lyhdyn tuon viimeksimainitun kädestä ja aukaisi pääportin.

Molemmat Italialaiset katosivat, mutta vaihdettuansa ensin keskenään jonkun merkin, jonka Villon'in valpas silmä heti huomasi.

— "Pian nyt!" hän sanoi matalalla äänellä; "seuratkaamme tätä vanhaa myrkyttäjää, mutta niin, ett'ei hän sitä huomaa, ja niin, ett'ei hän pääse näkyvistämme. Tämä koskee kenties paljon kalliimpaa henkeä, kuin minun on. Kirkas tuli ja leimaus! jos oikein olen arvannut, piru hänen perii ihka elävältä!"

Troussecaille oli mukautunut entisiin, hyviin tapoihinsa. Kysymättä kuinka tai miksi, hän kiirehti seikkailevan toverinsa jälkeen.

Oli synkeä, sumuinen yö. Kadulla enää vain muutamia harvoja kulkijoita, jotka riensivät kotiinsa. Oikealla puolen nuo molemmat hevoset jo poistuivat näkyvistä; vasemmalla puolen hönkötti muuli, jonka satula-kaareen tohtori oli ripustanut lyhtynsä nähdäkseen tietä.

Molemmat ystävämme seurasivat tätä valoa matkan päässä, hiipien huoneiden seinuksia pitkin ja pysyen yhä varjossa.

He saapuivat näin Guillotièrenimiseen kaupunginosaan ja kulkivat erästä kapeata kujaa pitkin, jonka molemmin puolin oli mäkiä ja paikoin puutarhojen ympäri rakennettuja kiviaitauksia.

Tämmöisen porvari-huvilan portilla, lyhty, jota muuli kantoi, äkkiä seisahtui.

Villon joudutti askeleitaan.

Galazzo oli jo mennyt sisään. Ovi sulkeutui hänen jälkeensä.

— "Jos minä nyt vuorostani koputan, tokkohan avataan?" runoilija mietti. "Ja jos avataankin, kuka minua uskoo, kun en ketään tunne, ja olen itse tuntematon kaikille? Minua pidettäisiin vaan varkaana... No! sama se! minä menenkin sitten varkaan tietä! siten voin nähdä ja kuulla kaikki, eikä minun tarvitse näyttää itseäni, ennenkuin viimeisellä hetkellä, jos tarve sen vaatii, ja vasta sitten kun tarve sen vaatii. Tänne, Troussecaille... Tule heti tänne, tikapuut!"

Tämän yksinpuheen kestäessä hän oli kiertänyt muurin kulman ympäri; hän nousi nyt kahden reisin istumaan sen harjalle, käyttäen siihen tuota elävää jalustinta, joka hänen kutsumuksestaan oli tullut paikalle.

— "Vartoo minua", hän sanoi matalalla äänellä, päästäessään itsensä alas puutarhaan.

Muutamia pensaita kasvoi tällä kohtaa, muodostaen pienen viidakon. Sen toisella puolen, muita pensastoja, nurmipenkere ja rakennus.

Tämän etupuolelta, alikerrasta loisti kirkas valo, ja kuului puhetta.

— "Nuo ovat alamaisia eikä isäntiä", Villon mietti kulkiessaan toiselle puolen rakennusta.

Siellä, syvä hiljaisuus. Yksi ainoa akkuna valaistu, mutta heikosti, hämärästi, kuin sairaan akkuna ainakin.

Pilvet taivaalla vähän lomaantuivat; runoilija saattoi nyt eroittaa erään parvekkeen.

Hän astui heti sinne päin, kohosi varpailensa ja pitkä mies kun oli, hän ulottui erään Göthiläisen pylvään lehtikoristuksiin, tarttui niihin molemmin käsin, ponnisti jänterettään, sai polvet seppeleen päälle, kiipesi rintanojan ylitse ja pidättäen henkeänsä, kyykistyi tuon valaistun akkunan alla olevaa laudoitusta vasten.

Kamari oli jotenkin avara ja sievästi sisustettu. Iloinen valkea pesässä, pöydällä vaskinen lamppu, jonka valoa viheriä sarssi-varjostin puolittain peitti. Tässä puoli-hämärässä voi eroittaa uudukon ja vuoteen, jonka päällä joku ihmisenmoinen makasi liikkumatonna ja nukuksissa.

Kaksi naisihmistä, toinen jalkopäässä, toinen pääpuolella, valvoi hiljaa rukoillen.

Jo paljaastaan sydäminensä tykkimisestä Villon oli tuntenut Anjou'n Jolanda'n, Renato'n äidin, Lothringin entisen herttuattaren.

Toinen naisista nuori tyttönen pitkällä, ihanteellisella ylimysvarrella, joka muistutti vanhojen tuomiokirkkojen akkunoihin maalatuista neitsy Maarian kuvista; hänen erittäin säännölliset kasvonsa pistivät esiin varjosta, joka peitti ne vienoon hämärään. Hänen kätensä olivat ristissä ja niin valkoiset, että niitä olisi luullut kahdeksi marmori-kädeksi.

Hiljainen kolkutus kuului ja ovi aukeni.

Molemmat naiset käänsivät itsensä ja sairaskin havahti unestaan.

Hän kääntyi toiselle kyljelle, nojasi käsivartta vasten ja kuroitti esiin päätänsä.

Villon hänet oitis tunsi; se oli nuori herttua Renato.

Ovesta astui sisään muuan mies, yksi noita vaaleanharmaasen ja punaiseen puettuja nuorukaisia, jotka vapa-ehtoisina aseenkantajina herttuata palvelivat.

Häntä seurasi eräs vanhus, selkä köyryssä ja mitä alamaisimmalla käytöksellä: se oli tohtori Galazzo.

Villon kohosi verkalleen.

Hän kuuli, voimatta kuitenkaan ymmärtää, muutamia sanoja, joita nuori herttua, hänen äitinsä ja tohtori vaihtoivat keskenänsä.

Vihdoin tuo viimeksimainittu veti esiin viittansa alta pienen pullon ja ojensi kätensä tarjotakseen sitä sairaalle.

Jolanda herttuatar tarttui siihen, aukaisi korkin ja pani sen poikansa käteen.

Renato jo nosti sen huulillensa...

Äkkiä akkuna helisten meni säpäleiksi; muuan mies syöksi uudukkoa kohden ja huusi:

— "Malttakaa, teidän ylhäisyytenne, henkenne on vaarassa ... älkää juoko!"

XXIII.

Aguilar'in kreivi.

Seurasi ensin yleinen hämmästyks. sitten herttuatar, joka ensimmäiseksi tointui niin paljon, että kykeni puhumaan, kysyi:

— "Kuka te olette? mitä tämä merkitsee?"

Villon tempasi lampun käteensä, asetti sen tohtorin silmien eteen ja vastasi:

— "Katsokaa tätä kurjaa! Eikö hänen kalpeutensa ja häiriönsä teille jo sano kaikkia?"

Mutta samalla kun lamppu valaisi Galazzo'a, se myöskin levitti kirkkaan valonsa François Villon'in kasvoille.

Jolanda silloin liikutuksesta vallan vapisevana huudahti:

— "Aguilar'in kreivi!"

Runoilijan vuorostaan muuttui muoto, hän painoi alas päänsä ja rupesi vapisemaan.

— "Rouva", hän sopersi, "rouva herttuatar, oi! älkää minua enää niin nimittkö. Ei se ole minun nimeni. Älkää muistelko muuta kuin meidän viimeistä kohtaustamme tuolla metsässä, sinä päivänä, jolloin minulla oli onni pelastaa teitä Ramswag'in herran käsistä. Alttiiksi-antamus... Se on ainoa nimi, jolla pyydän tulla tunnetuksi."

— "Oi! minäkin tunnen teidät", nuori herttua huudahti, "olettehan sama toivoretkeläinen, joka minulle annoitte äitini takaisin!... Ja nyt ilmestyitte jälleen henkeäni pelastamaan... Oikein ... minä ymmärrän, minä uskon teitä: tämä, jota kädessäni pidän, on kuolema!"

Galazzo alkoi hämmästyksensä vähän tointua; hän tahtoi kieltää.

Mutta Villon tarttui pulloon ja ojensi sen hänelle, sanoen:

— "Juo! Juo, jos tahdot sanani valeeksi väittää! Mutta juohan nyt, myrkyttäjä!"

Kun tohtori heti antoi kiellon, jonka ehdottomuus jo oli kuin suora tunnustus, Villon tarttui tuon kurjan niskaan ja aikoi häntä siihen pakoittaa. Tämä lankesi polvillensa, vallan kauhistuneena, kamalasti läähättäen ja tummansinisenä kasvoiltaan, sekä rukoili armoa.

Nuori herttua ja molemmat naiset käänsivät päänsä pois kauhulla.

Villon ei ollut päästänyt Galazzo'a. Hän nosti hänet äkkiä ylös ja, niin sanoaksemme, heitti hänet aseenkantajalle näillä sanoilla:

— "Vapauttakaa meitä tästä myrkyllisestä käärmeestä ja katsokaa etenkin, ett'ei hän pääse karkuun. Kyllä sitten annamme tarkempia käskyjä."

Ovi jo sulkeutui ja nuo molemmat miehet olivat kadonneet.

Herttuatar aatteli vaan poikaansa.

- "Lapseni!" hän sanoi, "koeta voittaa tämä liikutus. Älä sitä enää muistele. Lepo ja rauha ovat sinulle tarpeen. Sulje silmäsi, minä pyydän sinua, ja nuku."

— "Mutta", herttua hymyillen vastasi, "mutta suohan minun toki häntä kiittää, häntä..."

— "Jätä se minun huolekseni", herttuatar keskeytti varsin omituisella soinnulla äänesssänsä. "Ole huoleti, sinä saat hänen huomenna nähdä. Tänään minä otan puhuakseni hänen kanssansa. Serkkusi Johanna hoitaa sinua. Eikö niin? minä soisin sen. Hyvästi!"

Ja viitaten Villon'ia seuraamaan, hän poistui, hellyys vielä silmissä ja sormi huulilla.

Tuo kalpea, surumielinen tyttö, jota oli kutsuttu Johannaksi ja jonka oikea nimi oli Johanna Harcourtilainen, astui vuodetta kohden ikäänkuin joku vaalea haamu, tarttui nuoren herttuan käteen ja puhui niin vienolla äänellä, että joka sana kuului huokaukselta:

— "Renato serkkuni, teidän tulee totella äitiänne; teidän tulee etenkin totella minua, joka teitä

rakastan, ilman toivoa tulla milloinkaan rakastetuksi. En tahdo teitä soimata suoruudestanne, päin vastoin. Minä kunnioittaisin teitä vielä enemmän sen vuoksi, jos se olisi mahdollista. Vaan nyt, kun en voi antautua teille, minä antaun Jumalalle. Meillä ei ole enää, kuin muutamia päiviä yhdessä oltavana. Näinä viimeisinä päivinä, serkkuni, pitää olla hyvä minua kohtaan, eikä minua surettaa, vaan tehdä kaikki, mitä minä tahdon... Ja nyt, minä tahdon ... minä pyydän teitä ... nukkukaa!"

Nuori herttua oli itse saanut kokea onnettoman rakkauden tuskia. Hän rakasti Hedwigiä, niinkuin Johanna häntä, ilman toivoa. Mitä voisivat tyhjäät lohdutukset sellaista onnettomuutta vastaan? Hän sulki silmänsä, ja oli nukkuvinaan, puserrettuansa ensin Johannan kättä ja pitäen sitä yhä sittenkin vielä omassaan.

Tällä välin herttuatar oli tullut jonkunmoiseen rukoushuoneeseen. Hän astui rukous-istuimen luo, ojensi kätensä Kristuksen kuvaa kohden, ja kääntyen runoilijan puoleen, joka pää rintaa vasten, rukoilevassa asemassa, oli seisahtunut vähän taaemmaksi, hän sanoi:

— "Mailman Vapahtajan nimeen, Jumalan nimeen, joka tietää sen tunteen puhtauden, joka muinoin sai sydämeni sykkimään, ja josta se vieläkin sykkii, minä pyydän täydellistä ja suoraa selitystä ... minä vaadin sitä ... puhukaa!"

— "Niin, oikein", Villon vastasi, "jotakin tunnustusta ... teille, rouva herttuatar, sekä Jumalalle. Teillä on oikeus sitä vaatia; tapahtukoon se meidän kesken."

Hän laskeutui polvillensa. Liikkeellä, joka oli täynnä ylevyyttä, hän kohotti päätänsä ja työnsi taaksepäin pitkän, ruskean tukkansa, jota muutama valkea suortuva hopeoitsi. Nero, alttiiksi-antamus ja rakkaus, jonka aika oli pyhittänyt ja kunniantunto hillinnyt, kirkastivat hänen kaunista otsaansa ja hänen kyyneleistä kosteita silmiänsä; hänen suunsa oli valmis hymyhuulin tyhjentämään tuon katkeran kalkin.

Hän ei enää ollut sama katukulmain runoilija, sama sukkela ilveilijä, jonka tämän kertomuksen alussa näimme lankeevan polveilleen Ludovik XI:nnet eteen. Kolmen kuukauden uljas elämä oli kohottanut tuon langenneen neron. Entinen maankulkija oli muuttunut ja muodostunut. Hän oli nykyään aivan toinen mies.

— "Rouva", hän sanoi, "minun tulee ennen kaikkia teille ilmoittaa oikea nimeni. Surkean kuuluisa kun se on, sen on jo täytyntä tulla teidänkin korviinne. Minä olen François Villon."

— "François Villon!" herttuatar kertoi vaipuen istumaan ja kätkien kasvot molempiin käsiinsä.

— "Malttakaa", runoilija innolla jatkoi, "älkää minua vielä tuomitko. Olin viiden-kolmatta vuotias. Seikkailevan elämän sattumat minun saattoivat Provence'en, Renato kuninkaan, teidän isänne hoviin. Oi! silloin en vielä ollut tuo vapaiden ateriain sankari, tuo kapakkain runoniekka. Minun kiihkoni, himoni ja virheeni verhoutuivat nuoruuteen ja ylimys-pukuun. Ylhäisimmätkin pitivät kunniana kuulua ystäväni joukkoon. Halveksien ja ylpeillen pilkkasin heitä ja sanoin: 'ei kukaan teistä voita minua rohkeudessa, uljauudessa ja nerossa. Minulla on esi-isänä Alain Chartier, joka aateloitiin Skotlannin Margareetan suudelmalla. Kohotakseni teidän kaikkien yli, minulta puuttuu vaan nimi. Kuka uskaltaa lainata minulle omansa? ... lyönpä vetoa, että saan jonkun prinsessan itseeni rakastumaan ... sen, jonka minulle määrääte ... ensimmäisen, joka vastaan tulee!' Eräänä päivänä, kun pidettiin turnajaisia, suostuivat toverini tähän kerskailevaan vaatimukseen. Ympärilläni seisoivat muutamia viimeksi tulleita ritareita, jotka eivät olleet vielä nimeänsä ilmaisseet. Tuotiin arpanoppa. Aguilar'in kreivi katosi ja meni pois, jättäen minulle nimensä, aseensa ja ajokaluksensa. Samassa torvet kehoittivat turnaukseen. Minä tartuin ensiksi aseisiin! Oi! se oli etenkin juuri tämä, joka minua oli houkutelut! Ilmestyin kilpakentälle, eikä ainoakaan ritari kestänyt minua vastaan. Illalla vietettiin lemмен juhlaa, oli runoniekkein turnaus. Tässäkin taistelussa vein voiton. Teidän kätenne seppelöitsi minua. Ja sitten, kun kuningas Renato kysyi tuon tuntemattoman nimeä, joka samana päivänä oli kaksi kertaa ollut voittajana, ääni, joka ei ollut minun, vastasi: 'Se on Aguilar'in kreivi.' Oi! minä pyydän teitä, rouva herttuatar, johdattakaa niitä aikoja mieleenne ja myöntäkää, että puhun totta."

— "Minä muistan", tämä vastasi. "Niin se oli. Niin, oikein, minä muistan sen. Vaan miks'ette silloin, kun isäni, laskettuaan minun käteni teidän omaanne, teidät oli julistanut minun ritarikseni koko juhlaiviikon aiaksi, miks'ette silloin minulle sanoneet totuutta?"

— "Miks'en?" runoilija huudahti, "siksi, että teitä jo rakastin, rouva! Muualla, Pariisissa olin nähnyt, ihailut ja seurannut teitä kaukaa, joukon keskeltä. Te olitte aatokseni, runollisuuteni ja unelmani! Ne toteutuivat äkkiä, kuin lumouksen kautta. Ihmeteltävä sattumus kohotti minut teidän tasalle, salli minun koskea teidän kättänne, kuulla teidän ääntänne ja elää teidän taivaassanne! Oi! siinä oli liiaksi onnea, minä jouduin hurmoksiin, tulini hulluksi... Suokaa anteeksi, Jolanda, oi! suokaa se minulle anteeksi!"

Ja puhuttuaan näin vapisevalla äänellä, ristissä käsin, ikäänkuin muiston taikavoiman nuorentamana, hän ryömi herttuattaren jalkain juureen.

— "Minä suon teille anteeksi", tämä syvästi liikutettuna lausui. "Vaan tietäkää se kuitenkin, te olette murtaneet elämäni!"

Tämä valitus, tämä kaipaus, sekin oli tavallaan tunnustus. Runoilijan silmät välähtivät. Mutta herttuattaren katseen edessä, joka jälleen oli muuttunut ankaraksi, hän painoi uudestaan päänsä alas sekä jatkoi:

— "Se oli suuri rikos epäilemättä. Minä puolestani olen siitä saanut kauheasti kärsiä; mutta onhan minulla toki ollut se hirveä lohdutus, että olin kyllin luja velvollisuuttani täyttämään. Kuulkaa vielä, rouva, ette läheskään kaikkia tiedä. Kun pari päivää myöhemmin Lothringin herttua, teidän sukulaisenne, sulhasenne ja melkein jo puolisonne, tuli hoviin ... juuri kun aioimme yhdessä paeta ... oi! te suostuitte siihen, te olitte sen itse tahtoneet! ... minun kunniani äkkiä heräsi. Pelastaakseni teitä siitä kurjasta kohtalosta, joka teitä vartosi minun kanssani ja tukahuttaakseni teidän rakkautenne, minun tuli tehdä suuri uhraus, uhraus, tuntematon kaikille, jonka katkeruus minun yksin piti kantaa, jonka minä yksin olin säilyttävä salaisuutenani. Tämän salaisuuden minä vihdoinkin voin teille ilmoittaa! ... ja minä kiitän siitä Jumalaa, se on kenties minun palkintoni!"

— "No, puhukaa", herttuatar sanoi, "minä kuuntelen teitä."

— "Muistelkaapa viimeistä kohtaustamme tuolla huvihuoneessa, jossa kaikki oli valmiina pakoa varten. Mies, joka teitä vartosi, ei enää ollut se, jota etsitte. Hänen vieressään oli tyhjiä pulloja sekä malja hänen kädesssänsä. Juopunut! Ja kun te silloin, Jolanda parka, aivan hädillänne, aivan epätoivossa, hirmusta ja kauhusta huudahditte, tuo kurja teille vastasi: näin on minun tapani, minä rakastan viiniä paljon enemmän kuin lempeä! Kun sitten seura-naisenne astui sisään, hän tahtoi tätä syleillä: helvettiin kaikki suuret naiset ja eläköön pikku Jeanette! Kaikessa tuli näkyviin raaka juoppous. Minä tahdoin teitä peloittaa, teitä parantaa ja kaiken kaipauksenkin teistä poistaa. Olinhan alhainen, halveksittava olento... Enhän teitä rakastanutkaan ... niin luulitte... Minä valehtelin! niin, se oli paljasta valetta ja petosta kuin kaikki muukin ... en ollut juonut kuin kyyneleeni!"

Herttuatar, liikutuksesta vapisevana, murheesta ja ilosta viehättävänä, kohosi äkkiä seisomaan:

— "Oi! sydämmeni ei sitä voinut aavistaa!... Anteeksi! minun tässä onkin anteeksi pyytäminen!... Minun ei siis enää tarvitse punastua, että kerran olen rakastanut?"

— "Hiljaa!" runoilija sanoi matalalla äänellä; "teitä voitaisiin kuunnella, rouva herttuatar, enkä minä tahdo, että kunnianne kirkkautta mikään himmentäisi, ei edes epäluulon varjokaan. Siellä, noin parikymmentä vuotta sitten, sanoin tovereilleni, että olin ollut tyhmänrohkea, että kaikki olin kadottanut, ja että tuo puhdas enkeli, paljastettuaan näin raadollisen olennon, oli syössyt sen alas taivaasta. Ja irvistys kasvoilla, mutta kuolema sydämessä katosin ikipäiviksi noilta yläisiltä ilmoilta, joilla niinkuin joku uusi Ikaro olin polttanut siipeni. Älkää minua surkutelko, olenhan teidät taasen nähnyt... Te katselette minua hymyhuulin, siinä on kyllin, siinä on liiaksi!... Ja kuitenkin olen paljo kärsinyt; no, niin! Kaikkein ensin, epätoivosta hulluna harhailin sattuman nojalla metsissä ja vuoria pitkin, ilman muuta määrää, kuin paeta kauas pois. Sittemmin heittäysin, yhä vieläkin silmittömästi, irstaasen seikkailija-elämään. Ei mikään voinut minua saada teitä unohtaan, ja minä kiitän siitä Jumalaa, koska rakkauteni nyt on muuttunut alttiiksi-antamiseksi, ja koska tämä alttiiksi-antamus teitä jo on hyödyttänyt ja vieläkin voi hyödyttää. Ottakaa se vastaan, rouva herttuatar, jos ei itsenne, niin kuitenkin poikanne vuoksi. Hänen perintönsä, hänen henkensä on vaarassa. Sallikaa minun liittyä häneen ja hänen asiaansa ... ja jospa kerran voisin uhrata henkeni hänen pelastuksekseni!"

Jolanda astui runoilijan luo ja ojensi hänelle kätensä.

Tukahuttaen ilohuudon, tämä nosti sen huulillensa.

Sitten herttuatar lähtiessään pois huoneesta sanoi:

— "Tulkaa takaisin huomenna, François Villon: Renato, Lothringin herttua teitä vartoo."

Jonkun minuutin runoilija vielä makasi liikkumatonna, silmät innosta säihkyvinä, kasvot kyyneleiden vallassa ja hymy huulilla.

Hänen kurkkuansa vihdoin ahdisti joku huokaus, ja tämä sai hänet heräämään.

— "Mitä hullua!" hän sanoi vallan hämmästyneenä, "minäkö itken?... Mutta kylläpä näin kelpaakin itkeä. Harput ja huilut! siitähän on kaksi-kymmentä vuotta kuin viimeksi itkin!"

Vähän aikaa jälkeinpäin, hattu päässä, miekka vyöllä ja komeasti reunustettu viitta olkapäällä, hän

astui portaita alas puutarhaan päin.

Hänen kulkiessa kyökkien ohitse eräs ääni, Troussecaille'n ääni, hänet äkkiä pysäytti.

— "Malta nyt! malta nyt heikkarissa! minä kanssa. Emmekö enää mahdukkaan yhdessä kulkemaan?"

— "Kuinka hitolla? sinäkö täällä? ... kuka sinulle antoi luvan tulla sisään?"

— "Levottomuuteni sinun tähtesi. Minä hiivin hiljaksen eteenpäin. Jouduin kiinni. Sinä tulit talon isäntää pelastamaan. Minä turvausin sinuun ja nämä herrat pyysivät minua juomaan."

Näin puhuessaan Troussecaille osoitti noita kuutta nuorta, herttuan väreihin puettua aseenkantajaa.

Yksi näistä puhui kaikkien puolesta:

— "Nimeni on Gerard ja minä kiitän teitä, että pelastitte meidän isäntämme, joka on meille rakas. Me juomme hänen terveiksensä. Ettekö tekin tahdo yhtyä tähän maljaan?"

— "Varsin kernaasti, aseenkantaja Gerard, mutta yhden ainoan lasin. Pitäkää tarkka huoli hänestä, hyvät herrat. Hänen terveytensä ja Lothringin takaisin-voittamisen malja!"

Sitten, ikäänkuin jotakin äkkiä olisi johtunut hänen mieleensä, hän jatkoi:

— "Kesken kaiken, tuo myrkyttäjä, mihinkä hänen olette panneet?"

— "Maahan."

— "Maahanko?"

— "Hirtettyämme hänet ensin."

— "Vaan kuka teitä käski häntä hirttämään?"

— "Vähän joka mies, teistä itsestä alkaen. Sanoittehan, että meidän piti panna hänet varmaan paikkaan."

— "Nyt hän ainakin on varmassa paikassa!" Troussecaille arveli. "Nämä herrat kysyivät neuvoa minulta, eikä meillä ollut mitään parempaa tehtävää aikamme kuluksi... Minä tunnen sitä tointa hiukkasen... Seurattiin minun neuvojani, ja totta tosiaan, sen pahempi Galazzo'lle, lähtipä hän tästä mailmasta niin että saakeli perään soitti!"

XXIV.

Renato Lothringilainen.

Seuraavana päivänä Lothringin nuori herttua tuolla muodolla, joka teki hänen rakastetuksi kaikilta, ojensi kätensä Villon'ille, ja kutsui häntä ystäväkseen.

Jolanda herttuatar oli myöskin saapuvilla; hänen hellä katsantonsa ja lempeä hymynsä runoilijalle sanoivat:

— "Minä olen pitänyt sanani ... ja te näette, että olen tyytyväinen."

— "Mutta", hänen poikansa lausui, "enhän voi mitään ilman kuninkaan apua."

— "Teidän ylhäisyytenne, auttakaa ensin itseänne," Villon vastasi. "Karkoittakaa mielestänne kaikki suru; vahvistakaa voimianne ja terveyttänne. Tällä välin ystäväne työskentelevät teidän puolestanne."

— "Mitkä ystävät? minulla on niitä niin vähän jäljellä."

— "Poikani", herttuatar puuttui puheeseen, "sehän on kiittämätöntä. Ei Lothringissa eikä Sveitsissä ole sinua unohdettu. Ja täälläkin olet saanut vastaan-ottaa rakkauden osoitteita. Nämä nuoret vapaaehtoiset, jotka sinua vartioivat ... aseenkantaja Gerard ja uusi ystäväsi Villon, jonka silmäys sinulle sanoo: elä hyvässä toivossa!"

— "Niin, eläkää hyvässä toivossa!" runoilija kertoi. "Minä tiedän erään, joka vielä tänään puhuu teidän puolestanne kuninkaalle. Hyvästi huomiseksi!"

Muutama tunti jälkeenpäin, kun Villon Troussecaille'n seurassa astui edes takaisin kuninkaan asuntopaikan edustalla, hänen toverinsa häneltä äkkiä kysyi:

— "Mutta, mikä sinua nyt tänään vaivaa, François parkani? olethan kovin surullinen ja levoton. Mitä oikeastaan aattelet?"

— "Sitä", runoilija vastasi, puhuen melkein kuin itsekseen, "sitä aattelen, että kuningas, minun herrani usein on puhunut minun palkitsemisestani, ilman mitään minulle vielä määräämättä tai lupaamatta."

— "Minä ymmärrän, paljaat puheet ovat laihoja palasia, eivätkä sinua tydytä. Palvelijallesi muutama ecu on kylliksi. Köyhät ihmiset eivät kaipaa, kuin vähä rahaa. Vaan sinulle, hyväinen aika! pitää olla jotakin muuta ... en tiedä oikein mitä... Minusta näyttää siltä, kuin tulisit vähän kunnianhimoiseksi."

— "Aivan niin, kovin kunnianhimoiseksi. Mutta pelkäänpä, että minun täytyy toiveistani luopua."

— "Pyydä sinä vaan, älä hellitä. Ei arka mitään saa. Mutta pirun sarvien kautta! enpä olisi luullut sinua noin kehnoksi."

— "Niin! jospa se vaan olisikin itseni vuoksi!"

— "No, kenenkä vuoksi?"

Villon käänsi hänelle selkensä ja meni kuninkaan luo. Onnettomuudeksi Ludovik XI ei näyttänyt tänä aamuna olevan naurutuulella.

— "Tule esiin, lipilaari!" hän ärjäsi huomattessaan runoilijan. "Se on juuri kaunis juttu, jonka minulle koetit uskotella! Jos onkin paljo kalua mennyt hukkaan Granson'issa, niin onpa väkeä kaatunut kovin vähäisen. Tuhannen miestä enintään. Se minua harmittaa ja huolettaa. Totta Jumaliste! saa kenties alkaa uudestaan!"

Villon huomasi, että aika oli huonosti valittu pyyntöjen esittämiseen.

Pait sitä kuningas oli juuri menossa päivälliselle mestari Anton Boursier'in luo, joka oli rikas kauppias, kuninkaan toveri ja Passe-Filon'in puoliso.

— "Noh!" herttua seuraavana päivänä kysyi, "mitä uutisia?"

— "Yksi ainoa, teidän ylhäisyytenne, mutta oivallinen. Katselkaa tätä auringon iloista sädettä, joka teille kertoo saman kuin minullekin, että nyt on toivojen aika, nyt on kevät!"

Ja sitten hän rupesi itsekin auringon säteeksi, nostaen ilon koko talossa ylimmilleen.

Kun runoilija taasen meni pois, sattui uusia vastoinkäymisiä.

Kuningas oli juuri lähdössä Notre-Dame-du-Puy'hyn. Hänen poissaolonsa tuli kestämään viisi päivää.

Nämä viisi päivää Villon käytti kulkeakseen tervehtimässä kaikkia Lothringilaisia ja Saksalaisia, joita löytyi joko asukkaina tai matkustajina kaupungissa. Kaikkien luona hän puhui nuoren herttuan hyväksi ja osasi hankkia rahaa sekä aseita. Nekin, jotka vielä melkein olivat lapsia, rupesivat sotamiehiksi ja varustivat itsensä, muodostaen näin ensimmäisen joukon, joka asettui hänen johtonsa alle.

Enempää ei tarvittukaan rohkaisemaan Renaton alakuloista mieltä.

Hän nousi hevosen selkään ja ratsasti kaupungin läpi joukkonsa etupäässä.

François Villon oli jo edeltäpäin tästä levittänyt tiedon. Kaikki ihmiset seisoivat ovien kynnyksillä ja akkunoissa. Taputettiin käsiä ja hurrattiin tuolle maansa menettäneelle, tuolle pakolaiselle. Hänen onnettomuutensa ja nuoruutensa, rohkeus, jota hän oli jo osoittanut, viehäytys, joka vallitsi koko hänen olossansa, kaikki yhdessä vaikutti, että hän voitti ihmisten sydämmet ja sai osakseen innokkaita eläköön-huutoja.

Samana iltana hän oli jo vallan toinen mies. Hän oli vilkas ja iloinen, alkoi toivoa ja näki edessään mainehikkaan tehtävän; hän rupesi jo uskomaan tulevaisuuttansa, ainakin ruhtinaana. Jos joskus, rakastajana, joku pilvi peitti hänen otsansa, jos Hedwigin muisto synkisti hänen mielensä ja katsantonsa, Johanna sen oitis huomasi ja puristaen salaa hänen kättänsä, puhui hänelle hiljaisella

äänellä:

— "Rohkeutta! serkkuni. Älköön rohkeutemme rauetko!"

Toiselta puolen hymy Jolanda herttuattaren huulilla ilmoitti runoilijalle kaiken sen ilon ja kiitollisuuden, jonka äidin sydän tunsu.

Aseenkantaja Gerard tuli nuorien toveriensa nimessä pyytämään uutta ratsastusretkeä kaupungin läpi.

Herttua oli jo vähällä suostua, mutta runoilija sanoi:

— "Malttakaa mielenne! Hänen Majesteettinsa Ludovik XI, joka palaa tänä iltana, ei hyväksy, että hänen aurinkonsa tulee pimennetyksi. Hiljaa! kavahtakaamme itseämme näyttämystä aivan iloisina ja rakastettuina ... jos tahdomme, että hän meitä auttaa!"

Sitten hän meni pois ja käveli palatsin ympäri nähdäkseen mistä päin tuuli kävi.

Tänä iltana tuuli kävi Gillonne'lta päin. Tämän luona, joka oli rikas leski ja Lyon'in kauniin nainen, kuningas paraikaa oli illallisella.

Villon tunsu itsessään rohkean innostuksen; hän pyysi kiihkeästi, että saisi kunnian päästä kuninkaan puheille.

Hänelle ei ainoastaan myönnetty vastaan-ottoa, vaan tahtoipa kuningas hänet vielä pöytäänsäkin istumaan.

Ludovik XI näytti paria-kymmentä vuotta nuoremmalta entistänsä. Ei milloinkaan vielä runoilija ollut nähnyt hänen pitävän päätänsä niin pystyssä, katselevan niin täynnä voittoriemua ja hymyilevän niin iloisesti.

Hänellä oli ympärillään useampia vieraita, jotka varmaankin vasta hiljan olivat tulleet, sillä Villon ei niitä tuntenut.

— "Hyvät herrat", kuningas sanoi, "tässä esitän teille runoilijani. Runoilijani, tässä esitän sinulle Milano'n ja Bretagne'n herttuain sekä Savoija'n herttuattaren, minun oivan sisareni, lähettiläät. Näet sen nyt, kun Burgundin aurinko laskee, koko mailma kääntyy Ranskasta kohoavaa aurinkoa kohden. Vieläpä jotain parempaakin! katseleppa tätä herttaista vanhusta, joka istuu kohteliaan emäntämme oikealla puolen; sanoithan minulle kerran, että runoilijat ovat kuninkaita? Hän on kaksin kerroin toverisi, niin kuninkaana kuin runoilijanakin."

Villon tunsu oitis tuon hyvänlaisen vanhuksen, Provence'n, Neapelin ja Anjou'n Renatoksi.

Totta on, ett'ei Neapeli hänelle enää kuulunut, että Ludovik XI juuri hiljan oli anastanut Anjou'n ja kuroitti jo kättänsä Provence'a tavoittaakseen. Mutta oikeuden kannalta katsoen, vaikk'ei juuri todellisuudessa, tuo rauhallinen ja hyvänlainen Renato yhä vielä kantoi otsallaan kolmea kruunuansa, niitä lukuun ottamatta, joita vanhuus, runollisuus ja taide olivat hänelle hankkineet: harmaita hiuksia, laakereita ja ruusuja.

Tällä välin kuningas ujosti jatkoi:

— "Se ei suinkaan ole minun heikko ansioni, että nämä rakkaat liittolaiseni minun luokseni jälleen ovat tulleet, vaan Notre-Dame-du-Puy'n pyhä suojelus sen on vaikuttanut. Onnellinen toivioletki. Lafayette'n ja Spolignac'in herrat olivat sinne saapuneet ennen minua. Matkustin jalkaisin kolme viimeistä penikulmaa. Vaadin, että minua otettaisiin vastaan, ei niinkuin hallitsijaa, joka on kunniaa kerjäämässä, vaan niinkuin pyhissä-vaeltajaa, joka etsii taivaan siunausta. Ei mitään *Domine salvum*, yksi ainoa *Salve regina*. Kirkon kynnyksellä kuninkaallisen manttelin yli sidottiin kaniikin kaapu. Ja näin puettuna, paljain jaloin astuin alttarin luo ja laskin sen päälle kolme sataa kulta-ecu'ta. Se oli lupaukseni Jumalalle. Kolme messua joka päivä. Joka messua varten kolme-kymmentä ecu'ta lisäksi. Tosin tulen takasin melkein tyhjällä kukkarolla, mutta hatussani kannan sen sijaan tätä uutta pyhänkuva. Pyhä Rouva Puy'ssä, rukoile minun puolestani!"

Hän laski hattunsa pöydälle ja käänsi itseänsä kohden tuon kuvan, joka siihen viimeksi oli kiinnomeltu. Kädet ristissä, ja silmät kohoitettuina kattoon päin hän mumisi muutaman Isä-meidän. Sitten hän pani sen päähänsä takaisin ja vilkaisi taas tuon tuostakin Gillonne'a.

— "Sire", Villon vihdoin vastasi, "teidän hurskasta anteliaisuuttanne on vähän jokainen saanut kokea. Olenpa kuullut kerrottavan, että kerran, kun muistui mieleenne eräs summa, jonka teille

tuomiokapitulo nuoruutenne onnettomuuksien aikana oli lainannut, te sen vaatimatta maksoitte takaisin ... joka sekin tavallaan todistaa, ett'ei Teidän Majesteettinne milloinkaan unohda, kun joku on ollut niin onnellinen, että on voinut teitä jollakin tavoin palvella."

— "Mitä kuulen!" kuningas sanoi, "tuohan on viekas vetoaminen minun muistooni... Oikein, toverini, minä olen sinulle velkaa palkintosi. Ota vastaan!"

Samassa hän heitti hänelle pöydän yli kukkaron, jonka runoilija otti kiinni lennosta ja pisti kaikella kunnioituksella taskuunsa. Mutta heti jälkeen, nostaen ylös päänsä, hän jatkoi:

— "Tämä raha ei minulle riitä, sire; löytyy vielä toinenkin lupaus, jonka rohkenen Teidän Majesteettinne muistoon johdattaa."

— "Lupaus, sinulleko?"

— "Ei, sire. Lothringin nuorelle herttualle."

— "Minun tyttäreni pojalle!" Renato kuningas huudahti, mutta äänellä, joka ilmoitti vastenmielisyyttä; "hän on siis täällä? En tahdo häntä nähdä!"

— "Mitä vielä, olettepa hänen näkevä", Ludovik XI vastasi, "ja me sovitamme teidät hänen kanssansa ... josta teille on oleva iloa kumpaisellekin. Sitäkö se oli, jota pyysit, toveri?"

— "Sitä ensin, sire; mutta sitten vielä jotain muutakin."

— "Mitä sitten?"

— "Että voimakkaalla avulla ottaisitte osaa Lothringin valloittamiseen."

— "No, kaikkia sinä keksitkin! Kävisihän tuo sentään laatuun, jos hän kirjoittaisi nimensä tuon suostumuksen alle, jossa hänen äitinsä isä meille, Ranskalle ja minulle, testamentteeraa Anjou'n herttuakunnan, Provence'n kuningaskunnan..."

— "Mutta enhän minä", vanhus koetti muistuttaa, "vielä ole suostunut..."

— "Te suostuisitte kai mieluisemmin rakkaan serkkuni Burgundilaisen menestykseen."

Vanha trovatoori-kuningas punastui ja vaikeni.

— "Sire", Villon jatkoi, "oikeuttaako Teidän Majesteettinne minua saattamaan tämän esityksen nuorelle herttualle?"

— "Miks'ei? Nä'ythän olevan taitava diplomaati. Me saamme siitä puhua vielä huomenna. Tänä iltana, totta Jumaliste! juokaamme!"

— "Kuninkaan malja!" runoilija esitti.

— "Ja samaten kuningaskunnan!" liitti kuningas.

Näin kemuja jatkettiin. Ludovik oli hyvällä tuulella ja taipui tehtyyn pyyntöön.

Villon'in into ja ymmärrys sai myöskin aikaiseksi, että Lothringin herttua vahvasti Renato kuninkaan testamentin.

Pari päivää jälkeenpäin nuori herttua lähti Lothringiin joukkonsa etupäässä, jonka lisäksi kuningas oli antanut neljä sataa ratsumiestä.

Hän oli myöskin antanut vähän rahaa. Mutta Johanna Harcourtilainen oli kuitenkin se, joka suurinta jalomielisyyttä osoitti.

— "Olen myynyt kaikki äitini timantit", hän sanoi; "oi! ottakaa ne vastaan, serkkuni! minä menen luostariin, ja ainoa haluni, ainoa toivoni täällä mailmassa on, että pian saan kuulla teidän aikeissanne onnistuneenne ja olevanne onnellisen."

Lähiöpäivän aattona Jolanda herttuatar oli muutaman minuutin puhellut François Villon'in kanssa.

— "Ystävä", hän tälle sanoi, "kun te menette poikani kanssa, minun äidillinen pelkoni vallan poistuu. Minä luotan, minä toivon ... sellainen alttiiksi-antamus, kuin teidän, varmaankin tuottaa onnea!"

Runoilija vastasi:

— "Minä valvon, taistelen ja kuolen hänen tähtensä, jos tarvitaan, rouva herttuatar. Mutta häneen etenkin meidän tulee luottaa. Katselkaapa häntä! eikö hänen otsastaan ja silmistään jo nä'y, eitä hän on suuriin töihin luotu?"

— "Oi!" herttuatar huudahti, "ette olekkaan minua pettäneet, te olette oikea ritari!"

Villon oikaisi itsensä, ikäänkuin aateloituna tästä lauseesta. Sitten hän ylpeänä, uskaliaana ja kasvoiltaan sydämmellisen ilon kirkastamana meni sanomaan jäähyväisiä kuninkaalle.

— "Niinmuodoin", Ludovik XI sanoi, "sinä minun jätät."

— "En suinkaan, sire; olettehan itse tahtoneet nimittää minun täysivaltaiseksi edustajaksenne Lothringin herttuan luona; minä ryhdyn vaan toimeeni, siinä koko asia."

— "Aivan niin... Mutta älä vaan loukkaa meidän etujamme, ei toisen, eikä toisenkaan. Minä en muuten suinkaan sinua tahdo estää ritarillisessa alttiiksi-antamisessasi ihanaa Jolanda herttuatarta kohtaan..."

— "Sire..."

— "Luuletko tosiaan, että jotain löytyy, jota minä en näkisi? Erehdyt, toverini! Minä tiedän kaikki ... tai ainakin melkein kaikki... Mitä minulle ei sanota, sen arvaan... Kaikki hyvin! mene matkaasi. Mutta muista meidän suostumuksemme: kuningas ja kuningaskunta yli kaiken! Kerran, ehkä jo piankin, Lothringi on oleva osana Ranskanmaasta. Mutta siihen asti pitäkäämme tarkka ero, toverini ... ja ole Ranskalainen, äläkä suinkaan Lothringilainen."

— "En minä maatani petä, enkä myöskään teitä, sire, olkaa varma siitä. Vaan tosiaan, mitä voittekaan enää pelätä? Suuri vihollisenne on lyöty. Kaikki hänen liittolaisensa tulevat teidän luo tekemään julkista anteeksi-anomusta."

— "Mitkä sitten? nimitäppä joku, niin saamme nähdä."

— "Bretagne'n herttua?..."

— "Hän on jo pari-kymmentä kertaa minun pettänyt. Oikea Englantilainen koko sydämmeltään; ja samana päivänä, jona hän tuli Lyon'iin, Calabria'n herttua, hänen veljensä poika saapui Lausanne'en, Burgundilaisen leiriin."

— "Milano'n herttua?..."

— "Hän lähettää hänelle uusia kondottieereja."

— "Savoija'n herttuatar, sisarenne?..."

— "Hän niille hankkii sota-aseet; ja hän varustaa itse Burgundilaisenkin uudestaan sotaan."

— "No mutta, mitä hullua ... hän kohoaa siis vielä häviöstänsä. Hän, joka jo sanottiin olevan peräti kukistettu, epätoivosta hullu, ja jonka hoetaan vannoneen, että antaisi partansa kasvaa siivoomatonna kunnes koston päivä hänelle koittaisi..."

— "Hän on sen ajattanut pois jo kolme päivää sitten! ... niinkuin jo sinulle sanoin, tiedän kaikki. Hän oli ennen vedenjuoja; hänen lääkäriensä paransi häntä sillä, että pani hänet juomaan viiniä. Eikä viini ole milloinkaan tehnyt muuta kuin tyhmyksiä. Niin on, niin on! emme vielä ole päähän päässeet. Täytyy olla viisas ja ylläpitää rauhaa. Herran haltuun, jos yskän ymmärrät!"

Näiden epäselväin jäähyväis-sanain kanssa Villon sai lähteä.

Kun lähestyttiin Lothringin rajaa, maan-asukkaat riensivät nuorta herttuata vastaan, ylistivät häntä kilvan ja tuhlasivat hänelle kaikenmoisia mitä liikuttavimman rakkauden ja mitä innokkaimman ihastuksen osoituksia. Kaupunkien asukkaille hän oli yhtä rakas; mutta nämä olivat mureissaan oikeuksistansa, ja pelkäsivät paljastaa mielipiteitään Burgundilaisien nähden, jotka silloin vielä vallitsivat maassa. Toul'issa häneltä suljettiin portit ja pyydettiin häntä hyväntahtoisesti majoittamaan väkensä esikaupunkeihin. Vaan seuraavana päivänä, kun hän kulki erään kylän läpi, muutama vanha akka laski hänen käteensä jotkut kulta-ecu't, jotka epäilemättä olivat muijan koko omaisuus. "Teidän ylhäisyytenne, tässä olisi vähän apua meidän vapauttamisemme." Kyynel vierähti Renaton silmistä: ilo ja luottamus loistivat hänen kasvoillansa.

Hypäten alas hevosen selästä, herttua tahtoi syleillä tätä köyhää, hyvänsydämmistä vanhusta. Hän

kysyi hänen nimeänsä. Aseenkantaja Gerard, joka itsekin oli syvästi liikutettu, vastasi:

— "Teidän ylhäisyytenne, se on minun iso-äitini!"

Nuori herttua, jota uskollisten Lothringilaisten rakkaus oli rohkaissut, päätti ryhtyä piirittämään Vaudemont'ia.

Mutta Aubigne'n herra, joka johti Ranskalaista apujoukkoa, hänelle silloin sanoi:

— "Kuningas, minun herrani ei tahdo rikkoo rauhaa. Valtakirjani minua estää teitä auttamasta missään, mikä vaan jollakin tavoin voi loukata hänen serkkuansa Burgundissa."

— "Kuinka?"

— "Teidän ylhäisyytenne, ei muuta kuin olkaa varuillanne! Kaarlo Rohkea on tullut mahtavammaksi kuin milloinkaan ennen."

— "Mikä sen todistaa?"

— "Juuri viisaan Ludovikin varovaisuus. Tänä aamuna sain käskyn kääntyä takaisin."

— "Hän jättää minut! hän pettää minut uudestaan!"

— "Ei, teidän ylhäisyytenne, hän neuvoo teitä seuraamaan hänen esimerkkiänsä ja malttamaan vähäisen vielä. Antakaamme Sveitsiläisten tehdä."

— "Sveitsiläisten! No niin, minä menenkin taistelemaan heidän riveissänsä. Kaarlo herttua on viholliseni, minä tahdon milloinkin häntä katsoa silmiin!"

— "Menkää vaan, teidän ylhäisyytenne, ja onnea matkalle! Meidän toivotuksemme teitä seuraavat. Kuningas, minun herrani ei ole yhtään vähemmin uljas kuin tekään; mutta hän on jo elänyt yli seikkailuksien iän eikä enää jätä mitään sattuman nojaan. Minua surettaa jättää teitä näin; mutta se on velvollisuuteni. Ludovik XI:llä on lempilauseena: 'nauraa paraiten, joka viimeksi nauraa.' Yli kaiken menestys; yli kaiken Ranska!"

Ja vanha päällikkö ynnä hänen neljä sataa ratsumiestänsä kääntyivät takaisin.

Renatolla ei nyt ollut enempää ympärillään, kuin noin satamäärä Lothringilaisia ylimyksiä. Suoraa päätä hän käänsi kulkunsa Sarreburg'iin, ainoosen paikkaan hänen valtakunnassaan, joka ei ollut Burgundilaisten vallassa. Suoraa päätä hän siellä julisti kutsumuksen sotaan. Kahdeksan päivää jälkeensä lähes tuhannen ritaria asettui hänen johtonsa alle. Näiden kanssa hän lähti Strassburg'iin. Häntä otettiin siellä vastaan suurella innostuksella. Sveitsiläisten lähettiläitä oli saapunut sinne jouduttamaan heidän hyväin ystävänsä, Elsass'in liittokunnan, apujoukkoa. Ja, mainitkaamme se oitis, meidän uljas Elsass'imme suorittikin tärkeän tehtävän tässä taistelussa. Sveitsillä ei ole oikeus pitää kaikkea kunnia omanansa. Strassburg, Colmar, Schlettstadt, Mülhaus ynnä pari-kymmentä muuta kaupunkia, joiden oikeastaan pitäisi oleman Ranskalaisia, edustivat siinä Ranskan mieltä ja Ranskanmaata.

Wilhelm Hester johti jalkaväkeä ja Renato Lothringin herttua otti johtaakseen ratsuväkeä; sitten kun oli pidetty pitoja kolme kokonaista päivää, lähdettiin sieltä ja mentiin Reinin yli.

Basel'ista, Solothurn'ista ja joka paikasta muualta lähti samaten liikkeelle iloisia joukkoja. Itse ilmassa liikkui ikäänkuin joku taistelunhenki.

Lähestyessään Bern'ia, nuori herttua pysäytti äkkiä hevosensa kuunnellakseen kaukaisen ukkosen jylinää.

— "Vihdoin!" hän huudahti ja hänen silmänsä iskivät tulta, "tuolla on vihollinen! nyt saamme taistella!"

Ja muiden etupäässä hän kannusti ratsunsa neliseen.

Hänen sotainen vainunsa ei ollut häntä pettänyt. Tuo jylinä tuli Murten'in kanuunoista.

Murten.

Kolmessa kuukaudessa Burgundin herttua oli muodostanut itselleen uuden armeijan.

Ensinnäkin nuo Granson'in pakolaiset olivat taasen palanneet hänen luoksensa, ei tosin mistään hartaudesta hänen asiallensa, mutta pakosta; hänellä oli hirsipuu jokaista varten, joka aikoi kääntyä kotiansa.

Sitten lukuisia nostokkaita: kuusi tuhatta Valloonian, kaksi tuhatta läänitysmiestä Alankomailta, neljä tuhatta Italialaista ja yhtä monta Englantilaista. Hänen luokseen tuli väkeä joka taholta, Neapelin rannikoilta ja Pohjanmeren ääritä asti.

Samalla aikaa valmistettiin kaikenmoisia sota-aseita ja koristuksia kullasta uutta loistoa varten. Roma, Venetsia, Neapeli ja Milano, kaikki nuo hänen vanhat liittolaisensa häntä auttoivat jälleen jalkeille, vaikka samalla hieroivat liittoa keskenänsä häntä vastaan.

Tällä viidennellä-toista vuosisadalla, joka hengeltään oli kokonaan turmeltunut, ei löytynyt ketään, joka ei olisi viekastellut. Siitä ei ollut vapaa edes Savoijan herttuatarkaan, tuo Ludovikin sisar, joka tuotti silkkikangasta neuloakseen omilla käsillään vaatteita veljensä veriviholliselle.

Ja totta puhuen, Kaarlo Rohkea tarvitsikin suurissa määrin apua ja lohdutusta. Kauan aikaa hän kokonaan laiminlöi pukunsa, kulki repaleissa, niinkuin oli Granson'in luota lähtenyt, hulluna häpeästä ja epätoivosta.

Hän oli niin kenties vieläkin; vaan nyt tämä hulluus oli koston ja vihan vaikuttama. Kuumeentapainen kärsimättömyys seurasi tuota epätoivon tilaa. Koko hänen uhka-ylpeytensä, koko hänen hurjuutensa palasi jälleen, kiihtyen melkein mielettömyydeksi. Hän jakoi Sveitsin jo edeltäpäin ja lahjoitti sen päälliköillensä; hän kutsui saaliinjakoon kaikki ruhtinaat ja kuninkaas, vieläpä itse vanhan keisari Fredrikinkin, joka ei hänelle kuitenkaan muuta vastausta lähettänyt, kuin tuon vanhan tarinan, jonka La Fontaine myöhemmin oli tekevä kuuluisaksi: ei ole myymistä karhun taljaa, ennenkuin itse karhu on kaadettu.

Vihdoinkin, Toukokuun viimeisenä sunnuntaina hän rakennutti korkean lavan yhdelle niistä kukkuloista, jotka Lausanne'a ympäröivät, ja antoi koko sotajoukkonsa, joka oli vieläkin lukuisampi ja loistavampi kuin ennen Granson'in tappelua, marssia sen ohitse. Pari päivää sen jälkeen hän lähti liikkeelle.

— "Pyhän Yrjänän kautta! nuo koirat ovat siis rohkeutensa menettäneet; täytyy lähteä heitä etsimään. Me hävitämme heidät. Eläköön Burgund!"

Berniläiset eivät tällä välin kuitenkaan torkkuneet. He pitivät silmällä kaikkia näitä valmistuksia ja lähettivät kirjeen toisensa perään Sveitsin kaikkiin maakuntiin, Saksan kaupunkeihin, Itävallan herttualle ja Ranskan kuninkaalle.

Ludovik XI, seuraten vanhaa tapaansa, teki suuria lupauksia, mutta ei lähettänyt yhtään miestä. Nuo hyvänlaiset Saksan porvarit päättivät vielä varrota. Ja mitä Sveitsiläisiin tulee, he olivat Granson'in tappelun jälkeen palanneet takaisin kotiansa. Nyt oli juuri kevät-aika; täytyi ajaa karja tuntureille, eikä paimen-sotilaiden ollenkaan tehnyt mieli kiirehtiä sieltä alas. Koko mailma näytti vitkastelevan.

Yleinen liittokokous pidettiin Lucern'issa. Siellä säädettiin hyvin tarkasti kaikki sodankäyntiä koskevat asiat: ei kenenkään pitänyt jättämän haarniskaansa, ei päivällä, eikä yöllä. Kiroaminen, juopumus, riita ja tora kokonaan kiellettiin; kunkin taistelijan tuli rukoilla ennen tappelua, hakata päälle herkeämättä, siksi kun voitto oli saatu, eikä tehdä ketään vangiksi; jokainen, ken pakenisi, tuomittiin kuolemaan; käskettiin säästää vaimoja, lapsia, vanhuksia, pappeja ynnä kirkkoja; kyliä, myttyjä, tiloja ei pitänyt polttaa, eikä myöskään koskea saaliisen, joka säännöllisesti ja ansion mukaan oli jaettava. Kun me näin käytämme itseämme, on Jumala oleva kanssamme.

Kaiken tämän ohessa Bern ei kuitenkaan vielä nyt, kun Kaarlo Rohkea lähti liikkeelle, voinut asettaa häntä vastaan enempää kuin viisi-toista sataa miestä. Nämä ottivat asemansa Murten'issa, koska aavistivat, että sitä kaupunkia ensin ahdistettaisiin. Sen tuli uljaasti pitää puoltansa, että muut saisivat aikaa valmistaida. Siitä rippui kaikki. Se oli kuin toinen Thermopyla.

Ken oli päällikkönä? Adrian von Bubenberg. Suuttumus kansalaisia kohtaan, suosio Burgundia kohtaan, kaikki oli unohdettu. Isänmaa oli vaarassa.

Pelotta hän näki tuon armeijan lähenevän, joka oli kolmea-kymmentä kertaa lukuisempi kuin hänen omansa. Hän kutsui kokoon sotamiehet sekä asukkaat ja kehoitti heitä kaikkia käyttämään niinkuin olisivat samaa aseellista perhekuntaa, samaa veljesjoukkoa; hän velvoitti heitä valalla uhraamaan

henkensä ja voimansa tämän kaupungin pelastamiseksi ja vannoi itse heti surmaavansa jokaisen, ken puhuisi heittämyksestä. Sitten, suoritettuaan nämä varokeinot, hän kirjoitti Bern'in porvareille:

"Burgundin herttua on täällä koko voimansa kanssa, johon kuuluu suuri joukko Italialaisia sekä Englantilaisia palkkasotureita ynnä muutamia Saksalaisia petteureita; mutta herrat tuomarit, neuvokset ja porvarit saavat olla huoleti, ja rauhoittaa kaikkien liittolaisten mieltä. Minä puolustan Murten'ia."

Murten on aivan pieni, pyöröteaterin muotoon rakennettu kaupunki, erään järven rannalla, joka siltä on nimen saanut. Siellä täällä muutamia viinimäkiä. Gurmel'ia kukkuloilla, joiden takana Sarine'n virta vuotaa, törröitti muutama kuusi. Maisema sitä vastoin, joka oli Bern'iin päin kaupungista, kasvoi tähän aikaan vielä metsää.

Herttua, joka oli rakennuttanut komean, puisen, silkillä ja sametilla verhotun majan Courgevaux'in kukkuloille, saarsi kaupunkia joka taholta, paitsi järven puolelta, jonka tyyntä, hiljaista pintaa pitkin joka yö kuljetettiin kaikenlaisia sekä ampuma- että ruoka-varoja piiritetyille. Hän ei siitä kuitenkaan ollut millänsäkään; hän näet aikoi valloittaa kaupungin jo ensi rynnäköllä.

Ja tosiaankin seitsemän-kymmentä suurta heittokonetta särkivät niin suuren aukon muuriin, että siitä helposti saattoi sisään rynnätä. Kaksi-toista tuhatta miestä Romont'in kreivin väkeä syöksivät siihen huutaen: kaupunki valloitettu! Mutta aukon takana heitä kohtasi toinen muuri, jota ei ollutkaan niin helppo hajoittaa kuin ensimmäistä; elävä muuri, teräsmuuri, jota vastaan viisi eri kertaa Länsimaiden suurherttuan kaikki voimat ja kaikki rohkeus särkyivät.

Aina, joka paikassa oli Bubenberg läsnä. Hänen sivullaan mies, jättiläinen, munkki, jota Sveitsin miehet nykyään pitivät uljaimpana ja vahvimpana joukossansa. Jumalan lähettämä pelastaja, pää-enkeli: Veli Starck!

Vihan vimmassa herttua vetäytyi takaisin ja syöksi kahta pientä kaupunkia vastaan, jotka olivat hänen takanansa: Laupen ja Gumminen. Niitä oli tosin myöskin pantu puolustustilaan, vaan näytti hyvin epäiltävältä voisivatko vastustaa tällaista rynnäköä. Ne vastustivat sentäänkin.

Edellinen kokonaan yhden ainoan miehen toimesta, joka puolusti erään sillan päätä kaikkia Englantilaisten rynnäköitä vastaan. Se oli veli Starck, se oli munkki. Kuinka oli hän sinnekin taas saattanut ehtiä, jo seuraavana aamuna, niin varhain ... sepä näytti melkein ihmeeltä!

Jälkimäisen kaupungin luona, herttuan rynnäköä torjumassa, oli etenkin neljä miestä, jotka herättivät yleistä huomiota. He eivät olleet Sveitsiläisiä nuo; heidän sotahuutonsa ainakin oli toisenlainen. Joka iskulla, jonka löivät, tämä huusi: Gent! tuo: Dinant! kolmas: Nesle! neljäs: Lüttich!

Burgundin herttua oli kuullut nuo sanat. Hän palasi teltaansa, möristen aivan raivoissaan:

— "Taaskin ne samat! taaskin nuo kostajahahmot! Voi! minä olen kirottu. Kun viime kerran kuljin Dijon'in läpi, satoi selvään verta!"

Ja koko seuraava yö kuultiin kuinka hän astui edes takaisin teltassaan, päästi kamalia huutoja sekä särki aseitansa.

Näiden kolmen kaupungin välissä, joita hän piiritti, hän nyt oli itse piiritettynä. Se oli ikäänkuin joku tulinen kolmi-kulma, jonka sisällä hän rehki ja ponnisteli, niin kiukkuisena, niin kauheana, ett'ei kukaan enää tohtinut häntä lähestyä, ei edes neuvoa kysymään.

Kuusi päivää perätysten tykistö lakkaamatta ulvoi Murten'ia vastaan, murtaen rikki sen muureja, hävittäen huoneita; mutta puolustajien lujuus ei hetkeäkään horjunut.

He työnsivät takaisin toisenkin rynnäkön, jota herttua itse johdatti. Kaksi kertaa hän oli jo noussut tuon muuriin ammutun aukon sisään, kaksi kertaa hänen jälleen täytyi peräydä. Ensi kerralla munkki oli hänet työntänyt takaisin, toisella Kilian von Diesbach, joka oli sinne saapunut vähäisen apujoukon kanssa Bern'istä.

Mitä Bubenberg'iin tulee, hän juoksi, hän hyppäsi, hän joutui joka paikkaan, kiihoitti jokaisen isänmaan-rakkautta ja sytytti intoa kaikissa. Illan tullen, mielen tyyntyen hän sitten kirjoitti Bern'iin:

"Älkää ollenkaan kiirehtikö, olkaa aivan rauhassa, hyvät herrat; niinkauan kuin meillä on pisarakin verta suonissamme, ei Murten'ia valloiteta."

Ja eivätpä hänen toverinsa juuri vähiä hämmästyneetkään. Hän sanoi heille:

— "Meidän vastarintamme on isänmaan kilpi. Antakaamme aikaa veljillemme kokoontua ja saapua paikalle. Pysykäämme lujina ja pelottomina; kuolkaamme niinkuin Saint-Jacques'in luona!"

Ensi kerralla, kun Bubenberg tuohon tapaukseen viittasi, oli munkki säpsähtänyt; hän oli peittänyt kasvonsa. Sitten, oikaisten äkkiä itsensä, hän oli huudahtanut:

— "Niin, aivan kuin Saint-Jacques'in luona... Vaan tällä kertaa voitamme!"

Murten oli nyt jo aivan raunioina. Vaan kuitenkin ei mitään nurinaa, ei mitään pelon merkkiä. Kaikki yhä vaan kävi vanhaa, säännöllistä kulkuansa, yhtä tyyneesti kuin ennen rauhankin aikoina.

— "Haa! kyllä minä heidät opetan! vapista he saavat! olenpa lannistava heidät!" Burgundin herttua vihdoin mörähti.

Ja nyt alkoivat hänen joukkonsa niinkuin summattoman suuret hirviöt marssia tuon kaupungin ympäri, joka jo melkein oli muuriton, pitäen kaikenmoista pärinää aseillansa ja päästäen uhkaavia huutoja. Vaan ei kukaan kauhistunut, ei kukaan väistynyt paikaltansa, ei, vaikka vielä kaikki hänen tykkinsäkin yht'aikaa alkoivat jyskiä.

Se oli tämä raivokas ampuminen, jonka Renato herttua oli kuullut.

Kaikissa kyläkunnissa tähän aikaan soi hätäkello. Kaikilla vuorilla oli tulia palamassa. Kaikkiällä sodan ja hädän merkkejä; kaikkiällä aseellisia joukkoja, jotka riensivät yleiseen kokouspaikkaan: Bern'iin.

Kun lähestyttiin kaupungin porttia, suuri väkijoukko, joka seisoj piirissä jonkun esineen ympäri, kokonaan sulki tien.

Villon nousi jalustimilleen seisomaan. Ja kun oli ko'okas varreltaan, saattoi hän nähdä muiden yli.

— "Tuhannen sarvipäätä!" hän huudahti, "sehän on karhu! kauhean iso karhu, jota nuori sotamies tai pikemmin oikea lapsi kuljettaa ja tanssittaa."

Äkkiä remahti ilmoihin kovia käsientaputuksia, hurraa-huutoja sekä naurua. Troussecaille meni lähemmäksi ja virkkoi vuorostansa:

— "No, hyväinen aika! en saata erehtyä, sehän on veli Fridolin! Hohoi! Fridolin, hohoi!"

Vähän aikaa jälkeenpäin Fridolin heitä lähestyi karhunsä kanssa.

— "Mitä tämä nyt merkitsee?" Villon kysyi häneltä.

— "Se on Bartolomeon kesy karhu", hän vastasi. "Minä saatoin Fritz paran tuonne alas Vallis'iin. Hän kuoli syliini ... ja kun Tranche-Montagne, se on karhun nimi, näytti minuun mieltyneen, sanoi Fritz minulle ennenkun kuoli: 'ota se myötäsi, näytä sitä ihmisille, kerro meidän elämäkertaamme ja kokoo rahoja pienille veljilleni, jotka jäävät orvoiksi.' Ja niinpä te'enkin. Voitte sitä huoletti lähestyä ja vaikkapa koskeakin. Se on niin varsin hyvälläinen. Ja onpa sillä vielä kaikenmoisia hienouksiakin niitä varten, jotka sitä ensi katsannolla miellyttävät. Malttakaa vähäisen, kas kuinka se nyt nousee pystyyn tuon herran satulaa vasten ja rupee hänen kinnastaan nuolemaan."

Tuo nuori herra, josta Fridolin puhui, oli herttua Renato.

Tranche-Montagne näytti aikovan sanoa häntä tervetulleeksi. Herttuan hevonen karkasi pystyyn; hän sai sen kuitenkin hillityksi ja alkoi nyt hyväillä tuota karkeata pörröistä päätä, joka kahnasi hänen reittänsä vastaan.

Karhu kohotti heti kuonoansa, aukasi avaran kitansa, veti huulensa irviin, näytti valkeita hampaitansa ja päästi kumean mörinän ikäänkuin ilonsa osoitteeksi.

Väkijoukko asettui piiriin tämän ryhmän ympäri ja eräs ääni huusi:

— "Karhu tuntee hänen Bern'in ystäväksi!"

Ja kaikki läsnä-olijat kertoivat tämän lauseen yksin äänin.

— "Teidän ylhäisyytenne", Villon kiiruhti sanomaan, "ottakaa heitä sanoista kiinni. Tuo eläin on Bern'in suosikas, se on elävä kuva siitä itsestä. Esittäkää itsenne heille näin, karhun seurassa; se on oleva heistä jo voiton enne. He ottavat turviinsa teidät, miellyvät teihin ... ja, ken tietää? kun Sveitsi on pelastettu, ehkä vielä auttavat teitä Lothringin valloittamisessa."

Vanhat aikakirjat todistavat, että nuoren herttuan tulo Bern'iin oli tällainen.

Vieläpä lisäksi, että hänen nuoruutensa, hänen uljautensa, nuo kolme sataa ritaria hänen seurassansa

ja niiden lisäksi Tranche-Montagne hänelle hankkivat loistavan vastaan-oton sekä innokkaita suosionosoituksia.

Ja totta se onkin: tähän aikaan kävi innostuksen henki itse ilmassa. Kaupunki oli kokonaan valaistu. Pöytiä jokaisen talon edustalla, pöytien päällä kaikenmoisia hedelmiä, olutta ja viiniä. Joka taholla välkkyi sota-asuja sekä aseita. Joka hetki saapui uusia tulokkaita. Uri'n, Entlibach'in, Ylä-maiden, Argau'n ja St. Gallen'in miehet. Beit-Weber ja Freiburgilaiset, kantaen lehmuksen oksia kypäreissänsä ja hatuissansa; Unterwaldilaiset Herman Nagöli'n, Baden'in miehet Pierroth'in, Zürichiläiset Waldman'in ja Itävallan ritaristo Oswald Thierstein'in herran johdolla sekä lopuksi vielä vapaiden voutikuntain lisäväki ja Argaulaiset, joita Hannu Hallwyl johti.

Ja yhä uutta elämää syntyi pikarien sekä maljain ääressä. Syleiltiin, laulettiin, veisattiin. Kaikkien luostarien kellot soivat. Kaikissa kirkoissa rukoiltiin. Veljellisyys, ystävyys oli yleinen. Ei Bern ollut milloinkaan nähnyt, eikä milloinkaan ole näkevä semmoista yötä.

Äkkiä mies ilmestyi raatihuoneen parvekkeella.

Kohta oli kaikkien huulilla sana:

— "Munkki! munkki!"

Sitten seurasi syvä hiljaisuus.

— "Bubenberg lähettää minun", veli Starck sanoi. "Murten'ia ei enää voi puolustaa. Nyt on aika!"

Kolme-kymmentä tuhatta ääntä vastasivat:

— "Eteenpäin! eteenpäin!"

Ja liittolaisten joukko lähti liikkeelle.

Naiset saattoivat armeijaa muureille asti, joiden harjalta he kaikki yhteen ääneen huusivat isillensä, veljillensä, puolisoillensa ja sulhasillensa:

— "Onnea matkalle!"

Sitten he palasivat takaisin kirkkoihin rukoilemaan. Miehet menivät taisteluun.

XXVI.

Saint-Jacques kostetaan.

Yö peitti maan.

Synkän, sateisen taivaan alla Sveitsiläiset äänettöminä kulkivat. Silloin tällöin heihin yhtyi vielä muutamia viimeisiä joukkoja. Ne olivat lähipitäjien asukkaita, jotka marssivat eri parvissa, enimmältään pappiensa johdon alla. Uskonnon, vapauden henki liikkui ilmassa ja näytti viittaavan tietä. Se ei enään ollut paljas sotajoukko, se oli jo kokonainen kansa.

Hannu Hallwyl'in herra johti etujoukkoa, johon kuului vanhan liittokunnan vuorelaiset, Entlibach'in ja Ylämaidien väki sekä Freiburg'in nuoret miehet lehväkoristeinensa.

Hän oli uljas, ylevä ritari Argau'n maakunnasta. Bern oli ottanut hänen porvariensa joukkoon, palkitakseen hänen suuria urostöitensä Böhmin ja Unkarin armeijoissa, niinä aikoina jolloin Podjebrad ja suuri Huniadi sotivat Turkkilaisia vastaan. Paljo hänestä toivottiin. Eikä hän toiveita pettänytkään.

Sitten tuli sotajoukon keskusta Zürichiläisen Waldman'in ja Strassburgilaisen Wilhelmi Herter'in johdolla, jota näin tahdottiin kunnioittaa, koska hän oli noiden hyvien ja uskollisten Elsassilaisten päämies.

Samassa joukossa kaikki Sveitsin kantonit lippuinensa, pitkien piikkien, sotakirveiden ja tapparoin turvissa.

Taka-joukkona Lucern'in miehet Kasper Hertensteiniläisen johdolla, jonka pitkät, valkeat hiukset

loistivat yön pimeässä. Toisella siivellä Oswald'in ratsuväki, toisella Renaton ritarit, joutsinensa, tykkinensä.

Scharnachthal oli täksi päivää kieltäynyt päällikkyydestä; hän kantoi Bern'in lippua.

Siellä täällä keveitä parvikuntia, jotka liikkuvat lähiseutuja vakoilemassa. Yhden tällaisen johtajana oli Kilian von Diesbach.

Sveitsiläiset ottivat haltuunsa koko alan, joka on Laupen'in ja Gumminen'in vaiheella. Näissä molemmissa kaupungeissa oli kirkkojen akkunat täynnä valkeita. Pappi seisoi alttarilla. Kuunneltiin aamusaarnaa. Ja, sitten kun oli otettu pieni ryyppy, lähdettiin taasen marssimaan. Monta löytyi kuitenkin, jotka eivät tippaakaan maistaneet. Jumalisuudesta ja uljaasta kärsimättömyydestä he tahtoivat tämän päivän pyhittää paastoomisella.

Se oli Kesäkuun 22 p. 1476.

Päivän koitossa Villon ja veli Starck kohtasivat toisiansa.

— "Minä haen Renato herttuaa", edellinen sanoi.

— "Ja minä Kilian Diesbachilaista", vastasi jälkimäinen.

— "Kyllä ymmärrän", runoilija lisäsi. "Minulla puolestani ei ole muuta mielihalua kuin taistella hänen sivullansa, ei muuta kunnianhimoa kuin kuolla hänen puolestansa. Teillä sitä vastoin on Saint-Jacques ja isänmaa kostettavana."

— "Isänmaa ensiksi", munkki päätti, "sitten Kilian, Hedwigin sulhanen. Minun tulee häntä suojella."

— "Malttakaapa", kolmas ääni äkkiä tokasi, "te ette olekkaan ainoa. Minä tahdon sitä myöskin tehdä, olen sen luvannut Magdalenalle."

Se oli Herman Nagöli, joka juuri saapui paikalle.

— "Tule mukaan vaan!" veli Starck vastasi.

Ja puristettuaan kädestä runoilijaa, joka erkani toisaalle, hän itse Unterwaldilaisen kanssa kääntyi vastaiseen suuntaan.

Murten'in ja Sarine-virran välillä käy vuoriharjanne, joka tähän aikaan kasvoi kuusimetsää. Tuo metsä peitti vielä Burgundin väeltä Sveitsiläisten marsin ja Sveitsin miehiltä Burgundilaisten leirin.

Kuitenkin oli Kaarlo Rohkea saanut tietoa vihollisten lähenemisestä. Tämä sanoma saattoi hänen kokonaan ilon-huimaukseen. Vihdoinkin! hän sai siis kostaa!

Jo varahin aamulla hänen mahtava armeijansa asettui tappelu-asemaan. Hän tarkasti sitä ja nähdessään nuo kauniit Italianlaiset joutsimiehensä, tuon karkean Englantilaisen jalkaväkensä, nuo ratsumiehensä Alankomailta, tuon hirvittävän tykistönsä, loistavan ylimyskuntansa ja rautaan puetun ritaristonsa, hänen pöyhkeytensä paisui tavattomasti.

Mutta aika kului, eikä vihollista vielä näkynytäkään.

Sataa vihmasi yhä.

Tällä välin Sveitsiläiset olivat ahdettuina Murten'in metsään. Harmaapää Hallwyl asetteli tappelu-asemaan väkeänsä. Muutamain nuorten päällikköin mielestä, joiden maltti jo oli kokonaan loppunut, tämä kävi kauhean hitaasti. Mutta hän vastasi hyvin tyvenesti:

— "Sade kastaa heidän ruutinsa ja pehmittää heidän joustensa jänteet. Antaa sateen vaan tehdä tekosiansa."

Ja voittaakseen aikaa, sekä rauhoittaakseen mieliä, hän keksi kaikenmoisia keinoja. Paljo väkeä lyötiin ritareiksi; ylimyksiä, porvareita ja talonpoikia, kaikkia vaan sekaisin.

Muutammat nuoret aatelisjunkkarit ylönkatsoivat tätä kunniaa, kun näkivät näin runsaasti sitä jaeltavan. Mutta Lothringin herttua tahtoi tulla siitä osalliseksi. Hänessä ei ollut niin suurta ylpeyttä, hän ei ollut niin kopea, sanoo vanha kronika.

Hänen vasemmalla puolellaan oli Herman Nagöli, talonpoika, ja oikealla Pietari Kistler, teurastaja Bern'istä. Hän lankesi polvilleen

Scharnachthal'in eteen, huudahtaen:

— "Tämä on oleva uusi ystävyiden side minun ja Sveitsiläisten välillä."

Sitten hän syleili teurastajaa sekä talonpoikaa, noita molempia uusia aseveljiänsä. Se oli urosten vlevä tasa-arvoisuus ennen kuolemaa!

Sillä välin kun tämä tapahtui, eräs Itävaltalainen kapteeni oli kysynyt, eikö olisi tarpeellista rakentaa muutamia varustuksia peräytymisen varalle.

Ylönkatseen nurinaa kuului joka taholta.

Sitten Scharnachthal lausui Kilian Diesbach'ille, joka oli astunut esiin ja ilmoitti myöskin tytymättömyyttä liikkeillensä:

— "Minä luen vastauksen silmissäsi; vastaa sinä meidän kaikkien puolesta."

Kilian vastasi:

— "Varustuksien rakentaminen ei ole meidän tehtävämme; me olemme niinkuin esi-isämme, emme taida muuta kuin astua eteenpäin!"

Hallwyl lisäsi:

— "Hetki on tullut! Polvillenne, lapseni ... rukoilkaamme."

Jokainen totteli. Tämä liikenne jatkaantui taka-joukkoihin saakka; ja kolmen-kymmenen tuhannen miehen rukous isänmaansa ja vapautensa puolesta nousi taivasta kohden.

Samassa taivas selkeni päästäten pari kirkasta valosädettä heijastamaan vasten suurta miekkaa, jonka Hallwyl veti huotrasta.

— "Lapseni!" hän huusi oikaisten äkkiä itsensä, "uljaat lapseni, Jumala lähettää meille päivänsä valon! Pelastakaa isänmaa muukalaisten vallasta. Muistakaa vaimojanne, siskojaanne ja armaitanne!"

Kaikki nousivat seisolle, kaikki riensivät eteenpäin huutaen yhteen ääneen tuota nimeä, joka muistutti heidän ensi voittoansa:

— "Granson! Granson!"

Muutamassa minuutissa oli päästy vuoren harjalle, metsän rinteelle, ja nyt tuli näkyviin kaupunki, järvi, leiri ja lakeus.

Vaan ei ketään vihollista.

Burgundin armeija oli kadonnut.

Väsyneenä ja uuvuksissa kahden tunnin seisomisesta sateessa ja loassa, se oli vetäytynyt takaisin varustuksiinsa.

Saman verran, kuin Hallwyl vielä äsken oli vitkastellut, hän nyt piti kiirettä. Aika oli nyt käyttää hyväkseen sitä asiain kantaa, jonka hän oli toimeen saanut.

Varsin omituinen, mutta kuitenkin historian mainitsema sivuseikka oli se, että koirat kummallakin puolen aloittivat tappelun. Niitä pidettiin siihen aikaan joka armeijassa etenkin sukkeluutensa vuoksi. Niissä vallitsi aina sama viha kuin niiden isännissäkin.

Herttuan koirat olivat ylpeitä jäniskoiria, ylhäisiä metsäkoiria. Sveitsiläisien sitä vastaan verikoiria sekä talonkoiria, jotka olivat tottuneet tappelemaan härkien ja karhujen kanssa. Frey, tuo karkulainen St. Bernhard tunturilta ja veli Starck'in arvokas seuralainen hyppeli sekä haukkui niiden etupäässä ja näytti johtavan niitä. Kun ne karkasivat vihollistensa kimppuun, pakenivat nämä melkein kohta.

Ja Sveitsiläiset nauroivat, sillä heistä oli tämä ensimmäinen voitto ikäänkuin joku onnea tuottama enne.

Burgundilaisten leiriä suojeli syvät haudat, murrokset ja pitkä rivi paalutuksia, joiden takaa monilukuisien tykkien sekä suurien heittokoneiden kamalat kidat ammoittivat.

Koko tämä tykistö oli aivan hiljaa siihen asti kun Sveitsiläiset olivat tulleet tykkien puolikantaman päähän. Sitten satamäärä leimauksia äkkiä välähti leirin toisesta päästä toiseen ja Sveitsiläisten rivit hajaantuivat luotien uurtamina, mutta sulkeutuivat jälleen yhteen.

Melkein kohta jälkeen toinen hirvittävä laukaus, joka oli vähällä kokonaan tuhota heidät.

Waldemann, joka vasemmalla puolen oli tunkeunut vallihaudan partaalle asti, näki itsensä pakoitetuksi peräytymään. Erään mäen suojassa hän jälleen järjesti joukkonsa käydäkseen uudestaan vihollisen kimppuun.

Oikealla puolen oli semminkin sotarinnan keskusta Hallwyl'in johdolla kärsinyt kovia vammoja.

Tuo tuhoava kuula-sade oli kaatanut siitä kauheasti väkeä ja saattanut sen aivan sekasortoon; se rupesi jo horjumaan.

Renato herttua kiirehti avuksi kolmen sadan ratsumiehensä kanssa.

Vaan samassa toisia ratsumiehiä lähti leiristä, karaten keihäät tanassa takaapäin näiden päälle.

Heidän edellään kävi oikea kuulatuisku, kaataen maahan ja musertaen kaikki Lothringin ratsumiehet. Nuoren herttuan hevonen kaatui. Hän itse joutui alle. Hän oli hukassa.

Villon heittiikse hänen eteensä, peitti häntä ruumiillansa ja puolusti miekallansa.

Munkki sattui samassa kulkemaan ohitse; munkki oli joka paikassa, missä vaara uhkasi.

— "Starck!" Villon huusi hänelle, "tänne, Starck! Auta minua häntä pelastamaan!"

Veli Starck kääntyi, sivalsi nuijallansa, hajoitti viholliset ja katosi taasen nopeana kuin salama, huutaen:

— "Kilian! Kilian!"

Vähän matkaa tuonnempana Hedwigin sulhanen juuri kaatui.

Vaan nuori herttua oli tällä välin jälleen päässyt jaloillensa, ja nousi nyt hevosen selkään. Hän järjesti joukkonsa hätähtää uudestaan, karkasi vuorostaan Burgundin ratsuväen päälle ja ajoi sen aivan säännöttömään pakoon.

Tähän saakka ei Kaarlo Rohkea ollut tiennyt mitään koko tappelusta. Semmoinen hurjapäisyys oli hänen mielestään niin mahdoton, ett'eivät nuo ensimmäiset tykinlaukauksetkaan häntä hämmästyttäneet; hän luuli vaan Murten'ia ammuttavan.

Toison-d'or, herttuan sota-airut, tuli juosten hänen teltaansa; hän tapasi herttuan puoli-asussa, ilman miekatta, pää ja kädet paljaina.

— "Sveitsiläiset! Teidän ylhäisyytenne", hän huudahti, "... ne ovat Sveitsiläiset!"

Herttua ei tahtonut sitä ollenkaan uskoa, hän vaan pudisti päätänsä ja nauroi.

Glorieux astui vuorostaan esiin.

— "Tuossa jo ovat, isäntä! tuossa jo ovat!" hän sanoi; "rientäkää, muutoin tässä käy kuin Granson'in luona!"

Vaan nytpä herttua antoi hänelle nyrkillään semmoisen sivalluksen, että narri parka lensi teltan toiseen päähän asti.

Juuri samassa Ramswag astui sisään, aseet vallan veressä ja otsa haavoitettuna.

Herttuan viha katosi kohta ja antoi sijaa ilolle.

Vihdoinkin siis koitti kostonpäivä, jota hän oli varronnut! hänen kunniansa puhdistushetki! tappelu!

Kiljuen niinkuin jalopeura, hän puki hätää yllensä kintaat ja kypärin, hyppäsi hevosen selkään ja oli jo valmis karahuttamaan eteenpäin, kun narri ojensi hänelle miekan, sanoen:

— "Isäntä, unohdattehan..."

— "En!" herttua keskeytti, heiluttaen raskasta rautanuijaansa, jonka sitten satoi satulan kaareen, "en, se on tämä ase, jolla tulee tappaa tuommoisia härkiä!"

Sitten hän ajoi täyttä karkua leirin korkeimmalle paikalle, seisahtui sinne ja nousi jalustimilleen seisomaan, nähdäkseen yhdellä silmäyksellä koko laajan tappelukentän.

Hänen takanaan liehui hänen suuri, herttuallinen lippunsa.

Tämän nähdessään, Suur-Bâtardi, Romont'in kreivi sekä Sommerset'in ja Cleve'n herttuat kiirehtivät hänen luoksensa ja kysyivät, mitä heidän nyt tulisi tehdä.

— "Samaa kuin näette minun tekevän", hän vastasi, kannustaen hevostaan sitä paikkaa kohden, jota ankarimmin ahdistettiin.

Se oli Waldemann, joka, vaikka useampia kertoja oli syösty takaisin, kuitenkin näytti vihdoinkin voitolle pääsevän.

Kaarlo Rohkea iski kuin salama tuon sekasorron keskelle.

Nuo neljä kostonhuutoa: Gent! Nesle! Dinant! Lüttich! kaikuivat alinomaa hänen korvissansa. Mutta kaikesta huolimatta hänen kuitenkin onnistui, tahtonsa lujuuden ja urheutensa kautta uudistaa tappelu.

Vaan äkkiä kuului toisaalta melua sekä hirvittäviä huutoja, ja kaiken tämän yli saattoi selvään eroittaa nuo suuret alppi-torvet, Uri'n härän ja Unterwaldin lehmän, jotka raikuivat ja mylvähtelivät niin mahtavasti ja niin kovaa, että se tykkienkin jyskeen voitti.

Burgundin herttua tunsu ne oitis.

— "Juuri kuin Granson'in luona! juuri kuin Granson'in luona!" hän mörähti, syösten sinne päin ylevän-näköisenä raivossaan.

Siellä oli Hallwyl ja hänen etujoukkonsa.

Tämä ei ollut ainoastaan tunkeunut vallihaudan ja varustusten yli, vaan vieläpä oli valloittanut tykkejäkin.

Näitä kääntämässä käsillään oli par'aikaa veli Starck. Nagöli häntä auttoi.

— "Malttakaahan toki! älkää itse kaikkia tehkö. Onhan minullakin nyt taasen kaksi kättä ja kaksi olkapäätä!"

— "No, tule sitten kanssani", munkki vastasi.

Ja nyt riensi hän, roteva Herman seurassaan, takaisin vallihaudan yli, tarttui eräisen Sveitsiläiseen tykkiin ja nosti sen Nagöli'n olkapäälle.

Sen jälkeen, asettaen omalle olalleen suuren heittokoneen, hän kiirehti Hallwyl'in luo.

Ja näin teki hän useampia kertoja.

Koko tämä tykistö, puolittain Sveitsiläinen, puolittain Burgundilainen alkoi nyt aivan läheltä levittää turmiota Burgundilaisten sekaan ja kaatoi näiltä kerrallaan kokonaisia rivejä.

Olipa jo hyvinkin tarpeellista, että Kaarlo Rohkea saapui paikalle.

Ei milloinkaan ollut kukaan Kaarlo Suuren uroista johtanut tämmöistä rynnäkköä. Hetken aikaa sai Kaarlo Rohkea olla samalla kertaa Kaarlo Martell, Kaarlo Suuri ja Filippo Augusto; hetken aikaa hän vielä toivoi voittavansa.

Mutta Hertenstein ja hänen takajoukkonsa tunkivat toiselta puolen varustuksien yli. Ja samassa Adrian von Bubenberg ja Murten'in varustusväki tekivät hyökkäyksen linnasta ja ryntäsivät hekin taholtaan leiriä vastaan. Burgundilaisia ahdistettiin joka taholta, paitsi järven puolelta.

Herttua huomasi vaaran. Neron leimaus välähti hänen silmistään.

Englantilaisia ei vielä ollut ollenkaan tappeluun viety. Niitä oli kuusi tuhatta ta'attua soturia, joiden kiilanmuotoinen sotarinta kokonaan peittyi heidän hirvittäväin, kahden-kymmenen jalan pituisten piikkiensä ta'a. Sommerset antoi merkin niille, ja nyt ne kaikki yht'aikaa, muodostettuaan kolmikertaisen linjan tuon kiila-aseman sijaan, syöksivät yht'aikaa vihollisen päälle.

Sveitsiläisten ei enään auttanut mitään, he kun olivat aivan hajalla, ilman järjestystä ja ikäänkuin jo varmoina voitostansa.

Kolme kertaa Hallwyl'in väki uudisti rynnäkköänsä, kolme kertaa sen täytyi peräytyä.

Mahdotonta oli tunkea tämän rautamuurin, tämän keihäsmetsän läpi.

— "Pois tieltä!" munkin ääni äkkiä huusi, "antakaa sijaa minulle ... ja sinä, Arnold von Winckelried, minun esi-isäni, innosta minua alttiiksi-antamuksellasi! ... katsele!"

Samoin kuin Sempach'in uros hän nyt paljasti rintansa noille pitkille piikeille, otti niitä syliinsä niin paljo kuin sai mahtumaan ja kaatui, tempaisten ne mukaansa.

Aukko oli aukaistu. Kilian siihen syöksi. Hänen jäljissään Villon, Nagöli, Beit-Weber sekä Hallwyl ja kaikki ne hänen väestään, jotka jalkaisin taistelivat. Sitten Renato herttua jälillä-olevan ratsuväkensä kanssa.

Siinä ei enään ollut tavallinen taistelu, vaan mitä hirvein sekasorto, oikea pyörre, hevosia ja ihmisiä, jotka huutaen, kiljuen, melskaten ryntäsivät vastakkain ja raatelivat toisiansa, niin että miekat ja sota-aseet vaan välähtelivät ja iskivät tulta.

Keskellä tätä myrskyä, näitä ihmis-aaltoja horjui Burgundin suuri lippu.

Renato herttua tahtoi sen anastaa. Useampia kertoja oli hän päässyt jo aivan likelle ja aikoi juuri tarttua siihen... Mutta aina ilmestyi hänen ja sen väliin joku uusi ritari, joku viimeinen puolustaja, joka ensin oli kaadettava. Vihdoinkin hän saavutti Jaakko de Maes'in, joka sitä kantoi, tappoi häneltä hevosensa, kaatoi miehen maahan, tempasi lipun käteensä, jota hänen vastustajansa vielä painoi rintaansa vasten, ja heilutti sitä ilmassa päästäten voittohuudon.

Mutta voitettu nousi jälleen ylös. Voittaja näytti olevan perikadon oma.

Villon ilmestyi heidän väliinsä. Hän nosti maasta suuren kahden käden käytettävän miekan, sivalsi uudestaan Jaakko de Maes'ia ja naulasi hänen maahan, huudahtaen:

— "Anjou'n Jolanda, minä olen täyttänyt valani! ... olinko sinulle arvoton!..."

Näitä sanoja ei kukaan kuullut, ei Renato herttuakaan, joka tulisen rohkeutensa innossa jo taasen oli syösnyt ankarimpaan melskeeseen, heiluttaen toisella kädellä voittomerkkiänsä, toisella iskien yhä lakkaamatta.

Vähän kauempana Kilian samaten ajoi takaa erästä lippua, Suur-Bâtardin lippua.

Sitä kantoi Ramswag, joka pienen Italialaisen ratsuparven kanssa koetti paeta järven poikki.

Diesbach'in poika syöksi hänen jälkeensä ja oli hänet juuri saavuttamaisillaan kun hänen hevosensa äkkiä karkasi pystyyn, kaatui ja vajosi liejuun.

Hän kiipesi satulan päälle, hyppäsi Ramswag'in ratsun lautasille ja tarttui lippuun ... mutta samassa häntä kohtasi takaapäin aika nuijanisku, niin että hän, päästämättä kuitenkaan lippua kädestänsä, horjahti, kaatui, ja katosi verestä punertaviin aaltoihiin.

Eräs mies sattui samassa tulemaan rannalle. Se oli Herman Nagöli.

— "Voi kuitenkin! mutta minäpä hänen pelastan", hän huudahti, "niin Magdalena on oleva tytyväinen!"

Ja nyt hänkin vuorostaan syöksi veteen.

Samaan aikaan Kaarlo Rohkea taisteli toisaalla niinkuin metsäkarju, jota metsästäjät ahdistavat ja koirat repivät. Hänen ympärillään noiden neljän kostajan äänet, alppitorvien raikuna, miekkain kalske, tykkien jyske sekä tuhansien voiton- ja kuoleman-huudot ikäänkuin julistivat hänen tappiotansa.

Viimeinen mahdollisuus oli hänellä enää jäljellä: paon mahdollisuus.

Eikö sekin jo mahtanut olla myöhäistä?

Kuusi-toista ritaria oli hänen ympärillensä, ja nämä nyt, keihäät tanassa, raivasivat itselleen tien vihollisten läpi.

Neljä niistä kaatui.

Illalla Burgundin herttua, ajettuansa kuin hullu, vihdoin saapui Geneve-järven rannalle noiden kahden-toista henkiin-jääneen seuralaisensa kanssa. Siinä oli kaikki, mitä hänellä enään oli jälillä koko suuresta armeijastansa.

Tällä kertaa taasen koko leiri jäi voittajien saaliiksi. Nyt ei kuitenkaan pako ollut niin pikainen kuin Granson'in luona, vaan taistelua kesti kauan ja verta vuoti hirveästi. Sittenkin vielä, kun herttua jo oli paennut, tehtiin ankaraa, hirveätä vastarintaa. Kaarti kaatui viimeiseen mieheen asti, Flamandilaiset

samaten. Englantilaiset myöskin. Italialaiset ja koko muu armeija pakenivat hajan hajan, voimainsa takaa järveä kohden. Mutta ritarit nieli rantaliete, ja jalkamiehiä, jotka heittäytyivät uimaan, saavuttivat Sveitsiläisten nuolet. Ei leirissä eikä rannalla säästetty ketään. Niin oli päätetty. Lähes kymmenen tuhatta miestä hukkuu tässä kauheassa teurastuksessa. Armoa suotiin vaan naisille. Sitä saavuttaakseen tuli heidän langeta polvilleen ja paljastaa rintansa.

Tällä välin seisoivat Courgevauz'in kukkulalla Hallwyl, Waldemann, Scharnachthal, Bubenberg ja muut päälliköt piirissä munkin ympärillä, joka oli kuolemaisillaan ja nojautui Fridolin'ia sekä Villon'ia vasten; jälkimäinen oli itsekin haavoitettu.

Tämän ryhmän sivulla Frey, joka tuon tuostakin ulvahti.

— "Ystävät", Scharnachthal sanoi, "kauan aikaa on veli Starck'in salaisuus jo minulle ollut tuttu. Hän on viimeinen Winckelried! ... hän se oli Saint-Jacques'in pakolainen!"

Tämän nimen kuullessaan veli Starck avasi silmänsä, kohotti päätänsä ja kysyi:

— "Voitteko minua jälleen kunnioittaa?"

— "Voimme ja koko Sveitsi myöskin", Bubenberg vastasi. "Sinua tulee meidän kiittää isänmaan pelastuksesta ja me käymme sitä julistamaan korkealla äänellä, että elämäsi viimeiset hetket olisivat sinulle sankarin hetkiä."

— "Sen vuoksi en ole taistellut", Starck vastasi, "sitä en ollenkaan tahdo."

— "Mitä sitten?"

— "Teidän kätenne, veli ... ja että mentäisiin noutamaan tytärtäni!"

— "Mutta, hän on Freiburg'issa asti."

— "Jumala ... hyvä Jumala on antava minun elää siksi kun saan nähdä hänet... Rientäkää! ... en tahdo kuolla, ennenkun hän tietää, että minä olen hänen isänsä ... ennenkun olen häntä syleillyt... Kilian menköön ... missä hän on?"

Katseltiin, huudeltiin.

Kiliania ei näkynyt, ei kuulunut.

Mutta runoilija Beit-Weber astui esiin ja sanoi:

— "Kyllä minä menen! Minä olen Freiburg'ista ja tunnen hänet. Tuokaa minulle hevonen!"

Vitkailematta hän lähestyi isä parkaa, saadakseen tältä vielä muutamia ohjeita matkalle.

Jonkun sekunnin aian tuo kuolemaisillaan oleva uros puhutteli häntä matalalla äänellä.

Sitten hän äkkiä huudahti:

— "Mutta vuotaahan sinusta verta, ystäväni! Sinä olet haavoitettu!"

— "Taikka mar! vähät siitä!" runoilija huudahti, "minäkään en tahdo kuolla ennenkuin olen nähnyt hänet."

Ja hypäten satulaan, hän lähti ajamaan täyttä karkua, samalla kun Scharnachthal, kääntyen kumppaniensa puoleen ja pitäen veli Starck'in kättä yhä vielä omassaan, lausui:

— "Veljet, meidän tulee osoittaa kiitollisuuttamme hänelle."

XXVII.

Kaksi kuollutta urosta.

Seuratkaamme ensin Beit-Weber'ia. Hän ei ollut ainoastaan uudestaan haavoitettu, hänen entinenkin haavansa oli jälleen auennut.

Tuo hyvä Celestinolais-luostarin abbatissa oli sen jo sanonut: pieni mielenliikutus, vähäinen voimain ponnistus voisi hänet tappaa.

Hän oli taistellut, verta vuoti hänen rinnastansa; ja nyt saadakseen vielä viimeisen kerran nähdä Hedwigiä, hän ajoi täyttää karkua, ja sydän sykki levottomuudesta ja sumeasta ilosta.

Murten'in ja Freiburg'in väliä on lähemmäs puoli toista penikulmaa.

Kun hän oli ehtinyt siitä noin kaksi kolmannesta, hänen hevosensa kompastui ja kaatui.

Se juoksi jo kaukana kedon toisessa päässä, kun runoilija, maattuansa pari minuuttia tainnoksissa, jälleen tointui.

Hän kavahti seisolle ja, peläten jo liian paljon aikaa menettäneensä, hän jatkoi matkaansa jalkaisin, hän juoksi.

Hänen voimansa heikkenivät yhä, elämä lähenei loppuansa, kummallisia näkyjä kulki hänen silmäinsä editse ja pyöri hänen ympärillensä ... vähät niistä! ... hän juoksi yhä, yhä vaan.

Hän oli tuon nuoren Kreikkalaisen kaltainen, joka Marathonin tappelun jälkeen juoksi Athenaan. Hänkin saapui vihdoin Freiburg'iin ja kiirehti kaupungin torille heiluttaen lehmuksen lehvää ikäänkuin voitonmerkinä.

Kaupungissa ei nyt ollut muita jäljellä kuin vaimoja, lapsia sekä vanhuksia. Kaikki riensivät hänen ympärillensä.

Celestinolais-luostari oli torin varrella; sen kirkon ovet selki-selällänsä.

Abbatissa astui juuri siitä ulos ja hänen seurassaan kaikki hänen neitosensa.

Ensi rivissä Hedwig ja Magdalena.

Runoilija oli juuri julistanut tuon ilahuttavan uutisen. Hän horjui, kaatui, mutta huusi vielä kerran: "voitto!"

Sitten, huomattessaan Hedwigin ja ikäänkuin tämän näön elähyttämänä, hän jatkoi läähättävällä, kiihkeällä äänellä:

— "Hedwig! ... Hedwig! ... se on teitä varten ... kuulkaa minua ... tulkaa!"

Hedwig tuli ja kumartui hänen puoleensa.

Ihastunein silmin, kirkastunein kasvoin, mutta rauenneella äänellä sai runoilija kuiskuttaneeksi ainoastaan nämä muutamat sanat:

— "Veli Starck ... Winckelried ... isänne, hän kuolee niinkuin minäkin!... Lipas ... avatkaa tuo lipas ... rientäkää Murten'iin!"

Hän oli ollut polvillaan; hän kaatui nyt taaksepäin Magdalenan syliin, kiinnittäen viimeisen silmäyksensä Hedwigiin.

Sitten äkkiä, kun tuskanväristys, joka runteli koko hänen ruumiinsa, oli mennyt ohitse, hän huudahti:

— "Voi! kuinka teitä rakastin! kuinka teitä vieläkin rakastan!"

Ja runoilija heitti henkensä, autuaallinen hymy huulilla.

Tähän samaan paikkaan, jossa Beit-Weber kuoli, maahan, jota hänen verensä oli kastanut, nuo hyvät Freiburg'in porvarit istuttivat oitis tuon pienen lehmuksen lehvän.

Nykyään se on suuri puu; se on nyt jo neljän sadan vuotinen. Sitä pidetään, sitä kunnioitetaan pyhänä muistomerkinä. Vanhukset istuessaan sen varjossa kertovat lapsilleen Murten'in tappelusta ja Beit-Weber'in kuolemasta; ja iltasilla Freiburg'in nuoret neitokset kuunnelleessaan sen lehtien suhinaa, luulevat runoilijan lempeän hengen heille vielä kuiskuttavan rakkauttansa.

Hedwig oli huudahtanut, kuullessaan runoilijan ilmoituksen.

Sitten hän väristen levottomuudesta veti Magdalenan mukaansa luostariin, sai lippaan häneltä, aukaisi sen ja silmäili hätäisesti muutamia papereita.

— "Hän on puhunut totta! minun isäni! hän oli minun isäni. Enkä minä raukka sitä voinut arvata! ...

hän on kuolemaisillaan! hän vartoo minua! hän kutsuu minua! Voi! lähtekäämme, rientäkäämme!"

Useampia vankkureita seisojia valmiiksi valjastettuina luostarin edustalla. Arvoisa abbatissa ja hänen kaksi-kymmentä hurskasta seuralaistansa nousivat niihin.

— "Rientäkäämme!" hän heille huusi, "pian nyt vaan, tyttäreni! siellä alhaalla on sekä haavoitettuja että kuoleman kanssa taistelevia; siellä on meidän paikkamme!"

Esimmäiseen vankkuriin nousivat Hedwig ja Magdalena; jälkimäinen joudutti lakkaamatta hevosta, edellinen kertoi tuon tuostakin:

— "Isä parkani! hän oli minun isäni! Voi! jos tulemme liian myöhään, en voi sitä koskaan antaa itselleni anteeksi!"

Oli jo ilta. Hämärässä, pitkin tietä kaikenmoisia partiokuntia sekä muita joukkoja palasi tappelusta, toiset ylpeinä kantaen saalistansa, toiset kulkien käsitysten, innostuneina ja laulaen sydämmen pohjasta voittolauluja.

Hedwig ei puhunut enään. Kalpeana, tuijoittavin silmin, raskaalla sydämmellä sekä väristen kärsimättömyydestä hän istui vankkureissa ja koko hänen ruumiinsa ikäänkuin pyrki sitä päämäärää kohden, jonne hänen sielunsa jo edeltäpäin oli rientänyt.

Magdalena oli tarttunut ohjaksiin.

— "Juoskaa! juoskaa!" hän syvään huoaten huusi hevosille, samalla kun kiihoitti niitä käsillensä, "juoskaa vieläkin paremmin!"

Vähän aian kuluttua alkoi kuulua kaukaa kumeata kohinaa, niinkuin valtameren lähisyydessä: se oli sotakentän mahtavaa melua.

Jo toista tuntia sitten oli ryöstämisen ja tappamisen kiihko aivan tyyntynyt, ja päälliköt olivat hajautuneet sinne tänne kertomaan sekä ylistämään viimeisen Winckelried'in urhoollista sovituskoulemaa.

Kun tätä suurta nimeä mainittiin, ja huuto kuului: "munkki kuolee!" melu joka taholta oitis taukosi. Koko armeija vaikenä ja kokoontui Courgevaux'in ympärille niinkuin nousuvesi.

Mäen kukkulalla makasi kuoleva uros.

Hänen vieressään yhä Villon, joka häntä kannatti, Fridolin, joka pyhki jääkylmää hikeä hänen otsaltansa, ja Frey, joka nuoli hänen veristä kättänsä.

Itse hän tuon tuostakin huudahti:

— "Hedwig! ... lapseni ... tyttäreni ... mutta voi! kun ei häntä jo kuulukaan!..."

Sitten hän meni tainnoksiin, ja vähän aian päästä jälleen toinnuttuansa hän sanoi:

— "Hätkö se on?... Ei ... ei vielä!... Oi! minä tunnen sydämmeni viimeisistä lyönneistä, että hän pian tulee... Hän lähestyy ... vielä hetkinen, Jumalani!... Minä en tahdo ... en ... minä en tahdo kuolla!"

Ja taistellen arvaamattomalla innolla kuolemaa vastaan, hän näytti ikäänkuin pidättävän rinnassaan tuon elämän, tuon sielun, joka sieltä jo teki lähtöä.

Vähän matkaa tuonnempana valmistivat tämän iki-muistettavan päivän kuuluisat päälliköt jonkunmoisia paaria, ja koristivat niiden reunoja kuusen oksilla. Sitten sotamiehet kunnioituksesta kuolevaa sankaria kohtaan levittivät niiden yli nuo suuret liput, joita olivat tappelussa voittaneet.

Scharnachthal ja Bubenberg tarttuivat nyt veli Starck'iin, nostivat hänen maasta rotevilla käsillensä ja kantoivat tuolle kunnia-sijalle.

Yö oli tullut, tyven, tähtikirkas yö.

Tulisoihtuja sytytettiin valaisemaan tätä voittojuhlaa.

Ainoa ihminen, joka pysyi kylmäkiskoisena kaikelle tälle, oli sankari itse. Hänen silmänsä yhä vaan tuijottivat Freiburg'iin vievää tietä kohden, hän antoi vaan kuulua tämän ainoan huodon:

— "Voi lapseni! tyttäreni!"

Äkkiä väkijoukko erkaantui, päästääkseen välitsensä erästä valkeata haamua.

Se oli vihdoinkin hän, se oli Hedwig!

Hän syöksi munkin syliin. Tämä painoi häntä rintaansa vasten, päästi pitkän ilohuudon ja pyörtyi.

Parin minuutin kuluessa tuon syvän hiljaisuuden keskeltä, joka vallitsi ympärillä, ei kuulunut muuta kuin kuolevan miehen korinaa ja hänen tyttärensä nyhkytyksiä.

Erään lääkkeen avulla, jonka abbatissa oli antanut, onnistui Magdalenan saada pyörtynyt jälleen virkoomaan.

— "Oi!" tämä nyt sanoi äänellä, joka ei enää ollut tämän mailmaan, "oi! Hedwigini! minä näen sinut taasen! ... minä syleilen sinua vihdoinkin!... Siitä on nyt viisi-toista vuotta ... niin, viisi-toista vuotta olen vartonut tätä hetkeä ... tätä palkintoa... Jumala on hyvä ... hän suo sen minulle vihdoinkin! ... olkoon hänen nimensä ylistetty! Ja tekin, toverini, kiitos teillekin ... samaten Ranskan kuninkaalle... Villon, kiitä sinä häntä minun puolestani ... minä tahdon, että hänen sormuksensa minua seuraa hautaan... Mutta voi sitä iloa, kun saan sinua taasen syleillä, tyttäreni, oma tyttäreni!"

Ja kaikki vuosien kuluessa hänen sydämeensä kokoontuneet kyneleet vuotivat nyt yht'aikaa hänen kasvoillensa, joista loisti taivaallinen ilo.

Mutta äkkiä hän jatkoi:

— "Puhukaamme sinun tulevaisuudestasi ... en tahdo jättää sinua yksin mailmaan... Missähän lienee suojelijasi, sulhasesi?... Kilian ... Kilian?"

Tätä korkeaa kutsumusta sadat äänet kertoivat.

Vaan turhaan.

Seurasi hirvittävä äänettömyyden ja tuskan hetki.

Sitten kuului äkkiä melua, josta saattoi eroittaa tämän huudon:

— "Täällä ollaan! täällä ollaan!"

Se oli Herman Nagöli ... ja hänen edellensä astui Diesbach'in poika sekä Renato herttua.

Jälkimäinen kantoi Burgundin herttuan suurta lippua; edellinen Suur-Bâtard'in lippua.

He laskivat nyt nämäkin samaan paikkaan, jossa muut liput jo olivat.

Kilian lankesi polvilleen Hedwigin isän viereen; hänkin nyt kutsui tätä isäksensä.

Winckelried yhdisti heidät samaan, pitkälliseen syleilykseen.

Renato herttua puolestaan teki tämän lyhyen selityksen:

— "Urheutensa innossa Diesbach oli seurannut vihollista järveen saakka. Hän kaatui veteen ja oli hukkumaisillaan!"

— "Vai niin!" Villon huudahti, "se on siis Teidän Ylhäisyytenne, joka hänet on pelastanut?"

— "Ei", nuori herttua vastasi viitaten Unterwaldilaiseen, "hän sen on tehnyt."

Herman katsahti Magdalenaan.

Magdalena ojensi hänelle kätensä.

Samalla aikaa Winckelried yhdisti Hedwigin ja Kilianin kädet.

— "Ei mitään surua!" hän sanoi heille, "älkää minua itkekö ... minä olen onnellinen! ... näin kuolla on ollut minun toivoni... Saattakaa ruumiini Stans'in kirkkotarhaan. Siellä vartoo minua se, joka oli sinun äitisi, Hedwig ... ja samana iltana, jolloin yksi noista kivistä, joilla Saint-Jacques'in pakolaista heitettiin, tuon vaimo paran tappoi, tulee teidän viettä häänne Stans'in kirkossa ... minä tahdon sen ... minä siunaan teitä ... hyvästi!..."

Tämä oli hänen viimeinen sanansa.

Hänen silmänsä, hänen hymynsä kertoivat sen vielä; sitten hän heitti henkensä.

Sydäntä särkevällä huudolla Hedwig hypähti pystyyn. Kilian sulki hänen syliinsä, ikäänkuin

pidättääkseen häntä maan päällä.

Scharnachthal lähestyi samassa, laskeakseen kuolleen otsalle seppeleen tammen ja laakerin lehdistä.

Sitten hän sanoi äänellä, jonka kaikki kuulivat:

— "Kunnia! kunnia hänelle, jolla oli vaan yksi ainoa heikkouden hetki, mutta, joka siitä kohosi näin ylevään elämään, näin kauniiseen kuolemaan! Kunnia Arnold von Winckelried'in suurelle pojalle, kunnia Granson'in ja Murten'in uroolle!"

Bubenberg, Hallwyl, François Villon ja Renato herttua tarttuivat nyt pariin, nostivat ne väkijoukon yli ja kantoivat ympäri taistelukenttää, samalla kun joka taholla näkyi voiton-merkkejä, tulisohtuja sekä miekkojen välkettä.

Veli Starck oli kärsinyt, oli taistellut, oli pannut koko elämänsä alttiiksi, toivoen vaan sitä hetkeä, jolloin voisi kunniansa takaisin voittaa. Hänen toiveensa oli toteentunut.

XXVIII.

Päätös.

Hedwig ja Kilian von Diesbach solmisivat avioliittoa keskenänsä ja samaten Magdalena ja Herman Nagöli.

Toimitus suoritettiin Stans'in kirkossa.

Scharnachthal, Bubenberg, Renato herttua ja Hallwyl olivat siinä saapuvilla.

Vähän matkaa sieltä, järven rannalla, Waldstätien liittokunta oli ko'ossa. Riideltiin, meluttiin, raivottiin.

Eräs mies ilmestyi, erakko, pyhimys, Nikolaus von der Flüe, sama, jonka muistoa Sveitsi vielä nytkin pitää kunniaassa.

Hän saarnasi sovintoa, yksimielisyyttä, ja hänen kansalaisensa saivat sinä päivänä ihanimman voittonsa, voiton omista himoistansa.

Sitten erakko kääntyi niiden puoleen, jotka tulivat ulos kirkosta, ja sanoi heille ennustaen:

— "Ottakaa vaari! minä tiedän, että useat meistä aikovat mennä Ranskan kuninkaan luo, joka tahtoo meitä palkkoihinsa; minä tiedän myös, että löytyy toisia, jotka menevät Lothringin herttuan palvelukseen. Hänen asiansa on oikea; kuningas Ludovik on suuri kuningas, mutta ottakaa vaari, veljeni ... niinkauan kuin vielä taistelite kotomaan kamaralla itsenäisyytenne puolesta, Jumala antoi teille voitollisia sekä jaloja päiviä, yhtäläisiä kuin tämäkin päivä. Toisin on käyvä, jos luovutte isienne karkeasta yksinkertaisuudesta, jos muututte kunnianhimoiseksi miehiksi, palkkasotureiksi. Ottakaa aioissa vaari!"

Ja siunattuaan kaikkia pyhä erakko palasi vuorille takaisin.

Historiasta tiedetään, kuinka tämä ennustus toteentui.

* * * * *

Tällä välin oli Kilian kirkon portailta sulkenut Hedwigin syliinsä ja painanut hänen otsalleen jäähyväis-suudelman.

Hän lähti Ranskaan muiden päällikköjen kanssa; Herman Nagöli häntä seurasi.

Se, mikä äsken oli tapahtunut, oli ainoastaan kihlajaiset.

Nuo molemmat nuoret miehet olivat jo katoomaisillaan erään niemen ta'a. Vielä kerran he katsahivat taakseen rannalle, jossa nuo nuoret naiset seisivat, ja vaihettivat näiden kanssa viimeisen silmäyksen, viimeisen merkin, jolla tahtoivat sanoa: Jumalan haltuun.

Samassa vene lähti rannasta.

Veneessä Villon ja Renato herttua.

— "Voi!" Renato herttua huokasi "en koskaan voi unohtaa rakkauttani, mutta voin sen voittaa. Sinä et saata ymmärtää, Villon, kuinka minä olen kärsinyt ja kuinka vieläkin saan kärsiä. Se on tuommainen muisto, jota ei koskaan saa sydämmestä poistetuksi vaan se kestää kuolemaan asti."

Runoilija ei vastannut; hän kohotti vaan silmänsä taivasta kohti.

Ei pilvenhattaraakaan missään; taivas siintävä, siintävä järvenpinta. Aurinko levitti kirkkaita säteitään tuntureille, jotka olivat juuriltaan vaskenkarvaisia, rinteiltään vihannoita ja kukoistavia sekä huipuiltaan hohtavan valkoisia.

Ilma oli mieto ja tuoksuja täynnä, ikäänkuin taivaallinen sopusointu olisi vallinnut siinä.

Kauan aikaa vielä nuoren herttuan silmät tarkastivat sitä paikkaa rannalla, johon kenties ikipäiviksi Hedwig oli kadonnut hänen silmistänsä.

* * * * *

Kuukautta myöhemmin Renato Lothringilainen palasi herttuakuntaansa.

Koko väestö riensi häntä vastaan ja tervehti häntä pelastajanansa.

Ainoastaan muutamat kaupungit vielä pitivät Burgundin herttuan puolta. Hän valloitti ne väkiryynnäköllä. Sitten alkoi hän piirittää Nancy'ä, joka hänelle hyvinkin pian aukaisi porttinsa.

Jolanda herttuatar sekä Johanna d'Harcourt saapuivat sinne pari päivää jälkeinpäin.

— "Serkkuni", Renato sanoi, "sydämmeni salaisen haavan tunnette; mutta minä tahdon sen parantaa nyt. Auttakaa minua... Se on puolison käsi, jonka teille tarjoon."

Kokonaan hämmästyksen ja mielenliikutuksen vallassa, Johanna juoksi kätkemään punastuvat kasvosensa herttuattaren helmaan.

— "Jumalan tähden", nuori herttua huudahti, "äitini, kuinka olette vaalea!"

— "Ei se mitään ole", tämä sanoi, "ilo ... minun sydämmeni ei siihen ole enää tottunut. Jonkun aikaa on minulla ollut tuommoisia hermo-väristyksiä, joiden sanotaan olevan kuolemaksi... No, vaan ei ... älä ole mureissasi; minä elän nähdäkseni sinut onnellisena... Minäkin olen onnellinen!"

Hän koitti hymyillä.

François Villon oli ainoa, joka ei antanut pettää itseänsä. Hän mietti mielessään:

— "Herttuattarella on kuolema sydämmessään."

* * * * *

Jonkun aikaa jälkeinpäin runoilija saapui Plessy-les-Tours'in linnaan.

— "Totta Jumaliste! toverini, enpä luullut sinua enää olevan koko mailmassa. Miksi, hiisi vieköön, sinut juuri nyt saan nähdä?"

— "Sire, minä tulen pyytämään apua Teidän Majesteetiltanne."

— "Itsellesi?"

— "Lothringin herttualle."

— "Ahaa! vai niin, kyllä ymmärrän. Burgundin leijona on lähtenyt luolastaan ja näyttää vielä kerran hampaitansa. Koko maailma toivoo rauhaa, hän yksinään sotaa ... ja se on oleva hänen turmionsa. Hänen omat alamaisensakin tarvitsevat lepoa; Kaarlo Rohkean on aika jo kadota... Ja hänen täytyy kadota ... minä en sitä enää vastusta... Sinä saat sen sanoa noille neljälle toverille, joiden kättä jo liian kauan olen pidättänyt... Minä sanoin sen itse aivan äskettäin Campobasso'lle."

Runoilija kumarsi sanaakaan vastaamatta.

— "Mutta mikä sinua oikeastaan vaivaa?" kuningas kysyi, "olethan kovin surkea näöltäsi."

— "Sire, se tulee siitä, kun muistan Renato herttuaa. Hänen on täytynt lähteä Nancy'stä, jätettyänsä

kaiken sotaväen, mitä hänellä oli, hyvien Lothringilaistensa puolustukseksi, luvattuansa hankkia heille apua kahden kuukauden kuluessa ja velvoitettuaan heitä puolustamaan kaupunkia siihen saakka. Sitten hän meni pyytämään apua Sveitsiläisiltä."

— "Sveitsiläisiltä", Ludovik XI huudahti, "haa, enpä olekkaan erehtynyt, ne ovat uljasta väkeä. Heidän päällikkönsä ovat olleet minua tervehtimässä... Bubenberg, Scharnachthal, Hallwyl ja Kilian von Diesbach. Minä annoin heidän kertoa kokonaisuudessaan nuo molemmat kuuluisat tappelut... Heidän suoruutensa minua suuresti miellytti ... me tuhlasimme heille runsain määrin sekä rahoja että kohteliaisuuden-osoituksia. Jokainen päällikkö, jokainen maakunta, jokainen kaupunki sai melkoisen summan. He rakastavat rahaa, ja pitääpä heidän sitä saaman, totta Jumaliste! kun vaan auttavat minun hyvää serkkuani... Siinä on kaikki, mitä voin tehdä hänen hyväksensä. Mutta sinä itse, Villon, etkö sinä mitään pyydä?"

— "En, sire", runoilija vastasi, "minun tehtäväni on päättynyt."

— "Minun alkaa" sanoi kuningas.

Ja kun hän sitten kätensä käyristi sekä tähysti silmillään taivaanrantaan, näytti aivan siltä, kuin olisi hän tahtonut kiskoa puoleensa koko Burgundin, Provence'n, Artois'in ja kaikki maat, joista jälkeinpäin nykyinen Ranskanmaa on muodostunut.

Villon lähti jo seuraavana päivänä, varustettuna avunsitoumuksilla Renato herttuaa varten, ja itse puolestaan täydellä kukkarolla.

— "Tyhmä se, joka ei ota vastaan tarjottaissa", Ludovik XI oli sanonut, laskiessaan hänet luotansa; "oletko hullu?... Totta Jumaliste! eikö raha kelpaa!"

Jonkun aikaa oli Renato herttua jo kulkenut Sveitsissä yllyttäen, kiihoittaen mieliä, vaan turhaan. Sveitsiläiset muistivat erakon sanoja. Heitä vähän epäilytti, ennenkuin aloittivat tuon surkean palkkasoturi-historiansa. Ja toiseksi, mitähän maksettaisiin? Se on niiltä ajoin kuin tuo sananparsa on syntyänsä: "ei rahaa, eikä Sveitsiläisiä!" Villon vihdoin ilmestyi, julistaen, että oli saatavana neljä florinia kuukaudessa ja lisäksi vielä melkoinen vuosiraha kullekin päällikölle sekä suuri summa joka maakunnalle. Enempää ei tarvittu. Heti saatiin kymmenen-tuhatta miestä. Ja vieläpä liputkin.

Renato herttua sitä vastoin pestasi väkeä Elsass'issa. Hän lähti sitten yhdistymään Sveitsiläisten kanssa, puettuna samoin kuin nämäkin Saksalais-pukuun ja pertuska olkapäällä.

Kiiruimman kautta marsittiin Lothringiin. Ja kiirettäpä tulikin pitää. Nancy'ssä oli hätä korkeimmillansa. Kolmatta kuukautta oli Burgundin herttua sitä jo piirittänyt kaiken sotaväen kanssa, minkä oli saanut kokoon haalituksi.

Se oli hänen kolmas armeijansa. Burgundilaisia ja Flamandilaisia vähäisen, paitsi joku aatelismies, joka oli päättänyt kuolla herransa kanssa. Paljo Englantilaisia, Stadelaisia sekä Italialaisia, joita johti Campobasso, tuo suosikas, joka jälleen oli päässyt armoihin, tuo kirottu sielu kaikissa Burgundin herttuan toimissa.

Hänen ympärillään vallitsi alakuloisuus, nurjamielisuus, petollisuus ja kaikki muu kehnous, mitä suinkin saattaa ajatella. Talvi oli hirveän kylmä. Jouluyönä yksinään paleltui neljä sataa miestä; moni menetti jalkansa ja kätensä. Hevoset kuolivat; ihmiset olivat sairaina ja näöltään kuin varjot. Mutta kaupungissa oli hätä vieläkin suurempi. Herttua tuon tiesi; siitä hänen yksipäisyytensä. Hänen oma ruumiinsa oli kuin rautaa ja muiden tuskista hän viis välitti; hän sanoi vaan: "minä en täältä lähde ennenkun olen kukistanut Lothringin, että voin karata uudestaan Ranskan kimppuun." Ja kaikista neuvoista huolimatta, hän ei vaan tahtonut väistyä tuommoisen tieltä, jota hän kutsui lapseksi; hänkö heittäisi piirityksensä... Ei koskaan! Oli niin sallittu, että hänelle piirityksistä aina seurasi onnettomuutta.

Tähän aikaan Renato herttua sai joka päivä jonkun uuden tarjouksen Campobasso'lta. "Luvatkaa minulle kreivikunta Vaudemont. Antakaa minulle ainakin Commercy, joka minulla oli ennen sotaa." Eräänä päivänä Burgundin herttua oli joutunut vihan vimmaan ja löi häntä vasten silmiä. Italialainen ei enää vaatinut mitään. Kosto oli hänelle nyt tarpeeksi.

Samana iltana, jona Sveitsiläiset vihdoinkin tulivat, — 4 p.
Tammikuuta 1477 — tappelupäivän aattona, hän meni vihollisen puolelle.

Sveitsiläiset eivät hänestä huolineet; he eivät tahtoneet taistella tuommoisen petturin rinnalla.

Hän käänsi hevosensa ja poistui niiden muutamien ritarien kanssa, jotka häntä ympäröivät.

— "Sama se! minä tiedän kyllä, mitä tietä herttua pakenee, minä tiedän, missä voin antaa hänelle

kuoliniskun."

Neljä miestä, neljä salaista henkilöä astui samassa esiin pimeästä.

Nesle, Gent, Dinant ja Lüttich, nuo neljä kostajaa.

— "Malttakaa, toveri, me tulemme kanssanne!"

He seurasivat nyt häntä ... ja Villon myöskin.

Hän tahtoi olla muassa; hän tahtoi nähdä.

Ja tosiaankin, Kaarlo Rohkean tappio näytti varmalta.

Murten'in tappelun jälkeen oli hän enää ainoastaan varjo entisestänsä: kalpea, laiha, kamalanäköinen, parta siivoton, tukka pörrössä, ja aivan kuin mieletön, milloin raivokkaan hulluuden, milloin synkkämielisen hermottomuuden vallassa. Ei kukaan tohtinut häntä enää lähestyä, paitsi hänen narri parkansa, Glorieux, joka, vaikka lakkaamatta sai vastaan-ottaa sekä ärjymistä että lyöntejä, kuitenkin yhä jälleen tuli takaisin, niinkuin uskollinen koira. Tuo oli ainoa ystävä, joka hänellä enää oli jäljellä, joka valvoi yöt päivät hänen vuoteensa vieressä, lohdutti häntä ja vieläpä väliin koetti saada häntä hymyilemäänkin.

Maa lepäsi lumen peitossa. Luminen oli itse ilmakin. Jäinen kylmyys, synkkä taivas, kamala aika.

Edellisenä yönä oli kaupunkia vastaan taas turhaan rynnistetty. Seuraavana aamuna päivän koitossa annettiin käsky marssia Sveitsiläisiä vastaan. Oli aikomus näiltä sulkea tie.

Sotaväki nurisi. Muutamat päälliköt uskalsivat vielä viimeisen kerran kehoittaa perääntymiseen.

— "Menkää, jos mieli tekee!" herttua ärjäsi. "Vaikkapa jäisin aivan yksinäni, taistelen kuitenkin!"

Koko hänen Burgundilainen ja Flamandilainen ritaristonsa päästi uljaan sotahuudon vastaukseksi ja asettui järjestykseen hänen taaksensa.

Hänellä itsellään ei kuitenkaan ollut paljo toivoa. Kun hän pani kypärin päähänsä, irtaantui sulkatöyhtö ja putosi maahan. "*Hoc est signum Dei*" (tämä on merkki taivaasta) hän arveli itsekseen ja nousi suuren, mustan sota-oriinsa selkään.

Jalkaväki pakeni jo ensi kahakassa. Ritarit sitä vastoin panivat uljaasti henkensä alttiiksi. Mutta lumi oli iljakasta ja hevoset menivät nurin. Tappelu muuttui pian paljaaksi teurastamiseksi. Kaarlo Rohkea yksinään teki vastarintaa, näöltään vielä nytkin ylevän urheana, etsiessään itselleen arvokasta kuolemaa.

Mutta pakenevien tungossa hänenkin täytyi kääntää hevosensa ja paeta muutamien ritarien seurassa.

Yksi ainoa pakotie oli mahdollinen: tie Vouxieres'in sillan yli.

Sinne oli Campobasso asettunut väijyksiin ja hänen kanssaan noiden neljän hävitetyn kaupungin kostajat, nuo neljä hahmotoveria.

Miekka paljastettuna, väijyvin silmin ja kasvot vihan vääristäminä, he vartosivat.

Synkän hämärän läpi, jota ainoastaan lumihahtuvat valaisivat, huomattiin vihdoon useiden ratsumiesten lähenevän täyttä nelistä.

Etupäässä Burgundin herttua.

Gent kiirehti ensimmäisenä häntä vastaan ja sivalsi hänen hevostansa, joka hypähti pystyyn sekä hirtui tuskissansa.

Ritarit riensivät herransa avuksi. Seurasi hetkinen sekasortoa, jonka aikana, keskellä hevosten poljentaa ja aseiden kalsketta, herttua sai ensimmäisen haavan.

Ja miehen ääni, jonka hän hyvin tunsikin, huudahti:

— "Muista Nesle'ä!"

Vähän jälkeen päin, kun jo viimeisetkin hänen puolustajistaan kaatuivat, hän sai keihään kylkeensä. Ja nyt kuuli hän taasen huudon:

— "Dinant! muista Dinant'ia!"

— "Lüttich! muista Lüttich'ia!" kiljasi neljäs ja katkasi hänen kätensä nuijan-iskulla.

Ensimmäinen tuli takaisin kantaen kädessään raskasta miekkaansa. Hän halkaisi herttuan pään huudahtaen:

— "Gent!"

Herttua kaatui ja kieri jäätyneen lammikon rannalle. Campobasso lähestyi häntä:

— "Sinä olet lyönyt minua vasten silmiä! nyt on minun vuoroni, onpa niinkin!"

Ja hän kohotti herttuan verisen pään yli rautaan puetun kantapäätänsä.

Mutta Villon kiirehti paikalle ja sanoi:

— "Malttakaa! ei ole tapana lyödä vihollista, joka jo makaa maassa!
Minä kiellän teitä Ranskanmaan nimessä!"

Samana iltana Campobasso näki herttuan narrin tulevan hänen puheillensa.

* * * * *

— "Teidän Ylhäisyytenne, minulla ei enää ole isäntää, ettekö tahtoisi ottaa minua luoksenne?"

Campobasso suostui.

Seuraavana päivänä makasi hän kuolleena, puukko rinnassa.

Glorieux oli kadonnut.

* * * * *

Pari päivää jälkeenpäin Renato herttua vietti häitään Johannan kanssa pääkaupungissansa, joka silloin oli kokonaan juhlapuvussa.

Jolanda herttuatar oli kovin kalpea ja näytti riutuneelta. Usein painoi hän kätensä sydäntä vasten. Kun lähdettiin kirkkoon, tunsu hän olevansa ylen heikko voidakseen seurata lapsiansa. Sieltä palattua sulki hän molemmat samaan syleilykseen ja sanoi heille hymyten:

— "Jumala on kuullut rukoukseni. Oi! minä olen onnellinen!"

François Villon seisoi muutaman askeleen päässä väkijoukon keskellä. Jolanda käänsi päänsä häntä kohden ja osoitti silmillään taivaasen päin.

Sitten kohtasi häntä äkillinen väristys, hän kaatui taaksepäin eikä sen ko'ommin enää liikahtanut.

Näin heitti hän henkensä.

Runoilija oli ainoa, joka ei saanut näyttää kyneleitänsä. Hän lähti pois hiljaa huoaten:

— "Jalo nainen! minä olen ymmärtänyt sinun viimeisen toivosi, tuon silmäyksen, jonka minuun heitit ... niin! olenpa osoittava, että sen ansaitsin!"

* * * * *

— "Martti ystäväni", Villon sanoi Troussecaille'lle, "olen kuullut sinun usein uneksivan pientä mökkiä jollakin Pariisin viinimäellä vähäisen vuositulon kanssa, niin että voisit elää kunniallisena miehenä. Tässä, katsoppas ... ota tämä kukkaro ... ja ole onnellinen."

— "Entä sinä?"

— "Minä lähden."

— "Siinä tapauksessa en huoli! pidä itse rahasi."

— "Ota pois vaan, niinhän kuningaskin sanoi. Äläkä ole milläsikään, ystäväni. Kyllä me vielä toisemme tapaamme. Eletään hyvässä toivossa! Kyllähän kerran yhteen yhdymme!"

Turhaan Troussecaille vartosi.

François Villon ei tullut koskaan takaisin.

Kymmenen vuotta jälkeenpäin, kun Kaarlo VIII teki retkensä Italiaan, kulki Renato Lothringin herttua

joukkoineen St. Bernhard'in yli ja Fridolin seurasi häntä aseenkantajana. Molemmat huomasivat silloin luostarissa erään munkin, joka vältti heidän silmäyksiänsä ja oli vallan ihmeellisesti runoilijan näköinen.

He alkoivat tiedustella. Se oli jumalisin ja kunnioitettavin mies koko luostarissa. He päättivät häntä puhutella.

— "Sinäkö se olet, François Villon? ... täällä? ... kuinka? ... miksi?..."

St. Bernhard'in munkki vastasi lyhyesti:

— "Minä toivon ... ansaitseen ... ja vartoon!"

VIITSELITYKSET:

[1] Bâille-vent merkitsee tuulen-haukkaaja.

[2] Mal-paye olisi suomeksi: huono maksu.

[3] Tämä on se neljä-säkeinen pila-laulu, jonka Villon mainitaan sepittäneen itsellensä hauta-kirjoitukseksi, kun hän v. 1461 oli tuomittu hirtettäväksi. Loppu kuuluu täydellisenä:

Or, d'une corde d'une toise
Saura mon col que mon cul poise.

Suomentaja.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNINKAAN TOVERIT ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a

few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid

within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.